

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Збірник праць молодих науковців

Випуск № 1

Ніжин
2022

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 11 від 28.04.2022 р.

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор: Турчин Тамара Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Секретар: Киричок Інна Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Члени колегії: Бондаренко Юрій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики української мови і літератури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Криловець Микола Григорович, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Лукашова Ніна Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри хімії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Новгородська Юлія Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Педагогічний альманах: збірник праць молодих науковців / відп. ред. П24 Т. М. Турчин. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. Вип. 1. 256 с.

УДК 378(082)

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

© НДУ ім. М.Гоголя, 2022

© Т. М. Турчин, відповідальний редактор, 2022

ЗМІСТ

Бабич Юлія ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ ТА БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	6
Булишкіна Юлія СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	12
Бут Тетяна СТРУКТУРА ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	16
Буглак Тетяна ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	19
Волошин Владислав ІНСЦЕНУВАННЯ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ.....	25
Гладка Наталія РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА	29
Гнілуша Анастасія ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "СИНТАКСИС" ЗА ПІДРУЧНИКОМ Г. ОСТАПЕНКО (2021) ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (ЧАСТИНА 1)	34
Гордієнко Тетяна НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ОПТИМАЛЬНА ФОРМА ОР-ГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ	39
Данильченко Даная ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ТЕКСТ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ М. ЗАХАРІЙЧУК (2021) "УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ" ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (1 ЧАСТИНА)	42
Даруга Юлія ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	47
Дейнека Віталіна ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	52
Дідиченко Роман ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	54
Дирда Альона ВИХОВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В ПОЗАУРОЧНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ.....	57
Дмитрук Вероніка ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	63
Жеребіло Ольга КУРС ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ СТОРІТЕЛЛІНГУ	69
Жеребіло Ольга МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	74
Іващенко Алла ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	79
Кириєнко Ірина ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ЗАСТОСОВУЮ ЗНАННЯ ПРО ТЕКСТ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ К.ПОНОМАРЬОВОЇ, Л.ГАЙОВОЇ ДЛЯ 4 КЛАСУ (2021).....	87

Козинець Тетяна ОРГАНІЗАЦІЙНО-РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	92
Кисла Олена ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС РОЗДІЛУ "БУДОВА СЛОВА" ЗА ПІДРУЧНИКОМ КРАВЦОВОЇ, О. ПРИДАТОК, В. РОМАНОВА (2021)	96
Клименко Дарина ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "РЕЧЕННЯ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ Л. ВАРЗАЦЬКОЇ (2021) "УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ" ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (1 ЧАСТИНА)	100
Коваль Олена ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	104
Кононенко Вікторія ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	109
Корзун Олеся ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ	116
Косенко Руслана ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	122
Лісова Анна РОЗВИВАЛЬНІ ІГРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	126
Май Чженьлун УПРАВЛІНСЬКІ УМІННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРА	131
Манько Ольга ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	137
Ніколенко Тетяна ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	145
Орел Андрій ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ "ПРОЄКТНО- ОРІЄНТОВАНА ОРГАНІЗАЦІЯ"	151
Охріменко Вікторія ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ЧАСТИНИ МОВИ. ІМЕННИК" ЗА ПІДРУЧНИКОМ О. КОВАЛЕНКО (2021) ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (с.45-93) Ч.2	156
Охріменко Ірина СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї В МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	160
Пантелієнко Аліна ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	164
Перетятко Анна ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	169
Пехотіна Анастасія ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	172
Примаченко Катерина ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТ- НОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	176

Роїк Анжела ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ "Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ".....	182
Романенко Ярослава ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ПОНЯТЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	185
Савчин Юлія ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ЗВУКИ ТА БУКВИ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ І.БОЛЬШАКОВОЇ (2021) ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (с.44-57), ЧАСТИНА 1	190
Самусь Анна ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ТЕКСТ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ М.ЗАХАРІЙЧУК ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (с.147-158) (2021)1 ЧАСТИНА	196
Скрипаль Тетяна ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "МОРФОЛОГІЯ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ О. ІЩЕНКО (2021) "УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ" ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (2 ЧАСТИНА).....	200
Сокирко Наталія ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я	207
Сущенко Тетяна ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	213
Тарасенко Юлія ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ	218
Труш Яна ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	223
Тучак Катерина ЛЕГО-ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ЧИТАННЯ У НУШ.....	228
Харченко Катерина ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	231
Черняк Людмила ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛІВ "ЗВУКИ І БУКВИ. СКЛАД І НАГОЛОС", "ЗНАЧЕННЯ СЛОВА" ЗА ПІДРУЧНИКОМ Н. КРАВЦОВОЇ, О. ПРИДАТОК, В. РОМАНОВА ДЛЯ 4 КЛАСУ (2021 РІК) 1 ЧАСТИНА.....	234
Шварченко Анастасія ЗНАЧЕННЯ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПІД ЧАС РОЗВИТКУ ДИТИНИ.....	240
Шитік Юлія ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "МОРФОЛОГІЯ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ К.І.ПОНОМАРЬОВОЇ (2021) ЧАСТИНА 1 ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ	244
Ющенко Олена ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	251

ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ ТА БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Бабич Юлія, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Актуальність дослідження. Виховання дітей – найважливіший фактор розвитку суспільства. Функція його полягає в передачі від покоління до покоління багатостороннього досвіду людей, вираженого в загальній культурі, науці, мистецтві, мові, моральності, поведінці, суспільних відносинах.

Особливої актуальності питання виховання набувають в молодшому шкільному віці, так як саме цей період вважається початком становлення особистості, формуванням його духовності, внутрішнього світу, навчання нормам суспільного життя.

Основними інститутами виховання молодшого школяра є сім'я і школа. На цьому наголошується в Конституції України, Національній програмі "Діти України", Концепції "Нова Українська Школа". Однак ні сім'я, ні школа окремо не вичерпують всього різноманіття факторів, що впливають на особистість дитини. Тому процес виховання передбачає з'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін, яке можливо тільки при організації взаємодії сім'ї і школи у вихованні дітей. Тому взаємодія батьків і школи розуміється як цілісний процес узгодження, взаємного впливу та інтеграції цілей, цінностей і смислів сімейного і шкільного виховання.

Мета статті. Полягає в теоретичному обґрунтуванні важливості співпраці батьків і школи у вихованні молодшого школяра.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми взаємодії школи і сім'ї у вихованні особистості зробили сучасні педагоги і психологи. Ними вивчались різні аспекти проблеми: особливості виховного потенціалу родинної педагогіки (С. Бабишина, З. Болтарович, М. Стельмахович); підготовка до виконання батьківських та материнських функцій (В. Бойко, Д. Луцик, Г. Чередніченко); формування педагогічної культури сучасних батьків (А. Марушкевич, В. Постовий); психологічні основи сімейного виховання (В. Кравець); основні напрями співпраці сім'ї і школи (Т. Алексєєнко); форми організації роботи з батьками в освітньому закладі (І. Рибальченко); виховна робота сім'ї та школи з важковиховуваними дітьми (В. Татенко, Т. Титаренко, В. Оржеховська); педагогічні проблеми молодшої сім'ї (Т. Алексєєнко, В. Постовий); спілкування батьків і вчителів з дітьми (П. Щербань).

Сім'я – один із головних виховних інститутів, значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити. Лише в сім'ї, під керівництвом та з допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ у всіх його складностях і багатогранних проявах, тут проходить її громадське становлення, формується світогляд та естетичні смаки. Також це природне середовище первинної соціалізації дитини, джерелом матеріальної і емоційної підтримки, необхідної для розвитку її членів,

особливо дітей, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління.

Школа і сім'я – два суспільних інститути, на яких покладено обов'язок виховувати особистість. Визнаючи школу провідною ланкою у розвитку особистості треба зазначити, що без єдності зусиль з сім'єю, ефективність цього процесу буде низькою. Адже саме сім'я найбільше впливає на її всебічний розвиток: укладом спільного життя, побутом, працею, традиціями, звичаями. Саме в сім'ї дитина засвоює такі загальнолюдські поняття, як добро і зло, правда і кривда, корисне і шкідливе, тобто її морально-етичні принципи на яких споконвіку ґрунтується педагогічний досвід народу.

Здійснюючи родинне виховання, батьки створюють умови для повноцінного становлення та розвитку особистості, забезпечують дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, формують активне, зацікавлене ставлення до оточуючого середовища. З сім'ї починається дорога і до школи. У шкільному віці основою родинного виховання є формування в дітей гуманістичної моралі, естетичної культури, готовності до праці, до захисту рідної землі, патріотичних почуттів.

Тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до навчально-виховної роботи. Успішність розвитку освітньої галузі, якість надання освітніх послуг у багатьох випадках залежить від тісної співпраці навчального закладу та батьків.

Участь батьків в освіті дитини, відповідальність за її навчальний прогрес і добробут є не тільки їх правом, а й обов'язком. Батьки мають розділяти зі школою відповідальність за якість освіти. Відповідно, вони мають право голосу при прийнятті школою рішень, які стосуються навчання і виховання дитини. Також батьки мають право на доступ до інформації про діяльність школи та про той рівень якості освіти, яку вона забезпечує [1, с. 35].

Рівень педагогічної освіченості батьків залежить від традицій у сім'ях, в яких вирости вони, набутих знань, життєвого досвіду, здатності до саморозвитку. Майже завжди, на сучасному етапі особливо, у зв'язку з переходом до нового типу суспільства, утвердження нових суспільних, етичних цінностей, а також із процесами глобалізації, одним із свідчень якого є Інтернет, педагогічна освіченість батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних потреб, очікувань дитини.

Тому школа має дбати про постійний розвиток їх педагогічних знань, вдаючись до різних методів роботи, найпоширенішими серед яких є:

Педагогічний лекторій. Передбачає надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привернення їх уваги до актуальних проблем виховання з допомогою лекцій, бесід.

Позакласний педагогічний всеобуч. Спрямований на ознайомлення батьків з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу з першого класу. Заняття проводять керівники школи.

Університет педагогічних знань. Передбачає більш серйозну підготовку з теорії виховання. Заняття відбуваються у формі лекцій та семінарів. Батьки беруть участь в обговоренні проблем.

Підсумкова річна науково-практична конференція батьків з проблем виховання. Учасники визначають найактуальнішу проблему сімейного виховання ("Трудове виховання", "Найкоротший шлях до добра – через прекрасне" тощо), протягом року вивчають її. У виступах батьки підбивають підсумки теоретичних і практичних досліджень, діляться особистим досвідом. День відчинених дверей. Головна мета – показати роботу школи, привернути увагу батьків до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення школи, організації програми свята (концерту, зустрічей у класах, відвідання виставок, спортивних змагань тощо).

Класні батьківські збори. Традиційна форма роботи. Один з варіантів – формування проблемної тематики ("Чи можна спізнитися з вихованням у дитини доброти, чуйності" тощо). Проведенню зборів допомагає заздалегідь складений питальник ("Пригадайте, які життєві труднощі загартували Ваш характер, зміцнювали волю", "Охарактеризуйте стан Вашої дитини (мовлення, вчинки, почуття, настрої, результати дій), коли вона зустрілася зі справжньою трудностю", "Чи часто Ви спостерігаєте за дитиною під час подолання нею труднощів?", "Які труднощі найчастіше вдається подолати дитині, а які їй не під силу?" та ін.).

Відвідування батьків вдома. Це сприяє налагодженню контактів із сім'єю, з'ясуванню її загальної та педагогічної культури, умов життя учня, консультуванню щодо єдиних вимог до дитини, обговоренню відхилень в її поведінці, вжиттю необхідних заходів щодо їх запобігання, залученню батьків до участі в роботі школи тощо. Відвідувати батьків учнів можна, маючи запрошення від них або домовившись заздалегідь. Несподіваний прихід вчителя викликає ніяковість, збентеження батьків. Під час зустрічі педагог має підкреслити позитивне в дитині, тактовно звернути увагу на недоліки, разом поміркувати над тим, як усунути їх. Дуже важливо створити атмосферу довіри і доброзичливості. Листування. Передбачає періодичне надсилання батькам листів про успіхи учня в навчанні, старанність, уважність та відповідальність за доручення. Можна повідомити про певні його труднощі, попросити про зустріч. Варто висловити щире подяку за хороше виховання дитини. Лист передають батькам через їх дитину, попередньо ознайомивши її із змістом. Найчастіше листування використовують, коли класний керівник не може зустрітися з батьками вдома або запросити їх до школи.

Консультації батькам. Передбачають надання конкретних рекомендацій, порад з актуальних для батьків питань.

Запрошення батьків до школи. Найчастіше це роблять для конфіденційної розмови про шкільні проблеми дитини (погана поведінка, неуспішність тощо). Під час бесіди важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу довіри. Педагог висловлює свої міркування, відповідає на запитання батьків, надає корисні поради. Необхідно пам'ятати, що надмірне звертання уваги на недоліки учня викликає в батьків неприязнь, насторогу, навіть якщо учитель має рацію.

Тематичні вечори запитань і відповідей. Сприяють глибокому пізнанню методики сімейного виховання. На них запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів, соціальних працівників, фахівці, які опікуються проблемами виховання молоді. Ознайомлення батьків з психолого-педагогічною

літературою. Передбачає відбір і надання рекомендацій щодо психолого-педагогічної, науково-популярної літератури для батьків відповідно до проблем, які є в учнів певного класу, чи в окремої дитини.

Для забезпечення форм і змісту співпраці школи і батьків використовують усні журнали; педагогічний десант (виступи педагогів на підприємствах). Ефективними є спільні тематичні заходи "Дерево родоводу" – зустрічі поколінь; "У сімейному колі" (індивідуальні консультації, зустрічі з лікарями, психологами, юристами); "Родинний міст" – зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання; "Народна світлиця" – звернення до народних традицій у сімейному вихованні; "День добрих справ" – спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей; "Дискусійний клуб" – обговорення проблемних питань виховання; "аукціон ідей сімейного виховання", "Батьківський ринг", "Дні довіри", "Сімейні дні в класі" тощо.

У виховному процесі школи, крім педагогів, беруть участь батьки, працюючи в класних та загальношкільних батьківських комітетах, виконуючи рекомендації, прохання вчителів [2, с. 163-165].

На сучасному етапі виділяють наступні види залучення батьків до виховної роботи.

Батьківський комітет класу створюють з метою демократизації управління виховним процесом, налагодження зворотного зв'язку сім'я – школа, для поточного коригування управлінських рішень, забезпечення єдності педагогічних вимог до учнів, надання допомоги сім'ї у вихованні та навчанні дітей. Діє відповідно з положенням про батьківські комітети загальноосвітніх шкіл. До роботи в ньому залучають найактивніших батьків, авторитетних людей з високою громадянською свідомістю, які виявляють інтерес до справ класу, школи, їх обирають на батьківських зборах класу. На засіданні батьківського комітету обирають голову, відповідальних за окремі види роботи. Батьківський комітет працює у тісному контакті з класними керівниками. Загальношкільний батьківський комітет обирають на загальношкільних батьківських зборах із представників батьківських комітетів класів. Тоді ж обирають голову батьківського комітету школи, створюють комісії: навчальну, культурно-масової роботи, господарську, трудового виховання і професійної орієнтації, педагогічної пропаганди. Комітет пропонує рішення, які потім обов'язково розглядаються адміністрацією школи.

До сфери його діяльності входять піклування про групи подовженого дня, санітарний стан школи, допомога в ремонті школи, організація літнього відпочинку дітей, їх харчування та ін.

У роботі з батьківськими комітетами вчителі, адміністрація школи повинні виявляти тактовність, доброзичливе, уважне ставлення до їх пропозицій, своєчасно реагувати на них, розуміти, що їх діяльність сприяє спілкуванню, зближенню педагогів з батьками і на цій основі успішному вирішенню багатьох складних питань виховання [5].

Виконання батьками практичних рекомендацій, прохань сприяє підвищенню культури батьків, озброєнню їх педагогічними знаннями і досвідом. Налагодження контактів, спілкування батьків з дітьми, класним керівником у процесі виконання педагогічних рекомендацій сприяє зближенню дітей з батьками.

Адресовані батькам рекомендації, прохання найчастіше стосуються таких аспектів шкільного життя:

- проведення безпосередньої роботи з дітьми: індивідуальної (наставництво, шефство), групової (керівництво гуртком за інтересами);
- надання організаційної допомоги вчителю: наприклад, сприяння в проведенні екскурсій (надання транспорту, забезпечення путівками), організація зустрічей з цікавими людьми, комплектування класної бібліотеки, клубу аматорів книги тощо;
- участі у зміцненні матеріальної бази школи, вирішенні господарських питань (допомога в обладнанні кабінетів, виготовлення обладнання, приладів, ремонт школи тощо) [4].

В організації такої роботи з батьками важливо знайти їх можливості (чим вони можуть допомогти школі), коректно висловити свої пропозиції у письмовій формі (найкраще це робити на класних батьківських зборах).

Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, учитель повинен враховувати важливість таких чинників:

1. Запрошення батьків до співробітництва. Часто вчитель вважає, що батьки перебувають в опозиції до нього. Намагаючись запобігти можливим запереченням з їх боку, він починає розмову в директивному тоні замість того, щоб зрозуміти їх почуття, виявивши стриманість, відкритість. Доброзичливість, відкритість у спілкуванні з батьками – перший крок до співпраці з ними.

2. Дотримання позиції рівноправності. Об'єднання зусиль учителя та сім'ї школяра можливе за взаємного визнання ними рівноправності. Перший крок має зробити вчитель, оскільки до цього його зобов'язує професійний обов'язок.

3. Визнання важливості батьків у співпраці. Учитель повинен завжди наголошувати на важливій ролі батьків у вихованні та розвитку дитини.

4. Вияв любові, захопленості їх дитиною. Психологічний контакт із батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини, симпатизує їй, бачить позитивні та негативні риси. Батьки, відчувши доброзичливість учителя, більш охоче спілкуються з ним, налаштовуються на співпрацю.

5. Пошук нових форм співпраці. Учитель може запропонувати одному з батьків організувати батьківські збори, разом визначивши їх тематику, структуру тощо. Особливо корисний обмін думками з батьками щодо налагодження взаєморозуміння з дітьми.

Процес налагодження взаємодії з батьками ефективний за дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог.

До них належать:

— використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, засновані на взаємоповазі. Цінність їх полягає у розвитку почуття власної відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку як учителів, так і батьків;

— довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні. Психологічно батьки готові підтримати потреби

школи. Навіть ті батьки, які не мають педагогічної підготовки й освіти, з розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей;

— педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї.

— життєстверджуючий, мажорний настрій при вирішенні проблем виховання, опора на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості. Формування особистості дитини передбачає подолання труднощів, протиріч у її житті. Важливо, щоб це сприймалося як вияв закономірностей розвитку (нерівномірність, стрибкоподібний характер, причинно-наслідкова обумовленість, вибіркове ставлення дитини до виховних впливів), тоді складнощі, протиріччя, несподівані результати не викликать розгубленості у педагога [3, с. 166].

Сучасне виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Відповідно до педагогіки партнерства має бути створено загальне виховне "поле" навколо дитини, яке ґрунтується на узгодженості дій батьків і педагогів; взаємній домовленості між батьками і педагогами про основи виховання школяра; емоційному відгуку на події, що відбуваються як зі школярем, так і з сім'ями окремих учнів; єдності вимог і стилю ставлення до дитини; взаємному оповіщенні про значимі події в житті дитини; виконанні прохань педагогів з боку сім'ї і виконанні прохань батьків на адресу вчителів, наданні взаємних послуг; спільній діяльності педагога, дітей та батьків [6, с. 159].

Тому ефективне партнерство можливе за сформованості у батьків готовності до взаємодії зі школою на рівних засадах, з опорою на розуміння того, які конкретні завдання виховання краще виконує школа, які – сім'я, а для виконання яких необхідна взаємна співпраця всіх учасників освітнього процесу.

Висновки. Отже, співпраця родини і школи має ґрунтуватися на взаємоповазі, рівноправному партнерстві. Педагогічний колектив та колектив батьків – це має бути єдиний живий організм, об'єднаний спільною метою, гуманними стосунками та високою відповідальністю, адже педагогічні колективи шкіл володіють значним психолого-педагогічним потенціалом, завдяки якому можуть надати батькам суттєву допомогу у вихованні дітей, сприяти покращенню внутрішньосімейного мікроклімату, встановленню адекватних взаємин між дорослими і дітьми.

Список використаних джерел:

1. Вознюк О. В. Аналіз співробітництва і партнерства як орієнтирів концепції "Нова українська школа". *Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи*. Житомир. ФОП "НМ ЛЕВковець". 2017. № 2. С. 29-37.

2.Єсьман І. В. Педагогічна освіта батьків молодших школярів. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Херсон: ХДУ, 2017. Випуск 71. Том 2. С. 160 – 164.

3.Сиса О. І. Взаємодія школи і сім'ї у вихованні та розвитку учнів початкових класів. *На допомогу педагогу. Таврійський вісник освіти*. 2016. №4 (56). С. 162 – 167.

URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Tvo_2016_4_33.pdf

4.Стаднік Н. В. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку як педагогічна проблема. *Народна освіта: електронне наукове фахове видання*. 2019. Вип. 1 (37). https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5566

5.Харківська А. К. Основні шляхи педагогічної взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2020. № 6. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/225738/225437>

6.Цуркан Т. Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи: дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Чернівці, 2018. 340 с.

СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Булишкіна Юлія, магістрантка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Турчин Т.М**, докто пед. наук, професор кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

З метою більш детального аналізу сутності поняття "комунікативні уміння школярів", перейдемо до його компонентної характеристики.

Згідно з кожною зі сторін спілкування Г.Андрєєва виокремила 3 групи комунікативних умінь (таблиця 1) [3, с.183].

Перша група умінь передбачає безпосередню комунікативну сторону спілкування, уміщує в себе його цілі, мотиви, засоби та стимули, уміння чіткого висловлювання думок, аргументації, аналізу висловлювань..

Друга група характеризується перцептивною стороною спілкування, включає рефлексію, саморефлексію, емпатію, вміння слухати й чути, правильної інтерпретації інформацію, розуміння підтекстів.

Третя група передбачає інтерактивну сторону спілкування, забезпечує співвідношення раціонального та емоційного чинника у спілкуванні, самоорганізацію, уміння формулювання вимог, уміння ведення бесіди або зборів, ведення за собою, уміння спілкування під час конфлікту [там само].

Таблиця 1.

Структура комунікативних умінь учнів за Г.Андрєєвою [там само]

Компоненти комунікації	Параметри, які визначають сутність компонента	Емпіричні заміри показників
Інформаційно-комунікативний	Уміння сприймати інформацію	Увага до повідомлень співрозмовників
	Уміння передавати інформацію	Уміння виражати думки, наміри, прохання. Повнота повідомлення:
Інтерактивний	Уміння взаємодіяти з партнером	спільне планування діяльності; орієнтація на партнера; відсутність конфліктів.
	Готовність до взаємодії	Уміння орієнтуватися в ситуації спілкування. Соціовалентність. Задоволеність у спілкуванні.
	Адаптованість у колективі	Відсутність симптомокомплексу дезадаптації
Перцептивний	Сприйняття іншого	Розуміння ставлення іншого до себе; розуміння емоційного стану іншого; розуміння емоцій.
	Сприйняття міжособистісних стосунків	Уявлення про сутність спілкування; значущість стосунків для особистості; здатність до виокремлення особистісних характеристик партнера.

Л. Мунірова розробила класифікацію комунікативних умінь дітей, відпоідно до якої виділено такі групи комунікативних умінь:

- інформаційно-комунікативні вміння – здатності до вступу у спілкування; уміння орієнтації у партнерах, ситуації комунікації; уміння співвіднесення засобів вербальної та невербальної комунікації;
- регуляційно-комунікативні вміння – уміння узгодження своїх дій, думок, установок з потреб партнерів зі спілкування; вміння довіри, допомоги та підтримки учасників комунікації; уміння застосування своїх індивідуальних умінь під час вирішення спільних завдань; уміння оцінки результатів спільної взаємодії;
- афективно-комунікативні вміння – уміння ділитися власними почуттями, інтересами, настроєм із комунікантами; виявлення чуйності, співпереживань, турботи до партнера; оцінки емоційної поведінки одне одного [5, с.151].

За К. Воронич, існують 3 групи комунікативних умінь:

- ті, які забезпечують учасникам комунікації розуміння та узгодження дій у процесі комунікації;

- ті, які забезпечують позитивну комунікативну взаємодію між партнерами спілкування;
- сприяють оперуванню засобами комунікації за узгодженням комунікативних дій із діями партнерів, – надає можливість педагогам диференційовано проєктувати педагогічну діяльність з розвитку комунікативних умінь у дітей та сприяє успішній взаємодії суб'єктів у процесі комунікації [4, с. 17].

На думку М.Бочарникової, компонентами комунікативних умінь здобувачів є такі: мотиваційний, когнітивний, регулятивно-поведінковий [1, с. 14].

Мотиваційний компонент передбачає: потребу у комунікації (з однокласниками та дорослими); емпатію; колективістське міжособистісне сприйняття, яке характеризується позитивним ставленням до кооперації [там само].

Когнітивна складова забезпечує: глибину лексичних, граматичних та фонетичних мовних знань (згідно з вимогами навчальної програми); опанування потрібним обсягом знань у вербальному та невербальному етикеті, про соціальні та культурні звичаї, норми спілкування; "технікою" мови (уміння подумки вибудовувати власне мовлення; здатність до висловлювання думок у мовній формі) [там само].

Регулятивно-поведінкова складова: здатність до вислуховування думок співрозмовника; здатність врахування думок інших; здатність до добору слів та висловлення згідно з ситуацією спілкування; уміння бути ввічливим; здатність проявляти емоції (соматичні, вербально-інтонаційні) у ситуації комунікації, що передбачають ставлення до співрозмовника і до ситуації [там само].

О.Вашуленко презентує такі комунікативно-мовленнєві уміння школярів: уміння адекватного сприймання та осмислення мовленнєвого висловлювання (запитання, повідомлення, пояснення, інструкції, художні твори, пізнавальна розповідь тощо); уміння оцінювання та відтворення сприйнятої на слух інформації; уміння цілеспрямованого та різноаспектного застосування мовлення у комунікації з людьми різновікового і статусного (діалогічне мовлення) із урахуванням мовленнєвого етикету; уміння визначення теми висловлювання та чіткого дотримання її меж; здатність планувати, готувати, створювати повноцінні в комунікативному плані усні висловлювання, які характеризуються знаннями школярів предмета мовлення, їхніх думок, почуттів, намірів, власного ставлення; здатність реалізувати задум у комунікативно-мовленнєвій діяльності; застосування найвагоміших фактів та доказів для висвітлення теми та ідеї; здатність вибудовувати логічні та послідовні висловлювання, установлювати причиново-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, здійснювати необхідні узагальнення і висновки; добирати тип та стиль мовлення з урахуванням комунікативної мети й ситуації; комунікативно ефективного застосування засобів вербального і невербального самовираження згідно з типом, стилем та жанром висловлювання; створювати власні тексти; удосконалювати власні та чужі висловлювання, контролювати результати власної комунікативно-мовленнєвої діяльності [2, с. 18].

Аналіз вище визначених даних дає змогу висунути висновки щодо складної та неоднозначної структури комунікативних умінь здобувачів у педагогічних, лінгвістичних та психологічних дослідженнях з одного боку, та відсутність чіткого тлумачення феномену і як наслідок вимог до результатів його опанування.

Ураховуючи вищевказані роботи науковців ми пропонуємо власну модель комунікативних умінь учнів, до складу якої входить інформаційно-мотиваційний, інтерактивний та перцептивний елемент.

Інформаційно-мотиваційний елемент комунікативних умінь здобувачів передбачає усвідомлення необхідності залучення до комунікативної діяльності, здатності до обміну інформацією між комунікантами: уміння визначення цілей, мотивів, засобів та стимулів спілкування, чіткого висловлювання думок, аргументів, аналізу висловлювань, співвідношення засобів вербального та невербального спілкування.

Інтерактивна складова комунікативних умінь учнів характеризується здатністю до самоорганізації у комунікації, організацією взаємодії між партнерами спілкування (обмін діями): здатністю до формулювання вимог, до конструктивного реагування під час конфліктів, умінням поділу власними почуттями, інтересами, настроєм із комунікантами; виявленням чуйності, співпереживання, турботи до партнерів спілкування; оцінкою емоційної поведінки один одного.

Перцептивний елемент комунікативних умінь акумулює наявні особистісні уміння сприйняття та пізнання один одного комунікантів та установлені на цій основі взаєморозуміння, що передбачає здатність до сприйняття іншої особистості та сприймання комунікації: узгоджувати свої дії, думки, установки з потребами з партнерів спілкування; знання сенсу спілкування; уміння довіри, допомоги та підтримки тих, з ким спілкуєшся; осмислення ставлення іншого до себе та його емоційного світу; уміння застосування своїх індивідуальних умінь у вирішенні спільних завдань; наявність уміння оцінювати результати спільного спілкування.

Аналіз праць науковців О.Вашуленко, М.Бочарникової, К. Воронич, Л.Мунірової та ін. уможливорює такі висновки щодо складності та неоднозначності структури комунікативних умінь, які є інтегративним феноменом. До структури комунікативних умінь учнів ми відносимо інформаційно-мотиваційний, інтерактивний та перцептивний компоненти.

Список використаних джерел:

1. Бочарникова М. А. Формування комунікативних умінь у учнів у початковій іншомовній освіті: автореф. дис... канд. пед. наук. спец.: 13.00.01. М, 2013. 27 с.
2. Вашуленко О. В. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи: матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 18 квіт. 2019 р. Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць. Київ : Фенікс, 2019. С. 137–139.
3. Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність сучасного учня старших класів: суть проблеми і шляхи її розв'язання. Наукові записки. Острого: Острозька академія. 2012. Вип. 22. С. 182–191.
4. Курінна А. Ф. Формування комунікативних умінь і навичок учнів гуманітарних ліцеїв на уроках риторики: автореф. дис. ... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02 "Теорія та методика навчання (російська мова)". Херсон, 2015. 23 с.

5. Харченко Г. І. Формування комунікативних умінь школярів в умовах компетентнісної мовної освіти. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2016. №2. С. 149–153.

СТРУКТУРА ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Бут Тетяна, студентка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Киричок І.І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту.

Щоб глибше зрозуміти сутність текстотворчих умінь молодших школярів, потрібно схарактеризувати їхню структуру.

За Н. Перхайло, компонентами текстотворчої компетентності учнів є такі: особистісно-мотиваційний, який характеризується особистісною готовністю до прояву текстотворчої діяльності; когнітивний, який акумулює знання текстотворення; діяльнісний, який відображає прояв текстотворчих умінь у нетипових та непередбачуваних ситуаціях та уміння, що дають змогу реалізувати праксеологічну, рефлексивну функції; рефлексивно-оцінний, що передбачає емоційно-вольову регуляцію текстотворення; особистісний компонент, що виражає індивідуальні особливості школяра [5, с. 96].

А. Гамза з урахуванням ідей науковців визначила такі складники текстотворчих умінь молодших школярів: мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний, мовно-мовленнєвий [1, с. 49].

Мотиваційно-ціннісний складник характеризується усвідомленням школярем своїх потреб, способів та засобів їх задоволення у текстотворчій діяльності [там само].

Операційно-діялісна складова передбачає практичну діяльність молодших учнів початкової школи у засвоєнні мовного освітнього змісту, відображається у сукупності умінь здобувачів до сприймання тексту, визначення його теми та основної думки, виконання практичних вправ до тексту на уроках української мови [там само].

Мовно-мовленнєва складова віддзеркалює словотворчий, морфологічний, синтаксичний, лексичний, стилістичний аспекти аналізу тексту, що сприяє проєктуванню різних висловлювань у немовленнєвому суб'єктивному коді, плануванню та реалізації акту мовлення, усного чи письмового коригування висловлювання дітей [там само].

За Н. Єрмак, існують мотиваційно-ціннісний, операційно-діялісний, когнітивно-пізнавальний, морально-духовний, емоційно-вольовий, мовно-мовленнєвий компоненти текстотворчих умінь молодших школярів [3, с. 160].

Т. Кавицька виокремила серед компонентів текстотворчих умінь учнів такі: метатекстова мікрокомпетенція, яка характеризується уявленням здобувачів про текст як засіб спілкування; знання текстотворення як умотивованої, цілеспрямованої та культурологічно зумовленої діяльності; усвідомлення необхідності головних уявлень задля інтерпретації та створення висловлювання; знання про жанри текстів

та їх ознаки; тексто-типологічна мікрокомпетенція, яка передбачає знання особливостей текстотворчої діяльності, уміння аналізувати культурні та комунікативні особливості висловлювань, уміння пошуку функціональних текстових ознак у текстах різних жанрів, уміння порівняння текстів; текстопродуктивна мікрокомпетенція, яка виражається у здатності до структури і редагування текстів [4, с.115].

Ми класифікували текстотворчі уміння за послідовністю навчання дітей з удосконалення тексту. Ми спиралися на умови визначення комунікативно-мовленнєвих умінь за Т.Ладигенською, а саме: важливість засвоєння лінгвістичних, психологічних та методичних джерел; аналіз робіт школярів; спостереження за підготовленістю здобувачів до написання творчих робіт. Серед виокремлених нами умінь є такі: макроуміння, які диференціюються на низку мікроумінь (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

**Взаємозв'язок макроумінь та відповідних їм мікроумінь
при удосконаленні тексту**

Макроуміння	Мікроуміння
Уміння сприймати текст (чужий або власний)	Уміння відрізняти відмінні ознаки тексту
Уміння аналізувати текст	уміння визначати тему тексту та відповідність тексту даній темі; уміння визначати основну думку тексту та відповідність тексту цій основній думці; уміння визначати правильність послідовності викладення матеріалу; уміння усвідомлювати тему висловлювання та будувати висловлювання відповідно до цієї теми.
Уміння порівнювати отриманий результат із задумом	уміння знаходити помилки та недоліки у тексті; уміння класифікувати помилки та недоліки з погляду їхньої типології; уміння вдосконалювати текст з урахуванням задуму;
Уміння перетворювати (покращувати) цей текст	уміння вносити виправлення відповідно з вимогами до текстів різного типу; уміння переконструювати цей текст

Згідно з проаналізованими працями Н. Перхайло, А.Гамзи нами визначено такі складники текстотворчих умінь здобувачів початкової освіти: особистісно-мотиваційний, діяльнісний та мовно-мовленнєвий.

Особистісно-мотиваційний елемент текстотворчих умінь школярів характеризується розвитком їх ціннісно-позитивного відношення до самостійної діяльності у текстотворенні. Ця складова є важливою у риторичній культурі учня, оскільки мотив виступає спонукою дії, а також визначається лише потребою у певній ситуації. Як вважає Д. Кікнадзе, у мотивації школяр усвідомлює потреби та способи їх задоволення, шукає об'єкт потреби з урахуванням характеру цих потреб. Отже, оптимально визначений мотив спрямований на практичне втілення текстотворчої діяльності [3, с. 75].

Діяльнісний складник текстотворчих умінь дітей віддзеркалює систему текстотворчих умінь інформаційно-змістового, структурно-композиційного, граматико-стилістичного та поведінково-рефлексивного типу, які пов'язані зі змістом, структурою і мовним оформленням тексту (А.Гамза). Інформаційно-змістові уміння сприяють засвоєнню змісту тексту, усвідомленню його теми й ідеї, добору важливого матеріалу. Текстотворчі уміння структурно-композиційного характеру виражають здатність аналізувати матеріал; добирати важливу інформацію для вираження думок; класифікувати взаємопов'язані між собою факти, думи у окремі текстові мікротеми, установлювати черговість розташування частин у логічні ланцюжки; продумувати змістові зв'язки між частинами тексту та знаходити вербальне вираження цих зв'язків; виділяти значущі слова із застосуванням граматико-інтонаційних засобів. Текстотворчі уміння граматико-стилістичного типу передбачають добір лексичних, граматичних та інтонаційних засобів з метою вираження думок. Поведінково-рефлексивні текстотворчі уміння забезпечують зворотний зв'язок та аналізування власно створених висловлювань тексту згідно з оцінкою слухачів чи читачів висловлювання [1, с. 28-29].

Мовно-мовленнєва складова текстотворчих умінь учнів початкової школи передбачає словотворчу, морфологічну, синтаксичну, лексичну, стилістичну сторону аналізу тексту, яка характеризується проєктуванням різних висловлювань, плануванням та реалізацією мовленнєвих актів, усним чи письмовим коригуванням та удосконаленням тексту учнями [там само].

Отже, нами з'ясовано, що текстотворчі уміння здобувачів початкової освіти – інтегроване утворення. Згідно з ідеями учених Н.Перхайло, А.Гамзи, Н.Єрмак ми визначили особистісно-мотиваційну, діяльнісну та мовно-мовленнєву складові текстотворчих умінь учнів початкової школи.

Список використаних джерел:

1. Гамза А.В. Формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова: дис... канд. пед. наук. спец.: 13.00.02. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2019. 221 с.
2. Єрмак Н. Зміст і завдання експериментально-дослідного навчання у процесі формування текстотворчих умінь учнів закладів загальної середньої освіти основної ланки (на прикладі морфології української мови). Наукові записки. Серія: педагогіка. 2018. № 2. С. 73- 81.
3. Єрмак Н. Формування текстотворчих умінь учнів 5-9 класів у процесі навчання морфології української мови. Наукові записки Тернопільського

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. 2017. № 3. – С. 157–164.

4. Кавицька Т. І. Система вправ для формування текстотворчої компетенції у письмовому перекладі на іноземну мову. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2011. Вип. 92. С. 112–125.

5. Перхайло Н. Текстотворча компетентність як складова цільової домінанти профільного навчання української мови. Теоретична і дидактична філологія. 2013. Вип. 14. С. 90–100.

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Буглак Т.В., магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Анотація. У статті поданий теоретичний аналіз проблеми формування ключових компетентностей учнів на уроках математики, розглядаються шляхи їх формування, поняття предметних та ключових компетентностей.

Ключові слова: компетенція, компетентність, ключові або життєві компетентності.

Постановка проблеми. Особливості XXI століття: євроінтеграція, перехід до ринкової економіки, демократичного суспільства вимагають від сучасної школи значних змін. Щоб знайти своє місце в житті, бути успішним, активно засвоїти свої життєві і соціальні ролі, сучасний випускник повинен володіти такими якостями і вміннями як бути гнучким і мобільним, швидко адаптуватися до змінних життєвих ситуацій, використовувати свої знання для вирішення життєвих проблем, бути комунікабельним, здобувати потрібну інформацію, аналізувати її, приймати виважені рішення, уважно ставитися до власного здоров'я, бути відповідальним за своє майбутнє та досягнення життєвого успіху.

Тому важливою й актуальною проблемою сучасної школи є формування в учнів життєвих або ключових компетентностей. Саме компетентнісний підхід повинен подолати прірву між освітою і вимогами сучасного життя. Формування компетентності, тобто здатності застосовувати знання та вміння в реальній життєвій ситуації, є однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти.

Аналіз сучасних досліджень свідчить про важливість формування життєвих компетентностей учнів в умовах сучасної школи. Українські вчені О. В. Овчарук, О. І. Локшина, Н. М. Бібік, О. І. Пометун, О. І. Савченко та ін. на основі вивчення потреб розвитку української школи визначили таку сукупність ключових компетентностей: вміння вчитись (навчальна); громадянська; загальнокультурна; компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій; соціальна; здоров'язбережувальна [6].

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності формування ключових компетентностей учнів на уроках математики

Виклад основного змісту статті. У Державному стандарті поняття "ключова компетентність" вживається в такому значенні: "ключова компетентність – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистостей, що дає можливість їй ефективно діяти в різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів". Компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності. Освітня компетенція – це певний рівень розвитку особистості учня. Він пов'язаний, перш за все, з якісним опануванням змісту освіти. Але треба пам'ятати, що компетенція не зводиться лише до сукупності знань та навичок учнів. Отже, компетенція – це здатність розв'язувати життєві завдання, розв'язувати проблеми, здатність діяти та виконувати поставлені задачі. Саме компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей. Найбільш ефективними засобами, які сприяють формуванню ключових компетентностей, є сучасні педагогічні інноваційні технології. Сприятливим середовищем для реалізації цього завдання є навчально-виховний процес, зокрема уроки математики [1].

Формування всіх ключових компетенцій здійснюється на кожному уроці, неможливо відокремити в чистому вигляді формування соціальної компетенції від формування будь-якої іншої компетенції. Проте, варіюючи зміст завдань, форми та методи роботи на окремих уроках учитель спрямовує процес навчання на формування певної компетенції. Окремі теми курсу математики змістовно спрямовані на формування окремих компетенцій. Таким чином, через зміст та форми роботи на окремих уроках ми формуємо предметні компетенції, а через них – надпредметні та ключові.

Щоб підготувати учнів до життя, суспільно-корисної праці, школа повинна особливу увагу звертати на ті питання, з якими можуть зустрічатися її вихованці в житті. В цьому і полягають практичні цілі навчання математики [2]

Як зазначено в пояснювальній записці до навчальної програми з математики: мета базової загальної середньої освіти – випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості та ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя [8].

Тому завдання математики зробити певний внесок у формування ключових компетентностей учнів.

Математичні компетентності складають основу для формування ключових компетентностей. За С. Раковим, під поняттям "математична компетентність" розуміють спроможність особистості бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і методи математичного моделювання, будувати

математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень [7, ст. 15].

Математичні компетентності:

1.Процедурна компетентність – уміння розв'язувати типові математичні задачі.

2.Логічна компетентність – володіння дедуктивним методом доведення та спростування тверджень.

3.Технологічна компетентність – володіння сучасними математичними пакетами (Gran, 2D, 3D, електронні таблиці Excel та інші).

4.Дослідницька компетентність – володіння методами дослідження практичних і прикладних задач математичними методами.

5. Методологічна компетентність – уміння оцінювати доцільність використання математичних методів для розв'язання практичних та прикладних задач.

Компонентами математичної компетентності, як і будь-якої іншої є:

-мотиваційний;

-змістовний;

-дійовий.

Формування мотиваційного компонента здійснюється через забезпечення позитивного ставлення до предмета, розвиток пізнавального інтересу, пізнавальну самостійність. Внутрішня мотивація учня залежить також від ситуації. Тому потрібно пропонувати цікаві логічні завдання, рольові ігри. Для формування позитивної мотивації потрібно використовувати заохочення та підтримку успіхів.

Формування змістовного компоненту здійснюється на основі індивідуально-диференційованого підходу здійснюється через використання різнорівневих завдань.

Формуючи дійовий компонент, необхідно створити для учнів оптимальні умови для поступового переходу від дій під керівництвом вчителя до самостійних, даючи змогу учням знаходити шляхи розв'язання завдань.

Цікавим і перспективним є такий спосіб демонстрації зв'язку математики з іншими науками – інтегровані уроки.

Складові математичної компетентності:

-обчислювальна (готовність учня застосовувати обчислювальні вміння на практиці), форми роботи на уроках: вправа мікрофон, вдала риболовля, лісова стежина;

-інформаційно-графічна (утворює готовність застосовувати вміння і навички, способи діяльності пов'язані з графічною діяльністю), форми роботи на уроках: гра "Хто швидше?", практичні заняття (визначення часу за годинником, побудова кола без циркуля);

-логічна (забезпечується здатністю учня виконувати логічні операції у процесі розв'язування рівнянь, розгадування ребусів і головоломок, розрізнення істинних і хибних тверджень);

-геометрична (виявляється у володінні просторовою уявою), форми роботи на уроках обчислення периметру, площі класної кімнати, клумби, під час вивчення теореми Піфагора.

Алгоритм формування компетентностей учнів:

- здійснювати зв'язок навчання з життям (поєднання вивчення основ наук з різними видами праці, цінність для колективу, суспільства)
- мотивація на актуалізацію теми,
- формування системи знань, отриманих через розв'язання проблемних ситуацій та узагальнення й аналіз фактичного матеріалу.
- формування вміння використовувати знання й особистий досвід через розв'язування ситуативних задач.
- формування особистої відповідальності за рівень знань і самоосвітньої діяльності.
- моніторинг і корекція розвитку особистості через виховання і самовиховання, діагностика.

Ключові компетентності:

Соціальна і громадська компетентності – завдання, які передбачають для учнів самостійний пошук розв'язку. Надання учням можливості обрання варіанту завдання чи шляху його розв'язання. Використання самооцінки та взаємооцінки учнів. Розв'язання задач різними способами для визначення раціонального шляху розв'язання. Залучення дітей до роботи в групах. Практикування доручень учням. Залучення учнів до планування та проведення позакласних заходів та предметних тижнів. Використання інформації з історії математичних відкриттів

Полікультурна компетентність – використання художньої літератури в математиці. Розв'язання задач історико-культурного та екологічного змісту. Наголошення на внеску в розвиток українських та зарубіжних математиків. Виховання учнів на прикладі життєвого досвіду та творчого шляху відомих математиків. Розвивати вміння учнів висловлювати власну точку зору

Комунікативна компетентність – вироблення в учнів правильної вимови математичних термінів. Застосовувати взаємоопитування та взаємоперевірку з подальшим коментуванням. Організація групової роботи. Нестандартні уроки.

Інформаційна компетентність – залучення додаткової інформації. Активна співпраця з кабінетом інформатики. Використання та складання таблиць та схем. Випуск шкільних газет

Уміння вчитися впродовж життя – написання рефератів, повідомлень, тощо. Використання випереджальних завдань. Залучення до роботи в МАН. Консультування учнів з питань самоосвіти. Проведення інтелектуальних конкурсів, змагань тощо

Підприємницька компетентність – складання проектів. Розв'язування задач на відсотки. Використання інтерактивних методів. Інтегровані уроки. Позакласна робота

Екологічна грамотність і здорове життя – розв'язування текстових задач пов'язані з навколишнім середовищем (рух, відсоткові обчислення чинників ризику, математична статистика тощо). Проведення фізкультхвилинок і релаксацій. Забезпечення санітарно-гігієнічних норм [4].

Як же на уроках математики можна поєднати ключові компетентності?

Потрібно залучати учнів до таких форм діяльності групова, парна робота де вони набудуть досвід спілкування державною мовою, а ще крім того залучати дітей до роботи з текстом, проводити інтегровані заняття.

На уроках варто пропонувати учням прикладні задачі, та ще й такі, що містять знання з деяких наук, задачі з логічним навантаженням. Розвивати цю компетентність допоможе проектна та дослідницька діяльність.

Чотири останні компетенції виділені у наскрізні лінії ними не варто нехтувати.

Наприклад задачі: про пам'ятники Т. Шевченку ця задача містить не лише математичну складову, а й культурну, про розливу нафту в морі учень не лише актуалізує знання про пропорції, а й знайомиться з екологічною проблемою.

Нажаль в підручниках задач такого типу мало, тому авторами Д. В. Васильєва та Н. І. Василюк було розроблено Збірник задач з математики наскрізні лінії компетентностей та їх реалізація.

Формування компетентностей учнів обумовлено реалізацією не тільки оновленого змісту освіти, але й адекватних методів та технологій навчання. Найбільш пріоритетним на мою думку на уроках математики є:

- національно-патріотичне виховання: головною домінантою національно-патріотичного виховання є формування в учнів ціннісного ставлення до самих себе, до держави і до суспільства, а також відчуття своєї належності до України. Потрібно також звертати увагу учнів на прізвища українських математиків, на їх внесок у розвиток математики;

- фінансова грамотність: розв'язування задач такого характеру сприяє формуванню в учнів умінь та навичок використовувати математичні знання в практичній діяльності (тема "Складні відсотки", проект "Куди вкласти гроші?");

- інформаційно-цифрова компетентність, для втілення якої потрібно матеріально-технічне забезпечення (інтерактивна дошка, проектор, екран, Інтернет, програмне забезпечення і т. д.);

- уміння вчитися впродовж життя. Доцільно учням задавати такі завдання: скласти задачу за малюнком, залучення учнів до дослідницької діяльності написання МАН, виконання практичних робіт з математики. Наприклад, побудувати коло без допомоги циркуля, знайти висоту дерева і т. д.

- екологічна грамотність та здоровий спосіб життя. Кожен вчитель має знати, що учні проводять більшу частину свого часу сидячи в класі, тож здоров'язбережувальна функція є однією з головних. У 5-6 класах ми маємо проводити фізкультхвилинки, а в старших класах зорову гімнастику. Крім того учням корисно розв'язувати такі завдання, які стосуються екології чи здоров'я.

Для учнів 5 класу при вчені теми об'єм прямокутного паралелепіпеда можна запропонувати таке завдання: "Обчисліть, скільки кубічних метрів повітря очистять від автомобільних вихлопних газів 25 каштанів, посаджених уздовж дороги, якщо одне дерево очищає зону довжиною 100м, шириною 12м, вистою 10м?"

Для формування здорового способу життя задачі мають бути засновані на фактичному матеріалі і складені так, щоб учні звикали цінувати, поважати і берегти своє здоров'я.

Приклади формування компетентностей учнів на різних етапах уроку:

- На етапі Перевірки домашнього завдання:

- 1.Рецензування відповідей (домашнього завдання)

Мета: активувати розумову діяльність учнів, розвивати критичне мислення, вчити оцінювати знання учнів.

Результат: формування пізнавальної компетентності.

2. Математичний диктант (по сторінках домашнього завдання з обмеженим часом рішення).

Мета: розвивати самостійність мислення, формувати гнучкість і точність думки, розвивати увагу та пам'ять.

Результат: формування самоосвітньої компетентності.

- На етапі Пояснення нового матеріалу:

1. Доведення теорем, лемм і т.п.

Мета: вчити дослідницькій роботі.

Результат: формування полікультурної компетентності.

На етапі Закріплення, відпрацювання вмінь та навичок

1. Навчальна самостійна робота.

Мета: вивчити властивості дробу, і т.п.

Результат: формування пізнавальної компетентності.

2. Дослідження різноманітних видів пам'яті.

Мета: закріплення знань про похідну та її застосування, і т.п.; розробка правил (алгоритмів) запам'ятовування.

Результат: формування компетентності, яка допомагає саморозвитку.

3. Розв'язування задач, виразів з коментуванням

Мета: закріплення умінь розв'язувати задачі та вирази.

Результат: формування інтелектуальної і полікультурної компетентностей

4. Математична естафета.

Мета: закріплення знань учнів, формування вмінь перевіряти, слухати, думати.

Результат: формування пізнавальної компетентності.

5. Робота з підручником

Мета: навчити роботі з інформацією; закріпити знання тексту, розуміння теми.

Результат: формування комунікативної і пізнавальної компетентностей, розвиток індивідуальних здібностей (навчальна практична робота).

- На етапі Контроль

1. Створення реклами (презентації) вивченої теми(уроку), робота в групах зі взаємною оцінкою.

Мета: вчити дітей уяві та вмінню абстрагуватися.

Результат: формування інтелектуальної компетентності.

2. Самостійна робота зі взаємоперевіркою; диференційована контрольна робота.

Мета: вчити дітей, опираючись на отримані знання, самостійно працювати

Результат: формування соціальної компетентності.

На етапі Домашнє завдання

1. Скласти питання, задачі та вирази з теми уроку.

Мета: перевірити засвоєний матеріал уроку, формувати вміння добирати приклади.

Результат: формування компетентності, яка допомагає саморозвитку.

2. Різномірні задачі: репродуктивні, особливої складності, на кмітливості, математичну логіку, і т.п.

Мета: перевірити знання учнів відповідно до їх рівню підготовки.

Результат: формування інтелектуальної компетентності [2].

Висновки. Компетентнісний підхід в освіті – це відповідь на вимоги часу. Динамічні зміни життя, оновлення інформації та колосальні темпи її нагромадження зумовлюють потребу в таких членах суспільства, які здатні гнучко й оперативно адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж всього життя, розвиватися та творити. Вчитель має бути не "транслятором" інформації, а організатором діяльності, спрямованої на виконання навчальних завдань [1]. Саме за таких умов можна досягти формування життєвих компетентностей учнів на уроках математики. Компетентнісний підхід є орієнтиром національної системи освіти. А тому через адаптацію всіх компонентів навчального процесу, врахування його нової мети формування компетентностей учнів стане реальним результатом навчання.

Список використаних джерел

1. Боровик Г. В. Компетентнісний підхід до навчання учнів на уроках математики./ Методичний посібник для вчителя
2. Васильєва Д.В. Особливості навчання математики в сучасній школі [Електронний ресурс]
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2011 №1392
4. Казначей І. В. Діяльнісний підхід та формування ключових компетентностей учнів на уроках математики./Методичний посібник для вчителів.2013 р.
5. Компетентнісна освіта: від теорії до практики. Збірка статей. К.: Плеяди, 2005. 120 с. (Відкритий урок. Основна школа. Вип. 3-4)
6. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. К.: А. С. К., 2003
7. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ. Х.: Факт, 2005. 360с.
8. Раков С. А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти//Математика в школі. 2005. № 5.

ІНСЦЕНУВАННЯ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

Волошин Владислав, студент факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Турчин Т.М.**, доктор пед. наук, професор кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Театралізація сприяє активізації пізнавальної діяльності, а також підвищує інтерес до предмету. Саме в театралізації можлива апробація накопичених літературних знань, а також вираження емоційного сприйняття. Безпосередньо на

самому уроці учитель втрачає авторитарну роль, а виконує лише функції організатора “спектаклю”.

Застосування театралізованих сцен на уроці читання є одним із важливих аспектів реалізації міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню світогляду учнів, їх естетичному розвитку. Основна мета цих уроків – розвиток таких якостей як пам'ять, образне мислення, мова. Використання театралізації сприяє емоційно-образній формі уроку. Підготовка і проведення такого уроку багатобічно залучає дітей до творчості. Прийом театралізації – один з ефективних способів зримо побачити зміст твору, розвинути уяву, без якої неможливо сприйняти художній твір. “Без казки не можна уявити дитинство”, – ці слова В.Сухомлинського знаходять практичне втілення в роботу з дітьми.

Крім слів, люди використовують для спілкування і жести. Якими жестами найчастіше послуговуємося ми? Це жести привітання, прощання тощо. Найвиразніше передають внутрішній стан людини очі. Потрібно вчитися розуміти мову обличчя. Крім того, досить чітко передає стан людини і її хода.

Отже, і міміка, і жести, манера ходи допоможуть краще зрозуміти людину, її внутрішній стан. Це полегшує спілкування з нею.

Дітям дуже подобається пантоміма. Розпочинати цю роботу слід з найпростішого – з відгадування загадок. Наприклад:

1. До дошки вийшов хлопчик у зеленій курточці, потім її зняв, а під нею виявилася червона сорочка з чорними плямочками. Це.... *кавун*.

2. Хлопчик у халаті з прикріпленими до нього латками. Діти їх знімають і плачуть. Це.... *цибуля*.

Від таких конкретних прикладів можна переходити до пантомімного зображення творів.

Діти полюбляють уроки, на яких вони разом з учителем читають казки. Із задоволенням учні переказують тільки-но прочитану казку, а надто коли імітують голоси своїх персонажів. Можна й трішечки пофантазувати. Для цього слід виготовити маски звірят – вовка, зайчика, лисички, ведмедика; свійських тварин – собачки, кішки. А також пошити на уроках труда рукавичку, вирізати з картону і розмалювати ріпку та безліч інших атрибутів до відомих казок.

Вивчаючи байку чи казку, можна “розігрувати” сценки в особах. Цікавим видом роботи є продовження “закінченої казки”. У дітей виникає відчуття безпосередньої участі у творенні казки. Під час створення казкових персонажів варто запропонувати учням познайомити один одного зі своїм улюбленим героєм – озвучити образ, відтворити у власному виконанні характерні його ознаки. Створюючи сценарії, діти вчаться складати план, працюють над розвитком мовлення. Для інсценізації можна брати не весь текст (якщо він великий), а тільки основні частини, в яких розкриваються стосунки між героями.

Драматизація – це передача подій, про які йдеться у прозовому чи віршованому творі, у драматичній формі, тобто в особах. Для драматизації підходять тексти казок “Дружні звірі”, “Легкий хліб”. Тут доречно використати маски, деталі костюмів героїв казок.

Свято казки – це завершальний етап роботи учителя з учнями в класі.

У систему дидактичних ігор для першокласників доцільно вводити ігри-інсценізації, рольові ігри з сюжетом. Для участі у рольовій грі діти повинні мати уявлення про ті особливості діяльності, які можна відтворити ігровими засобами (мовні ситуації, жести, міміка, практичні дії, ігровий реквізит). Наприклад, розмістившись за екраном "телевізора", що стоїть на столику, юний диктор докладає максимум зусиль, щоб прочитати текст виразно, гарно, а всі інші прискіпливо слухають. Дітям подобається театр одного актора (учень читає вірш, а слухачі оцінюють). Маленька сцена, що є у класі, привчає правильно, чітко, емоційно читати вірші. Крім того, емоційність як незмінний супутник усього, що пов'язане з мистецтвом, перетворює вивчення мови в цікаве заняття.

У 1-му класі діти опрацьовують такі твори: "Колобок", "Лисичка і журавель", "Івасик-Телесик", "Дванадцять братів".

У 2-му класі творів для інсценізації та драматизації вже значно більше. Та й учителю простіше працювати з учнями; адже вони мають певні навички. Інсценувати можна ігри, веснянки, оповідання, казки. Діти звертають більше уваги на передачу характеру героя мімікою, жестами.

У 3-му класі діти інсценують вірші, байки, казки. Самі складають партитуру для дійових осіб. На кожному четвертому уроці читання учні стають акторами. Цьому сприяє навчальний матеріал читанки. Діти охоче розглядають малюнки в книжках, а якщо їх показати в русі, у дії – це принесе учням ще більше задоволення. Малюнки – оформлення до обраного сюжету – розкладають на столі як своєрідні декорації. Читаючи казку чи оповідання, між цими декораціями пересувають малюнки-персонажі. Така вистава сприяє яскравому сприйманню твору, розвиває образне мислення дітей.

Подобаються дітям і вистави театру тіней.

Для четверокласників характерний досить високий рівень театральної майстерності. Діти легко входять в образ героя, імітують його голос, жести, рухи. Ставляючи досить складні запитання, учитель спонукає дитину під час аналізу того чи іншого твору побувати в ролі маленького письменника, режисера, коли вона сама має створити казку чи скетч. Аналізуючи читанку для 4-го класу, учитель дає учням завдання самостійно опрацювати віршований твір, проникнутися настроєм поета і передати його під час читання. І це дітям вдається не тільки за допомогою голосу, а й жестів, міміки.

На уроках читання діти:

- 1) придумують різні варіанти закінчення оповідання (В.Овсєєв. "Сім'я у нас одна", 2-й клас);
- 2) домислюють події, які могли б продовжити розповідь про героїв оповідання (М.Стельмах. "Познайомилися", 3-й клас);
- 3) створюють уявні образи на основі прочитаних текстів (Є.Гуцало. "Перебито крило"; С.Пушик "Новинкар", 4-й клас);
- 4) вводять у твір нові події і персонажів.

Перш ніж інсценізувати чи драматизувати твори, учитель ознайомлює дітей з лексичним значенням слів театральної термінології, вводить їх в діалогічне та монологічне мовлення учнів. Учителі мають картки з опорною лексикою з даної теми,

тлумачний словник, картограму з теми: "Театр", "Режисер". Вони добирають тексти з даної теми і використовують їх на уроках української мови.

Наступний етап – художнє виразне читання з видами виконавського мистецтва. Діти вчаться читати вголос художні твори з дотриманням інтонації, що відповідає змісту, інтонувати спокійну або схвильовану розповідь, питання чи відповідь, здивування чи радість. Працюють над позначенням пауз, логічних наголосів, підвищень і знижень голосу, тобто створюють партитуру. Правильне дихання забезпечує можливість варіювати голос: промовляти слова голосно, пошепки, високим чи низьким тоном.

Читаючи казку "Рукавичка", діти самі визначають, що слова вовка і ведмедя слід читати грубим, тобто низьким голосом. Слова мишенят з казки "Колобок" треба прочитати високим, писклявим голосом.

Одна з важливих вимог виразного читання – уміння інтонувати прочитане. Інонування твору залежить від пауз і логічного наголосу. Вже в 1-му класі діти вчаться "читати" розділові знаки.

У кожному творі відбита радість чи печаль, захоплення чи здивування. Читання художніх творів викликає в учнів певні настрої, почуття. Відчувши їх, діти знаходять відповідну інтонацію для відтворення голосом радості або горя, схвалення чи осуду. Часом учням необхідна допомога учителя. Але вона має полягати не в підказці щодо того, весело чи сумно, захоплено чи задумливо слід читати текст. Вона може бути справді ефективною тільки за умови цілеспрямованого аналізу твору: його змісту, поведінки дійових осіб, описаних подій і ситуацій. Розмірковуючи над прочитаним, учні самі приходять до висновку, як слід читати твір.

Отже, щоб належним чином формувати навички театрального мистецтва на уроках читання, слід акцентувати увагу на наступному:

- 1) вчити дітей інтонувати речення, визначати головних героїв і читати твір в особах;
- 2) вчити інсценувати твори;
- 3) навчати складати сценарії на основі прочитаного;
- 4) збагачувати словниковий запас школярів;
- 5) удосконалювати навички акторської гри;
- 6) розвивати акторські здібності дітей, творчу фантазію;
- 7) виховувати любов до рідного слова, театру, підтримувати пізнавальний інтерес.

Отже, головне завдання, що стоїть перед педагогом – позитивними стимулами підтримати пошукову діяльність учнів, щоб навчальний процес супроводжувала радість відкриття. Поєднання елементів гри і навчання позитивно впливали на розвиток творчих здібностей дітей.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Гладка Наталія, студентка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Турчин Т.М.**, доктор пед. наук, професор кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

У реалізації пошуку перспективних підходів до вирішення проблеми гуманізації процесу виховання важлива роль належить розвитку творчих здібностей. Якщо говорити про творчість дитини, слід наголосити, що усі учні найчастіше не створюють щось зовсім нове, але відкриття суб'єктивно нового для дитини вже є проявом творчості. Робота не за шаблоном, не за зразком є також показником розвинутих творчих здібностей. Розвиток творчих здібностей – це вміння використовувати знання в нестандартних ситуаціях, розвиток психічних процесів. Розвивати творчість – означає виховувати інтерес до знань, самостійність у навчанні. В.О.Сухомлинський писав: "Може маленька дитина повторює те, що було вже зроблено, створено іншими людьми, але якщо це діяння – плід її власних зусиль, – вона творець, її розумова діяльність – це творчість". У молодшому шкільному віці важлива роль належить самовираженню дітей через власну художньо-творчу діяльність. У синтезі мистецтв (театральне мистецтво) діти набувають життєвого досвіду, розвивають особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, збагачують світогляд, розвивають мовленнєву діяльність. Театральне мистецтво дозволяє стимулювати школярів до образного і вільного сприйняття навколишнього світу (людей, культурних цінностей, традицій, природи). За його допомогою дитина вчиться поважати чужу думку, бути терпимою до різних точок зору, учиться фантазувати, уявляти, спілкуватися з оточуючими, вчиться долати труднощі, ставити завдання та розв'язувати їх. Елементи театральної педагогіки втілюються у навчально-виховний процес завдяки розмаїттю розвивальних дидактичних ігор. Гра – це засіб, за допомогою якого можна прискорити, сконцентрувати й емоційно оживити процес практичного засвоєння знань, умінь і навичок учнів.

Щоб полегшити процес засвоєння шкільного етикету, навчити дітей правильно сидіти і сидіти за партою, доцільно використовувати елементи гри, театральної педагогіки.

Пропоную тренінг-вправи з театрального мистецтва, які використовуються на уроках читання, мови.

Вправи на розвиток уваги під час зорового сприйняття:

"Хамелеон".

Учням пропонується уважно розглянути сюжетну фотографію і дати 3-5 (або більше) оригінальних назв. Позитивно оцінюються відповіді з оригінальними й незвичайними назвами. (Запропоноване завдання змушує сприймати предмети у різних ракурсах. Добирати фотографії, ілюстрації, малюнки для цього завдання необхідно з урахуванням цікавого змісту, явно вираженої образності).

"Прізвиська".

Учням необхідно дати прізвисько тварині, птаху, рибі, рослині, казковим героям. Пропонується 6 прізвиськ (наприклад: Ласунчик, Задирака, Ненажера,

Добриня, Приставало, Злюка) і одна ілюстрація. Яке із прізвищ найбільше підходить до зображеного? Або інший варіант виконання цього завдання: пропонується 5 фотографій і одне прізвище (наприклад, Модниця). Кому із зображених на фотографіях може підійти це прізвище?

“Дзеркало”.

Усі стають в парах. Один виконує рухи, інший – повторює. Через кілька хвилин “дзеркало” та “відображення” міняються ролями.

Вправи на розвиток уваги під час слухового сприйняття:

1. Послухати та запам'ятати звуки, які лунали в певний час (за вікном, в коридорі, в класі). Розповісти про почуте.

2. “Переговорний пункт”. Двоє учнів у протилежних кінцях класу розмовляють кожен зі своїм “абонентом”. Потім кожен переказує отриману інформацію.

Вправи на розвиток комплексної уваги:

1. За командою упродовж однієї хвилини подумки перелічити усі предмети в класі, назви яких починаються на відповідну літеру.

2. *“Ланцюг”.*

Учень називає слово, інший повторює його і додає своє, далі кожен називає одне нове слово, повторюючи попередні.

Вправи на розвиток довільної уваги:

“Уявне споглядання”.

Безупинно або ритмічно споглядати будь-який предмет упродовж 1-2 хвилин. Потім на 1-2 хвилини заплющити очі, спробувати викликати подумки детальний зоровий образ предмета цілком. Розплющивши очі, звірити уявний образ із реальним.

“Фантастичний об'єкт уваги”.

Зосередити увагу на образах фантастичної істоти, пейзажу, архітектурної форми, що їх створено уявою дітей.

“Ритмічне споглядання”.

Учні повинні уявити, що їхні очі світять ніби прожектор. Обрати будь-який предмет і “освітити” його “прожектором”, роблячи спокійні вдихи і видихи. На видих заплющувати очі, тобто “витирати” образ предмета, на вдиху знову розплющувати і вдивлятися в предмет. Потім навпаки, споглядання на видиху, “витирати” на вдиху.

Вправи на розвиток уяви:

“Картинки з паличок”.

Учні за власним бажанням складають із лічильних паличок картини і пояснюють їх. Ця гра розвиває художній смак, уяву, і, завдяки однотипності “будівельного матеріалу” – почуття пропорції. Найкраще вправу проводити на килимку.

“Намалюю в тебе на спині”. Вправа на сенсорну уяву. Грають парами. Перший гравець малює пальцем на спині ведучого якесь зображення. Завдання ведучого: відгадати, що ж було “намальовано” у нього на спині.

“Винахідник”.

Учням пропонується вигадати:

- нове слово, якого не існує в українській мові, дати йому значення та характеристику;
- новий предмет, що не має аналогів в побуті людини, придумати його назву, охарактеризувати практичне використання;
- нову неіснуючу професію, необхідну в майбутньому, пояснити її значення.

“Фантазія”.

Учням необхідно скласти коротку розповідь-фантазію.

Стимулом може бути: предмет; зміст картини відомого художника; фотографія людини; звук (наприклад, скрип дверей, дзенькіт дзвіночка тощо); фраза (наприклад, “Цього не може бути”!, “Цить, нас почули” тощо); драматична ситуація; поетичний рядок; пейзаж за вікном.

“Фантастика”.

Учням пропонується розповісти фантастичну історію на запропоновану тему. Приклади: зустріч з інопланетянином, цікава знахідка тощо. Історія повинна бути стислою, розповідати потрібно без підготовки, імпровізувати.

Рекомендую уроки читання розпочинати з вправ на оволодіння технікою мовлення, це і **вправи на вироблення правильного дихання**. Наприклад, вправи “Насос”, “Свічка”, “Надуваємо кульку”, “Пірнання”, “Плаваємо” завдання яких полягає не в тому, щоб оптимальний запас набраного повітря якнайраціональніше використати в процесі мовлення.

Корисними є щоденні вправи на розвиток техніки мовлення.

Прпоную такі:

- 1) Активно цілеспрямовано “мукати” із закрити ротом, що сприяє правильному зімкненню голосових зв’язок і прочищає голос.
- 2) Промовляння МММ з голосними і, е, а.
- 3) Звукова атака на голосних а, і, е.
- 4) Вправа на звуках бба, ббі, ббе тощо, з іншими голосними звуками для досягнення дзвінкості.
- 5) Присісти, і, не встаючи, вимовити звук “з” різними голосними: у, і, е, а, о, и, у (“зумер”).
- 6) Йти на “лижах”: с, у, і, е, а, о, у – у.
- 7) “Паровоз” з прискоренням та сповільненням вимови звуків: кі-гі-хі; ке-ге-хе; ка-га-ха; ку-гу-ху; кщ-го-хо.

8) *“Годинник”.*

Спочатку збільшувати силу голосу, а потім стишувати до шепотіння: тік-тук-так.

9) *“Теніс”.*

Вимовляти звукосполучення: пім, пам, пом, пум, пем. На уроках

читання використовую різноманітні скоромовки, чистомовки, дитячі віршики, лічилки, прислів’я, приказки, які вимовляємо мовчки, пошепки, уголос, у різному темпі, у формі діалогів по 2-4 учні, що допомагає розвитку артикуляції голосних і приголосних звуків.

Доречними є вправи.

“Смачна каша”.

Учитель перед кожним учнем ставить уявну мисочку з кашею. Учні в образах різних тварин “їдять” кашу, імітуючи жувальні рухи.

Учитель: Поїли кашу? Вона вам сподобалась? А тепер потрібно вмитися. (Діти імітують ці рухи). Скажіть, якоюбула каша? (Відповіді дітей). А тепер скажемо чистомовку про кашу: Ша-ша-ша (Двічі). Дуже добра наша каша. (Промовляти слова повільно і, по можливості, чітко, з різною силою голосу: тихо-голосніше-голосно).

Вправи для уроків по вивченню грамоти.

“Конячка”. (вимова звуків У-К): присмоктати язик до піднебення і клацнути.

Учитель: Цок-цок, біжать конячки,

Дуже весело біжать.

Як малечу покатають,

Будемо їх годувать.

Цок-цок-цок,

Цок-цок-цок!

Не менш корисними є вправи “Дудочка”, “Смачнее варення”, “Гойдалка” та інші.

Кожен навчальний предмет має свою специфіку, а отже, є певні особливості використання засобів театральної педагогіки на різних уроках. **На уроках української мови** де одне завдання – навчити учнів висловлювати свої думки та почуття, допомогти опанувати вимовні правописні норми, доцільно **використовувати дитячий фольклор**. Наприклад: для опрацювання вимови приголосних варто проводити гру “Зайчик”. Діти обирають зайчика – ось вам і театральна роль. Він стає в середині, всі інші йдуть по колу і співають. Наприкінці пісні зайчик на своє місце обирає іншого.

Зайчику, зайчику

Мій братику,

Не ходи, не топчи

Городинку!

Не ходи, не топчи

Рутки-м'ятки,

Бо моя рутка

Як баламутка

Бо моя матка

Як паніматка.

Зайчичок, зайчичок

Ніжкою ніжку

Прибиває

Якби-то нібито,

Ніженьку прибито.

З калинового луку

Вибирай пару другу!

Щоб опрацювати тверду вимову звука [р], можна скористатися грою "Топтати ряс". На опрацювання шиплячих, свистячих приголосних доцільно використовувати ігри "Довга лоза", "Жучок". Вивчаючи чергування звуків [д], [т], [з], [с], [дж], [ж], [ч], [ш] у дієсловах першої особи однини можна запропонувати дітям народну гру "Грушка".

Під час опанування грамоти уроку рекомендується проводити у формі театральної гри. На урок приходять Козуня Швидкомовлюня, яка організовує конкурс скоромовок, бабуся Загадуся із незвичайним мішечком віршованих загадок або дід Алфавіт.

Завдання учителя – не лише навчати, а й забезпечити учням емоційне задоволення, радість від отриманих знань і самого процесу їх засвоєння. В реалізації цього завдання особлива роль відводиться ігровій діяльності, а також інсценізації, драматизації, імпровізації. Їх можна використовувати не тільки на уроках читання і української мови, а й на уроках образотворчого мистецтва, трудового навчання, математики, природознавства.

Організація дитячої творчості *на теми природи* має бути зорієнтована на зміцнення емоційно-духовного зв'язку учнів з довкіллям. Саае творчість вчить школярів зупиняти зацікавлений погляд на найпростіших виявах виразності у природі. Саме творчість допомагає любити природу всім серцем, перейматися її боєм і захищати від напруги невігласа. Варто використовувати такі прийоми організації словесної творчості *на теми природи*, які активізують емоційно-образне мислення учнями чуттєвих вражень, підсилюють естетичну реакцію на об'єкти навколишнього, вдало екологізують дитячий світогляд. Це, зокрема, своєрідні *творчі етюди*. Вивчаючи предмети живої і неживої природи, слід знаходити образ, асоціацію, в основі яких лежить чуттєвий досвід.

"Вгадай колір слова".

Ніч – чорна, фіолетова, блискуча, діамантово-синя.

Ромашка – біла, біло-жовта, сонячно-снігова.

Літо – червоне, яскраве, різнобарвне.

"Відшукай цікаві слова".

Гострі – ялина, бурулька, чагарник, носоріг.

Круглі – сонце, яблуко, медуза, місяць.

"Добери гарне слово".

Світанок – ніжна квітка

Сніг – цукровий, білий метелик.

Річка – мокра стежка, синя стрічка.

"На що схоже".

Сніжинка – квіточка, зірка, балерина.

Веселка – рушничок, місточок.

Іній на гілці – замерзлі слізки, срібні голки.

Такі вправи пробуджують уяву і поступово наближують до оперування метафорою.

Надзвичайно плідним у виховному значенні можуть стати спроби дітей ідентифікувати себе з довкіллям. Можна пропонувати учням створювати своєрідні

монологи природи із застосуванням театральних засобів, акцентуючи увагу на тих об'єктах, що мають тривожний екологічний статус. У процесі такої роботи дитина намагається втілитись в образ інших земних істот чи в об'єкти неживої природи.

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "СИНТАКСИС" ЗА ПІДРУЧНИКОМ Г. ОСТАПЕНКО (2021) ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (ЧАСТИНА 1)

Гнілуша Анастасія, студентка групи ПО – 31, факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Киричок І.І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту.

Анотація: У статті розкрито особливості формування мовних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Синтаксис" за підручником Г. Остапенко (2021). Проаналізовано розділ "Машина часу" в якому подано вправи на вивчення розділу "Синтаксис"; наявність теоретичних відомостей; чи відповідає даний матеріал вимогам.

Актуальність. У формуванні комунікативної компетентності учнів під час навчання української мови важливу роль відведено синтаксису, який є організуючим центром граматики. У ньому найповніше проявляється функційна значущість мовних одиниць усіх рівнів, роль їх у досягненні комунікативної мети. В синтаксичному ярусі мовної системи, зокрема реченні як найменшій комунікативній одиниці, знаходять найповніше вираження всі мовні одиниці інших рівнів (фонетичного, словотвірного, семантичного, морфологічного, стилістичного), набувають функціональної довершеності й логічної оцінки засоби мови і мовлення. Вивчення синтаксису сприяє засвоєнню норм літературної мови, розвитку логічного мислення й мовлення учнів, формуванню пунктуаційної грамотності й навичок виразного читання. Синтаксис допомагає зрозуміти комунікативну функцію мови й шляхи її здійснення.

У програмах початкових класів вивчення граматики посідає чільне місце, бо саме в цих класах учні ознайомлюються з будовою рідної мови, оволодівають навичками практичного її вживання. У початкових класах вивчається матеріал, який є базовим для свідомого оволодіння мовою в середніх класах. Так, за час навчання в 1-4 класах учні повинні: засвоїти елементи синтаксису (загальне поняття про словосполучення і речення, речення розповідні, питальні, спонукальні, головні та другорядні члени речення (без уживання термінів), звертання у спонукальних реченнях, однорідні члени речення).

Згідно з Державним стандартом та створеної на основі його програми, під час вивчення теми "Синтаксис" учні повинні: удосконалювати свої знання про види речень за метою висловлювання та інтонацією, основу речення (підмет і присудок) і зв'язок слів у реченні, а також вивчати нову тему – "Однорідні члени речення",

дізнаються про те, що однорідними можуть бути підмети, присудки і другорядні члени речення.

Четвертокласники повинні виконувати чимало вправ, які спрямовані і на засвоєння необхідних теоретичних відомостей про те чи інше синтаксичне явище, і на вироблення відповідних мовленнєвих умінь.

Метою статті: є проаналізувати доцільність систем вправ та теоретичних відомостей у підручнику Ганни Остапенко, Ольги Волощенко та Олександри Козак "Українська мова та читання" (2021) для формування мовних умінь під час вивчення розділу "Синтаксис" у 4 класі.

Аналіз досліджень та публікацій. У результаті аналізу науково – методичної літератури з'ясовано, що аналізом підручників з української мови в початковій школі займалися такі вчені, як М. Вашуленко, О. Савченко, О. Топузов та ін. Дослідження питань з методики викладання теми "Синтаксис", займалися такі вчені М.Вашуленко, О. Омельничайко, К. Пономарьова, В. Бадер, І. Стратілат та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У роботі над засвоєнням елементів синтаксису можна виокремити кілька напрямів, між якими існує тісний зв'язок:

1. Практичні спостереження за синтаксичною будовою та інтонаційним оформленням речень. Побудова речень з різною кількістю членів. З різним розташуванням їх за поданим зразком та схемою.

2. Формування уявлень про одиниці синтаксису – словосполучення, речення, зв'язне висловлювання (текст).

3. Засвоєння структури речення і найважливіших синтаксичних понять: зв'язок між словами в реченні; граматична основа речення; головні і другорядні члени речення; головні члени – підмет і присудок; однорідні члени речення. Засвоєння синтаксичної термінології.

4. Поглиблення знань і вмінь із синтаксису під час опрацювання несинтаксичних тем(значення слова. Будови слова. Части мови).

5. Формування в учнів умінь використовувати у власному мовленні речення за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні) та за інтонацією (окличні, неокличні). Формування пунктуаційних навичок.

6. Застосування набутих знань і вмінь із синтаксису у практиці зв'язного мовлення.

Вироблення початкових уявлень про речення і його будову початкові уявлення про речення і його будову учні отримують у період навчання грамоти. Усі ознаки речення, як і власне термін, діти мають засвоїти практично, в ході виконання тренувальних вправ. Учителеві слід пам'ятати, що правильні уявлення про речення та його будову сформулюються лише за умови, якщо учні глибоко усвідомлюють кожну його ознаку. Учитель повинен постійно дбати про урізноманітнення вправ, добирати для аналізу різні варіанти речень.

У підручнику Г. Остапенко "Українська мова та читання" (2021) для 4 класу на вивчення теми "Синтаксис" відведено розділ " Машина часу" 31 сторінка, зокрема з 39 по 70. Це інтегрований підручник, який відповідає Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Р. Шияна. Матеріал підручника подано цікаво та

зрозуміло для дітей, є цікаві ілюстрації та веселі персонажі, які досліджують українську мову разом з учнями. У підручнику присутні медіа матеріали, представлений QR – код, який надасть змогу дітям переглянути цікавий мультфільм, пісню або важливу інформацію. Тема "Синтаксис" належить розділу "Машина часу", він вивчається за допомогою таких параграфів:

1. Види речень за метою висловлювання та інтонацією.
2. Граматична основа речення.
3. Звертання.
4. Однорідні члени речення.
5. Сполучники.
6. Поширене речення.
7. Просте і складне речення.
8. Зв'язок слів у реченні.
9. Слово, словосполучення і речення.
10. Головне і залежне слово у словосполученні.

У підручнику подано теоретичний матеріал про: граматичну основу речення, звертання, цікаво подано інформацію про однорідні члени речення діалогом між персонажами підручника, а також про сполучники, подані правила про просте і складне речення, словосполучення та про головні та залежні слова у словосполученні.

Новий матеріал поданий у вигляді діалогу між персонажами підручника разом із прикладом, після цього йдуть вправи на закріплення нової інформації. Наприклад, як тема "Однорідні члени речення" на сторінці 47 учні разом з Мовознаєм та Пишенням відкривають для себе, як визначити однорідні члени речення. Далі йдуть три вправи на закріплення цієї інформації. Отже, це свідчить про те, що в підручнику використовується дедуктивний метод подачі інформації, але водночас він поданий дуже цікаво для дітей.

В цьому підручнику чергуються вправи української мови та читання. Вправи на читання тут присутні в таких параграфах:

1. Подорож у минуле.
2. На гостині в козаків.
3. У вирі пригод.
4. Пригоди тривають.
5. А що в казані?
6. По слідах Шерлока Голмса.
7. Коти – детективи.
8. Ще одна детективна історія.
9. Книжки про тварин.
10. Котячі пригоди.

Після тексту для читання присутні вправи на повторення такі як, на сторінці 43 вправа 4, в ній треба списати текст розділивши його на речення. Є вправа на вивчення фразеологізмів, наприклад, вправа 8 на сторінці 43. Також, у кінці теми подана сторінка узагальнення "Перевір себе" та комікс. На узагальнення теми є 7 вправ.

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підручнику – 370; на вивчення та повторення теми "Синтаксис" у підручнику наведено 58 вправ, що становить 15% від загальної кількості.

Вправи на повторення вивченого матеріалу за минулий рік, представлені на сторінці 39 вправа 2, пригадати речення за метою висловлювання, та записати приклади таких речень.

На сторінці 44 тема "Граматична основа речення" є вправа 1 на визначення підмета і присудка у реченнях, присутня табличка "Пригадає", яка дає змогу учням відтворити в пам'яті, правила про граматичну основу речення, про підмет та присудок та другорядні члени речення. Далі йдуть дві вправи на опрацювання цього матеріалу. Також є вправа для згадування теми "Звертання", та правило. Такі вправи присутні на сторінці 45, це вправи 3,4,5. У вправі 3 треба повернутися до тексту з читання на сторінка 40 – 42 та знайти речення зі звертанням. Це свідчить, про те, що можна поєднувати вправи з читання та української мови.

Цікаво представлена тема "Сполучник", допитливий Пишеня дізнається у Мовозна, що таке сполучник. Після цього йдуть три вправи на закріплення матеріалу.

Теми з читання та української мови пов'язані, цьому є підтвердження вправою 1 на сторінці 55. В тексті треба знайти однорідні члени речення. Також є вправи для роботи в парах чи в групі, наприклад, як вправа 3 на сторінці 55, треба обрати один будь – який предмет у класі та описати його використовуючи, якомога більше прикметників, визначити, що є спільного і чим відрізняються.

У підручнику присутні підготовчі, тренувальні та завершальні вправи, загалом 58 вправ.

Мета підготовчих вправ полягає в тому, щоб ліквідувати прогалини в опорних знаннях, потрібних для кращого сприймання нового матеріалу. Такі вправи присутні на сторінці 39, вправа 2 та 3. Загальна кількість підготовчих вправ 10, що становить 17% від кількості вправ у розділі.

Тренувальні вправи проводяться безпосередньо після ознайомлення учнів з новим матеріалом для осмислення певних понять і правил. Такі вправи в підручнику є на сторінці 52 вправа 1,2 та 3. Загальна кількість тренувальних вправ 26, що становить 44% від кількості вправ у розділі.

До завершальних вправ належать проблемні завдання та різні види творчих робіт. В підручнику такі вправи є на сторінці 60, вправа 4 та 5. Потрібно пояснити фразеологізм та замінити його одним словом. В 5 вправі потрібно розказати про якусь подію із життя використовуючи цей фразеологізм. Загальна кількість таких вправ 22, що становить 37% від кількості вправ у розділі.

Отже, підготовчих вправ – 17%, тренувальних – 44% та завершальних 37%. Можемо зробити такий висновок, що переважають тренувальні вправи, такий розподіл не є доцільним, слід привертати увагу більше завершальним або ж творчим вправам, оскільки вони спряють кращому засвоєнню знань та мислення дітей і їх творчому розвитку. Загалом вправи подано логічно, підібрано цікавий матеріал, який доступний дітям. Новий матеріал поданий від казкових героїв. Такий виклад зацікавлює дитину, спонукає до навчання та засвоєння матеріалу. Вправи та

завдання, які подані в підручнику супроводжуються наочними матеріалами, що полегшують сприймання та запам'ятовування матеріалу, допомагають виділити головне в темі.

Висновки. Проаналізувавши розділ "Машина часу" в якому подано вправи на вивчення розділу "Синтаксис", у підручнику Г. Остапенко "Українська мова та читання" (2021) для учнів 4 класу Частина 1, можна зробити такі висновки:

Підручник має достатню кількість ілюстрацій, яскравих малюнків. Підручник містить QR – коди і досить зручний для використання в онлайн режимі, має переходи на потрібну сторінку та до змісту. Такий підручник буде корисний у використанні.

У розділі "Машина часу" використано 15% вправ на вивчення теми "Синтаксис".

Тема "Синтаксис" вивчається за допомогою розділу "Машина часу", в якому нараховано 10 параграфів. Матеріал поданий в підручнику для вивчення цієї теми відповідає усім вимогам. Підручник допомагає узагальнити та систематизувати усі знання з української мови та читання, отримані в початковій школі, та успішно підготуватися до ДПА. Теоретичний матеріал та вправи є пізнавальними, доцільними, цікавими та зрозумілими для учнів 4 класу.

Розділ налічує 58 вправ серед яких є підготовчі, тренувальні та завершальні. Серед яких переважають тренувальні вправи – 44%. 37% -відведено на завершальні та 17% на підготовчі. Такий розподіл є доцільним, оскільки вони спряють кращому засвоєнню знань та мислення дітей і їх творчому розвитку, саме за допомогою таких вправ навчальний матеріал школярі розуміють і засвоюють краще.

Навчальні матеріали в підручнику розкривають всі змістові ліній мовно-літературної освітньої галузі.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковійшколі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.С. Вашуленко. – К.:Літера ЛТД, 2010. – С.198-200

2. Мельничайко О. І. Вивчення елементів синтаксису в початкових класах: методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 72 с.

3. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / Г. С. Остапенко, О. В. Волощенко, О. П. Козак – Київ : Світич, 2021.

4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Шияна
ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272.

5. М.М. Галицька // Педагогічна освіта: теорія і практика. –2013. – № 13. – С.173-178.

6. Савченко О. Дидактика початкової школи: підручник для студентів пед.факультетів / О. Савченко. – К.: Генеза, – 1999. – 368 с.

7. Бадер В. Розвиток мовлення школярів під час роботи над реченням. Початкова школа. 2000.

8. Топузов О. М. Компетентнісні засади сучасного підручникотворення. Український педагогічний журнал. 2015. № 3. С. 36-47.

НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ОПТИМАЛЬНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Гордієнко Тетяна, магістрантка факультету психології та соціальної роботи спеціальності 013 Початкова освіта.

Науковий керівник: **Філоненко О.С.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Якісні зміни в сучасному суспільстві, глобальні еволюційні процеси впливають на всі сфери суспільного життя, зокрема і на систему освіти. Світ, у якому швидко з'являються нові цінності і технології, нові геополітичні відносини, стилі життя, засоби сполучення, потребує нових ідей, підходів, мислення, концепцій [2]. Тобто в сучасності особистість зможе успішно жити, самореалізуватися в суспільстві, якщо вона є компетентною, соціально мобільною, активною, самостійною, відповідальною, здатною до саморозвитку. Отже, система середньої загальної освіти повинна формувати юних людей, готових сприйняти виклики, відповісти на зміни та відповідальних за свій розвиток. Тому загальновизнаним і вагомим є розуміння не тільки необхідності того, що система освіти має відповідати замовленню (потребам) суспільства, але й усвідомлення її випереджальної ролі. Це, у свою чергу, зумовлює потребу та необхідність відповідної підготовки (розвитку здатностей) педагогічного працівника – вчителя, викладача, психолога, управлінця, методиста – до організації оптимального процесу становлення гармонійно розвиненої особистості учня в системі освіти.

Як вважають Г.Драйден та Д.Вос, головне завдання в сучасності полягає в тому, щоб "підготувати всіх педагогів у такий спосіб, щоб вони знали, як об'єднувати найкращі наявні у світі інформаційні технології з найбільш досконалими наявними у світі методами навчання і викладання. Перша з країн, яка, керуючись здоровим глуздом, спробує їх об'єднати, навчить світ навчатися по-новому" [2].

На думку вченого С.В.Ратнера, "позитивні зміни в системі освіти і, як наслідок, у всіх сферах соціально-економічного життя суспільства можливі лише за активного застосування інноваційних методів і технологій навчання, кардинальної перебудови способу мислення людей з шаблонно-формального пізнання на самостійно-творчий" [3, с. 35]. Лише це уможливить становлення конкурентноздатної особистості – особистості, якій притаманне намагання до високої якості та ефективності своєї діяльності, здатної ставити цілі і розв'язувати завдання в умовах обмеженості ресурсів, сформувати односторонність і вмотивувати інших.

Метою статті є аналіз можливостей навчального тренінгу як оптимальної форми організації навчання майбутніх вчителів.

У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" поняття "тренінг" трактується як "Тренування, а також спеціальний тренувальний режим" [1, с. 1265]. Варто зазначити, що це поняття утверджене в кінці XX століття, а у вітчизняній практиці набув поширення у психологічній практиці як форма організації підвищення компетентності у спілкуванні та був теоретично обґрунтований у праці Л.А.Петровської від 1982 року [6, с.16].

Нині тренінги широко застосовуються не лише у психології, а і в інших науках – педагогіці, соціології, економіці, управлінні, конфліктології тощо. При цьому визначальними, на нашу думку, є такі концептуальні положення щодо визначення тренінгу:

- поняття тренінг означає не методи навчання, а методи “розвитку здібностей до навчання або оволодіння будь-яким складним видом діяльності, і зокрема спілкування” [4, с. 89];

- це “спосіб перепрограмування наявної у людини моделі управління своєю поведінкою і діяльністю” [6, с. 81]; процес створення нових функціональних утворень або розвиток наявних [2];

- система навчання і підготовки професійних кадрів на відтворення цілісного феномена професійної майстерності, характерної певному конкретному виду професійної діяльності [2];

- засіб розвитку компетентності у спілкуванні, здобуття знань, набуття умінь і досвіду та корекція, зміна усталених форм діяльності [7, с.35];

- форма організації навчання, у ході якої використовуються інтерактивні методи, що забезпечує учасникам обмін досвідом і знаннями у спілкуванні в комфортній емоційній атмосфері з метою отримання нових знань та засвоєння навичок [5, с.4];

- запланований процес, призначений надати або поповнити знання і навички та виявити ставлення до проблеми, ідеї, поведінки з метою їх зміни чи оновлення [5, с.5];

- “сукупність методів навчання, за допомогою яких учасники активно залучаються у процес навчання, тобто є активними учасниками навчання” [3, с. 31] та інше.

Як методи і прийоми навчання, які найбільш повно та ефективно забезпечують реалізацію основних функцій тренінгу, науковці розглядають такі: міні-лекція, дискусія, інтерактивні методи і прийоми кооперативного і групового навчання, проблемне навчання, ігрові методи, навчальні ситуації, моделювання, методи і прийоми технології розвитку критичного мислення.

Таким чином, доходимо таких висновків: навчальний тренінг – це форма організації навчання та спосіб розвитку здатності особистості навчатися, процес оволодіння нею певними видами діяльності, зокрема і професійною; це процес, що здійснюється в активному спілкуванні на основі постійної взаємодії всіх його учасників, тобто передбачає формування компетенцій або розвиток наявних; водночас це навчання, що уможливлює залучення досвіду того, хто навчається, у побудову системи нових знань, уявлень, цінностей, орієнтацій, бачень, видів і способів діяльності, а також постійної рефлексії, оцінювання та переоцінки підходів, принципів тощо; це спосіб виявлення ставлення особистості до певного питання, ситуації і зміни бачень, поглядів учасника тощо.

Окрім цього, вважаємо, що саме навчальний тренінг ефективно сприяє реалізації умов успішності навчання майбутніх вчителів, а саме:

- кожна особа, яка навчається, є особистістю;
- кожна особа, яка навчається, має здатність до навчання і розвитку;

– ефективне навчання передбачає емоційне сприйняття нового досвіду та його подальше обмірковування;

– навчальна атмосфера має забезпечувати можливість для конструктивної дискусії на основі використання власного досвіду учасників навчання;

– у навчанні має реалізуватися проблемний підхід, створюватися умови для обміну ідеями у ході обговорення і розв'язання проблем [6, с.45] – та забезпечує фактори високого рівня ефективності навчання дорослих, для дотримання яких викладачеві потрібно:

– концентруватися на реальних проблемах;

– ілюструвати можливості застосування навчального матеріалу на практиці;

– наголошувати на зв'язку змісту з потребами та цілями учасників;

– установлювати зв'язок матеріалу, що засвоюється, та здатностей, які формуються або розвиваються, з попереднім досвідом учасників;

– ініціювати дискусії, обмін думками, досвідом [7, с. 87].

Отже, проаналізувавши теорію питання навчального тренінгу визначаємо такі його характеристики:

– відкритість, вільний обмін думками, комфортність стосунків, висловлювання власного бачення, можливість його обґрунтувати;

– постійна взаємодія та позитивна взаємозалежність учасників навчання;

– засвоєння нового змісту в активній діяльності та в актуальному професійному контексті (після застосування кожного методу навчання здійснюється обов'язкове визначення ефективності його застосування у власній практиці викладання предмета);

– апробування нових методів і прийомів навчання та визначення (оцінювання) їх позитивів і негативів, впливу на стан учня у процесі навчання під час їх застосування, спроможності/неможливості підвищити пізнавальний інтерес, сформулювати або розвинути здатність школяра вчитися, інші компетентності;

– можливість застосувати власний досвід у визначенні сутності певних питань (в аналізі та обговоренні певних питань, визначенні ознак, функцій, властивостей, способів тощо, укладанні та узгодженні оцінок тощо);

– оцінювання власного досвіду професійної діяльності, його корекція чи узгодження з новоутвореними налаштуваннями;

– визначення прогалин у власній педагогічній діяльності та виникнення нових цілей як основи подальшого особистісного і професійного самовдосконалення;

– розвиток або вдосконалення низки компетентностей як умови вирішення професійних завдань;

– можливість оцінити компетентність викладача, у якого є/немає чому вчитися;

– розвиток здатності творчо трансформувати запропонований необхідний зміст і способи або види діяльності навчання у власну професійну практику.

Зважаючи на зазначене вище та ураховуючи сучасні підходи до підготовки майбутніх учителів як супроводу їхнього особистісного та професійного саморозвитку на основі визначеної траєкторії тощо, умови, що впливають на ефективність цього процесу, зокрема і характеристики навчального тренінгу, розглядаємо його як найбільш оптимальну форму організації навчання пмайбутніх учителів.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В.Т.Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. 1440 с.
2. Драйден Г. Революція в навчанні. Навчити світ навчатися по-новому URL: : <http://www.athens.kiev.ua/revolution/> [Дата звернення 4.04.2022]
3. Калашнікова С.А. Навчання дорослих на основі компетентнісно-орієнтованого підходу : навчальне видання. К. : Проект "Рівний доступ до якісної освіти в Україні", 2007. 57 с.
4. Лещук Н.О. Методика освіти "рівний – рівному" : навчальний посібник. : Наш час, 2007. 104 с.
5. Липова Л. Післядипломна освіта в контексті профілізації навчання. *Післядипломна освіта в Україні*. 2010. № 1. С. 3-6.
6. Організаційно-методичні аспекти роботи працівників психологічної служби з батьками. *Вісник психологічної служби Київщини*. Біла Церква : КОІПОПК, 2011. Вип.4. 184 с.
7. Федорчук В.М. Соціально-психологічний тренінг "Розвиток комунікативної компетентності викладача" : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. 240 с.

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ТЕКСТ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ М. ЗАХАРІЙЧУК (2021) "УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ" ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (1 ЧАСТИНА)

Данильченко Даная, студентка факультету психології та соціальної роботи групи По-31.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Анотація. У статті розкрито особливості формування мовних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Тест" за підручником М. Захарійчук (2021) для учнів 4 класу. Було проаналізовано розділ "Текст", а саме доцільність завдань для учнів 4 класу; типи вправ, які подані для вивчення даного розділу; наявність теоретичних відомостей; чи відповідає даний матеріал вимогам програми.

Актуальність: Одиницею монологічного мовлення тривалий час вважали речення. Питання про те, як навчати учнів з'єднувати речення у зв'язне висловлювання, дотримуючись норм та правил мовлення, раніше в методиці не розглядалося. Під час навчання писемного мовлення, зокрема написання переказів, творів, головна увага приділялася логіко-смисловій та композиційній побудові, у той час як мовна організація роботи молодших школярів залишалася поза увагою. Це призводило до того, що в учнів молодших класів не формувалися навички самостійно створювати текст.

Включення розділу "Текст" до навчальної програми молодших школярів з української мови та літератури, а саме вивчення понять "текст", "будова тексту", "види тестів", "засоби зв'язку речень у тексті" тощо, дали можливість вчителям здійснювати принципово новий підхід до роботи з розвитку зв'язного мовлення;

використовувати на практиці основні поняття створення тексту і розробляти на їх основі напрями формування вмінь школярів до створення зв'язних висловлювань.

Отже, згідно з Державним стандартом та створеної на його основі програми (за О. Савченко), під час вивчення теми "Текст" учень у 4 класі повинен:

- *складати* самостійне письмове висловлення (розповідь, опис, міркування) на добре знайомі й цікаві теми;
- *використовувати* у власних висловленнях виражальні засоби мови;
- *висловлювати* своє ставлення до того, про що пише;
- *записувати* власні висловлення грамотно (у межах вивченого) і зрозуміло;
- *брати участь* в обговоренні письмових робіт у парах, групах;
- *відзначати* позитивні сторони, *висловлювати* поради щодо можливого удосконалення тексту, спираючись на пам'ятку;
- *удосконалювати* письмовий текст [6].

Метою статті є проаналізувати доцільність системи вправ та теоретичних відомостей поданих у підручнику М. Захарійчук (2021) для формування мовних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Текст" у 4 класі.

Аналіз досліджень та публікацій. У результаті аналізу науково-методичної літератури з'ясовано, що у дослідженнях методистів Л. О. Варзацької [1], М. С. Вашуленко [3], А. Р. Тиховська [7] доводиться доцільність і можливість введення відомостей з лінгвістики тексту в практику навчання мови молодших школярів і формування на цій основі комунікативно-мовленнєвих умінь, що реалізується в сучасних шкільних програмах та підручниках з української мови в умовах НУШ.

Аналізом підручників з української мови у початковій школі займалися такі вчені, як М. Вашуленко, О. Савченко, О. Топузов та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У підручнику М. Захарійчук "Українська мова та читання" (2021) для учнів 4 класу на вивчення розділу "ТЕКСТ" відведено 10 сторінок. Матеріал є доцільним для вивчення необхідної теми. Подано його цікаво та зрозуміло для дітей молодшого шкільного віку, наявна достатня кількість яскравих ілюстрацій до вправ. У кінці теми подана узагальнююча схема по розділу "Тест" у вигляді "Карти пам'яті", зміст якої спрямовано на повторення вивченого за допомогою практичних завдань для учнів. Розділ вивчається за допомогою семи параграфів. Зокрема таких, як:

- текст та його ознаки. Повторення вивченого;
- поділ тексту на частини. План тексту;
- засоби зв'язку речень у тексті;
- текст-розповідь. Художній та науково-популярний тексти-описи. Тема і мета;
- текст-міркування: твердження, докази та висновки. Тема і мета;
- текст-есе;
- художній, науково-популярний та діловий тексти.

У підручнику подано теоретичні відомості про: що таке текст та його ознаки; розглядаються засоби зв'язку речень у тексті; наводяться приклади тексту-розповіді, художнього та науково-популярного текстів-описів, текстів-міркувань та текстів-есе. У

правила виділено особливості застосування засобів зв'язку речень у тексті та визначено слова, що потрібно застосовувати при побудові тексту.

Для формування мовних умінь учнів 4 класу у розділі 16 вправ. Прикладами таких вправ є: вправа 358 на сторінці 147, завдання якої спрямовано на створення тексту-опису про рослину за прикладом. Завдання вправи націлено на формування в учнів творчих здібностей, а також вміння описувати рослину за поданим малюнком та визначає словарний запас учнів.

Вправа 363 на сторінці 150 навчає учнів створювати текст за допомогою засобів зв'язку речень та правильно їх використовувати, так щоб вони не повторювалися.

Вправа 364 на сторінці 151 спрямована на навчання учнів використовувати дієслова в майбутньому часі.

Кількість вправ для розвитку мовлення нами нараховано 7. Вони спрямовані на побудову текстів різних видів (тексту-розповіді, тексту-опису, тексту-міркування та тексту-есе) за малюнками та схемами, а також за допомогою наведених слів та прикладів. Зокрема це такі вправи: Вправа 357 (с. 147); Вправа 360 (с. 149); Вправа 369 (с. 153); Вправа 372 (с. 154); Вправа 374 (с. 155); Вправа 376 (с. 156); Вправа 378 (с. 156).

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підручнику – 378; у розділі "Текст" мовних вправ – 16, що становить 4,2% від загальної кількості.

Отже, у розділі "Тест" уміщено 4,2% мовних вправ, спрямованих на формування мовних здібностей та творчої уяви учнів.

Даний розділ сформовано за допомогою підготовчих, тренувальних та завершальних вправ.

Під час аналізу у розділі було виявлено 7 підготовчих вправ. Дані вправи спрямовані на повторення та закріплення матеріалу вивченого учнями у попередніх класах та сформування знань на сприйняття та застосування нового матеріалу. Прикладом такої вправи є вправа 356 на сторінці 147, яка націлена на повторення понять: що таке текст; будова тексту; текст-розповідь; текст-опис та текст-міркування. Завдання вправи оформлено у вигляді діаграми, що сприяє поліпшенню зорового сприйняття учнями необхідного матеріалу.

За допомогою вправи 362 на сторінці 150 автор підводить учнів до визначення засобів зв'язку речень у тексті за допомогою вірша Г. Химич, що також полегшує сприйняття матеріалу учнями.

Використовуючи вправу 367 на сторінці 152, вчитель зможе допомогти учням розпізнавати тест-опис та науково-популярний текст. Для цього вчитель ставить завдання прочитати надані тексти, порівняти їх та визначити мету, що у подальшому допоможе учням створювати свої тексти за визначеними видами.

Для вивчення та закріплення нового матеріалу у підручнику використовуються тренувальні вправи. Вони націлені на вивчення нового матеріалу учнями та підготовці до самостійної роботи. Їх у розділі 9.

Прикладом тренувальних вправ є вправа 359 на сторінці 148. Завданнями даної вправи є впорядкування наданого тексту за визначеним планом; надання відповідей за поставленими питаннями до тексту; визначення підмету та присудку

окремих речень. Тобто за допомогою цієї вправи в учнів будуть сформовані знання про будову тексту, особливості його створення та підготовлено учнів до самостійної роботи по написанню текстів.

Вправа 363 на сторінці 150 також націлена на тренування учнів правильно підбирати засоби зв'язку речень у тексті.

Цікавою серед тренувальних вправ є вправа 373 на сторінці 154, вона вимагає від учнів кмітливості та допитливості, так як завдання включає ознайомлення з текстом, отримання відповідей на поставлені питання та доповнення наведеного матеріалу власними знаннями.

До завершальних вправ відносяться творчі вправи і проблемні ситуації. Вони передбачають повну самостійність учнів при їх виконанні. У розділі ми нарахували 7 завершальних вправ. У контексті вивчення тексту такі вправи сприяють розвитку уяви, фантазії, словникового запасу і використанні набутих знань при створенні різних видів текстів. Більшість з них спрямовані на самостійне створення текстів за допомогою малюнків, наведених схем, довідкових слів та прикладів.

Прикладом завершальних вправ є вправа 360 на сторінці 149. Дітям надається малюнок, план тексту, його початок та довідкові слова, за наведеними даними потрібно створити текст. Така вправа спрямована на розвиток творчих здібностей молодших школярів та є цікавою для дітей четвертого року навчання.

Серед поданих завершальних вправ особливу увагу привернула вправа 371 на сторінці 153. Вона спрямована на створення тексту-міркування за поданими малюнками. Оскільки у НУШ активно використовують інтерактивні форми навчання, то було б доречно створити умови для групової роботи за цією вправою. Дітей можливо розподілити на групи для створення тексту-міркування за темою "Дуб", та вислухати класом створені твори і обрати переможців.

Цікавим напрямом навчання є завдання відображене у вправі 374 на сторінці 155. У ній учням потрібно створити текст-есе за наведеним початком, малюнком та довідковими даними. Ця вправа сприяє розвитку творчого мислення учнів, а також набуттю знань про властивості піску, які можливо застосовувати і на інших уроках, таких як "Я досліджую світ".

Загалом у розділі нами нараховано 23 мовні вправи, підготовчих – 7, які становлять 30,4%. Тренувальних вправ у розділі – 9, що становить 39,2% від загальної кількості. Завершальних стільки ж, скільки і підготовчих, а саме 7. Тому завершальних вправ у розділі також 30,4%.

Отже, нами встановлено, що у підручнику для вивчення розділу нараховано 23 мовні вправи. Серед них: підготовчих вправ – 30,4%, тренувальних – 39,2%, завершальних – 30,4%. Такий розподіл ми вважаємо достатньо доцільним, оскільки саме більшу увагу слід приділяти тренувальним вправам, що спрямовані на вивчення нового матеріалу учнями та підготовці до самостійної роботи. В основному усі вправи, які подано у розділі, спрямовані на вивчення та засвоєння знань про текст, його будову та види текстів, що відповідає загальній меті формування мовних умінь учнів початкової школи та розвитку їх творчих здібностей на уроках української мови та літератури.

Висновки. Проаналізувавши розділ "Текст", який відведений у підручнику М. Захарійчук "Українська мова та читання" (2021) для учнів 4 класу, ми можемо зробити висновки:

1. Підручник яскравий, насичений ілюстраціями та малюнками, містить QR-коди. Текст, його будова та види вивчається за допомогою розділу "Текст", який налічує 7 параграфів. Поданий теоретичний матеріал та вправи для вивчення побудови тексту відповідають вимогам типової освітньої програми для учнів 4 класу, є цікавими, доцільними та зрозумілими для дітей даного віку, сприяють формуванню мовних умінь та творчих навичок учнів початкової школи. Тому даний підручник буде зручним у користуванні і доцільним у вивченні розділу "Текст".

2. У розділі "Тест" уміщено 4,2% мовних вправ спрямованих на формування мовних здібностей та творчої уяви учнів.

3. Розділ налічує 23 мовні вправи. Серед яких є підготовчі, тренувальні та завершальні. А також автор уміщує вправи, які стосуються інших розділів мови, тобто на повторення вивченого раніше матеріалу. Всі подані вправи спрямовані на формування у молодших школярів мовних умінь, здобуття нових знань, закріплення та використання їх на практиці. Серед них: підготовчих вправ – 30,4%, тренувальних – 39,2%, завершальних – 30,4%. Такий розподіл ми вважаємо достатньо доцільним, оскільки саме більшу увагу слід приділяти тренувальним вправам, що спрямовані на вивчення нового матеріалу учнями та підготовці до самостійної роботи.

Список використаних джерел:

1. Варзацька Л. О. Навчання мови та мовлення на основі тексту. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. 112 с.

2. Захарійчук М. підруч. для 4 кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х частинах): Частина 1: Українська мова. Київ: Грамота, 2021. 160 с.

3. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2010. 364 с.

4. Попович Н. М. Мистецтво і розвиток зв'язного мовлення. Київ, 2004. 356 с.

5. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів загальнонавчальних комунікативних умінь і навичок. *Початкова школа*. № 10. 2014. С. 6-10.

6. Типова освітня програма для ЗЗСО, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 р. № 1273. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/659/65921/Savchenko.pdf> (дата звернення: 13.01.2022).

7. Тиховська А. Р. Умови ефективного розвитку монологічного мовлення учнів початкових класів. *Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку*. 2021. С. 30-32.

8. Топузов О. М. Компетентнісні засади сучасного підручникотворення. Український педагогічний журнал. 2015. № 3. С. 36-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_3_5 (дата звернення: 13.01.2022).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Даруга Юлія, магістрантка I курсу, факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта"

Науковий керівник: **Дубровська Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Постановка проблеми. Процес становлення сучасного суспільства потребує розвитку української національної системи виховання, в основу якої будуть покладені провідні принципи моралі, гуманізму та демократизації. Стає очевидним, що активним суспільним суб'єктом має бути людина з високим рівнем свідомості, творчої активності, відповідальності, яка керується у своїй діяльності і поведінці моральними цінностями. Таку людину покликана виховати школа, як соціальний освітній інститут.

Зміст початкової освіти складає основу різнобічного розвитку учнів, формування у них мислення, пізнавальних інтересів, оволодіння навичками здобувати знання. У цей період у молодших школярів інтенсивно формуються інтелектуальні, соціальні і моральні якості. Саме в початковій школі учні отримують основи знань з навчальних дисциплін, правил поведінки, розуміння моральних цінностей, що будуть служити підґрунтям їхньої успішної діяльності та поведінки впродовж усього життя [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню окремих аспектів проблеми морального виховання присвячені наукові праці таких вчених: В. Бабич, І. Бех, В. Білоусової, А. Бойко, Н. Волкової, М. Красовицького, Т. Люріної, О. Матвієнко, О. Скрипченко, М. Фіцули, Л. Шульги, П. Щербань, І. Харламова, Л. Григорович, І. Підласого, Ю. Підборського, К. Плівачук, А. Сембрат, Л. Москальової, М. Окси, О. Савченко, О. Сухомлинського.

Мета статті полягає в розкритті підходів до виховання моральних цінностей у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження У сучасних умовах розвитку освіти в Україні проблему морального виховання порушено в низці нормативно-правових документів: законах України "Про освіту" (2017), Концепції Нової української школи (2016), Постанови "Про затвердження Державного стандарту початкової освіти" (2018) та ін.

У Законі України "Про освіту" метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу [4].

Актуальність проблеми морального виховання дітей молодшого шкільного віку говорить про те, що питання моральності є провідним структурним компонентом загальної системи процесу виховання. Дитина набуває моральних цінностей тільки при умові, коли вона стає активним учасником процесу формування своєї особистості. В той же час її формування та розвиток потребує цілеспрямованого та

систематичного впливу і тому одне з головних завдань школи на сьогодні є формування у дітей загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів, а моральне виховання молодших школярів є одним з найскладніших. З цією метою нами було розглянуто поняття моралі і виявлено специфіку моральних цінностей особистості.

Моральне виховання – виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

Вихованість – якість особистості, яка визначає в повсякденній поведінці людини її відношення до інших людей. В основі такого відношення лежать повага і доброзичливість до кожної людини.

В процесі морального виховання молодших школярів важливим є розуміння певних категорій.

Моральна свідомість – одна із сторін суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні відношення і регулює моральний бік діяльності школярів.

Моральні переконання – пережиті та узагальнені моральні принципи норми. Моральні почуття – запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку молодших школярів. Моральні звички – корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою і здійснюються за будь-якої ситуації та умов.

Моральна спрямованість – стійка суспільна позиція особистості, що формується на світоглядній основі, мотивах поведінки і виявляється як властивість особистості в різних умовах.

Важливими для розкриття сутності морального виховання є концептуальні положення І. Беха. Мораль, як зазначає вчений-педагог, постає практично-оцінним способом ставлення людини до дійсності, яка регулює поведінку людей із позиції ставлення, принципового протиставлення добра і зла, належного і бажаного. І. Бех відзначає, "ми переживаємо справжній ренесанс у педагогіці: вона сповна одухотворюється. Це стало можливим завдяки її глибинному психологічному супроводу...[1]. Йдеться про нову виховну парадигму, зокрема вводяться нові наукові категорії: вчинкове життя, вищі смисли, смислоцінна сфера, духовність як вираження духу, духовна особистість, духовна самосвідомість тощо"[1].

Виховання моральних цінностей повинно відбуватися систематично, як в школі так і вдома. Найдоцільнішим засобом формування у дітей добра, дружби, любові, справедливості, милосердя, честь хоробрості є казка. Саме завдяки казковим творам ми можемо показати дітям на прикладі як саме моральні цінності впливають на життя людей, що краще, добро чи зло, гарні вчинки чи погані. Інколи діти починають казати неправду, тому що побоюються бути покараними та за допомогою казки ми можемо мотивувати учнів до чесності [2].

Сімейна атмосфера впливає на формування у дітей звички поведінки та критеріїв оцінки добра і зла, дозволеного та забороненого, справедливого та несправедливого. Сім'я вводить дітей у світ знань і праці, суспільних прав та обов'язків. Саме у сім'ї закладаються основи фізичного, інтелектуального і морального розвитку дитини, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки. Особистий приклад батьків, їхнє ставлення до праці, громадського життя,

принциповість, чесність, відповідальність, дисциплінованість, доброта та чуйність, бережливість, простота і скромність є для дитини прикладами для наслідування. Чим більше довір'я між батьками та дітьми, тим сильніший вплив сім'ї на формування всіх сторін розвитку особистості дитини [5].

Особливу роль у розвитку особистості відіграє емоційна атмосфера сім'ї. У дітей формуються високі моральні якості, без яких неможливе становлення духовної особистості. Приклад батьків є тим першим соціальним досвідом, який засвоюють діти протягом усього життя, який вчить їх як саме потрібно поводити себе в тій чи іншій ситуації, що трапляється в житті.

Школа є потужним чинником становлення особистості, що здійснює свій вплив на неї двома шляхами: через навчання та виховання. Ці шляхи є нерозривними, оскільки, навчаючи, ми передаємо знання, які виховують особистість, а виховуючи, ми передаємо їй правила, які орієнтують її у житті.

Саме тому вчителю і батькам необхідно ознайомитися з *трьома ступенями виховання моральних цінностей*:

1. *Перший ступінь* полягає в тому, що дитина засвоює основи правил і норм поведінки та розвиваються моральні почуття;
2. Під час *другого ступеня* формуються етичні поняття;
3. На *третьому ступені* у дитини створюються переконання моральних цінностей, стійкі звички поведінки, продовжується розвиток моральних почуттів [5].

Проблеми виховання моральних цінностей молодших школярів мають бути головною турботою кожної людини і всієї спільноти в цілому. З погляду актуальності цих проблем необхідно використовувати різні шляхи та засоби, які можуть впливати на процес морального становлення. Тут слушною є думка: виховання здійснюється на кожному квадратному метрі педагогічного поля.

Особливо важливо задіяти в моральному вихованні можливості усіх соціальних інституцій:

1. Життєдіяльність сім'ї, цілеспрямований вплив її на формування моральних якостей дитини. Для того щоб сім'я ефективно виконувала свої функції виховання моральності, потрібна достатня психолого-педагогічна культура батьків.
2. Педагогічна діяльність дошкільних виховних закладів.
3. Освітньо-виховна діяльність загальноосвітніх навчально-виховних закладів (шкіл, ліцеїв, гімназій).
4. Функціонування засобів масової інформації (радіо, телебачення, кіно, газет, журналів, художньої літератури та ін.).
5. Діяльність мистецьких організацій (театрів, музеїв, клубів, будинків культури, кінотеатрів тощо).
6. Соціально-виробнича діяльність громадян на підприємствах, в організаціях, установах.

Головна проблема щодо використання названих шляхів для розв'язання завдань морального виховання – цілеспрямованість, єдність та узгодженість дій усіх соціальних інституцій, які мають вплив на особистість.

Ми можемо дійти до висновку, що кожен учень має свої пріоритети та цінності, але в більшості вони однакові чи подібні, і це є наслідком того, що у них схожий стиль

життя, є спільні інтереси, їм в однаковій мірі приділяють увагу батьки. Порівнявши учнів з високим та низьким рівнем сформованості моральних цінностей ми можемо спостерігати, як учні з низьким рівнем прагнуть більше до матеріальних цінностей, в той час, як діти з високим і достатнім рівнем – до духовних цінностей [5].

Процес морального виховання ґрунтується на певних принципах. Принципи виховання – керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації та методів виховного процесу молодших школярів.

Основні принципи морального виховання та цінних орієнтацій є такі:

- *цілеспрямованість виховання* передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання – всебічно розвиненого молодшого школяра.

- *обов'язковий зв'язок виховання з життям.* Суть принципу полягає в тому, що виховна діяльність має орієнтувати на необхідність молодшого школяра жити у суспільстві;

- *єдність свідомості та поведінки у вихованні.* Поведінка молодшого школяра – це його свідомість у дії. Виховання такої єдності свідомості

- *виховання в праці.* В основі цього принципу – ідея, що формування особистості безпосередньо залежить від їх діяльності, від особистої участі в праці. Цей принцип спирається і на таку психологічну якість, як прагнення дитини до активної діяльності;

- *комплексний підхід* у вихованні ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Втілення його в життя передбачає: єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання;

- *виховання молодшого школяра в колективі.* Молодший школяр стає особистістю завдяки спілкуванню і пов'язаному з ним відокремленню. Найкращі умови для спілкування й відокремлення створюються в колективі. Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів. Педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю в учнів життєвого досвіду; виховання творчої особистості можливе, якщо існують умови для вияву самостійності й творчості, схвалюються ініціатива та самодіяльність;

- *поєднання поваги до особистості вихованця* з розумною вимогливістю до нього. У цьому – головний сенс гуманістичної педагогіки щодо формування необхідних взаємин вихователів і вихованців. Цей принцип передбачає: єдність вимог до вихованців з боку педагогів, контроль за їх поведінкою, гуманне ставлення до них, поважання їхньої думки та ін. ;

- *індивідуальний підхід до молодших школярів у вихованні.* Такий підхід як індивідуальна корекція загальної системи виховання – важлива вимога до організації виховного процесу і одна з умов підвищення його ефективності;

- *принцип системності, послідовності й наступності* у вихованні. Виходить з того, що для формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки

потрібна система певних послідовних виховних заходів. Такі якості людської особистості не можна сформувати, якщо виховний процес являтиме собою випадковий набір виховних заходів, що матимуть епізодичний, а не системний характер;

- єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки молодших школярів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу[8].

Висновки. Таким чином, на основі теоретичного аналізу праць педагогів ми визначили моральне виховання особистості як складний динамічний процес, що забезпечується безперервним зростанням якісних змін особистості до рівня, який відповідає потребам сучасного суспільства та базується на певних принципах. Як цілеспрямований процес, він оптимально дієвий, коли організовується педагогом з урахуванням взаємодії суб'єктивних і об'єктивних чинників і здійснюється в процесі моральної діяльності, яка спрямовується на утвердження моральних принципів, норм, що регулюють моральні відносини.

Крім педагогічного впливу на формування моральних якостей особистості впливають багато чинників: соціальне середовище, різні види діяльності, провідні типи спілкування, статево-рольові відмінності дітей, при цьому кожен вік вносить свій внесок у формування моральної свідомості особистості; соціальна обстановка, що склалася в нашій країні, накладає відбиток на формування особистості, характеризується підвищеною сприйнятливістю до засвоєння моральних правил і норм. Це дозволяє своєчасно закласти моральний фундамент розвитку особистості [1].

Основою виховання, що визначає моральний розвиток особистості в молодшому шкільному віці, є формування гуманістичного відношення і взаємини дітей, опора на почуття, емоційну чуйність. З огляду на це, пріоритетного значення набуває всебічний розвиток людини, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних якостей, формування духовних цінностей як важливих чинників її становлення як особистості. Таким чином, проаналізовані погляди науковців до морального виховання молодших школярів з позиції нового розуміння освітнього процесу підтверджують необхідність переосмислення процесу морального виховання, пошуку нових підходів.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: "Букрек", 2018. 320 с.
2. Дубровська Л.О., Дешко О.О. Формування моральних якостей молодших школярів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2017. №3. С. 69-73
3. Зайченко І.В. Педагогіка. Київ: Ліра, 2016. 608 с. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://lira-k.com.ua/preview/12225.pdf>
4. Закон України "про освіту" (від 05.09.2017 №2145-VIII) [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

5. Паламар С.П., Булана Л.В. Формування моральних цінностей в молодших школярів. *Молодий вчений*. 2018. №9. С. 419-421.
6. Поліщук О.П. Виховання в учнів початкових класів моральних цінностей у процесі позашкільної роботи. *Молодий вчений*. 2018. №4.1. С. 60-63
7. Порадник для вчителя. Сайт "Нова українська школа" [Електронний ресурс].- <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>
8. Ярошук Л. Теорія та методика виховання: навч. посібник. 2019. 400 с.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Дейнека Віталіна, студентка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Киричок І.І.**, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

На сьогоднішній день життя висуває нам високі вимоги щодо нашої освіченості. Творча, розвинута особистість, здатна до рішення нестандартних завдань може знайти себе в професійній діяльності, принести максимальну користь суспільству. У школі виховується особистість, інтелігентна своїм духом. В умовах загальноосвітньої школи формуванню такої особистості сприяє дослідницька діяльність учнів.

Навчально-дослідницька діяльність – це діяльність учнів, що організовується педагогом з використанням переважно дидактичних засобів опосередкованого й перспективного управління, спрямована на пошук пояснення й доведення закономірних зв'язків і відношень експериментально спостережуваних або теоретично аналізованих фактів, явищ, процесів, у якій домінує самостійне застосування прийомів наукових методів пізнання й у результаті якої учні активно оволодівають знаннями, розвивають свої дослідницькі вміння й здібності [1, с. 36-37].

Специфіка навчальної дослідницької діяльності в умовах шкільного навчання, полягає в тому, що школяр здійснює не весь цикл дослідження, а виконує лише окремі його елементи. Наприклад, аналізує факти та явища, формулює дослідницькі завдання й мету дослідження, висуває гіпотезу, розв'язує це завдання тощо. Крім цього, в процесі роботи учень оволодіває експериментальним методом дослідження, методом моделювання досліджуваних явищ і закономірностей та іншими науковими методами.

Під час формування дослідницьких умінь дітям варто пропонувати завдання експериментального характеру під час розгляду тем різних розділів: фонетики, лексики, граматики, орфографії та ін.

В освітніх програмах для початкової школи таких авторів як Савченко О.Я. та Шиян Р.Б. [2;3] зрозуміло, що формування дослідницьких вмінь молодших школярів посідає вагомe місце в практиці сучасної початкової школи.

Освітня програма Р. Б. Шиана [3], відповідно до зазначених завдань, у початковій підготовці з рідної мови будується за такими змістовими лініями: "Взаємодіємо усно", "Читаємо", "Взаємодіємо письмово", "Досліджуємо медіа", "Досліджуємо мовлення", "Театралізуємо".

Звідси зрозуміло, що освітня програма О.Я. Савченко відкриває більше можливостей для організації дослідницької діяльності учнів, бо вона акцентує увагу на розвитку розумових операцій та творчих здібностей у молодших школярів. А освітня програма Р.Б. Шиана спрямована на виховання цінностей дітей та вміння учнів використовувати рідну мову в особистому та громадському житті.

Ми знаємо, що активність школярів спрямовується не тільки завдяки вивчення освітньої програми а й керівництвом усього начального процесу педагогом. Тому для організації пробної активності учнів початкової школи на уроках української мови вчитель має достатньою мірою володіти відповідними формами навчання і реалізовувати їх на практиці, серед яких можна виокремити такі:

- Індуктивне навчання полягає в постановці перед дітьми конкретних ситуативних завдань та заохоченні їх до узагальнення. Його доцільно використовувати замість методів, реалізація яких розпочинається з опанування абстрактних понять.

- Активне учіння сприяє засвоєнню матеріалу через дію, а не лише через сприйняття інформації.

- Релевантна освіта відбувається, коли освітня діяльність зосереджується навколо подій реального життя школи або зовнішнього світу.

- Співробітництво передбачає роботу в групах і спільне навчання.

- Інтерактивне навчання реалізується у ході дискусій і дебатів.

- Розвиток критичного мислення відбувається, коли учнів спонукають до самостійного прийняття рішень, формують у них уміння вести полеміку.

- Залучення особистості до участі в навчальному процесі дає змогу кожній дитині зробити внесок у загальну справу, взяти участь у дискусії, здійснити само та взаємооцінювання результатів роботи на уроці.

Саме активна участь молодших школярів у дослідженнях ґрунтується на їхньому природному прагненні до самостійного опанування навчального матеріалу, що сприяє творчій самореалізації дитини, розвитку її інтелекту та критичного мислення, формуванню й удосконаленню вмінь проводити експерименти, самостійно здобувати й застосовувати знання [4, с.3].

Список використаних джерел:

1. Андреев В.І. Евристичне програмування навчально-дослідницької – діяльності / В.І. Андреев. – М.: Вища шк., 1981. – 240 с.
2. Савченко О.Я. Типова освітня програма 3-4 клас. – 2019. – 92 с.
3. Шиан Р.Б. Типова освітня програма 3-4 клас. – 2019. – 68 с.
4. Вашуленко М. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови / М. Вашуленко, С. Дубовик // Учитель початкової школи. У полі зору НАПН України. – 2019. – №9. – С. 3-4.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дідиченко Роман Сергійович, студент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Хлєбїк С. Р.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи.

На сьогодні сфера позашкільної освіти перебуває на важливому етапі розвитку, переходу до більш якісного стану. Відбуваються принципові зміни в суспільній свідомості, обумовлені соціальними, політичними та економічними перетвореннями. Одним з основних напрямків роботи закладів позашкільної освіти є виховна діяльність. І. Бех розкриває поняття "виховання" у широкому сенсі як зовнішнє спонукання до розвитку й реалізації психічної, соціальної та фізичної активності людини, залучення дитини до вироблених людством цінностей; створення сприятливих умов для реалізації нею свого особистісного потенціалу [1]. У вузькому розумінні виховання – це цілеспрямована діяльність педагогів, яка покликана формувати в людини систему якостей або певну конкретну якість.

Виховання слід розуміти як перетворювальну діяльність педагогів-вихователів, спрямовану на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню та вдосконаленню. Основними критеріями вихованості людини є: ступінь її сходження до загальнолюдських і національних гуманістичних морально-духовних цінностей, що становлять основу відповідних вчинків; рівень та ієрархія якостей особистості, набутих у процесі виховання; сформованість життєвої позиції.

Виховання є складним і багатовимірним процесом, у якому розрізняють філософський, соціальний, педагогічний, психологічний, культурологічний аспекти. У виховному процесі чітко віддзеркалюється стан і вимоги держави, різних верств суспільства до мети, змісту та методів підготовки підростаючих поколінь до життя.

В роботі закладів позашкільної освіти існує два основних підходи до організації виховної діяльності в закладах позашкільної освіти: системний і особистісно орієнтований.

Відповідно до особистісно-орієнтованого підходу виховання передбачає мету формування та розвитку у дитини особистісних цінностей. Лише вони завдяки своїм сутнісним показникам здатні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда у світі й опори для особистісного самовизначення. Дослідженням даного підходу займалися такі науковці, як: І. Бех, В. Кремень, І. Прокопенко, О. Савченко, О. Сухомлинська.

Згідно з системним підходом, який досліджували В. А. Караковський, Л. І. Новикова, Н. Л. Селіванова, виховний процес розглядається як цілісна динамічна система, системоутворювальним чинником якої є мета розвитку особистості вихованця, що реалізується у взаємодії педагога й учня [2]. Метою даного виховання є визначає всебічний і гармонійний розвиток особистості.

Основними принципами організації виховної роботи в закладах позашкільної освіти є такі:

- загальнофілософські;
- психолого-педагогічні;
- специфічні.

До загальнофілософських принципів, які є головними для всіх наук про людину та її суспільну взаємодію: принцип детермінізму, принцип розвитку, принцип єдності свідомості та діяльності, принцип історизму, принцип нерозривного зв'язку індивіда та його соціального середовища.

Психолого-педагогічні принципи утворюють загальні вимоги до діяльності працівників закладів позашкільної освіти та регулюють вибір педагогічних форм і методів виховання, до них відноситься: принцип гуманістичної спрямованості, принцип особистісної орієнтації, принцип адекватності психолого-педагогічних впливів до психологічних умов розвитку особистості, принцип цілеспрямованості тощо.

Специфічні принципи визначають основи діяльності позашкільних навчальних закладів як складової системи позашкільної освіти України, визначені в Законі України "Про позашкільну освіту": принцип доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак; принцип добровільності вибору типів закладів і видів діяльності; принцип науковості, світського характеру освіти; принцип правового та соціального захисту вихованців у їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості.

Дуже важливим у виховній діяльності закладів позашкільної освіти є підбір педагогічних працівників, які відповідно до статті 21 Закону України "Про позашкільну освіту" мають відповідати таким критеріям: особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки та моральних якостей [3].

Основними функціями педагога закладу позашкільної освіти є:

- Організаційна, яка полягає у залученні дітей до різних видів виховної діяльності: пізнавальної, суспільно корисної, орієнтованої, творчої. Для організації цього виду діяльності і забезпечення виховного результату педагог повинен володіти організаторськими вміннями і навичками;
- Діагностична функція, яка спрямована на вивчення педагогом своїх вихованців, а саме: їх інтересів, нахилів, потреб, рівня вихованості, мотивів поведінки й інших якостей. Це дає можливість скласти цілеспрямований і дієвий план виховної роботи, організувати результативний вплив на дитячий колектив у цілому і на кожного з вихованців окремо. Для виявлення індивідуальних особливостей дітей використовують різноманітні методи науково-педагогічного дослідження;
- Стимулююча функція передбачає своєчасне виявлення динаміки розвитку кожного з вихованців групи і виходячи з цього, в подальшому, спрямування виховного впливу в правильному напрямку;
- Виховною функцією полягає у формуванні соціально-ціннісних орієнтацій дітей, вихованні інтересів, духовних потреб, почуттів, позитивних моральних,

правових, трудових, естетичних і інших якостей, а також забезпечення соціального захисту дітей та молоді.

Виховна діяльність закладів позашкільної освіти відбувається шляхом послідовної реалізації трьох рівнів.

На першому рівні вибудовуються відносини в системі "дитина –заклад позашкільної освіти". Даний процес передбачає взаємозв'язок мотивації вихованця до участі у житті дитячого колективу і його самореалізації у цій діяльності, а саме: структурування вільного часу дитини, різновиди рекреації, розваги, комунікація, ідентифікація з референтною групою.

Другий рівень спрямований на побудову взаємовідносин дитини з соціумом; передбачає набуття соціального досвіду; реалізацію соціокультурної функції через відповідну соціальну діяльність; розширення знань в певній сфері життєдіяльності; допрофесійну і початкову професійну підготовку; самовизначення і оволодіння певним видом соціальної діяльності; формування громадянської позиції; підтримку з боку педагогічних працівників з метою подолання труднощів у навчальній та творчій діяльності вихованця.

На третьому рівні відбувається орієнтацію дитини на загальні і диференційні соціокультурні цінності; сприяння у самовизначенні вихованця і інтеграції до соціокультурної спільноти; конструювання варіанту власного життя, перспектив життєвого самовизначення.

Аналіз літератури дозволив зробити висновок, що одним з основних завдань позашкільних навчальних закладів є створення необхідного простору та середовища для виховної діяльності. Виховання – це зовнішнє спонукання до розвитку й реалізації психічної, соціальної та фізичної активності людини. Дуже важливим в організації виховання є дотримання педагогічних принципів діяльності, підбір висококваліфікованих фахівців з фаховою освітою та дотриманням послідовних дій задля виховання дітей.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн.; кн. 2: Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади : Наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

2. Рожков М. И., Байбородова Л. В. Организация воспитательного процесса в школе : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 256 с.

3. Закон України "Про позашкільну освіту" : зб. док. по організації позашкільної освіти. – К., 2002. – С. 21-42.

ВИХОВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В ПОЗАУРОЧНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ

Дирда Альона, бакалавр II курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровський В. Л.**, старший викладач кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Постановка проблеми. Сучасна екологічна криза актуалізує проблему утвердження у свідомості молодого покоління дбайливої позиції щодо довкілля. Тому пріоритетним напрямом діяльності закладів освіти має бути виховання ціннісного ставлення до природи, розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища.

З огляду на це, пріоритетного значення в системі неперервної екологічної освіти належить школі, оскільки саме цей період у житті дітей особливо сприятливий для формування позитивних установок на взаємодію з природою.

В умовах екологічної кризи не можна уявити повноцінного освітнього процесу у школі без повноцінного екологічного виховання та освіти. Пропаганда екологічних знань, насамперед, має пробуджувати тривогу щодо екологічної кризи і руйнувати небезпечний психологічний механізм звикання до неї. Вихованців потрібно переконати у необхідності дбайливого ставлення до природи, яке інтегрує почуття, знання, екологічно доцільні вчинки. Лише сплав знань і переконань народжують правильну ціннісну позицію щодо природи та переходять у відповідну поведінкову програму. Дбайливість – особистісна якість, результат чітких світоглядних уявлень про навколишній світ і роль людини в ньому [5, с. 34].

Виховання дітей засобами природи завжди було у центрі уваги педагогічної думки. Незаперечною істиною для кожного педагога було визнання творчого потенціалу природи. Спілкування з нею – невичерпне джерело розвитку духовних і фізичних сил людини. Класична педагогіка ніколи не відділяла життя і діяльність дітей від природи, вчила розумно, цілеспрямовано пізнавати і відчувати її доцільність і красу. На думку видатних педагогів, саме у природі дитина гартує розумові сили, отримує перші уроки любові до рідного краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що вивчення ставлення до навколишнього середовища неможливе без урахування сучасних філософсько-культурологічних та природничо-гуманітарних ідей та концепцій. Переосмисленню підлягають уявлення про взаємозв'язки у системі "природа – людина – суспільство" про зміст людської діяльності як специфічної форми активного ставлення людини до світу. Важливо визнати необхідність докорінної зміни пріоритетів у ставленні людини до природи, оскільки саме воно визначає дії, вчинки і є основою взаємодії індивіда з навколишнім середовищем.

У контексті нашого дослідження особливого значення набувають праці, у яких розглянуто окремі підходи до розв'язання проблеми формування дбайливого ставлення до природи. Так, краєзнавчий підхід деталізовано у дослідженнях

П.Бурдейного, М.Дуденко, С.Совгіри. Естетичний підхід до формування екологічної свідомості дітей презентовано у працях І. Павленко, Г.Тарасенко, С.Жуаніна, Л.Печко, О.Прушковської, Н.Горобець.

Когнітивні аспекти формування екологічної свідомості учнів загальноосвітньої школи представлені Т.Байбарою, Н.Бібік, О.Бідою, К.Гуз, В.Ільченко, А.Степанюк, Л.Шаповал. Аксіологічні аспекти формування бережливого ставлення до природи на основі врахування емоційно-ціннісного підходу до взаємодії з нею висвітлені у працях сучасних науковців: О.Колонькова, Г.Марочко, В.Маршицька, З.Плохій, Н.Яришева. Головних спектрів бережливого ставлення учнів до довкілля в контексті діяльнісно-поведінкових механізмів екологічного виховання дітей у своїх дослідженнях торкаються І.Жаркова, Н.Жук, О.Крюкова, Н.Лисенко, Г.Пустовіт, Н.Пустовіт та інші.

Узагальнення та врахування існуючих підходів дозволило нам запропонувати комплексне розв'язання проблеми формування дбайливого ставлення до природи на практично-діяльнісній основі. Тому доцільним вважаємо формування екологічної культури підростаючих поколінь через екологічну освіту і виховання, наслідком і результатом яких є дбайливе ставлення до природи [6, с. 17].

Формування дбайливого ставлення школярів до природи вивчається нами як елемент складної системи формування екологічної культури особистості. Ми виходили з того, що молодший шкільний вік, якому властиві високий пізнавальний інтерес, емоційна збудливість, бажання самостійно доглядати за природними об'єктами є сенситивним періодом у формуванні навичок дбайливого ставлення до природи.

Дбайливе ставлення молодших школярів до природи у дослідженні тлумачимо як особливий вид взаємин дітей з природою, основою якого є емоційно-ціннісне ставлення до світу, в якому важливу роль відіграють оцінний, гносеологічний та практичний аспекти у їх взаємозв'язку та взаємодоповненні.

Аналіз психологічних аспектів проблеми дослідження уможливив розкриття внутрішніх механізмів формування дбайливого ставлення дітей до природи в контексті системного впливу на їхню емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієво-практичну сфери. Ставлення як психологічна категорія тлумачиться в контексті особистісних утворень, що мають зовнішню, внутрішню і діяльнісну сфери вияву [3, с. 19].

Внутрішню відповідно складають емоції, почуття, бажання, потреби, мотиви, які й визначають у подальшому зовнішню і діяльнісну сфери. Зовнішня сфера дбайливого ставлення до природи включає знання про природу та правила поведінки у найближчому природному середовищі, орієнтацію у способах розв'язання екологічних проблем, поінформованість про місцеві екологічні негаразди та проблеми планетарного масштабу, діяльнісна сфера, у свою чергу, передбачає готовність надати допомогу окремим об'єктам природи та наявність конкретних умінь природоохоронного характеру [2, с. 78].

Враховуючи, що ставлення має виражену ціннісну природу, його формування підлягає врахуванню аксіологічних аспектів еколого-виховної роботи.

Особливої ваги набуває орієнтування дітей на ціннісне ставлення до природи як до власного дому, який потребує дбайливої турботи і захисту, що виявляється у

здатності до емпатії, ідентифікації, екологічної рефлексії, суб'єктифікації природних об'єктів. Лише тоді дбайливість у відношенні до природи стане актом допомоги, виявом занепокоєння, стурбованості, співпереживання, які органічно перейдуть у вчинок дбайливості. Таким чином, формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи можна презентувати у покроковому розгортанні: внутрішня підготовка вчинку дбайливості, зовнішня підготовка вчинку дбайливості, реалізація вчинкової дії.

Мета статті: теоретично обґрунтувати педагогічні умови та методики формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз джерел з проблеми формування особистісного ставлення людини до світу, в тому числі до природи, дає змогу стверджувати, що вивчення ставлення до навколишнього середовища неможливе без урахування сучасних філософсько-культурологічних та природничо-гуманітарних ідей та концепцій. Переосмисленню підлягають уявлення про взаємозв'язки у системі "природа – людина – суспільство" про зміст людської діяльності як специфічної форми активного ставлення людини до світу. Важливо визнати необхідність докорінної зміни пріоритетів у ставленні людини до природи, оскільки саме воно визначає дії, вчинки і є основою взаємодії індивіда з навколишнім середовищем.

Узагальнення та врахування існуючих підходів дозволило нам запропонувати комплексне розв'язання проблеми формування дбайливого ставлення до природи на практично-діяльній основі. Тому доцільним вважаємо формування екологічної культури підростаючих поколінь через екологічну освіту і виховання, наслідком і результатом яких є дбайливе ставлення до природи [4, с. 29].

Формування дбайливого ставлення школярів до природи вивчається нами як елемент складної системи формування екологічної культури особистості.

Молодший шкільний вік, якому властиві високий пізнавальний інтерес, емоційна збудливість, бажання самостійно доглядати за природними об'єктами є чутливим періодом у формуванні навичок дбайливого ставлення до природи.

Аналіз психологічних аспектів проблеми дослідження уможливив розкриття внутрішніх механізмів формування дбайливого ставлення дітей до природи в контексті системного впливу на їхню емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієвопрактичну сфери. Ставлення як психологічну категорію тлумачимо в контексті особистісних утворень, що мають зовнішню, внутрішню і діяльнісну сфери вияву.

Внутрішню відповідно складають емоції, почуття, бажання, потреби, мотиви, які й визначають у подальшому зовнішню і діяльнісну сфери. Зовнішня сфера дбайливого ставлення до природи включає знання про природу та правила поведінки у найближчому природному середовищі, орієнтацію у способах розв'язання екологічних проблем, поінформованість про місцеві екологічні негаразди та проблеми планетарного масштабу, діяльнісна сфера, у свою чергу, передбачає готовність надати допомогу окремим об'єктам природи та наявність конкретних умінь природоохоронного характеру.

Враховуючи, що ставлення має виражену ціннісну природу, його формування підлягає врахуванню аксіологічних аспектів еколого-виховної роботи.

Особливої ваги набуває орієнтування дітей на ціннісне ставлення до природи як до власного дому, який потребує дбайливої турботи і захисту, що виявляється у здатності до емпатії, ідентифікації, екологічної рефлексії, суб'єктифікації природних об'єктів. Лише тоді дбайливість у відношенні до природи стане актом допомоги, виявом занепокоєння, стурбованості, співпереживання, які органічно перейдуть у вчинок дбайливості.

Таким чином, формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи можна презентувати у покроковому розгортанні: внутрішня підготовка вчинку дбайливості, зовнішня підготовка вчинку дбайливості, реалізація вчинкової дії [1, с. 43].

У вирішенні завдань еколого-краєзнавчої освіти учнів молодшого шкільного віку важливе місце займає краєзнавчий підхід, що передбачає комплексне вивчення природи рідного краю. З'ясування ролі шкільної краєзнавчої роботи у загальній системі виховання, у практиці навчально-виховної роботи освітнього закладу дозволяє розглядати шкільне краєзнавство як систему, що представляє комплекс елементів, що у певних організаційно-методичних взаємозв'язках і взаємовідносинах. Шкільна краєзнавча робота активізує весь навчальний процес у школі, а сам характер краєзнавчої діяльності дисциплінує учнів, гуртує їх у дружній колектив та дозволяє задовольнити індивідуальні запити та інтереси кожного школяра, а також допомагає вчителям здійснити системний особистісно-орієнтований підхід у вихованні.

Результатом краєзнавчого підходу в еколого-краєзнавчій освіті молодших школярів є усвідомлення дітьми різноманітності зв'язків між живою та неживою природою, між живими організмами, що живуть у своєму краї, багатопланового значення природи, потреба спілкування з рідною природою, дбайливе ставлення до живого.

Комплексний характер взаємодії людини з природою в умовах рідного краю і екологічних проблем, що при цьому виникають, визначають об'єкти еколого-краєзнавчої роботи зі школярами. До них відносяться: природа, господарство, населення, історія, мистецтво краю, що розглядаються з погляду взаємодії суспільства та природи. Тут важливо показати їхню різноманітність, а це, у свою чергу, оживить еколого-краєзнавчу роботу з учнями молодшого шкільного віку, забезпечить комплексний підхід у справі [7, с. 30].

Включення учнів у різні види діяльності у процесі еколого-краєзнавчої роботи відповідає діяльнісно – особистісному підходу в освіті та вихованні.

Усвідомлення специфіки кожного виду діяльності та їхнього взаємозв'язку дозволяють вчителю більш ефективно здійснювати еколого-краєзнавчу роботу з учнями.

Провідні ідеї змісту екологічної освіти у школі створюють основу угруповання і розкриття як загальних, і деяких приватних понять взаємодії людини і природи.

До найважливіших понять, обов'язкових для екологічної освіти школярів, належить поняття людини як біосоціальної істоти, кривно пов'язаного із середовищем проживання, хоч і зміг подолати свою повну залежність від несприятливих природних умов і явищ. При вивченні з учнями молодшого шкільного

віку у школі питань, пов'язаних з людиною, її здоров'ям, відпочинком та працею, учні підводяться до думки, що для його нормального життя потрібні сприятливі природні умови, які потрібно зберігати та множити.

Очевидно, що учнів молодшого шкільного віку важко підвести до усвідомлення цієї ідеї у всій її повноті, проте деякі елементи знань про зв'язок людини із природним оточенням вони отримують.

Велику пізнавальну та виховну роль формуванні дбайливого ставлення молодших школярів до природного середовища грає розкриття терміна "охорона природи" як діяльності, спрямованої на збереження та примноження природних багатств. Питанням охорони природи приділено велику увагу під час уроків природознавства та читання, у формуванні цілей, у змісті розділів. Сутність поняття "охорона природи", на жаль, не конкретизується стосовно вікових можливостей молодших школярів, як щодо розуміння, так і організації дітей для участі у практичній діяльності, хоч і намічається змістом вивчених тем [5, с. 48].

Необхідним елементом формування дбайливого ставлення до природи є цілісний аспект, що розкриває різноманітну роль природи в житті людини, є найважливішим мотивом охорони природи. Так, під час навчання читання підкреслюється естетична сторона охорони навколишнього природи рідного краю, розвивається вміння учнів естетично сприймати красу природи. Це завдання вирішується під час навчання образотворчому мистецтву. У той самий час, під час уроків трудового навчання та природознавства частина питань з охорони навколишнього середовища розглядається лише з позиції "корисності", що з односторонньому вплив на дітей може призвести до формування вони утилітарно-споживчого ставлення до природи. У зв'язку з цим очевидна необхідність використання в екологічній освіті та вихованні молодших школярів міжпредметних зв'язків для того, щоб показати дітям красу природи, її пізнавальну, оздоровчу та практичну діяльність, пробудити у них прагнення берегти її як джерело краси, радості, натхнення, як умова існування людства.

Найважливіший компонент екологічного виховання – діяльність молодших школярів. Різні її види доповнюють один одного: навчальна сприяє теорії та практиці взаємодії суспільства та природи, оволодінню прийомами причинного мислення в галузі екології; гра формує досвід поняття екологічно доцільних рішень, суспільно-корисна діяльність служить набуттю досвіду прийняття екологічних рішень, дозволяє зробити реальний внесок у вивчення та охорону місцевих екосистем, пропаганду екологічних ідей.

Успіх екологічного виховання та освіти у школі залежить від використання різноманітних форм роботи, їх розумного поєднання. Ефективність визначається також наступністю діяльності учнів в умовах школи та умов навколишнього середовища.

Висновки і пропозиції. Таким чином, екологічна криза вимагає зосередження зусиль педагогів на реалізації завдань екологічної освіти та виховання, формування основ природокористування. У цьому зв'язку формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи є одним із першочергових питань, від успішного

розв'язання якого залежить успіх у справі виховання екологічної культури кожної людини зокрема і суспільство в цілому.

Зусилля педагогічної думки нашої країни та спеціалістів зарубіжжя тривалий час були спрямовані на пошук такої форм організації діяльності, яка б забезпечила застосування навчальних досягнень учнів, розвиток їхніх практичних навичок у взаємодії з природою. Нею виявилась позаурочна робота, яка є оптимальним шляхом реалізації освітніх завдань.

У порівнянні з освітньою позаурочна робота має ширші можливості щодо використання методів, форм організації для залучення молодших школярів до еколого-виховної діяльності, розвитку їхньої активної природоохоронної позиції, формування нового типу взаємин з природою – дбайливого.

Отже, позаурочну роботу слід вважати такою, що має забезпечити необхідні умови для проєкції на неї методики формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи – основи формування екологічної культури особистості.

Список використаних джерел:

1. Екологічне виховання молодших школярів : Навчальний посібник для студентів педагогічних факультетів і вчителів початкових класів / О. А. Біда, Г. П. Волошина, В. П. Гонзуль та ін. К.: Науковий світ, 2014. 336с.

2. Грошовенко О.П. Формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи у процесі позаурочної еколого-виховної роботи // *Сучасні вимоги до виховної діяльності вчителя початкових класів*: Збірник матеріалів III регіональної науково-практичної конференції. Бар: БГПК ім. М.Грушевського, 2006. 254с.

3. Грошовенко О.П. Методика формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи: *Методичні рекомендації для студентів спеціальності "Початкове навчання"*. Вінниця, 2007. 64 с.

4. Кравченко А. О. Педагогічні умови взаємодії школи і сім'ї у формуванні ціннісного ставлення до рідного краю в учнів зі зниженим слухом. *Корекційно-реабілітаційна діяльність : стратегії розвитку у національному та світовому вимірі* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.(24 листопада 2021 р., м. Суми). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 387с.

5. Мельничук, С. Г. Педагогіка: теорія виховання учнів молодшого шкільного віку: навч. посіб. ВНЗ. Київ: "Слово", 2018. 288 с.

6. Пилипенко С.П. Творчий підхід до виховання у молодших школярів дбайливого ставлення до природи // *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики* / Ред. кол. Гузій Н.В. (відн. ред.) та ін.: Збірник наукових праць НПУ ім. М.ПДрагоманова. Київ, 2019. Вип. 6. 286с.

7. Солоджук А.С. Моделювання взаємовідносин у системі "дитина – природа": проблеми педагогічного керівництва // *Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості*: Збірник наукових праць. Київ: "ВІРА Інсайт", 2018. 178с.

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дмитрук Вероніка, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Постановка проблеми. Один із головних напрямків досягнення належного результату полягає у конструюванні такого виховного процесу, складові якого були б спроможні допомогти молодому поколінню успішно інтегрувати, з одного боку, національний досвід і традиції, що передаються їй у спадок від батьків, старшого покоління в цілому, а з іншого, – новітні інформаційні, поведінкові та когнітивні схеми, які надходять від інших етнокультурних та цивілізаційних доменів.

З огляду на це, пріоритетного значення набуває всебічний розвиток людини, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних якостей, формування духовних цінностей як важливих чинників її становлення як особистості.

Складність сучасних виховних проблем потребує комплексного підходу у їх розв'язанні та розвитку соціально-педагогічної парадигми виховання. Основою нової парадигми, а відтак і основою виховання виступають особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєдіяльності, отже, генерація стратегії суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Сучасні діти знаходяться в ситуації численних ризиків, спокус, негативних впливів (у тому числі і через маніпулятивні технології деструктивного змісту ЗМІ, інтернет-мережі, різних видів рекламної продукції), дезорієнтації у вимогах і моделях поведінки, безцільового проведення позаурочного часу. Посилення тенденцій щодо зміцнення культу сили, грошей, маргіналізації підлітків за місцем проживання, ствердження асоціальних субкультур сприяє набуттю і накопиченню асоціального і протиправного досвіду у дітей, формування у них викривленого образу світу та актуалізує потребу формування у підростаючих поколінь гуманістичної та устійливої до маніпуляцій свідомості, моральних принципів, духовності [6].

Проблема морального виховання була актуальною завжди. Для різні люди у різні історичні епохи й різні періоди життя першому плані виступають різні цінності й мети. Нині виховання аналізується з погляду те, що все вчинки людини виступають як реальне зміну умов інших людей. Виховання передбачає усвідомлення вихованцем конкретних явищ як цінностей або цінностей, певне його до них ставлення.

Нова парадигма виховання полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проектування цілісного виховного простору. Превентивними заходами у роботі з дітьми визначаються: приділення особливої уваги формуванню ідентичності, основ духовності особистості, культури мислення і культури поведінки, профілактиці шкідливих звичок, ризикованої, девіантної і кримінальної поведінки, жорстокості і насилля в учнівському середовищі, різних видів залежностей.

Потребують нагального розв'язання проблеми захисту дитинства, провадження в освітній процес нової філософії виховання – соціально-педагогічної підтримки підростаючої особистості як найбільш перспективної щодо нового осмислення ролі педагога в освітньому процесі та його взаємодії з учнями на етичних принципах і моральних імперативах. Основними завданнями соціально-педагогічної підтримки визначаються допомога учням у розвитку ціннісно орієнтованої активності, подоланні труднощів соціальної взаємодії, профілактика ризикованої поведінки, соціальний захист у складних життєвих ситуаціях[6].

Таким чином, актуальність проблеми зумовлена її високою соціально-педагогічною значущістю й недостатньою розробленістю стосовно учнів початкових класів. Це викликає суперечність між завданнями в галузі національного виховання і відсутністю науково обґрунтованих технологій, спрямованими на забезпечення бажаного результату. Такий стан зумовлює необхідність знайти відповідні рішення висунутих проблем, зокрема винайти оптимальні засоби використання потенціалу народної педагогіки, які забезпечували б набуття учнями позитивного соціального досвіду, сприяли формуванню у них моральних цінностей, розвивали б індивіда як самопоціновану особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема виховання моральних цінностей в учнів досліджувалася різними авторами. У педагогічних працях вчених зібрано великий науковий фонд з питань формування моральної культури молодшого школяра. Над проблемою морально-етичного виховання учнів початкової школи працювали: А. Богуш, А. Каніщенко, А. Корнійчук, В. Мацулевич, Н. Смовська, К. Щербакова; над проблемою виховання культури поведінки: В. Білоусова, Н. Богданова, Т.Л. Говорун, Н. Кисельова та ін.

Проблему розвитку учнів початкової школи розглядає з погляду соціальної психології Л.М. Степаненко. Вона представила дані умов для розвитку учнів у взаємодії з іншими дітьми молодшого шкільного віку. Робота В.К. Демиденко "Деякі аспекти морального виховання" викликає значний інтерес у педагогів початкової ланки. У ній розкрито огляд теорій, різноманіття експериментальних методик, аналіз авторів, які роблять значний внесок у значення психології виховання.

Проблему формування моральної культури молодшого школяра також розглядав І.В. Ковальчук. Розбір цього поняття було представлено в його опрацюванні "Моральне виховання учнів українських шкіл". Автор надає опис морального виховання, виокремлює ряд чинників, що впливають на формування моральної культури під час зв'язку між людиною та навколишнім світом.

Метою статті є дослідження педагогічних умов формування моральних якостей особистості молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Моральне виховання є складовою частиною комплексного виховного процесу. Воно тісно пов'язане з естетичним, розумовим та трудовим вихованням. Не можна сказати, що моральне виховання здійснюється відокремлено, бо моральні якості виховуються під час будь-якої діяльності: розумової чи фізичної, трудової чи естетичної.

Школа є основною ланкою в системі виховання підростаючого покоління. На кожному етапі навчання дитини домінує своя сторона виховання. У вихованні

молодших школярів, вважає Ю.К. Бабанський, такою стороною буде моральне виховання: діти оволодівають простими нормами моральності, навчаються слідувати їм в різних ситуаціях. Учбовий процес тісно пов'язаний з моральним вихованням [4, с. 273].

В умовах сучасної школи, коли зміст освіти збільшився в об'ємі і ускладнився по своїй внутрішній структурі, в моральному вихованні зростає роль учбового процесу. Змістовна сторона моральних понять обумовлена науковими знаннями, які учні отримують, вивчаючи навчальні предмети. Самі моральні знання мають не менше значення для загального розвитку молодших школярів, ніж знання з конкретних учбових предметів.

Основою змісту морального виховання дитини є відносини, які вона реалізує у своїй етично-діяльній сфері. Мірою реального і потрібного суспільству типу моральних відносин виступає ідеал особистості, він визначає ближню та дальню перспективу для виховання і самовиховання. Ідеал має дві основні форми. З одного боку він – побудована суспільством модель людини вищого рівня буття "сильна ідея", ідеальний образ його суті. В ідеалі відображене все найкраще, що існує й розвивається в особистості і суспільстві. Це теоретична форма ідеалу. З другого боку, він жива дійсність, первинна його форма[6, с. 36].

Даючи дітям основні поняття морального виховання, розповідаючи їм про норми і правила, ми збагачуємо знання дітей і водночас здійснюємо розумовий розвиток, бо для того, щоб дитина усвідомила – необхідним є процес мислення, а це основа розумового розвитку.

Суть морального виховання витікає з низки положень, постанов, документів. Згідно із Законом України "Про освіту" можна дійти до висновку про необхідність і важливе здійснення морального виховання в усіх сферах морального життя, про складність і багатогранність процесу формування особистості людини. Суть моральної особистості часто розглядали як поняття "мораль". **Мораль** – це система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні взаємини між людьми за будь-якої життєвої ситуації на демократичній, миротворчій основі. Ідеали, принципи, закони моралі створюються і живуть віками у кожного народу, у кожному регіоні; у правилах і нормах поведінки вони конкретизуються, а у взаєминах постійно вдосконалюються. [3, с. 119]

Серед найважливіших моральних якостей молодших школярів, які свідчать про рівень культури особистості, її вихованість, можна назвати ввічливість, привітність, делікатність, сердечність, які допомагають зайняти достойне місце в соціумі. Саме виявлення людиною цих рис характеризується її ставлення до іншої особистості, допомагають їй швидко адаптуватися в новому середовищі, формувати дружні стосунки з людьми.

Необхідно зазначити, що одним із джерел отримання знань молодшими школярами про соціальні норми поведінки, формування у них позитивного ставлення до оточуючих є **казка**, оскільки вона найбільше відповідає сутності молодших школярів. Алегорична форма багатьох казок дає змогу ознайомити молодших школярів з тими чи іншими поняттям, нормами,

правилами поведінки та передати внутрішні почуття персонажів, спонукати до роздумів, завдяки яким молодший школяр переноситься з казки у реальне життя на нього по-новому, бачить себе, свою поведінку ніби збоку [1, с. 4].

Серед різноманітних форм і методів виховання культури поведінки важливе місце посідає **гра**. Саме гра – природний для молодших школярів вид діяльності, де вони не тільки відображають реальне життя, а й перебудовують його, аналізують поведінку героїв. Так, в особливих ігрових умовах молодший школяр має змогу моделювати систему соціальних відносин у наочно діючій формі, розвивати систему відносин у наочно діючій формі, розвивати орієнтування в них.

Діти пізнають світ і під час трудової діяльності. Їм стають зрозумілі важливі соціальні процеси, вони стають усвідомлювати значення праці в житті людини, в її взаємодії з довкіллям, набувають трудових умінь і навичок. Учень відчуває задоволення від власної роботи, а також у нього розвиваються важливі мотиви діяльності: соціальні, пізнавальні, мотиви самоствердження та ін. Елементи трудової активності стимулюють у дітей молодшого віку успішне формування духовності та моральності особистості дитини, визначають готовність до свідомої праці [2, с. 27].

Вчителеві належить пріоритетна роль у вихованні і навчанні школярів, в підготовці їх до життя і суспільної праці. Він завжди є для учнів прикладом моральності і відданого відношення до праці. Проблеми моральності школярів на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства особливо актуальні. За специфічну особливість процесу морального виховання слід вважати те, що він тривалий і безперервний, а результати його відстрочені в часі.

Розвиток моральної свідомості дитини відбувається через сприйняття і усвідомлення змісту дій, які поступають від батьків і педагогів, навколишніх людей через переробку цих дій у зв'язку з моральним досвідом індивіда, його поглядами і ціннісними орієнтаціями. У свідомості дитини зовнішньої дії набуває індивідуальне значення, таким чином, формує суб'єктивне відношення до нього. У зв'язку з цим, формуються мотиви поведінки, ухвалення рішення і моральний вибір дитини власних вчинків. Спрямованість шкільного виховання і реальні вчинки дітей можуть бути неадекватними, але сенс виховання полягає в тому, щоб досягти відповідності між вимогами належної поведінки і внутрішньої готовності до цього [6, с. 40].

Результатом морального виховання є моральна вихованість. Вона матеріалізується в суспільно цінні властивості і якості особистості, проявляється у відносинах, діяльності, спілкуванні. Моральне виховання ефективне тоді коли його наслідком стає моральне самовиховання (цілеспрямований вплив індивіда на самого себе з метою вироблення бажаних рис характеру) і самовдосконалення (процес поглиблення загального морального стану особистості, піднесення всього способу життя, підняття його на щабель більш високої якості) школярів. Істотною ознакою процесу морального виховання є його концентрична побудова: вирішення виховних завдань починається з елементарного рівня і закінчується вищим. Для досягнення цілей використовуються види діяльності, що ускладнюються. Цей принцип реалізується з урахуванням вікових особливостей учнів[4, с. 275].

Використовуючи методи морального впливу на дитину слід задуматися над тим, які наслідки вони матимуть на формування психічних якостей школярів. Часто природна кара усвідомлюється дитиною як неминучий наслідок її вчинків. Таким чином, вона логічно впливає на організм як причина і наслідок. Організовані покарання з боку вихователів, на думку вчених, негативно впливають на психофізичні реакції, а відтак і на розвиток розуму, характеру, волі, морально-естетичні чинники. Кара часто буває несправедлива, і молодший школяр після покарання не зрозуміє своєї провини.

Тоді покарання викликає різні негативні якості: гнів, ненависть, брехню, лицемірство, почуття страху. Загальновідома істина, що жорстокість породжує жорстокість, зло, помсту. Часто трапляються вчинки, які не відповідають моральним принципам, але вихователям потрібно глибоко зрозуміти школяра, знайти корінь зла, усвідомити той шлях, що привів його до аморального вчинку. Враховуючи те, що учень може вибрати моральний і аморальний вчинок, доцільно враховувати і той факт, що цей вибір буде цілком довільним [3, с. 198].

Моральний вибір суб'єкта, його моральна поведінка є не лише результатом аналізу об'єктивних ситуацій, але й вагання і боротьби мотивів. Часто людина вибирає не те, що краще саме по собі, а те, що краще для нього. А звідси можна вести мову, що прояв моральності часто є результатом певних сформованих норм, звичок, поведінки. Світогляд молодших школярів формується в процесі виховання та практичної діяльності. Зміст виховання спрямовано саме на оволодіння загальнолюдськими нормами життєдіяльності. Слід зазначити, що у вчинках виявляється моральна сутність людини, саме вчинки виявляють рівень моральної культури дітей.

Висновки і пропозиції. Отже, моральне виховання молодших школярів є одне з найскладніших, тому що об'єктом праці – найтонші сфери духовного життя особистості, а формується, – розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки так само – розумом, почуттям, волею, переконанням, свідомістю. Глибинний сутнісний зв'язок між соціальністю, духовністю й моральністю як продукованими людиною явищами, не дозволяв нехтувати формуванням моральних і духовних чеснот. [2, с. 25]

Так само і надмірне захоплення моральними ідеалами й цінностями у вихованні без урахування соціальних координат може перетворитись на нудне і безплідне моралізаторство. Формування внутрішнього, духовного світу молодшого школяра без огляду на соціальні реалії його життя несе в собі небезпеку соціальної неадекватності, самотності, втечі у світ ідеальних ілюзій, втрати життєвої наснаги. Обов'язок батьків бути завжди і в усьому високomorальним прикладом думок, звичок, поведінки, дій для своїх дітей. Батькам варто пам'ятати, що той світ у якому росте й розвивається молодший школяр з раннього дитинства, впливає на все її подальше життя. Основне завдання сім'ї у вихованні молодшого школяра – створення для нього таких життєвих умов, де б він розвивався вільно, нормально й гармонійно. Особливе місце у справі морального виховання молодших школярів належить учителеві, вихователеві. Вчитель працюючи на ниві народної освіти, він не тільки

озброює молодших школярів знаннями, а й формує в цілому моральну спрямованість особистості: свідомість, переконання, поведінку[4, с. 272].

Усвідомлюючи цю величезну суспільствознавчу відповідальність перед суспільством, вчитель повинен бути зразком в усьому: його думки, почуття, поведінка – приклад для наслідування молодшим школярам і дорослим, він має постійно контролювати себе в усіх відношеннях. Важливе місце у моральному вихованні належить патріотичному вихованню, яке постає як глибоке громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу. Важливою рисою патріотизму є турбота про благо свого народу. Провідне місце належить шкільній дисципліні яка є умовою нормальної навчально-виховної діяльності школи. Показниками високого рівня дисципліни є розуміння учнями необхідності дотримання її в школі, громадських місцях, в особистій поведінці; готовність і потреба у виконанні загальноприйнятих норм і правил дисципліни праці, навчання, проведення вільного часу; самоконтроль у поведінці; боротьба з порушниками дисципліни в школі та за її межами [1, с. 1].

Отже, у пізнанні світу людських цінностей надзвичайно важливим, щоб молодші школярі переживали гостре почуття провини за свій необережний, непродуманий вчинок, засуджували свою помилку, необачність, поспішність. Одне із завдань вчителя полягає в тому, щоб навчити молодшого школяра бачити наслідки своїх вчинків. А щоб їх бачити – треба думати. В.О. Сухомлинський зазначав, що виховуючи, вчителі вчать молодшого школяра міркувати про те, що навколо мене і в мені, уявно ставити себе на місце іншого.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Грані духовного зростання особистості. *Початкова школа*. 2017. № 2. С. 1 – 5.
2. Бех І. Зростаюча особистість у просторі духовності. *Рідна школа*. 2017. № 9/10. С. 25 – 29. Бібліогр.: с. 29.
3. Нова українська школа: порад. для вчит.: під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ "Видав. дім "Плеяди". 2017. 206 с.
4. Осипчук О. П. Педагогічні умови формування моральної поведінки у молодших школярів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр.* Рівне: РДГУ. 2017. Вип. 17 (60). С. 272 – 275.
5. Поліщук О. П. Формування моральних цінностей як важливий аспект виховання дітей молодшого шкільного віку. *Наука, освіта, суспільство очима молодих: матеріали XI Міжнар. наук. – практ. конф. студентів та молодих науковців*. Рівне. 2018. С. 129 – 130.
6. Програма "Нова українська школа"у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.
7. Якухно І. І. Духовно-моральне виховання учнів. – *Виховна робота в школі*. 2017. № 12. С. 36 – 40. Бібліогр.: с. 40.

КУРС ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ СТОРІТЕЛЛІНГУ

Жеребіло Ольга, магістрантка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Турчин Т.М.**, доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Важливим завданням сучасної школи є створення умов розвитку і самореалізації кожної особистості. Воно вимагає застосування нових резервів початкової освіти. Дуже актуальною постає проблема розвитку читацької самостійності здобувачів початкової освіти, оскільки саме сформованість навичок самостійної роботи з книжкою є однією з передумов інтелектуального і духовного розвитку.

Істотний внесок у характеристику методів читання здійснили дослідники П. Мазуркевич, М. Волошина, Є. Пасечнік, У. Неділько, Б. Степанишина і ін. Окремі важливі аспекти цієї проблеми відбито у наукових працях вітчизняних учених О. Савченко, М. Скрипченко, М. Наумчук та інших. У працях цих авторів визначаються першооснови літературної освіти у початковій ланці школи, обґрунтовуються основні вимоги до позакласного читання, розглядаються шляхи удосконалення уроків класного і різнобічного читання школярів. Цікаві праці учених М. Светловської, у яких розглядають особливості виховання читача.

У той самий час аналіз літератури свідчить, що такий важливий аспект методики різнобічного читання молоді, як розвиток читацької самостійності молодших школярів, не знайшов належного відображення у наукових працях. Оскільки саме сформованість навичок самостійної роботи з книжкою є важливим аспектом, на підготовчому етапі є одним із передумов інтелектуального та духовного розвитку особистості. Проблема розвитку читацької самостійності учнів початкових класів стає особливо актуальною у наш час.

Ми тлумачимо читацьку самостійність як інтегровану якість, яка передбачає наявність у читачів мотивів, які змушують його звертатися до книги, і суми знань, які дають змогу йому реалізувати ці мотиви з найменшими затратами часу та зусиль. Це свідомий вибір книги, застосування умінь та навичок із читання, які засвоює дитина на момент діяльності з книгою [7, с. 67].

Програма передбачає розширення читацького кругозору школярів на основі жанрового, тематичного розмаїття творів та їх авторської приналежності. При цьому йдеться як про художню, так і науково-художню, науково-пізнавальну, довідкову літературу. Тематика і зміст творів відображають різні сторони життя і діяльності дитини, сприяють розширенню світогляду дітей, поповненню їхніх знань, засвоєнню найважливіших загальнолюдських цінностей, вихованню найкращих, гуманістичних почуттів до рідної мови, землі, природи, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, національних традицій свого народу та культури інших народів [там само].

Зовнішнім показником і проявом мінімального рівня сформованості у читача будь-якого віку основ читацької самостійності є знання широкого кола доступних книг

і як наслідок – інтерес до книг, здатність вибирати їх для себе відповідно до власних можливостей, прочитувати їх із максимально можливим освітньо-виховним ефектом [там само].

Основні завдання навчально-виховної роботи на уроках позакласного читання такі:

- закріплення і поглиблення читацьких умінь;
- розширення активного і пасивного читацького кругозору;
- удосконалення загальної і спеціальної читацької культури;
- удосконалення вміння користуватися літературознавчими поняттями;
- стимулювання самовираження у літературній творчості;
- вміння користуватися бібліотекою і її фондом, книжковою картотекою та виставкою. [там само, с. 68].

Ці завдання можуть бути реалізовані за умови вмілого і цілеспрямованого керівництва самостійним читанням. Сутність педагогічного керівництва цим процесом полягає в тому, щоб спрямувати школярів на досягнення мети читання, вказати шлях, який вони мають пройти за визначений відрізок часу (за тиждень-два, чверть, півріччя чи навчальний рік), контролювати способи читацької діяльності та допомогти удосконалити їх.

Одним з основних засобів індивідуалізації читацької діяльності учнів, на наш погляд, є використання на уроках читання сторітеллінгу.

Хоча ця технологія розроблена для менеджменту та маркетингу, вона може бути корисною і в галузі освіти.

Завдання сторітеллінгу – за допомогою розповіді створити умови для мотивації дітей до читання, викликати симпатію до головного персонажа, який допоможе зацікавити вихованців і доступно донести до них потрібну інформацію [6, с. 12].

Вміння говорити, формулювати власні думки – необхідні життєві навички для кожної людини. На сьогодні володіння інформацією, її обробка, вміння чітко передавати почуття, аргументувати свою позицію – головні задачі, які стоять перед освітою.

Мова – це складний психологічний процес, який неможливо оцінювати, розвивати окремо від мислення або сприймання. Розповідь історій – процес емоційний, захоплюючий, який добре запам'ятовується. Отже, сторітеллінг як вигадка казок, історій добре підходить для формування усного мовлення учнів.

Сторітеллінг (англ. storytelling) або розповідь історій, був винайдений та успішно випробуваний на особистому досвіді Девідом Армстронгом, головою міжнародної компанії Armstrong International. Розробляючи свій метод, Девід Армстронг врахував відомий психологічний фактор: історії більш виразні, захоплюючі, цікаві та легше асоціюються з особистим досвідом, ніж правила чи директиви. Вони краще запам'ятовуються, їм надають більше значення та їх впливом геть поведінка людей сильніше [6, с. 18].

Розповідь – це найстаріший спосіб передачі знань. Довгий час люди використовували розповіді, щоб передавати історію, традиції, життєві уроки та мораль. Оповідання стимулюють мислення, привертають увагу та допомагають зберегти інформацію. Тому їх використання може бути дуже благотворним для

практики навчання: голі факти стають більш незабутніми, а процес навчання – більш захоплюючим [там само].

Джерел для захоплюючої розповіді може бути безліч.

Особисті історії учителя. Це можуть бути приклади з життя, забавні шкільні історії, які траплялися з педагогом раніше і які залишили у яскраве враження. Історії з життя третіх осіб (друзів, знайомих, колег тощо). Це можуть бути анекдоти, жарти чи кумедні вигадані історії. Головне, щоб вони були доречні та близькі учителю емоційно. Окрім того історії з кіно. Насправді у фільмах зустрічаються сцени, на яких можна акцентувати увагу слухачів і тим самим "зачепити" їх. Наприклад, на сайті kinopoisk.jw.org.uk є розділ "цікаві факти", де зібрані унікальні відомості про конкретні фільми. Новини та події. Це джерело інформації також може подарувати цікаву історію. Особливо тут будуть актуальні різні забавні випадки та гумористичні сюжети. Сайти із цікавими фактами. Інтернет рясніє безліччю історій, варто тільки ввести в пошуковій системі "Цікаві факти та історії". Варто, щоб вони були пов'язані з темою уроку чи з темою книги, якою вчитель хоче захопити школярів [7, с. 82].

Існує 4 типи сторітеллінгу, які можна використовувати на уроках читання [там само]:

1. Сторітелінг на основі реальних ситуацій: як приклад використовуються ситуації, які необхідно вирішити. Сторітелінг на основі реальних ситуацій використовується у випадках, коли розуміння проблеми важливіше, ніж правильне рішення. Ми прагнемо навчати дітей, як поводитись у певних ситуаціях або як застосовувати навички та знання, а не заучувати факти. Цей метод є чудовим інструментом згуртування колективу, оскільки його можна застосовувати для групових обговорень та обміну думками.

2. Сторітелінг на основі оповіді: вигаданий або реальний оповідач надає необхідну для навчання інформацію. Цей метод використовується підвищення інтересу учнів до теми.

3. Сторітелінг на основі сценарію: учень стає частиною історії та досягає різних результатів залежно від того, які рішення приймає. Метод добре підходить для небезпечних ситуацій, або коли учитель хоче, щоб учні застосовували раніше набуті знання та досвід. Використання сценаріїв додає сенсу знанням учнів та допомагає застосовувати їх у реальному світі.

4. Сторітелінг на основі проблемних ситуацій: спосіб навчити вирішувати проблеми з найкращими результатами. Даний метод допомагає розвинути навички вирішення проблемних ситуацій та застосовувати знання на практиці [там само].

Але учителю варто пам'ятати, що не кожна історія на уроці читання підійде для Storytelling.

Пропонуємо вимоги для використання сторітеллінгу на уроках читання [5, с. 22]:

1. Сенс та зміст. Історія має гармоніювати з реальністю, з життєвим досвідом. Обов'язкові елементи: сюжет, герої, що розвивається, і, звичайно ж, "приправа, що задає смак історії" – метафори.

2. Цілі та висновки. Якісна історія позитивно впливає і на емоції, і на логіку, і розум. Вона спочатку повинна нести в собі зрозумілу ідею, заради якої вона розповідається.

3. Презентабельність. Нікого не зацікавить величезне просторадло інформації, навіть якщо воно представляється в усній формі. Відмінний варіант – зробити історію наочнішою, оформивши її в красиву презентацію.

4. Проста і коротка історія краща за складну і довгу. Тому, якщо ви зайдете здалеку, то слухач швидко втратить інтерес і переключиться на щось цікавіше. Жодної води, тільки конкретика.

5. Унікальні слова. Мозок людини реагує деякі слова, які використовуються успішними ораторами і спікерами надання історії яскравих фарб. Наприклад, використовуючи вираз "відсутність часу", ви досягнете меншого результату, ніж використовуючи слово "цейтнот". Тут головне – не переборщити з екзотичними словами.

Унікальність у тому, що з усієї своєї ефективності, історії є точними інструментами.

Цінність історій у цьому, що є потужним способом переконання і мотивації, а водночас розважають аудиторію і надовго фіксуються у її пам'яті.

7 китів, на яких будується успішна історія [1; 2].

1. Головне – контент

Контент має бути цікавим та корисним слухачеві. Учитель повинен подумати, що цінного та потрібного отримає учень від вивчення матеріалу. Для підготовки історії доцільно використовувати інформаційну піраміду. Коли сюжет історії логічно спроектований, потрібно обдумати, що може його прикрасити та допомогти розкрити тему. Наявність кількох точок зору, протиріч та різних контекстів піде на користь. Якісний контент, пряма мова автора та презентабельне візуальне оформлення дадуть вам у сумі захоплюючий та вичерпний матеріал.

Створюючи історію, не варто забувати про те, що ваше розповідь має "зацепити" слухача з перших слів, а лише потім залучати його логічним розвитком сюжетної лінії. Якщо робити акцент на напруженості та інтризі, то дитина без відриву дослухає історію до кінця і зробить правильні висновки.

2. Наявність героя

Яскравий герой, з яким аудиторія себе може асоціювати – рушійна сила будь-якої історії. Не варто приступати до розповіді, поки не визначите – хто буде головним героєм, які він матиме риси характеру. Герой не обов'язково має бути позитивним у всіх сенсах, але він має бути повністю сформований, і слухачі повинні знати його історію, аби зрозуміти його дії. Він може бути як одухотвореним, так і ні. Якщо під час сюжету виникне емпатія, емоційний зв'язок із персонажем, його досвід буде автоматично привласнений аудиторії.

3. Якісне візуальне оформлення [1; 2].

Саме візуальний фон допомагає зробити атмосферу в історії динамічнішою, яскраво розкрити тему, надати додаткову жвавість та залучити слухача до контексту. Варто подумати, які елементи графічного контенту могли б допомогти історії розкритися. Наприклад, фотографії, презентації, ілюстрації або інфографіка та ін.

4. Нотки драматургії [1; 2]

Взаємодію з персонажем треба будувати навколо конфліктної ситуації, а історія має розвиватися за певною логікою, зашифрованою в аббревіатурі ЕЗРКР (експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка). Розповідаючи історію, дозвольте своїм слухачам включити уяву та перейнятися атмосферою, уявити головного персонажа та пережити конфлікт разом з ним. Учителю варто описувати все жваво та реалістично, наче все відбувається на очах. Кожен захоче дізнатися, як хтось викручується у складній життєвій ситуації (з якою, до речі, може зіткнутися і він). Таким чином, діти з цікавістю вбиратимуть чужий життєвий досвід, а учитель отримає максимальну залученість аудиторії до навчального процесу.

5. "Ні" монотонності!

Вигадуючи історію, учитель повинен намагатися уникати монотонності. Навіть найбільш захоплююче оповідання, найгеніальніша ідея можуть стати марними і втратити сенс при монотонному піднесенні. Заздалегідь чітко сплануйте послідовність викладу тексту та візуальних елементів. Саме від цього залежатиме, наскільки глибоко закладена в історії ідея проникне у мозок слухача [1; 2].

6. Деталі та емоції

Ось тут треба бути дуже уважним. Справжня історія має бути насичена життям. Заплющувши очі і перед тобою з'являється картинка, реальна, наповнена запахами, енергією, звуками, тактильними відчуттями.

Історія має викликати щирі емоції: розуміння, співчуття, радість, гнів, подив, роздратування, сміх, агресивність, сумнів, впевненість. Немає емоції – немає історії – немає результату. Почуття, які найсильніше змушують утримувати увагу слухача – це страх, подив і радість. Учителю треба подбати, щоб під час розповіді історії, аудиторія зазнала бодай одного з цих почуттів.

7. Висновок [1; 2].

Історія без логічного висновку – як зжований виступ актора на сцені: він читає вірш, так чуттєво, емоційно, динамічно. Але останню фразу він ковтає, збивається – і все. Ефекту немає!

Отже, використовуючи сторітеллінг на уроках читання, учитель створює умови для розвитку читацької самостійності школярів. Окрім того педагог повинен враховувати 7 китів, на яких будується успішна історія, та основні вимоги до цього засобу.

Список використаних джерел:

1. Гич Г.М. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності. Науковий вісник Миколаївського університету ім. В. О. Сухомлинського. 2015. № 4. С.188-192.

2. Гілевич Л.І. Сторітелінг в початковій школі як технологія розвитку критичного мислення. <https://18047.blogspot.com/>-

3. Гущина Н. Сторітелінг як ефективний варіант неформального навчання: <https://www.ar25.org/article/storitelling-yak-efektyvnyy-variant-neformalnogo-navchannya.html>.

4. Куш Т. В. Майстерня креативності. Науково – методичний журнал "Педагогічна майстерня". 2016. № 4. С. 30-37.

5. Макарова Л.М., Корнієнко Л.О., Рига Г.О. Сторітелінг як технологія розвитку креативності здобувачів вищої освіти КЗ "Покровський педагогічний коледж". Матеріали VII Міжнародної виставки "Сучасні заклади освіти 2018". 2018. 37 с.

6. Симмонс Аннет. Сторителлінг. Как использовать силу историй. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. 272 с.

7. Ткачук Г.П. Дитяча книжка і проблеми становлення читацької самостійності у молодших школярів / Г.П. Ткачук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. 3-41-Випуск XIII. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2007. С. 66-70.

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Жеребіло Ольга, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Актуальність дослідження. Питання морального розвитку, виховання, вдосконалення людини хвилювали суспільство завжди і у всі часи. Особливо зараз, коли все частіше можна зустріти жорстокість і насильство, проблема морального виховання стає все більш актуальною. Своєчасне моральне виховання дітей конче необхідне для оздоровлення суспільства. Ефективність процесу морального виховання значною мірою залежить від узгодження зусиль усіх виховних інститутів. Зміст освіти нині не завжди будується з урахуванням наукових досягнень та принципів гуманізму. Недоліки і прорахунки морального виховання зумовлені актуальними життєвими суперечностями. Частина школярів вражена соціальним інфантилізмом, скептицизмом, небажанням брати активну участь у суспільних справах, відвертими утриманськими настроями. Хто як не вчитель, який має можливість впливу на виховання дитини має приділити цій проблемі найважливішу роль у своїй діяльності. Саме тому школа, а зокрема вчитель, вирішуючи завдання виховання, повинні спертися на розумне і моральне в людині, допомогти кожному вихованцю визначити ціннісні основи власної життєдіяльності. Цьому допоможе моральне виховання, органічно вплетене у освітній процес і що становить його невід'ємну частину.

Мета статті. Розкрити методи і прийоми виховання моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджувана нами проблема знайшла відображення у фундаментальних працях І.Д. Беха, О. М. Архангельського, Н. М. Болдирева, Н. К. Крупської, А. С. Макаренка, В.А. Сухомлинського, І. Ф. Харламова та ін., в яких виявляється сутність основних понять теорії

морального виховання, вказуються способи подальшого розвитку принципів, змісту, форм і методів морального виховання.

Педагогічний аспект моральних цінностей досліджувався М. Богуславським, М. Боришевським, О. Вишневським, П. Ігнатенком, Е. Помиткіним, З. Равкіним, О. Сухомлинською, Г. Чижаковою, Ж. Юзвак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес виховання здійснюється за допомогою різноманітних методів, прийомів і засобів. Під методами виховання розуміють способи впливу вихователів на вихованців і організацію їх діяльності.

Методи морального виховання виступають як шляхи і способи формування моральної свідомості, розвитку моральних почуттів і вироблення навичок і звичок поведінки.

Прийоми виховання – окрема дія, спрямована на досягнення мети.

Основним прийомом, за допомогою якого вчитель направляє й організує діяльність дитини, є звичайно завдання, які він ставить перед дитиною. Для їхньої ефективності потрібно, щоб вони були внутрішньо прийняті дитиною, від чого залежить зміст завдання для нього. При незабезпеченості мотивації завдань з боку вчителя внутрішній їх зміст для дитини може різко розійтися з їхнім об'єктивним змістом і до задуму вчителя, вихователя. Іншими словами, зовнішні виховні впливи сприяють формуванню позитивних рис характеру і моральних якостей тільки за умови, якщо вони збуджують в учнів позитивне внутрішнє відношення і стимулюють їхнє власне прагнення до морального розвитку.

Традиційні методи морального виховання орієнтовані на прищеплювання школярам норм і правил суспільного життя. Однак часто вони діють лише в умовах досить сильного зовнішнього контролю (дорослі, громадська думка, загроза покарання). Важливим показником сформованості моральних якостей особистості є внутрішній контроль, дія якого призводить часом до емоційного дискомфорту, невдоволення собою, якщо порушуються перевірені особистим досвідом правила суспільного життя. Внутрішній контроль формується завдяки активній діяльності дитини в інтелектуальній, руховій, емоційній, вольовій сферах. Готовність підкоряти свої спонукання уявленням і знанням про культуру людського буття підвищує самооцінку особистості, розвиває почуття власної гідності. Сформовані навички контролю сприяють успішному розвитку моральних якостей особистості в процесі навчання і виховання.

Педагогічний зміст роботи з виховання моральних цінностей молодшого школяра полягає в тому, щоб допомагати йому просуватися від елементарних навичок поведінки до більш високого рівня, де потрібно самостійність ухвалення рішення і моральний вибір.

У педагогічній літературі описується безліч методів і прийомів морального виховання. Очевидно, що вони не однаково спрямовані на формування моральних цінностей.

Так, наприклад, методи впливу можна розділити на два класи:

- Впливу, що створюють моральні установки, мотиви, відносини, формують уявлення, поняття, ідеї.
- Впливу, що створюють звички, що визначають той чи інший тип поведінки.

Методи першої групи дуже важливі і для успішного проходження наступного важливого етапу виховного процесу – формування почуттів, емоційного переживання необхідного поведіння. Якщо учні залишаються байдужні до педагогічного впливу, то, як відомо, процес розвивається повільно і рідко досягає наміченої мети. Глибокі почуття народжуються тоді, коли усвідомлена школярами ідея наділяється в яскраві, хвилюючі образи.

У навчальних посібниках колишнього років методи першої групи називалися коротше і виразніше – методами переконання. Переконання у виховному процесі досягається при використанні різних прийомів і методів: читання й аналіз притч, байок, повчальних розповідей; етичні бесіди, роз'яснення, навіювання, диспути, приклад.

Розглянемо найбільш складні за змістом і застосування методи словесно-емоційного впливу: розповідь, роз'яснення, етичну бесіду і метод наочно-практичного впливу.

У молодших класах часто використовується розповідь на етичну тему. Це яскраве емоційне виклад конкретних фактів і подій, що мають моральний зміст. Впливаючи на почуття, розповідь допомагає вихованцям зрозуміти і засвоїти зміст моральних оцінок і норм поведінки. Хороший розповідь не тільки розкриває зміст моральних понять, але і викликає в школярів позитивне ставлення до вчинків, відповідним моральним нормам, впливає на поведінку.

У розповіді на етичну тему кілька функцій:

- служити джерелом знань;
- збагачувати моральний досвід особистості досвідом інших людей;
- служити способом використання позитивного прикладу у вихованні.

До умов ефективності етичного оповідання відносяться наступні:

Розповідь повинна відповідати соціальному досвіду школярів. У молодших класах він короткий, емоційний, доступний, відповідає переживанням дітей.

Розповідь супроводжується ілюстраціями, якими можуть стати твори живопису, художні фотографії, вироби народних умільців. Підсилює його сприйняття добре підібране музичне супроводження.

Обстановка має велике значення для сприйняття етичного оповідання. Емоційний вплив навколишнього оточення має відповідати задуму і змісту розповіді.

Розповідь робить належне враження тільки тоді, коли виконується професійно. Невмілий, недорікуватий оповідач не може розраховувати на успіх.

Розповідь обов'язково повинна переживатися слухачами. Потрібно подбати, щоб враження від нього зберігалися як можна довше. Нерідко виховне значення етичного оповідання сильно знижується тільки через те, що відразу після нього діти переходять до справи, зовсім відмінному і по змісту, і за настроєм, наприклад до спортивного змагання.

Роз'яснення – метод емоційно-словесного впливу на вихованців. Важлива риса, що відрізняє роз'яснення від пояснення і розповіді – орієнтованість впливу на дану групу чи окрему особистість. Застосування цього методу ґрунтується на знанні особливостей класу й особистісних якостей членів колективу. Для молодших

школярів застосовуються елементарні прийоми і засоби роз'яснення: "Вступати потрібно так", "Всі так роблять" і т. п.

Роз'яснення застосовується тільки там і тільки тоді, коли вихованцю дійсно необхідно щось пояснити, повідомити про нових моральних положеннях, так чи інакше вплинути на його свідомість і почуття. Але роз'яснення не потрібні там, де мова йде про прості й очевидні норми поведінки у школі та суспільстві: не можна різати і розмальовувати парту, грубити, плювати і т. д. Тут необхідні категоричні вимоги. Роз'яснення застосовується:

а) щоб сформувати або закріпити нову моральне якість або форму поведінки;

б) для вироблення правильного ставлення вихованців до певного вчинку, який вже складений.

Молодші школярі особливо схильні до навіювань. Педагог, спираючись на цю специфіку психіки, повинний використовувати навіювання в тих випадках, коли вихованець повинен прийняти певні установки. Навіювання використовується для посилення впливу інших методів виховання.

Необхідно відзначити, що при некваліфікованому застосуванні розповідь, роз'яснення, навіювання можуть приймати форму нотації. Вона, як відомо, ніколи не досягає мети, а скоріше викликає протидію у вихованців, бажання діяти всупереч. Нотація не стає формою переконання.

У роботі з учнями різних вікових груп широко застосовується етична бесіда. У педагогічній літературі вона розглядається і як метод залучення учнів для обговорення, аналізу вчинків і вироблення моральних оцінок, і як форма роз'яснення школярам принципів моральності і їх осмислення, і як засіб формування системи моральних уявлень і понять, які в свою чергу виступають в якості основи для формування моральних поглядів і переконань. Більш докладно метод етичної бесіди описаний у другому параграфі даної глави.

Приклад – виховний метод виняткової сили. Його вплив ґрунтується на відомій закономірності: явища, які сприймаються зором, швидко і без праці відображаються у свідомості, тому що не вимагають ні розкодування, ні перекодування, в якому потребує будь-який мовленнєвий вплив. Приклад діє на рівні першої сигнальної системи, а слово – другої. Приклад дає конкретні зразки для наслідування і тим самим активно формує свідомість, почуття, переконання, активізує діяльність. Коли говорять про приклад, мають на увазі, перш за все, приклад живих конкретних людей – батьків, вихователів, друзів. Але велику виховну силу має і приклад героїв книг, фільмів, історичних діячів, видатних вчених.

Психологічною основою прикладу служить наслідування. Завдяки їй люди опановують соціальним і моральним досвідом. Не завжди наслідуваність має безпосередній характер, часто ми її спостерігаємо в опосередкованій формі – це не механічний процес, не автоматичне перенесення рис, якостей, досвіду певної особистості, не просте повторення і відображення. Наслідуваність – діяльність індивіда. Іноді дуже важко визначити межу, де закінчується наслідування і де починається творчість. Часто творчість і проявляється в особливому, своєрідному наслідуванні.

Молодші школярі наслідують тим, хто робить на них найбільш сильне враження. За даними психологів, незмінну симпатію молодших школярів викликають люди сміливі, вольові, спритні, що володіють великою фізичною силою, стрункою фігурою, приємною манерою спілкуватися, правильними рисами обличчя. При виборі моральних прикладів, з огляду на ці закономірності сприйняття особистості, варто домагатися того, щоб носії добрих почав були приємні і симпатичні, а носії пороків викликали ворожість. При відсутності такої відповідності потрібні спеціальні заходи щодо їх забезпечення. Високоморальне, але малосимпатичний персонаж доречно при нагоді наділити характеристиками й оцінками, що послабляють викликуване їм почуття ворожості, а порочного, але полюбився дітям "героя" зуміти дохідливо і доказово розвінчати. Настільки ж важливо попереджати можливі випадки появи пасивно-споглядальних ідеалів. Вони служать не стільки побудником до дії, що предметом милування, марної мрійливості.

Життя дає не тільки позитивні, але і негативні приклади. Звертати увагу школярів на негативне в житті і поведінці людей, аналізувати наслідки неправильних вчинків, витягати правильні висновки не тільки бажано, але й необхідно. Вчасно до місця наведений негативний приклад допомагає утримати вихованця від неправильного вчинку, формує поняття про безнравственном.

Природно, що виховання залежить і від особистого прикладу вихователя, його поведінки, ставлення до вихованців, світогляду, ділових якостей, авторитету. Відомо, що для більшості молодших школярів авторитет вчителя абсолютний, вони готові наслідувати йому в усьому. Але сила позитивного прикладу наставника збільшується, коли він своєю особистістю, своїм авторитетом діє систематично і послідовно. Крім того, сила позитивного впливу педагога буде зростати і тоді, коли вихованці переконуються, що між його словом і справою немає розбіжностей, до всіх він відноситься рівно і доброзичливо.

У педагогічній літературі описується і такий метод формування свідомості особистості, як диспут. Він являє собою живий гаряча суперечка на якусь тему, яка хвилює вихованців. Диспути цінні тим, що переконання, мотиви виробляються при зіткненні і зіставленні різних точок зору. Цей метод складний, використовується в основному в середніх і старших класах. У початковій школі його можна використовувати як засіб, наприклад, в етичній бесіді.

Висновки. Отже, зазначимо, що в реальних умовах педагогічного процесу методи виховання виступають у складній і суперечливій єдності. Вирішальне значення тут має не логіка окремих "відокремлених" засобів, а гармонійно організована їхня система. Зрозуміло, на якомусь певному етапі виховного процесу той чи інший метод може застосовуватися в більш-менш ізольованому виді. Але без відповідного підкріплення іншими методами, без взаємодії з ними він втрачає своє призначення, уповільнює рух виховного процесу до наміченої мети.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: "Букрек".2018.320 с.
2. Бібік Н. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ: ТОВ "Видавничий дім "Плєяди", 2018. 206 с.

3. Дубровська Л. О., Дешко О. О. Формування моральних якостей молодших школярів: теоретичний аспект. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є.І.Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2017. №3. С.69 -75.

4. Журба К. О., Коновець С. В., Шкільна І. М. Особистісно орієнтована методика виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості. (Методичні рекомендації). Харків: "Друкарня Мадрид". 2016. (<http://lib.iitta.gov.ua/704957/>)

5. Програма "Нова українська школа" у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.

6. Шкільна, І. М. (2016). Вчимося поважати інших. Година спілкування. Етикет для школярів. Київ: "Вид. група "Шкільний світ". 2016.112–114 с.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Іващенко Алла, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Актуальність дослідження. В умовах сьогодення соціально-економічна ситуація країни зумовлює необхідність формування особистості, яка здатна ефективно і нестандартно вирішувати життєві проблеми, вміє самостійно мислити і генерувати ідеї, а також здійснювати аргументацію власної позиції.

Сучасна освітня система повинна не тільки давати вміння адекватно сприймати інформацію, але і навчити отримувати її, оперувати нею, застосовувати її до конкретних життєвих ситуацій, інтерпретувати цю інформацію.

Інтеграційні зміни, які відбуваються в суспільстві, безсумнівно, впливають і на основні орієнтири в освіті, що спонукає нас урахувати актуальні тенденції розвитку європейської школи. Запорука успішної соціалізації учнів – це формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні види життєдіяльності, ефективно розв'язувати різні навчальні завдання та життєві проблеми.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти та Концепції Нової української школи особливе місце приділяється формуванню в учня 10 ключових компетентностей та 9 наскрізних умінь, серед яких уміння критично мислити.

Дана технологія є особистісно зорієнтованою та дозволяє вирішувати широкий спектр освітніх завдань: навчальних, виховних і розвиваючих.

Критичне мислення є антиподом, протилежністю догматичному. Воно піднімає людину до рівня Людини, якою не можна маніпулювати, яка не боїться мислити, оцінювати, порівнювати.

Мета статті. Полягає в обґрунтуванні необхідності розвитку критичного мислення у молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У Концепції Нової української школи вказано на необхідність розвитку критичного мислення як наскрізного вміння, що розвивається засобами всіх предметів та є підґрунтям для формування компетентностей учня [2, с.12]. Ця ідея відображена в Державному стандарті початкової освіти, де в результатах навчання учнів усіх освітніх галузей (далі – ОГ) зафіксовано набуття здобувачами освіти навичок критично мислити. Наприклад, зазначено, що: мовно-літературна ОГ передбачає, що здобувач освіти: сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду;

ОГ іншомовної освіти має на меті навчити учнів сприймати інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінювати таку інформацію; математична ОГ має завданням навчити дітей критично оцінювати дані, процес та результат розв'язання навчальних і практичних задач; заняття з природничої ОГ вимагають від учня опрацьовувати та систематизувати інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел, та представляти її у різних формах; критично оцінювати факти, поєднувати новий досвід з набутим раніше і творчо його використовувати для розв'язування проблем природничого характеру; громадянська та історична ОГ передбачають, що учні працюють з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналізують зміст джерел, критично оцінюють їх; представляють аргументовані судження про відомі факти та історичних осіб, а також про події суспільного життя [1].

Наведений перелік дає змогу зробити кілька важливих висновків.

Серед мисленнєвих операцій, які мають формуватись засобами всіх освітніх галузей, можна виокремити найважливіші:

- опрацювання інформації з різних джерел, її аналіз, інтерпретація, критична оцінка;
- застосування, використання цієї інформації для розв'язання нових навчальних та життєвих проблем;
- формулювання аргументованих суджень та оцінок.

Очевидно, що такі завдання уможливають побудову вчителем системи міжпредметного/міжгалузевого навчання учнів критичного мислення, яка може спроєкувати його поступове зростання. Крім цього, вони також є підставою для відбору відповідних методів і форм навчання. Причому методи і форми навчання мають бути міжпредметними, що, з одного боку, допомагає учням до них адаптуватися та алгоритмізувати власні дії, а з іншого – зробити простішим перенос навичок з однієї галузі на матеріал іншої. Вчитель має стимулювати учнів застосовувати навичку критичного мислення під час читання, письма, говоріння й слухання.

Прикладом таких методів є методи кооперативного навчання [3, с.42-47] та власне розвитку критичного мислення. [4, с.22-43]. Наш досвід свідчить, що дітям до вподоби такі методи роботи, що, своєю чергою, підвищує їхню мотивацію до навчання та значно полегшує роботу вчителя. Крім того, застосування цих методів не потребує додаткових матеріальних витрат на нові матеріали чи обладнання.

Зауважимо також, що наскрізна міжпредметна система розвитку критичного мислення учнів має передбачати й можливість постійного формувального оцінювання рівня зростання цих навичок в учнів.

Водночас проведені дослідження свідчать про певні протиріччя, які є викликом сучасної початкової освіти в Україні щодо розвитку критичного мислення, оскільки: значна частина вчителів, погоджуючись із важливістю розвитку критичного мислення учнів, наполягає на пріоритетній важливості формування у них фактологічних знань, не довіряє учням формулювання навіть простих і очевидних висновків, надає перевагу на уроці закритим запитанням; складною проблемою залишається організація активної діяльності всіх учнів на уроках, оскільки надмірна кількість учнів в класах унеможливорює висловлення ними своїх думок взагалі через брак часу; на значній частині уроків переважають перекази, переписування, репродуктивні завдання за поданим зразком тощо.

Постійно практикуючи зведення складного до простого, надаючи учням готові формули, процедури, стимулюючи короткі відповіді та алгоритми для запам'ятовування, вчителі очікують від учнів розуміння (усвідомлення) того, що вони опановують, а це неможливо, бо їхнє мислення навантажене недостатньо; у більшості чинних підручників для початкової школи відсутні пізнавальні завдання та запитання на різні рівні мислення або ж містяться сформульовані висновки. Використовуючи такі підручники, вчитель, не може спиратися на них методично у процесі розвитку критичного мислення учнів; як і на початку реформи початкової освіти, проблемою залишається якісна підготовка вчителів до розвитку критичного мислення учнів і брак методичної літератури та інструкцій. Значна кількість інструкцій, рекомендацій та описана практика не акцентують уваги на необхідності організації активного осмислення матеріалу учнями.

Утім модель навчання, орієнтована на розвиток критичного мислення, руйнує подібні підходи на кожному кроці: вчителі мають постійно запитувати учнів про те, чого вони дізналися, стимулювати їх застосувати нові ідеї, порівнювати ідеї з тими, що є в підручниках, активно обговорювати те, чого вони навчаються, в малих групах.

Із наших досліджень ясно, що дитина навчається, коли обговорює, дискутує з іншими учнями; а вони навчаються, слухаючи її, реагуючи та сприймаючи її відповіді, обдумуючи ідеї та рішення разом. Застосовування дитиною власного мислення і розвиток власних поглядів призводить до більш глибокого розуміння, адже те, що досліджується, стає частиною її думок скоріше, ніж завчене, що швидко забувається. Це серцевина освіти для критичного мислення. Учні вчать: думати в процесі думання; навчаються вчитись через практику навчання; навчаються висловлюватись через практику суджень та оцінку цих суджень.

Працюючи над розвитком критичного мислення учнів, вчителю варто звернути увагу на власні стереотипи щодо професійної діяльності.

Одна з найголовніших ідей полягає в тому, що правильних відповідей учнів може бути багато, якщо запитання, поставлене вчителем є відкритим [4, с.13]. Подолання ставлення вчителя до себе як єдиного вірного джерела інформації – ще одна умова розвитку критичного мислення учнів початкової школи. Вчитель має посідати позицію, за якої він не лише не заперечує думок учнів, відмінних від

власних, а й стимулює їхній пошук. Завдання вчителя – навчити учнів опрацьовувати інформацію, а не підміняти собою цей процес. При цьому слід враховувати, що критичне мислення є самостійним, воно носить індивідуальний характер, тому завдання вчителя – надати учню можливість сформулювати відповідь, не квапити його.

Учителю також слід відмовитись від стереотипу стосовно шкідливості (непотрібності) різноманітних гаджетів для освітнього процесу [4, с.14]. Мережа Інтернет залишається для сучасних дітей зручним і найбільш повним джерелом інформації, тому слід навчити їх вправлятися з цим потоком. Це ефективно можна зробити в інформаційно безпечному середовищі класу.

Критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами розглядають як вміння, спільні для всіх ключових компетентностей [1].

Таким чином, сьогодні освітній процес у початковій школі має бути спрямований не лише на опанування учнями системи наукових фактів, істин і моделей поведінки – учні мають формувати/розвивати у себе риси критично мислячої людини, яка: завжди ясно розуміє мету, що стоїть перед нею, та питання, які обговорюють; ставить запитання щодо інформації, висновків, поглядів; формулює й висловлює думку самостійно; ретельно відбирає необхідну інформацію; використовує переконливу аргументацію, засновану на достовірній інформації та фактах; намагається бути ясною, точною у висловлюваннях, прагне думати глибше, бути логічною й неупередженою.

У чому полягають особливості навчання критичного мислення? Щоб зрозуміти це, придивимося до сучасного навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі. У більшості випадків ми побачимо, що незважаючи на декларації, він заснований на накопиченні знань, що у процесі відповідного навчання і викладання мимовільно знищує в учнів мотивацію мислити і міркувати. На більшості уроків переважно говорять і активно діють учителі, тоді як учні залишаються пасивними слухачами. Багато вчительських висловлювань є твердженнями, а не запитаннями. Коли вчителі ставлять запитання, вони зазвичай чекають на відповіді не більше ніж пару секунд, а після цього починають самі відповідати на свої запитання.

Оволодіння знаннями сприймається вчителем як еквівалент запам'ятовування, тому більшість учнів вважає, що, якщо вони повторюють сказане вчителем або прочитане в підручнику, то мають знання. У спробах постійно зводити складне до простого, даючи учням формули, процедури, короткі відповіді та алгоритми для запам'ятовування і практики, вчителі сподіваються, що в такий спосіб учні зрозуміють те, що вивчають. Проте інструкції та подібна практика не акцентують увагу на розумінні проблеми.

Однією з центральних у такому навчанні для вчителів є ідея, що головне – усе розповісти учням. Проте навіть гарне пояснення не гарантує їхнього розуміння і мислення. Це дуже просто. Якщо ви розповідаєте про те, що суперечить моїм переконанням або є незручним для моєї чинної системи переконань, я навряд чи буду змінювати всю систему своїх переконань заради цієї нової ідеї. Я скоріше буду намагатися спотворити те, що сказано, ніж змінювати свої переконання.

Модель навчання, орієнтована на розвиток критичного мислення, руйнує такі підходи на кожному кроці: учнів постійно запитують про те, чого вони дізналися, стимулюють застосовувати нові ідеї, порівнювати їх з тими, що викладені в підручниках, активно обговорювати те, чого вони навчаються у малих групах. На уроці має переважати процес самостійного дослідження, конструювання знань учнями у процесі активної пізнавальної діяльності.

Реально навчатися новій ідеї людина може лише в боротьбі з проблемами, які ця ідея створює для неї, вибудовуючи нові ментальні моделі або переконання. Цей процес потребує від неї визнання того, що власні переконання є помилковими, і повільного трансформування старих переконань у нові. Проте це можливо тільки в тому разі, якщо нову ідею людина обміркує і прийме сама. Єдиним способом досягти такого результату є участь в обговоренні, висловлювання власних думок і слухання інших, які вже мають знання і погляди з цього приводу. Тому основна модель побудови навчання – поєднання інди відуальної роботи учнів з інтерактивною взаємодією.

Критичне мислення передбачає неупереджене дослідження предмета або проблеми. Процес починається з визначення того, що ми вже знаємо з того чи іншого питання, та чого належить навчитись. Потім слід приступити до вільного виявлення фактів і розгляду варіантів, і в кінці перейти до заснованого на цих фактах осмислення. Потім порівнюються інформація, зокрема й упередження і забобони як власні, так і інших учнів, і фахівців, й виробляється основа для власного судження.

Коротко кажучи, я навчаюсь, коли обговорюю, дискутую з моїми однокласниками. Мої однокласники навчаються, слухаючи мене, реагуючи та сприймаючи мої відповіді. Ми всі обдумуємо речі, працюючи разом. Як група ми можемо знати більше, знайти більше і мати більше ідей, ніж кожен/кожна з нас індивідуально. Застосовуючи наше власне мислення і розвиваючи власні погляди, ми починаємо розуміти проблему глибше. Те, чого ми вчимося досліджуючи, стає частиною наших думок швидше, ніж завчені слова, які ми швидко забуваємо. Це суть навчання для розвитку критичного мислення. Учні вчаться:

- ’ думати у процесі мислення;
- ’ вчитися через практику навчання;
- ’ висловлюватися через практику суджень та оцінку цих суджень.

Таким чином вони приходять до ефективнішого використання свого мислення.

Ще одна характеристика процесу навчання критичного мислення – право учнів робити помилки. Помилки є природними для будь-якої людини, особливо, якщо вона навчається нового. Як сказано в латинському при слі в’ї, "людині властиво помилятися". І освоєння нового (а будьякі кроки вперед – завжди щось нове) неминуче пов’язано із хибами.

Звичайно, можна сказати, що бувають невинуваті помилки, які призводять до серйозних наслідків, матеріальних витрат і людських жертв. Так, бувають, але зазвичай на відповідальних посадах перебувають люди, які до того вже накопичили професійний досвід в інших, менш значущих ситуаціях, зокрема і зробивши менш значущі помилки. Досвід, як відомо, – син помилок, і жодне навчання без цього не обходиться. Лише нагромадивши такий досвід, людина набуває здатності більш

успішно прогнозувати розвиток подій і більш результативно підстрахуватися від фатальних помилок.

Узагалі вкрай важливо наробити в дитинстві дрібних помилок, щоб зрозуміти, як робити "безпомилково". Наприклад, дитина кидає м'яч: тричі не влучила, на четвертий раз – влучила. Так виробляється її моторика рухів.

А в процесі розвитку критичного мислення до "роботи над помилками" як джерела накопичення досвіду поступово приєднується аналітичний мисленнєвий компонент: як склалося, що не досягнуто бажаного результату, які причинно-наслідкові зв'язки порушено, на що звернути увагу при наступній спробі? Роблячи помилку, діти знаходять тупиковий напрям, вони дізнаються, що саме не сприятиме вирішенню завдання, відкидають для себе неефективний спосіб. Це ж добре! Доведення від протилежного – теж хороша мисленнєва дія.

І робота над помилками в цій моделі навчання – не покарання, як іноді буває, а аналіз. Знову відбувається накопичення досвіду, отримання інформації: яких знань не вистачило? Звідки і як їх отримати?

Часто помилка сприймається як щось недопустиме. За неї сварять, знижують оцінку, навчають боятися власних помилок. І в результаті – людина, навчена обрати тільки надійний, перевірений спосіб дій, які унеможливають помилку. А спробувати новий шлях, утілити нову ідею вже страшно, бо можна помилитися і за це засуджуватимуть. Так виникає стерео типне мислення, що є прямою протилежністю критичному. Намагання вберегти від помилок, ймовірно, ґрунтується на "батьківському" інстинкті, що формує ще один стереотип ставлення до учнів. Це недовіра до учнів/учениць і намагання якомога більше зробити за них. Вчительське "я краще їм розповім, поясню", "мені треба пройти програму", висновки в кінці уроку "отже діти, ви сьогодні зрозуміли ..." походить саме від прагнення взяти на себе всю відповідальність за результати навчання.

Для вчителя помилка дитини – це можливість побачити, у чому в неї в даний конкретний момент труднощі. Будь-яка помилка – це діагностичне дослідження. Це щось, що надає вчителю можливість зрозуміти, що в учня в голові. Учителю повинен сприймати помилку як невід'ємну частину навчального процесу. І якщо дитина сама виправила свою помилку, вона заслуговує відмінної оцінки.

Американські дослідники Річард Пол та Лінда Елдерб пропонують усім, хто хоче розвинути в себе та в інших критичне мислення, подумати над певними правилами, критеріями оцінювання власного мислення. Таке оцінювання є вкрай важливою здатністю критично мислячої людини. І насамперед учителів, як агентів з розвитку критичного мислення учнів. [4, с.13-15]

Вміння критично мислячої людини:

- оцінювати надійність джерел інформації;
- виділяти необхідну інформацію та обробляти її;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання;
- ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи при їх вирішенні;

- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;

- приймати обґрунтоване рішення. [5, с. 74]

Для розвитку критичного мислення молодших школярів учителю необхідно:

- ☐ виділити час і забезпечити можливості для застосування критичного мислення;

- ☐ дозволити учням вільно розмірковувати;

- ☐ приймати різноманітні ідеї та думки;

- ☐ сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;

- ☐ забезпечити для учнів безризикове середовище, вільне від насмішок;

- ☐ виражати віру у здатність кожного учня породжувати критичні судження;

- ☐ цінувати критичні міркування учнів.

Для того щоб критично мислити, учні мають:

- ☐ розвивати впевненість у собі й розуміння цінності власних думок та ідей;

- ☐ брати активну участь у навчальному процесі;

- ☐ ставитися з повагою до різноманітних думок; й бути готовими породжувати й відхиляти судження. [5, с. 75]

Деякі стратегії розвитку критичного мислення

Мозкова атака

Основне завдання використання методу – збирання якомога більшої кількості ідей, звільнивши учасників обговорення від інерції мислення і стереотипів. Використовується з метою продукування найбільшої кількості ідей щодо вирішення певної проблеми. Учні пропонують згадати все, що вони знають або думають, що знають з певної теми. Обов'язковою умовою є запис усіх ідей, навіть суперечливих, відсутність їх оцінювання у процесі обговорення, класифікація ідей по закінченні обговорення.

Мозкову атаку можна проводити фронтально з усім класом, коли ідеї записує вчитель на дошці (перевага цього способу – заощадження часу на уроці); індивідуально, у парах, групах. [5, с. 79]

Асоціативний куш (гронування)

Стратегія "Асоціативний куш" використовується для "входження" в тему, яка буде розглядатися у подальшому. На відміну від "мозкової атаки", де висловлені думки стосуються інформації з приводу певної теми (пригадайте, що ви ЗНАЄТЕ) метод "гронування" спонукає учнів думати вільно та відкрито стосовно певного предмета, образу, теми, включаючи почуття, емоції, ставлення. Отже, цей метод стимулює нелінійну форму мислення – асоціативне мислення. [5, с. 80]

Кубування

"Кубування" є стратегією навчання, яка полегшує розгляд різних аспектів теми (автори Кован та Кован, 1980 р.) Цей підхід передбачає використання кубика (його можна виготовити самостійно з цупкого картону або оклеїти коробку папером), на кожній грані якого написано вказівки:

1. Опишіть.

2. Порівняйте.

3. Встановіть асоціації.

4. Проаналізуйте.

5. Знайти застосування.

6. Запропонувати аргументи "за" або "проти". [5, с. 84]

Знаємо – Хочемо знати – Дізналися (таблиця "ЗХД")

Стратегія "ЗХД" передбачає аналіз учнями власних знань з теми, що буде розглядатися на уроці; постановку власних запитань з цієї теми, які виявляють їх зацікавленість тією чи іншою стороною питання; стислий запис інформації з теми, яку вони отримали на уроці, а також планування власних кроків щодо можливих шляхів навчання. [5, с. 86]

Щоденні діяльності – ротаційні моделі

Ротаційні моделі "Щоденні 5" (читання і письмо) і "Щоденні 3" (математика) – це щоденні діяльності, виконуючи які діти навчаються бути самостійними під час читання, письма й математики, в той час, як учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах.

Оскільки важливо навчити учнів самостійності, основні переконання, які служать підґрунтям моделей Щоденні 5, Щоденні 3, є такими:

- довіра та повага
- спільність
- вибір
- відповідальність
- дослідження інтелекту
- переходи як паузи для інтелекту та тіла
- 10 кроків до самостійності. [5, с. 90]

Я-схеми

Коли представлено одну діяльність моделей "Щоденні 5" та "Щоденні 3", клас збирається разом, щоб створити опорну схему, яку називають "Я – схема" ("Я", щоб виразити самостійність).

Разом обговорюється поведінка вчителя та учнів під час "Щоденні 5" і "Щоденні 3", і записуються результати обговорень у схему. "Я – схеми" залишаються в класі на видному місці, щоби впродовж навчального року учні могли повертатися до них. [5, с. 92]

"Щоденні 5"

Основними компонентами ротаційної моделі "Щоденні 5" є такі:

1. Читання для себе.
2. Письмо для себе.
3. Читання для когось.
4. Робота зі словами.
5. Слухання.

"Щоденні 3"

Ротаційна модель "Щоденні 3":

1. Математика самостійно.
2. Математика разом.
3. Математичне письмо.[5, с. 99]

Висновки. Отже, люди з розвиненим критичним мисленням не довіряють усьому, що вони бачать, чують або читають. Вони застосовують наведені нижче прості правила для того, щоб перевірити своє мислення та думки інших. Якщо ви робитиме це щодня, то покращите своє вміння критично мислити.

Висловлюючись, розповідаючи:

Будьте ясними (зрозумілими) – чи можете ви пояснити те, що маєте на увазі? Чи можете навести приклад?

Будьте точними, достовірними – чи впевнені ви, що це правда?

Будьте в темі (думайте про відповідність) – чи стосується те, про що ви думаєте (говорите) з тим, що ми зараз обмірковуємо, обговорюємо разом?

Будьте логічними – чи все, що ви сказали, узгоджується з порядком, послідовністю міркувань?

Будьте справедливими та відповідальними – чи замислюєтеся ви над тим, як ваша поведінка (судження) можуть упливати на почуття чи поведінку інших?

Будьте розсудливими (розмірковуйте) – чи продумана ця проблема відкрито, ґрунтовно і всебічно? Чи не заперечує вона інших ідей? Чи не впливають на вашу думку оточення, стереотипи чи упередження?

Якби всі люди дотримувались правил гарного мислення, то ми змогли б вирішити більшість проблем. [4, с.13-15]

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>

3. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. К., 2017. 96 с.

4. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі : О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.

5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2017. С. 74 – 99.

ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ЗАСТОСОВУЮ ЗНАННЯ ПРО ТЕКСТ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ К.ПОНОМАРЬОВОЇ, Л.ГАЙОВОЇ ДЛЯ 4 КЛАСУ (2021)

Кириєнко Ірина, студентка факультету психології та соціальної роботи групи ПО-21.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Анотація. У статті розкрито особливості формування мовно-мовленнєвих умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Застосовую знання про текст" за підручником К.Пономарьової, Л.Гайової для учнів 4 класу (2021). Було проаналізовано розділ "БУДОВА ТЕКСТУ", а саме доцільність завдань для дітей; типи вправ, які подані для вивчення розділу "Застосовую знання про текст"; наявність теоретичних відомостей; чи відповідає даний матеріал вимогам програми.

Важливу роль у реалізації завдань, які стоять перед школою, покликані виконати заняття з мови, яка є не лише предметом вивчення, а й інструментом пізнання, засобом інтелектуального розвитку школярів. Тому вивчення мови є надважливим завданням, яке постає перед нами. Доводи цього є в словах відомого Олександра Олеся, який писав: "Без усякої іншої науки ще можна обійтися, без знання рідної мови обійтися не можна". Під час розвитку діалогічного мовлення необхідно формувати такі якості як толерантність, доброзичливість, повагу до співрозмовника, уміння доводити свою думку, переконувати. Особливу увагу в 4 класі слід приділяти розвитку писемного мовлення школярів, оскільки випускники початкової школи повинні вміти писати переказ тексту обсягом 70-100 слів і тексти різних типів (розповіді, описи, міркування) обсягом 60-80 слів. Для формування цих умінь призначені уроки розвитку зв'язного мовлення. Оскільки нині увага надається розробці нових підручників для НУШ, які мають відобразити ті методичні новації, що з'явилися останнім часом у педагогічній науці та практиці вчителів, зараз наявна велика кількість підручників і вони найрізноманітніші. Через це вчителям стає все складніше підібрати потрібний.

На думку О. Савченко, у програмах посилюються вимоги до результативної складової початкової освіти з усіх предметів, у т.ч. й з української мови. А це привело до змін у розумінні поняття "якість освіти".

Метою уроків української мови в початковій школі, як відомо, є допомогти учням оволодіти нормами граматичної будови мови, збагатити їхнє усне й писемне мовлення різноманітними формами та способами висловлення думки, а також, звичайно, підвищити рівень розвитку їхнього зв'язного мовлення.

Згідно з Державним стандартом та створеної на його основі програми (за О. Савченко), під час вивчення теми "Застосовую знання про текст" дитина у 4 класі:

- мати уявлення про текст та його будову;
- розпізнавати тексти за метою висловлювання, за стилістичними ознаками, за мовленням;
- визначати кількість слів у тексті;
- знати будову тексту, правильно оформлювати на письмі;
- дотримуватися правил вживання абзаців, правильно відображати на письмі;
- вміти робити висновки в тексті;
- вміти визначати мету і тему тексту;
- вміти складати план до тексту
- складати есе;
- складати текст на задану тему, вміти будувати тексти такі, як офіційно-ділові, розмовно-побутові; художні; наукові; публіцистичні [2].

Метою статті є проаналізувати доцільність системи вправ та теоретичних відомостей поданих у підручнику "Українська мова" К.Пономарьової, Л.Гайової для 4 класу (2021) для формування мовних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Застосовую знання про текст" у 4 класі.

У результаті аналізу науково-методичної літератури з'ясовано, що дослідженням і розробленням важливих питань з методики навчання української мови в початковій школі, пов'язаних із вивченням елементів синтаксису, займалися такі вчені та дослідники, як М.Вашуленко, О. Омельничайко, К. Пономарьова, В. Бадер, І. Стратілат та ін. Аналіз наукових праць із методики викладання української мови в початкових класах, педагогіки, лінгвістики, дидактики, лінгводидактики засвідчує, що в центрі уваги науковців були проблеми вивчення речення в початкових класах, система роботи над ними, визначення особливостей вивчення цього елемента синтаксису, формування методичних рекомендацій для вивчення речення тощо.

Аналізом підручників з української мови у початковій школі займалися такі вчені, як М. Вашуленко, О. Савченко, О. Топузов та ін. [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. У підручнику К.Пономарьової, Л.Гайової "Українська мова" (2021) для учнів 4 класу на вивчення розділу "Застосовую знання про текст" відведено 16 сторінок (с. 140-156).. На нашу думку, матеріал упорядковано доцільно. Подано його цікаво та зрозуміло для дітей даного віку, наявна достатня кількість яскравих ілюстрацій до вправ, подано багато схем та цікавих творчих завдань. Тема дуже добре інтегрується з іншими темами з предмету: звертання до теми словотвір, будова слова, будова речення і т.д. А також автор використовує міждисциплінарний підхід, оскільки є зв'язок матеріалу з географією, мистецтвом, літературою.

Під час наукового пошуку встановлено, що розділ вивчається за допомогою восьми параграфів. Зокрема таких, як:

1. Пригадую будову тексту;
2. Визначаю тему і мету тексту;
3. Складаю план тексту;
4. Розрізняю різновиди текстів;
5. Будує текст-опис;
6. Будує текст-міркування;
7. Складаю есе;
8. Розрізняю стилі текстів.

У підручнику подано теоретичні відомості про: що таке текст; яку будову має текст, що таке тема і мета тексту, як її визначити. Також є відомості про поняття "абзац" та як їх позначати на письмі. Пояснено, як будувати план тексту. Матеріал подано у правилах і розташовано після декількох вправ. Це вказує на те, що перед тим, як подати дітям визначення або термін, вчитель підводить учнів до самостійного формулювання і розуміння, що свідчить про індуктивний спосіб подачі інформації.

Для вивчення мовних явищ у розділі є спеціальні вправи. Прикладами таких вправ є: вправа 4 на сторінці 149, ця вправа являє собою придумування тексту про

овоч, який був завезений з Мексики. Цікавинкою є те, що учень має зачитати цей текст, не називаючи самого овоча, а учні мають відгадати про що йдеться мова. Це стимулює дітей до вивчення та засвоєння нового матеріалу, зосереджує їх увагу. Цим самим діти вчаться використовувати знання про текст, намагаються правильно його побудувати.

Доцільною є вправа 6 на сторінці 150 при вивченні текстів-описів. У ній дітям потрібно скласти опис однокласника, решта мають вгадати, про кого йде мова.

У вправі 3 на сторінці 151 дітям потрібно прочитати текст і відшукати у ньому твердження, доведення та висновки.

Кількість мовленнєвих вправ нами нараховано 7. Вони спрямовані на побудову текстів за запропонованою темою, а також на розповідь за картинкою. Зокрема це такі вправи: вправа 6 (с. 150); вправа 4 (с. 149); вправа 3 ст. 151; вправа 5 (с. 151).

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підручнику близько 250; у розділі мовних вправ близько 35, що становить 13,5 % від загальної кількості.

Отже, у розділі "Застосовую знання про текст" розміщено 13,5% мовних вправ.

У розділі усі мовні вправи ми класифікуємо на підготовчі, тренувальні та завершальні.

Під час аналізу у розділі було виявлено 11 підготовчих вправ. Їх мета полягає у пригадуванні вивченого раніше матеріалу, потрібного для кращого сприймання нового. Прикладом таких вправ є вправа 1 на сторінці 140. Подано текст, дітям потрібно прочитати його і сказати, чи правильно він побудований. Її доповнює вправа 2 на цій же сторінці. Тут автор звертає увагу учнів на те, що вони мають пригадати, з чого складається текст, а потім перевірити себе за поданим нижче теоретичним матеріалом.

За допомогою вправи 1 на сторінці 141 автор підводить дітей до вивчення нової теми. Суть системи завдань у вправі полягає у тому, щоб поступово підвести учнів до самостійного формулювання правила. І як показує практика, використання такого способу подачі інформації сприяє кращому засвоєнню нових знань в учнів.

Використовуючи вправу 1 на сторінці 144, вчитель може показати учням, що всі картинки представлені у вправі підручника пов'язані між собою. Завдання полягає у перегляді картинок. Після цього звертається увага на другу вправу, де діти мають прочитати повідомлення від Гаджика про намальовані предмети. Новий герой стовідсотково зацікавить учнів і приверне їх увагу, спрямує на подальшу якісну роботу. Діти в представленому тексті вправи мають визначити, скільки частин має цей текст і скласти до нього план.

Для закріплення та застосування нового матеріалу використовують тренувальні вправи. Вони допоможуть учням краще засвоїти отримані знання про текст. Їх у розділі близько 15. Прикладом тренувальних вправ є вправа 8 на сторінці 146. Дітям подано текст про політ, який вони мають прочитати, скласти до нього план та записати його. Потім треба виписати останній абзац, підкресливши в ньому дієслова. Така вправа є доцільною, адже є поєднання з морфологією, а також зрозумілою, а головне цікавою для дітей даного віку. Оскільки у НУШ активно використовують інтегровані уроки, то було б доцільно ще запропонувати учням назвати інші частини мови.

Цікавою є також вправа 1 на сторінці 147. У ній учням потрібно прочитати два тексти про соняшник і сказати, який їм більше сподобався, а також переписавши його підкреслити речення з однорідними членами. Так як другий текст є історичною довідкою, то це знову є прикладом міжпредметної інтеграції. У такий спосіб автор допоможе вчителю пов'язати українську мову з предметом "Я досліджую світ". Ця вправа сприятиме закріпленню набутих знань, а також повторенню вивченого.

До завершальних відносять творчі вправи і проблемні ситуації. Вони передбачають повну самостійність виконання. Тому важливо сформулювати завдання так, щоб воно сприяло творчій ініціативі учня і активізації його мислення для вирішення проблемної ситуації. У контексті вивчення розділу такі вправи сприяють розвитку уяви, фантазії, розширенню словникового запасу і використанні набутих знань при створенні речень. Більшість з таких вправ у розділі спрямовані на формування умінь створення власних текстів, різних за метою висловлювання на задану тему, після перегляду малюнку і т.д

До завершальних вправ у розділі належить вправа 7 на сторінці 152. Оскільки у поданому тексті немає заголовку, дітям доведеться вирішувати проблемну ситуацію, яка полягає у тому, що потрібно прочитати текст та доцільно придумати його назву. Також діти можуть розказати історії з власного життя про те, на яких святах вони бували, чи сподобалось їм там, що саме та ін.

Ще однією вправою із проблемною ситуацією є вправа 8 на сторінці 152. Дітям потрібно знайти твердження, доведення і висновок у тексті, поділити його на абзаци, виписати іменники в останньому реченні, визначити їх відмінок. Для того, щоб впоратись із поставленим завданням, діти повинні вже чітко знати, на які основні частини поділяється текст, що таке абзаци і як скласти план до тексту.

Вправа 3 на сторінці 155 також відноситься до заключних творчих. У ній перед учнем стоїть завдання побудувати тест про зображену на світлині рослину за поданим початком. Оскільки тексти в кожного будуть абсолютно різними, то кожна дитина зможе проявити свою творчість і рівень знань.

Отже, нами встановлено, що у підручнику для вивчення розділу нараховано 35 мовних вправ. Серед них: 35,5% тренувальних, 37,5% завершальних і 25% підготовчих вправ. Такий розподіл я вважаю недостатньо доцільним, оскільки більшу увагу слід приділити, на наш погляд, завершальним вправам. Саме такі вправи сприяють творчому розвитку дітей, активізації їх мислення та кращому засвоєнню матеріалу під час вирішення проблемних ситуацій, а також використання вивченого у подальшому житті. У основному усі вправи, які подано у розділі, спрямовані на вивчення та засвоєння знань про текст, та поміж них є вправи на повторення вивченого, наприклад вправа 4 на с. 142.

Висновки. Проаналізувавши розділ "Застосовую знання про текст" у підручнику К.Пономарьової, Л.Гайової "Українська мова" (2021) для учнів 4 класу, можна зробити такі висновки:

1. Підручник яскравий, насичений різнокольоровими малюнками. Розділ "Застосовую знання про текст" налічує 8 параграфів. Поданий теоретичний матеріал та вправи для вивчення синтаксису відповідають вимогам типової освітньої програми НУШ О.Савченко для учнів 4 класу, є цікавими, доцільними, корисними та

зрозумілими для дітей запропонованого шкільного віку, сприяють формуванню мовно-мовленнєвих умінь учнів початкової школи. Тому даний підручник буде досить зручним у користуванні і доцільним у вивченні розділу "Застосовую знання про текст".

2. У розділі "Застосовую знання про текст" уміщено 13,5% вправ на вивчення теми "Текст".

3. Розділ налічує близько 35 мовних вправ. Серед яких є підготовчі, тренувальні та завершальні. А також автори представляють вправи, які стосуються інших розділів мови, тобто на повторення вивченого матеріалу з попередніх тем. Усі подані вправи спрямовані на формування у молодших школярів мовно-мовленнєвих умінь, здобуття нових знань про текст, закріплення та використання їх на практиці, а також можливість застосовувати у повсякденному житті. Переважають тренувальні та завершальні вправи. 25 % запропоновано підготовчих вправ. Такий розподіл є недостатньо доцільним, адже слід більше уваги приділяти завершальним вправам, тобто творчим або ж створенню проблемних ситуацій, які сприяють піднесенню зацікавленості учня і привертанню їх уваги до нового теоретичного та практичного матеріалів. Педагогічний досвід вчителів показує, що саме за допомогою таких вправ навчальний матеріал школярі розуміють і засвоюють краще.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. К.: Освіта, 2006. 268 с.
2. Державний стандарт початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhenniyaderzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>.
3. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєвотворчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. Початкова школа. 2016. № 7. С. 5–7.
4. Пономарьова К. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах. Початкова школа. 2015. № 12. С. 1–6.
5. Пономарьова К., Гайова Л.. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1. 2021. 140-156 с.
6. Типові освітні програми для 3-4 класів НУШ (Савченко О. Я., Шияна Р. Б.). URL: <https://mon.gov.ua/osvita>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Козинець Тетяна Олексіївна, здобувач освіти другого (магістерського) рівня факультету психології та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник **Шевчук Марина Олександрівна**, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

У статті розкрито основні підходи до організаційно-регулятивної функції на сучасному етапі розвитку управління. Здійснено теоретичний аналіз її сутності, яка полягає в коригуванні наслідків контролю. Констатовано, що регулювання сприяє підтримці системи організації на бажаному рівні, упорядковуванню всіх підсистем, збереженню стійкості організації через підтримку необхідного співвідношення між її елементами. Подано основні вимоги до організаційно-регулятивної функції; визначено специфіку організації через основні критерії функції. Визначено, що регулювання як функція управління, має посісти належне місце в управлінському циклі з огляду на те, що саме вона покликана усувати перешкоди і відхилення від цілей діяльності, забезпечувати розвиток організацій та якість управління.

Ключові слова: управління, функції управління, організаційно-регулятивна функція, регулювання.

Поняття "управління" застосовується в педагогічній науці з кінця 90-х років ХХ століття. Цей період характеризується активізацією досліджень в галузі педагогічного менеджменту, розпочинається перехід до розробки наукових основ всередині управління освітою, до теоретичного обґрунтування процесів і явищ управління та формування теорії педагогічного менеджменту як теорії управління в освітній установі.

Управління в освітньому менеджменті має свою специфіку та закономірності. Це, на думку О. Мармази, особливий вид діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу, який спрямований на досягнення поставлених цілей і використовує форми та методи, що визначають функціонування та розвиток освітнього процесу як педагогічної системи. Важливо приділити увагу вивченню кожної функції, яка забезпечує безперервність, динамічність, циклічність управління. Дослідники мало приділяли уваги вивченню організаційно-регулятивної функції, яка передбачає виправлення недоліків, усунення перешкод, вибір засобів змін, пошук шляхів подальшого вдосконалення та розвитку [3, с.84].

Функціонування процесу управління досліджували у своїх роботах такі науковці, як В. Афанасьєв, Б. Андрушкін, С. Архангельський, В. Барінов, О. Воронін, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Ю. Конаржевський, М. Мартиненко, Г. Десселер, Г. Мошек, В. Крижко, В. Лазарєв, Л. Макаров, С. Мітін, О. Кузьмін, В. Луговий, В. Олійник, З. Рябова, В. Сластьонін, А. Шиянов В. Стадник, І. Ісаєв та ін.

Основну групу операційних функцій складають такі: аналізування, планування, організовування, контролювання, регулювання. Послідовно змінюючи одна одну, вони створюють управлінський цикл. Кожна з функцій має загальну та конкретну мету. Загальна мета співпадає з метою управління в цілому (забезпечення оптимального функціонування та розвитку соціально-педагогічної системи), а конкретна мета пов'язана із завданнями, які керівник розв'язує на певному етапі управлінського циклу.

Т. Рабченко вказує на велику роль організаційно-регулятивної функції серед усіх інших, оскільки вона "... забезпечує основу для оновлення і вдосконалення, об'єднуючи всі види діяльності керівника в єдине ціле" [6, с.10].

Т. Лазоренко, С. Пермінова визначають регулювання як вид управлінської діяльності, спрямований на усунення відхилень, збоїв, недоліків тощо в керованій системі шляхом розроблення і впровадження керуючою системою відповідних заходів. При цьому регулювальні заходи можуть застосовуватись на всіх попередніх етапах технології менеджменту (планування, мотивування, організування). Особливість регулювання полягає в тому, що, на відміну від функцій планування, організування та мотивування, які удосконалюються безпосередньо в керуючій системі організації, регулювання, як і контролювання, вдосконалюється в керуючій та керованій системах. Успішна діяльність значною мірою залежить від ефективності регулювальних заходів, що покликані усунути недоліки в роботі та запобігти потенційним втратам. Кожний із видів регулювання має свою ціль, форму прояву (наказ, усне розпорядження, інструкція, норматив і т. ін.), призначення, зміст, сферу і способи застосування. Це залежить від місця і виду регулювання в процесі управління. Для того, аби управляти об'єктом, необхідно на нього впливати, а щоб впливати – треба регулювати, тобто виконувати дії. Залежність виконавця від керівника змушує його діяти так, як цього бажає керівник, а для цього керівник повинен мати інформацію, що має значення для виконавця [4, с. 102].

Р. Тягур, Т. Тягур описують регулювання як діяльність, яка пов'язана із процесуальною діяльністю керівника/менеджера, а саме: створення умов для праці, усунення непередбачуваних перешкод, коригування планів та дій самого колективу. Організаційно-регулятивна діяльність як функція відображає коригування наслідків моніторингу, яка дозволяє підтримувати систему організації на оптимальному рівні та впорядковувати усі підсистеми [7, с.63].

Ю. Конаржевський і Н. Островерхова переконують, що регулювання спрямоване на постійне підтримання необхідного рівня організованості в навчальному закладі. Регулювання проявляється при узгодженні планів, термінів проведення заходів, призначенні відповідальних виконавців, що допомагає уникнути дублювання. У процесі виконання прийнятих рішень регулювання сприяє підтримці порядку в реалізації намічених заходів. Регулювання, засноване на результатах контролю, допомагає усуненню відхилень від першочергової мети. На цьому етапі важливо виявляти і закріплювати позитивні моменти діяльності та розвивати їх. При регулюванні директор закладу застосовує управлінські знання, оперативність і велике мистецтво у взаємодії з людьми. Регулювання нерідко пов'язано з перестановкою педагогічного колективу та обслуговуючого персоналу, перерозподілом доручень, що веде до перебудови відносин з виконавцями. [2,5].

Слід розуміти, що основою організаційно-регулятивної функції є підтримка динамічної рівноваги, оскільки внутрішні та зовнішні умови організації є мінливими. Тому регулятивна та організаційна діяльність керівника забезпечує створення балансу між традиціями та розвитком, бажаннями та можливостями установи, сподіваннями колективу і реаліями життя. Вони пов'язані із пошуками шляхів удосконалення, управлінням розвитку, впровадженням інновацій [3, с.86].

На сьогодні науковцями успішно розроблено основні вимоги, які висувають до організаційно-регулятивної функції: предмет діяльності (інформація про стан об'єкту управління за наслідками контролю); способи діяльності (стабілізуючі, стимулюючі,

дисциплінарні, розпорядницькі, які зумовлюють задачами, що стоять перед керівником для вирішення ситуації); стосунки під час управлінської діяльності (лінійні та функціональні відносини, що посилюються методами впливу – владою та лідерством); результати управлінської діяльності (Т. Десятков, О. Коберник, Б. Тевлін, Н. Чепурна). [1, с.10].

О. Мармаза описує у своїх роботах основні критерії організаційно-регулятивної функції: специфічність мети діяльності, яка має відносно самостійне значення; характер виду діяльності, ґрунтується на показниках: а) без цієї діяльності управління не буде якісним, повноцінним; б) без цієї діяльності не будуть досягнуті цілі управління; в) без цієї діяльності не буде завершеним (замкненим) управлінський цикл; однорідність операцій, що формують зміст виду діяльності (дії, форми, методи, результати функції об'єднуються однаковою цілеспрямованістю, характерною для даного виду діяльності); специфіка структури функції (різні дії, операції, що складають вид діяльності, пов'язані між собою); інтегративність функції (незважаючи на певну відносну самостійність, своє призначення, вона може реалізуватись у повній мірі тільки за умов щільної взаємодії з іншими функціями; наскрізний характер виду діяльності засвідчується обов'язковою присутністю функції під час виконання будь-яких управлінських завдань, робіт, на різних етапах управлінського процесу; системний зміст [3, с.87].

Отже, кожна із функцій управління має своє місце в загальній системі циклу, виконує відповідну роль. Організаційно-регулятивна функція надзвичайно важлива та змістовно наповнена, за її допомогою ліквідуються недоліки. Регулювання передбачає упорядкування усіх ланок організації та її діяльності, корекції її підсистем. Регулювання – це вміння підтримувати систему організації на оптимальному якісному рівні, спрямовувати її розвиток.

Література

1. Десятков Т.М., Коберник О.М., Тевлін Б.Л., Чепурна Н. М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом : навчальний посібник. Х. : Видав група "Основа", 2004. 240 с.
2. Конаржевський Ю. А. Менеджмент и внутришкольное управление. М. : Центр "Пед. поиск", 2000. С. 34–35.
3. Мармаза О.І. Менеджмент освітньої організації. Х.: ТОВ "Щедра садиба", 2017. 126 с.
4. Основи менеджменту: Конспект лекцій: навч. посіб. для студентів спеціальності 073 "Менеджмент" освітньо-професійної програми "Менеджмент і бізнес-адміністрування" / КПІ ім. Ігоря Сікорського; укладачі: Т.В. Лазоренко, С.О. Пермінова. 2021.166 с.
5. Островерхова Н. М. Управління авторськими освітніми закладами. *Директор школи*. 1999. № 29–32. С. 77–80.
6. Рабченюк Т. С. Внутрішкільне управління : практичний посібник. К. : Рута, 2000. 176 с.
7. Тягур Р.С., Тягур Т.Р. Менеджмент в освіті. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 300 с.

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС РОЗДІЛУ "БУДОВА СЛОВА" ЗА ПІДРУЧНИКОМ КРАВЦОВОЇ, О. ПРИДАТОК, В. РОМАНОВА (2021) (с.22-31)

Кисла Олена, студентка факультету психології та соціальної роботи групи ПО-31.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Анотація. У статті розкрито особливості формування мовних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Будова слова" за підручником Кравцової, О. Придаток, В. Романова (2021) для учнів 4 класу. Було проаналізовано розділ "Будова слова"; а саме доцільність завдань для дітей; типи вправ, які подані для вивчення розділу "Будова слова"; наявність теоретичних відомостей; чи відповідає даний матеріал вимогам програми.

Актуальність: Оскільки нині увага надається розробці нових підручників для НУШ, які мають відповідати ті методичні новації, що з'явилися останнім часом у педагогічній науці та практиці вчителів, зараз наявна велика кількість підручників і вони найрізноманітніші. Через це вчителям стає все складніше підібрати потрібний.

На думку О. Савченко, у програма посилюються вимоги до результативної складової початкової освіти з усіх предметів, у т.ч. й з української мови. А це привело до змін у розумінні поняття "якість освіти".

Метою уроків української мови в початковій школі, як відомо, є допомогти учням оволодіти нормами граматичної будови мови, збагатити їхнє усне й писемне мовлення різноманітними формами та способами висловлення думки, а також, звичайно, підвищити рівень розвитку їхнього зв'язного мовлення.

Згідно з Державним стандартом та створеної на його основі програми (за О. Савченко), під час вивчення теми "Будова слова" дитина у 4 класі:

- Розрізняти спільнокореневі слова;
- Розрізняти форми слова;
- Розрізняти синоніми;
- Вміти порівнювати.

Мета статті є проаналізувати доцільність системи вправ та теоретичних відомостей поданих у підручнику Кравцової, О. Придаток, В. Романова "Українська мова та читання" (2021) (с.22-31) для формування лінгвістичних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Будова слова" у 4 класі.

Аналіз досліджень та публікацій. У результаті аналізу науково-методичної літератури з'ясовано, що дослідженням і розробленням важливих питань з методики навчання української мови в початковій школі, пов'язаних із вивченням елементів синтаксису, займалися такі вчені та дослідники, як М.Вашуленко, О. Омельничайко, К. Пономарьова, В. Бадер, І. Стратілат та ін. Аналіз наукових праць із методики викладання української мови в початкових класах, педагогіки, лінгвістики, дидактики, лінгводидактики засвідчує, що в центрі уваги науковців були проблеми вивчення речення в початкових класах, система роботи над ними, визначення особливостей

вивчення цього елемента синтаксису, формування методичних рекомендацій для вивчення речення.

Аналізом підручників з української мови у початковій школі займалися такі вчені, як М. Вашуленко, О. Савченко, О.Топузов та інші.

Виклад основного матеріалу. У підрунику Кравцової, О. Придаток, В. Романова "Українська мова та читання" (2021) (с.22-31) для учнів 4 класу на вивчення розділу "Будова слова" відведено 10 сторінок. Матеріал є доцільним. Його подано цікаво та зрозуміло для дітей даного віку, наявна достатня кількість яскравих ілюстрацій до вправ. Розділ вивчається за допомогою семи параграфів. Зокрема таких, як:

1. Урок розвитку мовлення. Написання переказу за планом;
2. Правильна вимова та написання ненаголошених е, и в корені слова;
3. Правильне написання префікса та прийменника;
4. Правопис апострофа після префікса перед коренем;
5. Правопис префіксів пре-, при-;
6. Роль суфікса.

У підрунику подано теоретичні відомості про: що таке будова слова; подано кластери, QR-коди, малюнки, ребуси, правила окремо до кожного з параграфів.

Для вивчення лінгвістичних явищ у розділі "Будова слова" 31 вправа. Прикладами таких вправ є: вправа 73 на сторінці 25-26 ця вправа являє собою проблемну ситуацію, що є певним заохоченням дітей до вивчення теми. Вимагає від дітей дослідити, як розрізняють префікс і суфікс. Пригадати що виражають прийменники разом із закінченнями. Розшифрувати слова. Поміркувати, як пишуть прийменники зі словами (разом чи окремо).

Вправа 87 на сторінці 30. У ній подано прислів'я в якому потрібно вставити потрібну літеру, а потім пояснити власне розуміння прислів'я.

Кількість лінгвістичних вправ нами нараховано 12. Вони спрямовані на побудову речень за малюнками та схемами, а також на розповідь за віршем. Зокрема це такі вправи: Вправа 2 (с. 95); Вправа 6 (с. 102); Вправа 3 (с. 107); Вп. 4 ст. 108; Вправа 5 (с. 108).

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підрунику – 205; у розділі лінгвістичних вправ – 31, що становить 15,1% від загальної кількості.

Отже, у розділі "Будова слова" розміщено 15,1% лінгвістичних вправ на вивчення теми "Будова слова".

У розділі є підготовчі, тренувальні та завершальні вправи.

Під час аналізу у розділі було виявлено 9 підготовчих вправ. Їх мета полягає у ліквідуванні прогалини в опорних знаннях, потрібних для кращого сприймання нового матеріалу. Прикладом таких вправ є вправа 60 на сторінці 22. Подано будову слова, щоб діти пригадали. Дати відповідь на запитання.

За допомогою вправи 62 на сторінці 22 автор підводить дітей до вивчення нового матеріалу. Суть системи завдань у вправі полягає у тому, щоб поступово підвести учнів до самостійного формулювання правила. І як показує практика,

використання такого способу подачі інформації сприяє кращому засвоєнню нових знань в учнів.

Для закріплення та застосування нового матеріалу використовують тренувальні вправи. Вони допоможуть учням краще засвоїти отримані знання про речення. Їх у розділі 12. Прикладом тренувальних вправ є вправа 82 на сторінці 28. Дітям подано вірш Миколи Сингаївського. Завдання до завдання: визначити чи потрібний апостроф у виділеному синім кольором реченні? Списати виділені слова та утворити нові за допомогою префіксів.

Серед поданих тренувальних вправ увагу привернула вправа 83 на сторінці 29. Вона спрямована на повторення правил префіксів пре-, при-.

Цікавою є також вправа 84 на сторінці 29. У ній учням потрібно утворити слова та словосполучення за зразком.

Зразок. Дуже чудовий – пречудовий.

Слова розташовані по колу, а в центрі слово дуже.

До завершальних відносять творчі вправи і проблемні ситуації. Вони передбачають повну самостійність виконання. Тому важливо сформулювати завдання так, щоб воно сприяло творчій ініціативі учня і активізації його мислення для вирішення проблемної ситуації. У контексті вивчення лінгвістики такі вправи сприяють розвитку уяви, фантазії, словникового запасу і використанні набутих знань при створенні речень. У розділі ми нарахували 10 завершальних вправ. Більшість з них на створення проблемних ситуацій для учнів, проте є і творчі, які спрямовані на створення речень за малюнками, питаннями.

До завершальних вправ у розділі належить вправа 87 на сторінці 30. Списати прислів'я розкриваючи дужки та пояснити, як ти їх розумієш.

Ще однією вправою із проблемною ситуацією є вправа 79 на сторінці 27. Дітям із слів в окремих групах утворити слова з апострофом. Доведіть що ці слова пишуться з апострофом.

Прикладом завершальних творчих вправ є вправа 65 на сторінці 23. Вона спрямована на побудову речень за малюнками.

Вправа 67 на сторінці 23 також відноситься до творчих. У зошиті потрібно дописати кластер до слова відгадки.

Загалом у розділі нараховано 31 лінгвістичну вправу, підготовчих – 9, які становлять 28,8 %. Тренувальних вправ у розділі – 12, що становить 38,4% від загальної кількості. Завершальних 10. Тому завершальних вправ у розділі 32,8%.

Отже, встановлено, що у підручнику для вивчення розділу нараховано 31 мовну вправу. Серед них: 32,8% тренувальних, 38,4% завершальних і 28,8% підготовчих вправ. Такий розподіл ми вважаємо недостатньо доцільним, оскільки більшу увагу слід приділяти завершальним вправам. Адже саме вони сприяють творчому розвитку дітей, активізації мислення та кращому засвоєнню матеріалу під час вирішення проблемних ситуацій.

Висновки. Проаналізувавши розділ "Будова слова", який відведений для вивчення лінгвістики у підручнику Кравцової, О. Придаток, В. Романова "Українська мова та читання" (2021) (с.22-31) для учнів 4 класу, можна зробити висновки:

1. Підручник яскравий, насичений ілюстраціями та малюнками, містить QR-коди. Розділ "Будова слова" налічує 6 параграфів. Поданий теоретичний матеріал та вправи для вивчення синтаксису відповідають вимогам типової освітньої програми для учнів 4 класу, є цікавими, доцільними та зрозумілими для дітей даного віку, сприяють формуванню мовних умінь учнів початкової школи. Тому даний підручник буде зручним у користуванні і доцільним у вивченні розділу "Будова слова".

2. У розділі "Будова слова" уміщено 28,8% вправ на вивчення теми "Лінгвістики".

3. Розділ налічує 31 мовних вправ. Серед яких є підготовчі, тренувальні та завершальні. А також автори уміщують вправи, які стосуються інших розділів мови, тобто на повторення вивченого раніше. Всі подані вправи спрямовані на формування у молодших школярів мовних умінь, здобуття нових знань, закріплення та використання їх на практиці. Переважають завершальні, по 38,4 % та тренувальні 32,8%. 28,8 % відведено на підготовчі вправи. Такий розподіл є недосить доцільним, оскільки слід спиратися більше на завершальні вправи, тобто творчі або ж проблемні ситуації. Педагогічний досвід вчителів показує, що саме за допомогою таких вправ навчальний матеріал школярі розуміють і засвоюють краще.

Список використаних джерел:

1. Кравцової, О. Придаток, В. Романова "Українська мова та читання" 4 клас 2021. С.22-31

2. Савченко О. Я. Якість і варіативність шкільних підручників як умова запровадження Державних стандартів початкової освіти. Початкова школа. 2001. № 8. С. 10–12.

3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272.

4. Пономарьова К.Формування в молодших школярів умінь будувати зв'язні висловлювання. Початкова школа. 2005. № 11. С. 29 – 33

5. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. Початкова школа. 2012. № 8. С. 1-6.

6. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі. К.: Літера ЛТД, 2010. 364 с.

7. Мельничайко О. І. Вивчення елементів синтаксису в початкових класах: методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 72 с.

8. Бадер В. Розвиток мовлення школярів під час роботи над реченням. Початкова школа. 2000. № 8. С. 41-43

9. Наумчук В. І. Українська мова та читання: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) (Частина 2). Тернопіль. Астон, 2019. С. 95 – 109.

**ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "РЕЧЕННЯ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ Л. ВАРЗАЦЬКОЇ (2021)
"УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ" ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (1 ЧАСТИНА)**

Клименко Дарина, студентка факультету психології та соціальної роботи групи По-31.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Актуальність. Протягом останніх років українська освіта змінилася, а разом з нею і посібники для школярів. Готуючись до уроку, вчителі свідомо підходять до вибору підручників. Він має розуміти, що може дати підручник як інструмент, як його оцінювати, а також повинен усвідомлювати, що інструментарій для навчання має відповідати потребам школи й учнів. Адже всі школи різні.

Метою уроків з української мови (за О. Савченко) є розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою (якщо вона не українська); формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду. Для цього й потрібно аналізувати підручник, щоб поданий матеріал відповідав всім вимогам.

Зміст *програми* О. Савченко у 4 класі має потенціал для формування у молодших школярів таких ключових компетентностей:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною мовою, вона передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування.

Метою статті є проаналізувати вправи для формування мовних умінь, які знаходяться в розділі "Речення" в підручнику Л. Варзацької "Українська мова та читання" (2021) частина 1.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання, порушені в *статті*, останнім часом розглядалися в роботах С.Ніколаєнка, М.Пентиліук, І.Ющука, Н.Бондаренко, П.Кононенка, М.Вашуленко та ін. Аналізом підручників з української мови в початковій школі займалися Л. Іщенко, С. П. Логачевська, О. Савченко та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У підручнику Л. Варзацької "Українська мова та читання" (2021) 4 клас на вивчення розділу "Речення" відведено 12 сторінок (20 – 32). Підручник має високу якість мовленнєвого матеріалу. Тексти та вправи доступні, невеликого розміру і цікаві для сприйняття, мають пізнавальну

цінність (наприклад текст на сторінці 26 " Вийся, віночку, гладко", або ж на сторінці 28 текст про свято Івана Купало) .

У підручнику достатня кількість яскравих та пізнавальних ілюстрацій до текстів та вправ , які будуть цікаві дітям.

Коли розглядається тема " Види речення", то на початку сторінки наявна дуже цікава таблиця, яка допоможе учням краще ознайомитись із поданою темою.

Даний посібник містить недостатньо теорії, яка б мала бути. В загальному її міститься 7 %, все інше вправи.

На вивчення розділу " Речення" пропонується 4 теми:

- ✓ " Види речень";
- ✓ " Головні та другорядні члени речення. Зв'язок слів у реченні";
- ✓ " Головні та другорядні однорідні члени речення";
- ✓ "Поєднання однорідних членів речення сполучниками".

Вправи формулюються чітко, зрозуміло, точно визначають необхідні завдання. Наприклад, вправа №46 на сторінці 25.

Спишіть речення, розставивши розділові знаки та підкреслити головні члени речення. Скільки в цьому реченні присудків? Який другорядний член пояснює присудок зів'ють і відповідає на питання що? Які другорядні члени речення відповідають на питання з чого?

*Йдуть дівоньки у садочок,
зів'ють собі віночок
з рутоньки, з м'ятоньки,
з хрещатого барвіночку,
з запашного василечку.*

Дана вправа є тренувальною. Її мета закріпити (сформувати) в учнів мовні вміння і навички про головні та другорядні члени речення.

Подані вправи різної складності, хоча завдання часто виявляються схожими або однотипними. Наприклад вправи в параграфі 8 "Головні та другорядні однорідні члени речення" на сторінці 26, № 48 :

Прочитай речення. Чим вони відрізняються

- *Дівчата збирають квіти.*
- *Дівчата збирають волошки, чорнобривці, барвінок.*

Спиши речення з переліченням. Скільки другорядних членів у цьому реченні?

На яке питання вони відповідають і до якого слова відносяться?

№49

Прочитайте та порівняйте речення. Чим вони подібні? Чим вони відрізняються?

- *Ходять дівчатка по садочку, в'ють собі віночки.*
- *Ходять Оксанка, Марися, Наталя по садочку, в'ють собі віночки.*

Спишіть обидва речення. Підкресліть однорідні члени. Якими членами вони виступають?

Ці дві вправи між собою схожі, але вправа №49 більш ускладнена.

Завдання підводять учнів до правила, що *однорідними членами речення*

можуть бути підмет, присудки, другорядні члени речення.

Вправи з даного розділа поділяються на :

- Тренувальні вправи порівняльного характеру (4 вправи)

Наприклад вправа на виявлення головних членів речення № 46, 47, 49, 50.

Вправи творчого характеру (9 вправ)

Вправа №43

Розгляньте букет осінніх листочків. Знайдіть якомога більше відтінків червоного кольору. Покажіть пурпурові, багряні, вишневі, бордові листочки. Придивіться, як пломеніють червоні кольори в осінньому золоті. Складіть та запишіть художній опис за поданим початком. Яких тільки барв немає в осінньому лісі!...

Вправи за інструкцією або за схемою (2 вправи)

У підручнику наявна цікава вправа №44. Прочитай речення. Пошир його другорядними членами, використовуючи подану нижче схему.

Листочки кружляють.

..., ..., ... _____ =====

Такі вправи допомагають учням збільшити словниковий запас, пофантазувати, виявити творчість.

Завершальні вправи.

До завершальних відносять творчі вправи і проблемні ситуації. Вони передбачають повну самостійність виконання. Тому важливо сформулювати завдання так, щоб воно сприяло творчій ініціативі учня і активізації його мислення для вирішення проблемної ситуації.

Такі завдання наявні на сторінці 31. Наприклад вправа № 4. Прочитай речення. Перебудуй його в спонукальне за окличною інтонацією. Облетіло літо листячком із клена. (Богдан Чалий)

Вправа №5. Прочитай речення. Побудуй до них схеми і встанови зв'язок слів.

1. Листочки летять, кружляють і тихо падають.

2. Берізка красується платтячком зелененьким, ніжними вітами.

3. Шумлять верхами дуби, берези, буки.

Є вправа, яка являє собою проблемну ситуацію, що є певним заохоченням дітей до вивчення теми. Вправа №47

Спиши слова. Яке слово в цьому ряду "зайве"? Поясни чому?

В'ють в'яжуть зав'яжуть

Аналізувавши розділ "Речення" було виявлено 2 таблиці : на сторінці 21 (табл. "Види речення", сторінка 30 табл. "Сполучники, що поєднують однорідні члени речення").

У підручнику матеріал представлений таким чином, щоб вчитель підвів учнів до теми уроку, як це продемонстровано на сторінці 25.

Спочатку автор подає вправи, які нашоухують дітей на певні висновки, з яких формуються правила.

У самому підручнику наявні умовні позначення

- Працюємо всі разом;

- Каліграфічна хвилинка;
- Домашнє завдання;
- Робота в групах.

Такі позначення тренують в учнів самостійність, побачивши їх, вони розуміють, що їх чекає : чи то робота в парах, чи спільна праця.

Позначення наявні біля кожної вправи, якщо брати розділ "Речення" (від №35 до №61 вправи).

Підручник має досить добрий наочно-ілюстративний матеріал, що не відволікає від засвоєння знань, є доречним, адже спрямований на розвиток зв'язного мовлення або покращення розуміння матеріалу, має виховний характер.

У підручнику, крім основного тексту, наявний апарат орієнтування – передмова, вступ, зміст, сигнальні символи (геометричні, цифрові, буквені, знакові чи у вигляді рисунків умовні позначення), алфавітний, іменний і тематичний покажчики.

Ілюстрації, які ми бачимо в підручнику Варзацької доносять необхідну інформацію, є придатними для підручника за змістом, композицією, розмірами та якістю, відповідають рівню підготовки та віковим особливостям учнів.

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підручнику – 334; на розділ "Речення" припадає – 27, що становить близько 12,3 % від загальної кількості.

Треба також зауважити, що в підручнику для 4 класу в розділі " Речення" наведені визначення не повторюються, учні разом з вчителем мають пригадати вже вивчений матеріал над початком нової теми.

Основний і додатковий тексти виділяють шрифтами різної гарнітури та розмірів згідно зі встановленими нормами. На таких самих умовах визначають довжину рядка, відстань між рядками, щільність літер, розміри полів тощо. Забарвлення має бути інтенсивним, рівномірним, шрифт чітким, щоб читався на білому, сірому і кольоровому фонах чи на ділянках різнобарвних ілюстрацій.

Висновки. Проаналізувавши підручник Л. Варзацької " Українська мова та читання" 1 частину (2021) для учнів 4 класу ми можемо зробити висновки:

- Підручник має досить добрий наочно-ілюстративний матеріал, що не відволікає від засвоєння знань, є доречним, адже спрямований на розвиток зв'язного мовлення або покращення розуміння матеріалу, має виховний характер.
- Матеріал, який представлений у розділі " Речення" є доцільним та буде зрозумілим учням.
- У даному розділі наявні різні види вправ, які сприяють закріпленню мовних умінь і навичок; які виконані з неоднократним повторенням тих чи інших способів дій над мовним матеріалом або за зразком; передбачають застосування набутих умінь і навичок у нових умовах. Всього разом їх 27. Переважають тренувальні та творчі вправи.
- У розділі " Речення" вміщено 12. 3 % вправ на вивчення цієї теми;

Отже, переглянувши всі вправи даного розділу, можна з впевненістю сказати, що всі вправи підібрано доцільно, і тому учні мають добре засвоїти подані теми.

Список використаних джерел:

1. Варзацька О. Зроль Г. Шильцова Л. Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) (1 частина). 2021: <https://pidruchnyk.com.ua/650-ukrayinska-mova-varzacka-4-klas.html>.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти (Електронний ресурс). – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
3. Софій Н. З., Онопрієнко О., Найда Ю., Пристінська М., Большакова І., Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Київ, Україна: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2017.
4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Коваль Олена, магістрантка І курсу, факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта".

Науковий керівник: **Дубровська Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Розвиток критичного мислення у молодших школярів на сучасному етапі становлення суспільства, науки, сучасної школи є найбільш актуальним та найголовнішим трендом. Адже без нього неможливо виховати мислячу, самостійну та творчу особистість. Цей спосіб мислення має багато переваг: по – перше – це глибоке розуміння власних цінностей та потреб;

по – друге – це можливість швидко приймати потрібні рішення, здатність протистояти інформаційному тиску (який у наш час дуже потужний) ;

а по – третє – це толерантне ставлення до думок інших.

Мета статті – розглянути та проаналізувати поняття формування критичного мислення молодших школярів, ознайомити з технологією розвитку критичного мислення як з одним із видів новітніх технологій у сучасному світі, формувати компетенції практичного застосування стратегій критичного мислення на уроках.

Розвиток критичного мислення відбувається постійно, але особливу роль відіграє той період, коли особистість перебуває на етапі становлення, отримання знань, формування своєї життєвої позиції. Значить, ми можемо говорити про те, що час навчання в школі, а особливо в початковій – є один з найбільш сприятливих моментів для розвитку критичного мислення молодших школярів.

В історії розвитку освіти проблемі критичного мислення присвячено праці багатьох науковців. Ідея розвитку критичного мислення зародилася у США та сягає своїм корінням у праці відомих американських психологів ХХ ст. Вільяма Джемса та Джона Д'юї. Засновником Інституту Критичного мислення вважають Метью Ліпман, який визначав критичне мислення як кваліфіковане, відповідальне мислення, що виносить правильні судження, тому що засноване на критеріях, виправляє себе (самовдосконалюється) та враховує контекст. Вчений започаткував практику

навчання критичного мислення і пов'язував необхідність такого навчання із тим, що демократичне суспільство потребує розумних громадян, а не просто раціональних. Ліпман запровадив програму "Філософія для дітей", яка давала змогу навчати дітей мислити з початкових класів і до закінчення школи[4].

Серед українських учених розвитку критичного мислення значну увагу приділяла Олена Пометун. "В основі критичного мислення лежить якнайглибша життєво філософська ідея, коріння якої у тім, щоб розрізняти цінність інформації, тобто відокремлювати потрібну інформацію, від непотрібної. Воно спрямоване на обробку інформації через ефективні і методологічні прийоми та її оцінку щодо джерела, досвіду, спостереження, правильного міркування і зібраних даних. Воно не стоїть на місці, не зупиняється на досягнутому, а шукає нові можливості поміркувати і тому виходить за межі простого, звичайного мислення [5].

Технологія розвитку критичного мислення як освітня інноваційна технологія стала предметом дослідження вітчизняних педагогів порівняно недавно. Зате ідея розвитку критичного мислення була висловлена ще самим Сократом. Який розробив метод пошуку істинного знання – це мистецтво народження істини, який по іншому називають маєвтикою. Сократ вважав, що він не має права учити інших, проте може спонукати інших самостійно знаходити істину, критично обговорюючи все, ставлячи запитання і провокуючи відповіді на них. Саме за допомогою маєвтики, через постановку питань, Сократ намагався сформулювати проблему і у такий спосіб стимулювати співрозмовника на самостійний спосіб її розв'язання [6].

Критичне мислення починається з постановки проблеми (судження), яку необхідно розв'язати; продовжується пошуком і осмисленням інформації (аргументів); побудовою переконливої аргументації; закінчується прийняттям рішення (висновку) щодо розв'язання порушеної проблеми[7].

Керуючись цими думками, можна визначити структуру критичного мислення (рис. 1).

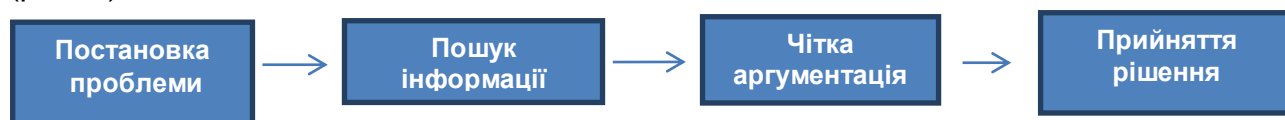

Рис. 1. Структура критичного мислення

Отже, щоб розвивати критичне мислення учнів, вчитель має:

1. Забезпечити час і можливості для розвитку критичного мислення.
2. Дозволяти та навчати учнів міркувати.
3. Приймати різноманітні ідеї і думки дітей.
4. Заохочувати активну участь учнів у навчальному процесі.
5. Гарантувати учням відкриту, доброзичливу атмосферу без глузування.
6. Висловлювати, виявляти віру в здатність кожного учня прийняти критичне рішення.
7. Цінувати критичне мислення кожного.

Усе це однозначно свідчить, що такі завдання ми можемо вирішувати тільки на уроках з тих предметів, програми яких не перевантажені навчальним змістом, орієнтовані на розвиток мислення і здібностей учнів.

Розвиток критичне мислення учнів початкової школи є важливим для вчителя молодших класів під час організації освітнього процесу, адже це допомагає вирішувати кілька важливих завдань: відбір змісту навчального матеріалу, вибір форм і методів організації пізнавальної діяльності учнів в контексті розвитку їх особистості. Добираючи матеріал для певного уроку, вчитель застосовує різні елементи критичного обмірковування, з точки зору його достовірності, актуальності, практичної користі, зв'язку з іншими дисциплінами. Саме завдяки критичному мисленню вчителя, який оцінює матеріал і вибудовує пізнавальну діяльність молодших школярів у рамках даного матеріалу, з використанням різних освітніх технологій і методик, традиційний процес пізнання здобувачами освіти набуває індивідуальності і стає осмисленим, безперервним і продуктивним.

Мислити критично для молодших школярів – означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень. Критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій включає:

1.Здатність аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел.

2.Розуміти проблему, ставити запитання.

3.Вміти висувати гіпотези та оцінювати альтернативи.

4.Вміти робити свідомий вибір, приймати рішення та самостійно обґрунтовувати його.

Усім цим мисленнєвим операціям можна і необхідно навчати дитину, а надалі – вдосконалювати їх, тренувати. А отже, освітні галузі є ідеальними для цього.

Новітня технологія критичного мислення допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють самостійно розмірковувати, вільно спілкуватися один з одним, чути та слухати своїх ровесників, а значить, набуті знання засвоюються краще, адже ці інтерактивні методики впершу чергу розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання навколишнього світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Використання різноманітних вправ з критичного мислення можливе будь-коли, до них належать: "Мозковий штурм", "Асоціативний куш", "Сенкан", "Кубування", "Метод прес", "Інтелектуальна карта", "Порушена послідовність", "Шість капелюхів мислення" та багато інших. Усі вони мають на меті розкрити творчий потенціал молодших школярів. Діти люблять працювати за стратегіями, тому що вони дають змогу не тільки знайти відповіді на поставлені питання, а й цікаво провести час.

"Мозковий штурм" – це цікава інтерактивна новітня технологія колективного обговорення, що широко використовується для вироблення кількох вирішень конкретної проблеми. "Мозковий штурм" спонукає учнів проявити уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки.

Під час тематичного тижня "Я і моя родина" у 2 класі доцільно спочатку використати загадку.

1. Це слово кожен знає,

Ні на що не проміняє!

До цифри "сім" додаю "я"

- Що вийде? (сім'я)

2. Побудова асоціативного куща. На дошці прикріплена картка зі словом сім'я.

- Діти, коли ви чуєте чи вимовляєте це слово, що ви уявляєте? (Всі слова, які пропонують діти, записуються на дошці, а потім аналізуються.)

3. Прочитайте і доповніть, на кого або на що схожа матуся.

М А М А
лагідна, як _____ .
працьовита, як _____ .
мила, як _____ .
добра, як _____ .
красива, як _____ .

Для розвитку критичного мислення з молодшими школярами доцільно використовувати "Сенкан" або "Синквейн" (з французької мови слово означає "п'ять" тобто "вірш, що складається з п'яти рядків").

Синквейн – це вірш, написаний відповідно до певних правил. Діти молодшого дошкільного віку дуже їх люблять, адже це прості, зрозумілі кожному рядки, які необхідно відобразити у вірші.

Перший рядок – заголовок, в який виноситься ключове слово, поняття, тема синквейна, виражене у формі іменника.

У другий рядок необхідно вписати два прикметники, а в третій – три дієслова.

У четвертий рядок вписується фраза з чотирьох слів(думка-підсумок)

П'ятий рядок – слово-синонім до теми.

Найкраще використовувати такі вірші для підбиття підсумків. Ось прості приклади:

1.Ромашка.	1.Мама.
2.Чарівна, ніжна.	2.Легідна, рідна.
3.Росте, квітне, буяє.	3.Цілує, обіймає, пестить.
4.Сонечко у білому віночку.	4.Найрідніша у світі людина.
5.Пухнаста хмаринка.	5.Ненька.

Доцільно у роботі з дітьми під час формування розвитку критичного мислення, використовувати інтелектуальні карти або карти знань, цей термін був запропонований Е.Б'юзенем. Усім відомо, що це схема, діаграма, яка призначена для візуалізації інформації під час її обробки дитиною, тобто схема – мислення. Головна особливість інтелектуальних карток полягає в тому, що їх окремі елементи пов'язуються, головним чином, асоціативними зв'язками, найбільш звичними для людського мислення і пам'яті.

Використання інтелект-карт – це унікальний і простий метод запам'ятовування інформації, розвитку критичного мислення молодших школярів, розвитку зв'язного мовлення дітей. Допомагає формувати у дітей цілісну картину світу через вміння встановлювати взаємозв'язки між об'єктами та явищами довкілля, сприяє розумінню взаємозалежностей у довкіллі – існування зв'язку всього з усім.

Метод "Кубування" допомагає, полегшує розгляд теми, що вивчається. Учителем використовується куб, на гранях якого даються вказівки для учнів. Дітям пропонується у процесі роботи викласти власні думки з пропонованої теми (найкраще це робити в основній частині уроку). Цей метод допомагає учневі визначити, яка інформація йому знайома, і що він дізнався нового. Це найголовніше, бо дитина може сказати собі: "Це я знаю, але хочу дізнатися більше"[1]. Наприклад "Кубування" – урок з української мови у 2 класі "Позначення м'якості приголосних звуків знаком м'якшення (ь). Повторення правопису словникових слів".

Спочатку з'ясуємо лексичне значення слова: ВЕДМІДЬ, медя, чол.

1. Великий хижий ссавець з незграбним масивним тілом, укритий густою шерстю.

2. перен., розм. Про незграбну, неповоротку людину. Ще тут живе шведка, панна, ведмідь той вчений...ся не спокусить нікого – ні! (Марко Вовчок)

Спільнокореневі слова:

ведмежий, ведмедик, ведмежа, ведмежатник, ведмедище.

Сполучення слів:

хижий, великий, волохатий, сердитий, клишоногий;

реве, бродить, спостерігає.

Синоніми:

ВАЙЛО́ розм. (перев. зневажлива й лайлива назва неповороткої, незграбної людини), ТЮХТІ́Й розм., НЕЗГРА́БА розм., БУРМІ́ЛО розм., КЛИШОНО́ГИЙ жарт., ТОВПІ́ГА діал.

Фразеологізми:

Ведмідь (слон) на вуха наступив кому. Хто-небудь зовсім не має музичного слуху. Уміння прочитати лібрето не замінить голосу, ну а виявилось, мені ведмідь наступив на вухо (П. Панч)

П р и с л і в 'я .

Не діли шкуру невбитого ведмедя.

Осла впізнаєш по вухах, ведмедя – по кігтях, а дурня – по балачках.

Спати до обід, то присниться і ведмідь.

Ведмідь одну лапу смоче, та всю зиму ситий живе.

Два ведмеді в одному барлозі не живуть.

З а г а д к а .

У теплій шубі зиму всю

Лапу смачно я смочу.

Сплю під пісню хуртовини

Аж до весняної днини.

(Ведмідь)

Висновки.Отже, розвиток критичного мислення формується передусім під час виконання творчих робіт. При цьому важливо створювати атмосферу доброзичливості. Критичне мислення – це здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами розглядають як вміння, спільні для всіх ключових компетентностей [2]. Формування розвитку критичного мислення молодших школярів – це самостійне, аналітичне, логічне мислення, завдяки якому розв'язується певна проблема, учні мають власне рішення. Адже воно має чітку структуру (постановка проблеми, пошук інформації, чітка аргументація, прийняття рішення) і передбачає використання інтелектуальних і комунікативних технік [6]. Перед нами, вчителями, початкової школи стоїть завдання навчити дитину мислити, висловлювати і доводити свою власну думку, будувати конструктивні стосунки з іншими дітьми.

Розвиваючи та формуючи у молодших школярів критичне мислення, ми, педагоги, готуємо дітей нового покоління, які вміють міркувати, спілкуватися, співпрацювати, знаходити нові ідеї, ретельно відбирає необхідну інформацію, використовувати переконливу аргументацію, засновану на достовірній інформації та фактах, адже саме такі особистості зараз потрібні сучасному суспільству.

Список використаних джерел:

1. Губарева С. Вправи для розвитку критичного мислення. Початкова школа. 2019. № 11. С. 21-22.
2. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
3. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 2: Д–К / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 1985. 572 с. .
4. Філософія для дітей" – нове слово у розвитку демократії Gazeta. ua [Електронний ресурс] / Орест Лесюк // Gazeta. ua. 2016/ Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/life/_filosofiya-dlya-ditej-nove-slovo-u-rozvitku-demokratiyi/ Назва з екрана.
5. Критичне мислення як педагогічний феномен / О. І. Пометун // *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89-98. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14
6. Великий психологічний словник. Міщераков Б. Р. Зінченко В. П.
7. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості: наук.-пед. журн. Молодь і ринок. 2019. №4. С.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кононенко Вікторія, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що у сучасному суспільстві життя й здоров'я людини визначаються як найвищі людські цінності. Батьків і педагогів хвилює питання виховання у дітей турботливого ставлення до здоров'я, щоб діти росли сильними і витривалими.

Найважливіша справа будь-якої школи – турбота про здоров'я учнів. Від здоров'я, гарного самопочуття і бадьорості дітей залежить їх духовне життя, світосприйняття, розумовий розвиток, рівень навчальних досягнень, віра в свої сили. Формування здорового способу життя молодших школярів повинне бути системним і сприяти гармонійному розвитку психофізичних здібностей.

Здоров'я – це єдиний засіб, який дає людині можливість досягти високої мети – реалізації всіх закладених у ній від народження талантів і здібностей.

Результатом успішної політики будь-якої держави є здоров'я нації. Адже здоров'я підростаючого покоління визначає стан суспільства, а також інтелектуальний, культурний та економічний потенціал держави в цілому. Тому серед важливих соціальних завдань, які стоять сьогодні перед сучасною школою є виховання особистості, яка не тільки володіє теоретичними знаннями, а й уміє застосувати їх на практиці

Соціально-економічні умови сучасної України, екологічна ситуація, інформаційне перенасичення та інтенсифікація навчального процесу викликають тенденції до погіршення здоров'я дітей і учнівської молоді.

Саме тому актуалізується проблема формування здорового способу життя учнів початкової школи як однієї з ключових компетентностей, зазначених у Державному стандарті початкової освіти.

Метою даного дослідження є аналіз теоретичних джерел, педагогічної і дослідницької літератури щодо питання формування здорового способу життя молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Питання формування та виховання потреб у здоровому способі життя дітей відбито у працях А.Алчевської, С.Боткіна, Г.Вашенка, Д.Локка, І.Мечникова, М.Пирогова, С.Русової. Здоров'язберігаючому вихованню присвячені наукові доробки вітчизняних та зарубіжних філософів, медиків та психологів (М.Амосов, Г.Апанасенко, Є.Бойченко, К.Бондаревська, Г.Борисов, І.Брехман, О.Вашенко, М.Віленський, О.Газман, М.Гончаренко, Г.Зайцев, Д.Ізуткін, В.Казначеев, Ю.Лисицин, А.Маслоу, С.Попов, В.Петленко, А.Степанов, Т.Сущенко, Л.Татарнікова, А.Щедріната ін.). Концептуальні основи гігієнічного навчання та виховання дітей як складової формування здорового способу життя закладені в дослідженнях М.Антропової, З.Громової, І.Кононова, А.Хрипкової та ін.

Виклад основного матеріалу.

Комплексне питання здоров'я дітей є важливим напрямом і водночас складовою всієї діяльності навчальних закладів, державних і громадських організацій, які опікуються цією проблемою. У контексті сучасної освітньої парадигми актуалізується увага до особистості, яка свідомо обирає індивідуальну освітню

траєкторію відповідно до власних інтересів і здібностей, що визначають її освітні потреби. А забезпечити успішну реалізацію окреслених завдань можливо лише за умови створення у навчальному закладі здоров'язбережувального освітнього середовища [1, с. 96].

Слово "health" (здоров'я) походить від англійського "whole" (цілий, цілісний), що означає завершеність, досконалість організації, тобто життєву надійність, гармонію функцій, енергію та свободу від будь-якого напруження, скутості [5, с. 8].

Академік В. Казначеев підкреслював, що здоров'я – це цілісний багатовимірний динамічний стан, що розвивається в процесі реалізації генетичного потенціалу в умовах конкретного соціального й екологічного середовища і дозволяє людині в різному ступені здійснювати її біологічні та соціальні функції; процес збереження і розвитку фізіологічних властивостей, потенцій психічних і соціальних; процес максимальної тривалості життя при оптимальній працездатності й соціальної активності [3, с.7].

Багато цікавих висловлювань про здоров'я існує в літературі.

1. Німецький філософ Артур Шопенгауер писав: "Здоров'я так переважає всі інші блага життя, що здоровий жебрак справді щасливіший від хворого короля".

2. Відомий цілитель Поль Брег говорив: "За гроші можна купити все, але не здоров'я, не розум, не красу, не щастя".

3. Сократ писав: "Здоров'я – це не все, але без здоров'я все – ніщо" [5, с. 8].

3-поміж головних завдань сучасної школи є заохочення до здорового способу життя, стимулювання до самостійного й усвідомленого вибору життєвої позиції, швидке і ефективно поширення знань про здоров'я [4, с. 36].

Здоровий спосіб життя передбачає знання і дотримання режиму навчання та відпочинку, правил харчування й особистої гігієни, визначення й обов'язкове виконання фізичних вправ, які забезпечують оптимальний руховий режим, а також усвідомлення шкідливості вживання наркотиків, алкоголю, тютюну. Дотримання здорового способу життя впливає на формування, збереження та зміцнення здоров'я, сприяє інтелектуальному і духовному розвитку особистості, успішному навчанню [7, с. 25].

Узагальнюючи визначення здорового способу життя, що запропоновано у довідниках та енциклопедіях, можна стверджувати, що спосіб життя – це типова, стійка форма поведінки особистості, яка сформована під впливом релігійних, соціальних, правових, політичних, ідеологічних, культурних факторів, конкретних історичних обставин у країні, менталітету народу, впливу зовнішніх обставин та інших чинників [2, с. 23].

У дослідженні С. Закопайло зазначено, що ефективність виховання в школярів ціннісного ставлення до здорового способу життя підвищиться за умови оволодіння учнями системою знань про цінності здорового способу життя.

У поняття "формування здорового способу учнів початкової школи" входять такі складові:

- організація раціонального харчування;
- дотримання режиму дня;

- залучення до фізкультурно-масових та спортивних заходів;
- загартування та оздоровлення дітей;
- співпраця з батьківською громадськістю;
- мотивація до здорового способу життя;
- агітаційно-пропагандистська діяльність [6, с. 11].

Вагомим фактором у формуванні здорового способу життя школярів є отримання інформації на уроках. Зокрема, на уроках української мови важливим є зміст дидактичних матеріалів, які ілюструють різні комунікативні ситуації, що обираються для обговорення з учнями, аналізу, порівняння, наслідування. Велике значення мають мовленнєві взірці, тобто система текстів і усних висловлювань, які допоможуть усвідомити учням важливість збереження власного здоров'я.

Уроки читання містять творчі завдання та вправи, які розвивають у школярів культуру здоров'я. Це прислів'я, приказки, загадки, скоромовки [4, с. 37].

Після того, як учні опрацюють інформацію, вона стає їхнім надбанням. Вони отримують знання, а завдяки вмінням і навичкам – досвід. Їхній власний досвід сприятиме формуванню позиції щодо здорового способу життя. Саме це стає підґрунтям для ціннісних орієнтирів. [4, с. 36].

Важливою педагогічною умовою у формуванні культури здоров'я школярів в освітньому процесі також є позаурочна й позашкільна діяльність. У позакласній роботі повторюються, поглиблюються, розширюються й закріплюються знання про здоров'я людини, отримані на уроках, виховується переконаність школярів і формується потреба ведення здорового способу життя. Однією з найактивніших форм позакласної роботи є дитячі спортивні ігри. За умови доцільної організації вони можуть стати стимулом для залучення кожного школяра до занять фізичною культурою і спортом. Правильне поєднання занять фізичною культурою з навчанням підвищує його ефективність, оскільки фізичні вправи збільшують тривалість продуктивної розумової роботи [7, с. 54].

Невід'ємною ланкою кожного загальноосвітнього закладу має бути проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, проведення днів здоров'я.

Одним із важливих форм як позакласної виховної роботи, так і навчальної, є гурткова робота. Саме завдяки гуртковій роботі учасники відчувають себе комфортно, впевнено, активність школярів підвищується, і відбувається якісний стрибок результативності позакласних заходів. Під час гурткової роботи використовується групова робота, яка передбачає широке використання гри у проведенні занять. Перевагою групової роботи є взаємонавчання, колективізм, гуманні якості особистості. Щоб залучити школярів до систематичних занять фізичними вправами в режимі навчального і позашкільного часу, необхідно прищепити їм потребу фізичного вдосконалення, привчити щоденно займатися фізкультурою.

Важливим завданням навчального закладу є створення моделі здоров'язбережувального середовища, що дає змогу ефективно реалізувати всі

напрями роботи [1, с. 97].

Формування здорового способу життя учнів буде значно успішнішим при створенні та реалізації наступних педагогічних умов:

- робота з батьками з метою підвищення їх компетентності в питаннях щодо здорового способу життя;
- формування у школярів комплексу знань та конкретних навичок здорового способу життя;
- активізація участі батьків у спільній діяльності дітей та дорослих при формуванні здорового способу життя;
- систематичність, безперервність та послідовність навчання та виховання молодших школярів у процесі формування здорового способу життя;
- зміна різних видів діяльності в режимі дня кожного молодшого школяра;
- демонстрація власної поведінки, скерованої на самозбереження здоров'я та здорового способу життя;
- наявність творчих здібностей педагога по формуванню розвиваючих цілей та завдань навчання та виховання в області здоров'я;
- організація навчально-виховного процесу та оздоровчої роботи у навчальний та позаурочний час із залученням вчителів початкових класів, батьків.

Досвід діяльності освітньо-виховних закладів свідчить, що успішне виховання здорової дитини можливе лише за умови конструктивної взаємодії сім'ї та школи. Навіть якщо школа і спроможна впливати на формування здорового способу життя учнів, то її вплив послаблюється без підтримки батьків. Саме сім'я несе основну відповідальність за розвиток і здоров'я дитини, бо саме у ній закладаються найважливіші риси особистості. Досвід, який дитина набуває у сім'ї визначає її індивідуальну поведінку, формує її цінності. Від того, які відносини склалися у сім'ї, залежить розвиток самосвідомості дитини, її духовний і психічний стан, можливість соціальної та фізичної адаптації в соціумі.

Відомо, що майже усі батьки позитивно ставляться до збереження й зміцнення здоров'я своїх дітей, але не всі вони є взірцями здорового способу життя, не навчають своїх дітей. У більшості батьків не сформовані ціннісні уявлення про здоров'я людини й здоровий спосіб життя. У них відсутні необхідні знання про всебічний розвиток особистості, форми організації занять фізичною культурою, методи загартування, раціональне харчування тощо.

Переважає більшість батьків не володіє методами та способами формування здорового способу життя. Тому одним із завдань учителя є підвищення ролі сім'ї у формуванні здорового способу життя учнів молодшого віку, організація спільної оздоровчої діяльності школи та сім'ї.

Перший підхід до вирішення поставленого завдання полягає в необхідності разом з батькам обговорити програму з формування культури здоров'я їхніх дітей, заручитися їхньою підтримкою, а після цього виробити спільні шляхи вирішення проблеми, тобто зробити батьків своїми співниками

Другий підхід ґрунтується на тому, що батьки зазвичай не знайомі з батьками однокласників своїх дітей, мало спілкуються з ними не знають, який устрій життя в

їхніх родин. Тому бажано створити умови для спілкування батьків, сформувати батьківську спільноту.

Загалом структура взаємодії школи та сім'ї з означеної проблеми містить:

1. Педагогічну діагностику сімей (особливості психологічного клімату, фактори впливу сімейного середовища на здоров'я дітей, рівень підготовки батьків до виховання тощо).

2. Визначення завдань і способів взаємодії батьків і педагогів щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей, формування їхнього здорового способу життя.

3. Озброєння батьків валеологічними знаннями та оздоровчими методиками.

4. Організацію різних форм спільної роботи, щоб забезпечити неперервність і систематичність у формуванні здорового способу життя дітей, аналіз і корекцію спільної роботи у цьому напрямку.

Наступний підхід – індивідуальна робота з батьками. Знання виховних можливостей та характеру взаємодії з дітьми, рівень педагогічної культури та культури здоров'я є вихідними положеннями у диференційованому підході до кожної сім'ї. Він дає можливість поглиблювати контакти батьками, опиратися на їхні почуття до своїх дітей, знаходити невичерпні резерви сімейного виховання.

Робота педагогів шкіл з батьками здійснюється у двох напрямках: з колективом батьків та індивідуально. Можна виділити найбільш раціональні її форми: загальні та класні збори батьків, колективні та індивідуальні консультації, бесіди, лекції, конференції, оформлення різних за формою та змістом текстових матеріалів, фотомонтажі, виставки робіт учнів. Батьки залучаються до участі в організації навчально-виховного процесу: керівництво гуртками, виступи перед батьками та дітьми, підготовка та участь у проведенні позакласної й позашкільної роботи, господарська допомога

Налагодження з батьками доброзичливих контактів відбувається легше, якщо педагог будує спілкування цілеспрямовано, зважаючи на ситуацію, наперед обдумує не тільки зміст бесіди, а й її хід, можливі варіанти та несподівані повороти. Даючи поради, прагнучи, якщо це необхідно, внести корективи до виховних дій батьків, потрібно пам'ятати, що пряме нетактовне втручання у внутрішні справи сім'ї може спричинити протест і заподіяти важко виправної шкоди. Адже кожний батько, виховує своїх дітей так, як вважає за потрібне, виходячи зі своїх знань, умінь, відчуттів і переконань.

Індивідуальна робота з батьками та іншими дорослими членами сім'ї складна й різноманітна.

Перевагою індивідуальної роботи є те, що, перебуваючи наодинці з педагогом, батьки відвертіше розповідають йому про свої проблеми внутрішньосімейних відносин, про які ніколи б не сказали при сторонніх.

Великі можливості надає робота з колективом батьків: широка педагогічна інформація, обмін досвідом, створення в необхідних випадках громадської думки, залучення батьків до участі в житті класу. Ця робота ведеться у двох напрямках: підвищення педагогічної культури батьків та об'єднання батьків у згуртований

колектив, діяльність якого спрямована на підвищення рівня оздоровчої роботи з усіма дітьми .

У роботі з батьківськими комітетами вчителі повинні виявляти тактовність, доброзичливе, уважне ставлення до їх пропозицій, своєчасно реагувати на них, розуміти, що їх діяльність сприяє спілкуванню, зближенню педагогів з батьками і на цій основі успішному вирішенню багатьох складних питань виховання [8].

Колективні консультації для батьків можуть бути планові та позапланові. Час і терміни проведення планових консультацій педагог намічає заздалегідь. Від теми майбутньої консультації залежить, чи усі батьки будуть запрошені (можливо лише ті, які мають проблеми, висвітленню яких присвячується консультації). Позапланові консультації призначаються як за ініціативою учителя, так і на прохання самих батьків.

Робота з батьками є досить значним питанням для школи та педагога, і цьому треба призначати чимало уваги. Батьки та педагог повинні допомагати один одному, адже від них обох залежить майбутнє дитини.

Отже, працювати необхідно не тільки з дитиною , а й з усією сім'єю. У роботі з батьками та дітьми потрібно дбати про формування мотивації бути здоровим. Потрібно добирати таку інформацію , яка є актуальною, цікавить і малих і дорослих.

Висновки. Найважливіша цінність суспільства – життя і здоров'я людини. Проблема збереження здоров'я населення й особливо молоді залишається однією з найбільш актуальних для держави. Здоров'я є інтегральною характеристикою особистості і визначає якість життя. Сьогодні в Україні фіксують високий рівень захворюваності населення, особливо серед дітей і підлітків. Тому збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування духовних потреб і навичок здорового способу життя є пріоритетними напрямками розвитку суспільства.

Здоровий спосіб життя – це не просто сума засвоєних знань, а стиль життя, адекватна поведінка у різноманітних ситуаціях.

Формування здорового способу життя молодших школярів повинне бути системним і сприяти гармонійному розвитку психофізичних здібностей.

Педагоги початкових класів під час навчально-виховного процесу повинні сформувати основні уміння та навички, навчити дитину робити вибір, що не зашкодить її здоров'ю та життю, які з часом перетворюються у важливу складову загальної культури людини.

Ефективність формування здорового способу досягається в результаті цілісного підходу, що визначається вихованням у школярів, їхніх батьків і педагогів аксіологічного підходу, спрямованого на опанування пріоритетних цінностей, пов'язаних не тільки зі збереженням життя і зміцненням здоров'я, але й необхідністю повсякденного дотримання певних норм буття усіма суб'єктами навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел:

1. Бережна Т. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії / Таміла Бережна, Наталія Карленко // *Рідна шк.* 2017. № 9/10. С. 96-97.
2. Єжова О. До питання трактування понять педагогіки здоров'я. *Рідна шк.*

2017. № 1/2. 23с.

3. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 7 с.

4. Нікітенко О. Формування культури здоров'я молодших школярів шляхом впровадження здоров'язбережувальних освітніх технологій. *Поч. шк.* 2018. № 1. С. 36-37.

5. Оздоровчо-рекреаційні технології : навч. посіб. / Любов Чеховська, Ольга Жданова, Ірина Грибовська, Мирослава Данилевич, Уляна Шевців. Львів : ЛДУФК, 2019. 8 с.

6. Особливості формування здорового способу життя учнів початкової школи в сучасному освітньому просторі / І. А. Коча . *Педагогічний альманах.* 2018. Вип. 39. 11с.

7. Фізична культура і здоров'я: Навчальний посібник / Т.В. Кондес. К.: Університет економіки та права "КРОК", 2017. С. 25-54.

8. Харківська А. К. Основні шляхи педагогічної взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів. *Молодь і ринок.* 2020. № 6. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/225738/225437>.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ

Корзун Олеся, студентка 4-го курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Анотація. У статті висвітлена проблема формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів на уроках. Окреслюються основні напрями, методи, форми і засоби навчання, використання яких дозволить найбільш оптимально формувати в молодших школярів соціальної та здоров'язбережувальної компетентності. А також розкриваються сучасні підходи до навчання молодших школярів в умовах Нової Української школи.

Ключові слова: компетентність; компетенція; ключові компетентності; компетентнісні завдання; здоров'я; соціальної та здоров'язбережувальної компетентності; методи навчання; початкова школа.

Постановка проблеми та актуальність теми дослідження. Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку НУШ характеризується інтенсифікацією навчальної діяльності, запровадженням нових педагогічних технологій, використання нових методів, що робить особливо гострою проблему організації навчання школярів з метою формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентності, для збереження їхнього індивідуального здоров'я та розвитку соціальної сфери. Оскільки, у наш час вивчення саме проблеми здоров'я дітей та їх соціального розвитку набуває особливої актуальності.

Саме початкова школа це вік дітей 6 – 10 років, що спостерігається та свою чергу відбувається інтенсивний розвиток учнів та формування функціональних систем організму, де відбувається закладання характеру та основних рис дитини, як особистості. Тому, на цьому етапі розвитку учнів в початковій школі потрібно сформувати та скласти таку базу знань та практичних навичок, що сприятимуть саме формуванню здорового способу життя, вимог та регулярних занять фізичною культурою та спортом, загартування, правильний режим дня, правильне харчування, особиста гігієна, відсутність поганих звичок та розвивати соціальні навички при формуванні дитини, як особистості. Отже, саме цьому всьому сприяє формування в учнів одних із ключових компетентностей, а саме соціальної та здоров'язбережувальної.

В Законі України "Про освіту" та в Державному стандарті початкової освіти зазначено, що школа має приділяти значну роль у формуванні учнів ключових компетентностей, а саме одною із ключових є соціальна і здоров'язбережувальна [3]. Отже, навчальний заклад повинен організовувати так свою роботу, щоб вона сприяла цьому.

Над даною проблемою та її дослідження займалися дуже багато педагогів, психологів, філософів та медиків. Наприклад, якщо взяти праці Здравомислова А. Г. та Платонова В. то, вони формулювали теоретико-методологічні засади здоров'я дітей; Малахов Г. П. та Моляко В. О. розглядали психологічний, фізичний розвиток дітей та формування у процесі фізичного виховання особистості; Шиян Б.М. та Коробейников П. В. де їх роботи були спрямовані на зміцнення здоров'я та розвиток фізичних здібностей; Войтенко В. П. та Баєвський В. С. було розглянуто із даної проблеми саме виховання у дітей навичок здорового способу життя та формування соціального розвитку дитини, як особистості; Ще одні праці із даної проблеми є роботи Сухомлинського В. О. де, він стверджував, що школа повинна організовувати роботу так, щоб вона була спрямована на розвиток дитини, як і в розумовому плані так і фізичному, бо здоров'я та соціальний розвиток дитини під час навчання та і формуванні її, як особистості має важливе значення.

Поняття здоров'я, здоровий спосіб життя та соціальний розвиток учнів були і є в центрі уваги учених, а саме у таких видатних постатей педагогічної науки як Ж.-Ж. Руссо, Я. Коменський, А. Макаренко, Г. Сковорода, К. Ушинський, І Беха, О. Зазимко, Г. Зайцева, О. Савченко та ін.

Отже, варто зазначити, що формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентності, а саме у формуванні в учнів понять про здоров'я, ЗСЖ та соціальний розвиток їх права та поведінка в суспільстві тощо, є важливим компонентом розвитку дитини, як особистості під час організації навчання у школі, адже здорова і соціально розвинена особистість спроможна буде стати гідним громадянином своєї держави і робити внесок у її розвиток, тому саме організована робота в навчальних закладах повинна бути спрямована на це все.

Метою статті є ознайомлення з технологіями реалізації проблеми формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів на уроках.

Виклад основного матеріалу. Завдання системи освіти завжди полягала у формуванні у підростаючого покоління тих знань, поведінкових моделей, цінностей, дбайливе ставлення до здоров'я і вести ЗСЖ, які дозволять йому бути успішним поза стінами школи і вирости гідним громадянином своєї країни.

Важливість формування здорового способу життя, здоров'язбережувальної компетентності в молодших школярів обумовлена розумінням, що лише з раннього дитинства можна прищепити основні знання й навички з охорони здоров'я, які згодом перетворюються у важливий компонент загальної культури людини і вплинуть на формування здорового способу життя усього суспільства. Саме у молодшому шкільному віці закладається майбутній потенціал здоров'я.

Тому основним завданням сучасної початкової школи стає виховання компетентної особистості, яка не тільки володіє знаннями, а й уміє застосовувати їх у житті, діяти адекватно у відповідних ситуаціях, адаптуватися до складних соціальних умов, долати життєві труднощі, підтримувати своє здоров'я на належному рівні, надавати опір негативним впливам. З огляду на це, особливого значення набуває спрямоване формування у дітей умінь і навичок здорового способу життя.

Здоров'язбережувальна компетентність за Державним стандартом – це здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Ця компетентність включає в себе:

- уявлення і поняття про здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку;
- усвідомлення здоров'я як вищої життєвої цінності;
- взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;
- удосконалення фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я;
- дбайливе ставлення до свого здоров'я [2].

Технологічну основу здоров'язбережувальної педагогіки складають здоров'язбережувальні технології, які розглядаються як сукупність прийомів, форм і методів організації навчання школярів, а саме на уроках без шкоди для їхнього здоров'я.

Здоров'язбережувальні технології є стрижнем усіх педагогічних технологій, спрямованих на зміцнення та відтворення здоров'я учасників навчально-виховного процесу, на формування у школярів компетентного ставлення до власного здоров'я.

Під здоров'язбережувальними технологіями розуміють сукупність прийомів, форм і методів організації навчання школярів без шкоди для їхнього здоров'я і які здатні забезпечити умови для фізичного, психічного, соціального та духовного комфорту, які сприяють продуктивній навчальнопізнавальній та практичній діяльності учнів, заснованій на науковій організації праці та культурі здорового способу життя особистості.

Здоров'язбережувальні освітні технології (ЗОТ) поділяються на три групи:

- організаційно-педагогічні (визначають структуру навчального процесу, яка сприяє запобіганню станів перевтомлення, гіподинамії тощо);

- психолого-педагогічні (пов'язані з безпосередньою роботою вчителя на уроці);
- навчально-виховні (це програми з формування культури здоров'я, навчання навичок здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок, захворювань, позакласні заходи, робота з батьками) [6].

На сьогодні слід зазначити, що у початковій школі виділяють такі здоров'язберігаючі технології, які слід застосовувати на уроках, під час роботи з дітьми, а також треба і інформувати батьків про це, що є дуже важливим при вихованні і розвитку дитини.

Фізкультурна хвилинка – динамічна пауза під час інтелектуальних занять. Проводиться у міру стомлюваності дітей. Це може бути дихальна гімнастика, гімнастика для очей, легкі фізичні вправи. Час – 2-3 хвилини.

Пальчикова гімнастика – застосовується на уроках, де учень багато пише. Це недовга розминка пальців і кистей рук.

Гімнастика для очей. Проводиться в ході інтелектуальних занять. Час – 2-3 хвилини.

Зміна видів діяльності – це доцільне чергування різних видів діяльності на уроці (усна робота, письмова, ігрові моменти і ін.). Проводиться з метою попередження швидкої стомлюваності і підвищення інтересу учнів.

Артикуляційна гімнастика. До неї можна віднести роботу з розвитку мовлення, лічилки, ритмічні вірші, усні перекази, хорові повторення, які використовуються на уроках не тільки для розумового, психологічного і естетичного розвитку, а й для зняття емоційної напруги.

Ігри. Будь-які: дидактичні, рольові, ділові – ігри покликані вирішувати не тільки навчальні завдання. Разом з цим вони розвивають творче мислення, знімають напругу і підвищують зацікавленість учнів до процесу пізнання.

Релаксація – проводиться під час інтелектуальних занять для зняття напруги або підготовки дітей до сприйняття великого блоку нової інформації. Це може бути прослуховування спокійної музики, звуків природи, мініаутотренінг.

Технології естетичної спрямованості. Сюди відносяться походи в музеї, відвідування виставок, робота в гуртках, тобто всі заходи, що розвивають естетичний смак дитини.

Оформлення кабінету. Санітарно-гігієнічний стан приміщення, в якому проходять заняття, також відносять до здоров'язбережувальних технологій. При цьому враховуються не тільки чистота, але і температура, свіжість повітря, наявність достатнього освітлення, відсутність звукових і інших подразників.

Положення учнів. Постава формується у людини тільки до 15-17-річного віку. А неправильне положення, яке приймає дитина під час уроків, можуть привести не тільки до порушення постави, а й швидкої стомлюваності, нераціонального витрачання енергії і навіть захворювань.

Технології, що створюють позитивний психологічний клімат на уроці. Сюди відносять не тільки методи і прийоми, що підвищують мотивацію, а й прийоми, які вчать роботі в команді, уважності, покращують мікроклімат в колективі, сприяють особистісному зростанню і самоповазі.

Емоційні розрядки – це міні-ігри, жарти, хвилинки гумору, цікаві моменти, в загальному, все, що допомагає зняти напругу при великих емоційних та інтелектуальних навантаженнях.

Бесіди про здоров'я. Крім обов'язкових курсів потрібно прагнути до того, щоб на уроках в тій чи іншій формі порушувалися питання, що стосуються здоров'я і привертають до здорового способу життя. Зручніше за все робити це в практичній частині уроків, навмисно моделюючи ситуації, пов'язані зі здоров'ям, безпекою. Наприклад, на уроках української мови можна вибирати тексти, пов'язані зі здоровим способом життя для вправ і диктантів.

Стиль спілкування учителя з учнями. Сучасні норми вимагають від учителя демократичності і тактовності. Найважливіше – забезпечити учневі душевний комфорт і відчуття захищеності, які дозволять вчитися із задоволенням, а не з примусу.

Робота з батьками. Сформованість або несформованість здоров'ябережувальної компетентності неможливо простежити без участі батьків. Саме вони відповідають за дотримання режиму дня, режиму харчування, стежать за фізичним здоров'ям дитини. Бесіди на класних годинах, виступи медичних працівників на батьківських зборах. Це перелік лише найпопулярніших і загальнодоступних здоов'язбережувальних технологій, які може використовувати будь-який вчитель-предметник під час організації навчального процесу. Таким чином, до особливостей роботи вчителя початкової школи із здоров'язбереження учнів належить необхідність володіння комплексом здоров'язбережувальних технологій, за допомогою яких у молодшого школяра закладається фундамент основ збереження життя та зміцнення здоров'я, учні оволодівають необхідними знаннями, навичками та життєвими компетенціями, методикою забезпечення здорового способу життя.

А також використання під час уроків різноманітних вправ такі, як для м'язів рук; для очей та інші.

Важливо також на уроках в почakovій школі використовувати елементи світлотерапії: дошка зеленого кольору, записи жовтим кольором по хвилястим лініях. Це сприяє кращому засвоєнню і запам'ятовуванню матеріалу, зниження стомлюваності. Візуально-просторова активність досягається за рахунок максимального видалення від очей дитини навчального дидактичного матеріалу. Пропонований дидактичний матеріал може бути маленьких розмірів. Діти вдивляються у далечінь і тим самим знімають навантаження з очних м'язів. Сприяє розширенню зорово-рухової активності і проведення фізкультхвилинки для очей за допомогою розташованих в просторі орієнтирів. Фізкультхвилинка виконуються через 10-15 хвилин напруженого зорової праці. Це можуть бути різного роду траєкторії, за якими діти "бігають" очима". Наприклад, на аркуші ватману зображуються будь-які кольорові фігури (овали, вісімки, зигзаги, спіралі), товщина лінії 1 см. Завдання: склади візерунок за своїм задумом (кожен учень закріплює тільки одну деталь на килимку) Після складання візерунка варіанти завдань різні: скільки всього фігур на килимку? Скільки кіл? Скільки чотирикутників? Скільки трикутників? За допомогою таких прийомів розвиваються зоровомоторна реакція, відчуття локалізації в просторі, стереоскопічний зір, розрізняльна-колірна функція. Враховується також матеріал

психологічного впливу кольору на дитину: білий – погіршує настрій, вселяє не зовсім відповідальне ставлення до всього; чорний – в невеликій дозі зосереджує увагу, у великій – викликає похмурі думки; червоний – збуджує, дратує; блакитний – погіршує настрій; зелений – покращує настрій, заспокоює; жовтий – теплий і веселий, створює гарний настрій. коричневий – в поєднанні з яскравими квітами створює затишок, без поєднання зазначених кольорів підсилює дискомфорт, звужує кругозір, викликає сум, сон, депресію. Учитель початкових класів може і повинен на кожному уроці приділяти особливу увагу збереженню здоров'я дітей. Включення в урок спеціальних методичних прийомів і засобів, в значній мірі забезпечує виконання цього завдання і не вимагає великих матеріальних і тимчасових витрат.

Також на допомогу вчителю в його діяльності приходять нетрадиційні методи, що можна використовувати з метою оздоровлення молодших школярів в умовах початкової школи. Для поліпшення стану здоров'я можуть бути використані дихальні вправи, масаж біологічно активних точок організму, система вольової ліквідації глибокого дихання, розроблена К. Бутейком.

Отже, вчитель у своїй роботі, а саме в роботі з дітьми на уроках повинен значну увагу приділяти здоров'язберігаючим технологіям, а саме за допомогою їх формувати в учнів одну із ключових компетентностей таку, як соціальну і здоров'язбережувальну.

Висновок. На сьогоднішній день, слід зазначити, що здоров'я людини – найважливіша життєва цінність, яка є вирішальним чинником соціально-економічного розвитку країни, якості життя та добробуту населення. Школа повинна допомогти усвідомити дітям, що здоров'я – це дар не тільки для людини, а й для суспільства; розширити уявлення про способи відтворення та збереження своїх фізичних, інтелектуальних, психоемоційних, творчих ресурсів; спонукати турбуватися про своє здоров'я; розвивати бажання підтримувати традиції здорового способу життя і це все слід реалізовувати під час уроків.

Також, відповідно до Державного Стандарту початкової освіти та її загальної частини визначаються вимоги до освіченості учнів через реалізацію саме формування ключових компетентностей, серед яких і соціальна та здоров'язбережувальна компетентність є одною із ключовою при формуванні особистості.

Соціальна та здоров'язбережувальна компетентність розглядається як здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей, ведення здорового способу життя тощо. І в першу чергу це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я – свого та оточуючих, на уроках та в позаурочній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Блонова Т. М. Сучасні підходи до формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів зі зниженим слухом в умовах спеціального закладу освіти / Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців : зб. наук. праць VII Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (21 травня 2020 р.) : вип. 8. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 268–273

2. Блонова Т. М. Засоби формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей зі зниженим слухом молодшого шкільного віку в процесі навчально-виховної діяльності / Корекційно-реабілітаційна діяльність : стратегії розвитку у національному та світовому вимірі : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (25 листопада 2020 р., м. Суми). – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 139–143.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2018. – № 87 URL:<http://dano.dp.ua/attachments/article/303>

4. Казакова Н. В. Удосконалення взаємодії вчителя початкових класів і батьків шляхом використання інтерактивних форм роботи [Електронний ресурс] .Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal//kazakova.pdf>

5. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін // За заг. ред. М. Грищенко. URL: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>

6. Стрільчук Нонна Миколаївна, ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДОРОВОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ [Електронний ресурс]/ <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-u-molodsih-skolariv-zdorovozberezuvalnoi-kompetentnosti-124729.html>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Косенко Руслана, студентка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник. **Хлєбїк С. Р.**, канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Ознакою сучасності стало зниження рівня контрольованості поведінки соціумом, набуття нових форм і змісту її прояву, в тому числі і тих, що пов'язані з розвитком і поширенням інформаційних технологій та охопленням ними дітей вже з дошкільного віку, проведенням дітьми і молоддю беззмістовного дозвілля, підвищенням рівня агресії і актів насилля, вандалізму, вживанням психотропних речовин тощо. Особливу тривогу викликають факти насилля у колективі ровесників, у шкільному середовищі.

Шкільне середовище – це те, що оточує школу і з чим школа як соціальний інститут суспільства взаємодіє. У психологічному сенсі вплив середовища на розвиток особистості досліджували Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Давидов, С. Шацький та ін. Соціально-педагогічний вплив шкільного середовища досліджували провідні науковці такі, як Л.Коваль, І.Зверєва, А. Капська, О.Безпалько та ін.. Вони підкреслювали, що комфортне шкільне середовище може позитивно впливати на опанування учнем соціокультурним досвідом людства, формування й розвиток у нього системи компетентностей, необхідних для життєдіяльності в суспільстві, самореалізації та самоствердження.

В той же час, численні відхилення у поведінці від прийнятих норм, навіть незначні, у більшості випадків свідчать про наявність конфлікту між суспільними та

особистісними інтересами, а також спробу людини уникнути виконання певних зобов'язань, відповідальності, подолати свою невпевненість, компенсувати неувагу до себе та своїх потреб і проблем, захистити власну самість, перевірити свої можливості.

Особливо це стосується дітей підліткового віку. Конфліктність підлітків відрізняється низкою особливостей, пов'язаних із недостатністю їхнього життєвого досвіду й низьким рівнем самокритики, нездатністю до адекватної оцінки життєвих обставин, підвищеною емоційною збудливістю, імпульсивністю, руховою й вербальною активністю, загостреним почуттям залежності, прагненням до набуття певного статусу у референтній групі, негативізмом, невірноваженістю збудження й гальмування.

Підліткова схильність до конфліктності може пояснюватися не тільки емоційними і фізіологічними віковими змінами. Однією з характеристик нестійкого, дискомфортного положення підлітка є недостатня сформованість його соціальних навичок, які сприяють успішній соціалізації. Недостатньо сформовані соціальні навички, посилені соціально-економічною незахищеністю, часто є причиною, яка впливає на підвищену агресивність, конфліктність підлітка, на його бажання будь-якими засобами компенсувати своє незадоволення життям.

Так, на сьогодні, однією із найактуальніших проблем в шкільному середовищі стає насильство. Стосовно терміну "насильство", Ю. В. Лисюк визначає його як "соціальне явище, як умисну дію, що здійснюється соціальною групою чи індивідом, яка прямо пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі" [8,с.121].

Насильницька поведінка досить чітко виявляється у системі відносин "домінування – підкорення", які складаються між окремими людьми чи соціальними групами. Такі відносини можуть мати як відкритий, так і прихований характер і проявляться у різних фактах та наслідках.

Поняття "булінг" було введено у 90-х роках XX століття англійським журналістом Е. Адамсом, також у контексті опису специфічних виробничих відносин.

Найпоширенішим із форм психологічного насильства в шкільному середовищі є булінг. Термін "булінг" уперше з'явився в британській журналістиці, а згодом у психологічній та педагогічній літературі у 90-х рр. XX ст. Цей термін використовувався для позначення агресивної поведінки однієї людини щодо іншої, з метою заподіяти останній моральну або фізичну шкоду, принизити, і в такий спосіб, утвердити свою владу [3, с.432].

Згодом, сутність булінгу почали досліджувати скандинавські вчені: Д. Ольвеус, Е. Роланд та П. Хайнеманн. Пізніше проблемою булінгу зацікавилися у Великобританії (Д. Лейн, Е. Мунте, Д. Таттум). На думку норвезького ученого Д. Ольвеуса "булінг це ситуація, яка виникає у шкільному колективі, в якій учень неодноразово, тривалий час стає об'єктом негативних дій та нападів з боку одного чи кількох учнів".

Отже, ми можемо зазначити, що єдиного визначення поняття "булінг" немає, але вчені сходяться на тому, що булінг є тривалим процесом свідомого жорстокого ставлення з боку одного або групи дітей до іншої дитини чи дітей.

Причини та наслідки булінгу також досліджували такі вітчизняні вчені, як: Ю. Савельєв, Т. Салата, І. Сидорук, А. Король, Є. Воронцов. Дослідник І. Сидорук зазначав, що план "Булінг – переважно латентний для інших осіб процес, але діти, які зазнали цькування, отримують психологічну травму різного ступеня тяжкості, що призводить до важких наслідків, аж до самогубства (буліцид)" [4, с.172].

Проблему булінгу та його профілактики у підлітковому середовищі вивчали такі зарубіжні дослідники як: Д. Таттун, Д. Ольвеус, Д. Томпсон, Р. Лейн. Українськими дослідниками, що вивчали проблему булінгу є: І. Г айдамашко, А. Капська, І. Романенко та інші.

Технології соціальної профілактика проф. А. Капської визначає як сукупність форм, методів, прийомів, соціальної роботи, спрямованих на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ та їх небезпечним наслідкам [7, с. 412].

Пріоритетною роботою соціального педагога в школі повинна бути саме профілактика булінгу, яка повинна мати системний характер і відповідати потребам сучасної учнівської молоді.

На першому рівні метою такої профілактики є створення сприятливих умов, які б могли передбачити ситуації насильства та пригнічення у шкільному середовищі. Проводиться спілкування з усіма учнями та проводяться інформаційні кампанії як для школярів, так і для працівників закладу та батьків. На другому рівні потрібно усунути або обмежити можливі конфліктні ситуації між підлітками. На цьому рівні проявляються активніші та більш спрямовані на проблему дії фахівця. Важливо скласти більш детальний план роботи як індивідуального, так і групового та загальношкільного характеру, виокремлюються активні фігури даного булінгу та жертви. Третинна профілактика – це комплекс заходів, що мають на меті недопущення повторної поганої поведінки в школі.

На наш погляд, таким важливим проектом у профілактиці булінгу в шкільному середовищі може стати створення служб порозуміння та впровадження медіації за принципом "рівний-рівному/ рівна-рівній"

Медіація є ефективним інструментом відновного підходу, який поєднує цінності, принципи, практики і дієві методи вирішення конфліктів, який не лише допомагає знайти взаємовигідне рішення для конфліктуючих сторін, а й надає алгоритм поведінки на майбутнє у разі повторення конфліктної ситуації тобто, вчить ненасильницькому методу вирішення конфліктів. Формування таких цінностей як толерантність, повага, підтримка, порядність тощо – є запорукою для навчання молоді життєво важливої стратегії гармонійного спілкування та співіснування в суспільстві. Опанування методу медіації при вирішенні конфліктів дітьми допомагає освіті досягти своєї мети – виховати гідну особистість зі стійкими навичками ненасильницької поведінки та прагненням створювати мирні стратегії поведінки в суспільстві.

Отже, подолати прояви насильства в закладах освіти допоможе медіація однолітків та відновні практики через запровадження діяльності Шкільної служби порозуміння.

Діяльність служби порозуміння закладу освіти має реалізувати два суспільно

значущі стратегічні завдання: зменшення соціальної напруженості міжособистісних стосунків у колективі засобами медіації (посередництва); формування навичок безконфліктного спілкування та навичок виходу з конфліктних ситуацій в усіх учасників освітнього процесу.

Створення й ефективне функціонування служби порозуміння протягом довгого часу неможливе без застосування проектних технологій. Іншими словами, – служба порозуміння буде ефективною і такою, що сама розвивається, у тому випадку, якщо її організатори будуть розглядати свої дії як соціальний проект. А це, у свою чергу, вимагає цілеспрямованих і узгоджених між собою дій різного характеру – організаційних, методичних, дослідницьких, аналітичних, інформаційних тощо. До цього необхідно додати необхідність здійснення постійного моніторингу процесу функціонування служби та періодичну оцінку ефективності роботи як окремих учасників, так і служби в цілому

Важливою умовою ефективності роботи служб порозуміння є врахування ґендерної складової під час розгляду усього спектру тематики, яка стосується конфліктів у дитячому середовищі (причини, види, наслідки для дитини тощо). І перш за все – це завдання вчителя та вчительки: уникати ґендерних стереотипів та формувати ґендерну чутливість свою та учнів і учениць.

Профілактика булінгу в шкільному середовищі – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання цькуванню та інших форм насилля в школі. Дуже важливо, щоб запобігання булінгу (цькуванню) в закладі освіти проводилося систематично.

Отже, в наш час актуальною проблемою в нашому суспільстві є прояви булінгу в шкільному середовищі. Проблема шкільного булінгу потребує уважного ставлення вітчизняних дослідників, поглиблення знань педагогів, психологів із зазначеної проблеми та розробки ефективних шляхів для виявлення, попередження та подолання цього деструктивного соціально – психологічного явища.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>

2. Закон України "Про освіту". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. Праць. Слов'янськ: СДПУ, 2011. №4. С. 431-440

4. Сидорук І. Буллінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Педагогічні науки. Луцьк, 2015. № 1(302). С. 171-172.

5. Стельмах С. Антигуманізм: вчитель як фасилітатор булінгу в дитячому середовищі. *Наукові записки УКУ*. Педагогіка. Психологія, Ч. 4. Ужгород, 2014. №1. С. 293-302

6. Стоп шкільний терор. Особливості цькувань у дитячому віці. Профілактика та протистояння булінгу. 2017. С. 84. Режим доступу: http://dzvin.dp.ua/bully/stop_shkilniy_teror.pdf

7. Соціальна педагогіка : підр. / за ред.. А. Й. Капської. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 448 с.

8. Шуміло О. О. Щодо визначення видів насильства серед учнівської молоді *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. праць, Харків, 2014. -№ 27. С. 307-309.

9. Етимологія насильства *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики*: матеріали доповідей на міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 29-31 жовтня 2002). Київ, 2002. С.119-130.

РОЗВИВАЛЬНІ ІГРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Лісова Анна, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство зазнає змін в усіх своїх напрямках: в економічному, політичному, соціальному. Цілком логічно, що не можуть бути осторонь цих змін процеси, які відбуваються в освітньому середовищі, метою якого є створення високоефективної системи освіти. Одним із головних напрямків сучасної системи освіти є особистісно орієнтоване навчання, яке сприяє формуванню здатності до навчання протягом усього життя.

Закласти основи особистісно орієнтованого навчання та сприяти розвитку кожної дитини доцільно здійснювати з використання ігрових технологій в навчальному процесі початкової школи. Крім того, ігрові технології направлені також на виховання, розвиток культури поведінки та міжособистісного спілкування, що лише підкреслює вагомість їх використання у навчальному процесі молодших школярів. Про те на сьогодні не достатньо методичних посібників, рекомендацій та різноманітних розробок щодо застосування ігрових технологій в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми використання ігрової діяльності в освітньому процесі досліджували науковці на різних етапах розвитку педагогічної науки: Я. Коменський, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, А. Арсірій, О.М. Біляєв, Т. Чумак, П. Щербань, Т.К. Донченко тощо. Так, гра – як провідний вид діяльності першокласника визначена у дослідженнях Р. Жуковської, О. Запорожець, В. Мухіної, О. Усової. У той же час ряд науковців (І. Дичківська, Н. Кудикіна, О. Сокурєнко) визначають її як форму організації навчально-виховного процесу, а як засіб формування особистості молодшого школяра трактують А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, М. Шуть тощо. Дослідження впровадження ігрових технологій у навчальний процес вивчали Ш. Амонашвілі, І. Бех, О. Кононко, В. Мухіна, Т. Піроженко та ін. Крім того, варто зазначити, що ігрову діяльність доцільно використовувати і у позаурочній діяльності. Саме дослідженням цього питання займалися Голік, Н. Кудикіна, О. Сокурєнко та інші.

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити роль сучасних розвивальних ігор в формування особистості молодшого школяра та розкрити можливість їх використання у навчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Особлива місце у підготовці сучасного покоління належить початковій школі, оскільки саме в ній закладається підґрунтя для набуття дитиною рис, які є вагомими для сучасного суспільства.

У початковій школі у молодшого школяра будуть закладені основи освіти і це зумовлює використання сучасних підходів та технологій навчання. Саме тому, на сьогодні ми маємо НУШ, яка ґрунтується на сучасних державних стандартах освіти, де удосконалені дидактичні та методичні матеріали, застосовуються інноваційні методики навчання, навчально-ігрові технології, які впливають на якість організації та здійснення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Серед сучасних вимог до навчання учнів у початковій школі виділяється формування пізнавальної активності учнів, що може бути реалізована за рахунок застосування на уроках різноманітних розвивальних ігор. Гра присутня в житті дитини з ранніх етапів її розвитку і є найприроднішою діяльністю молодшого школяра.

Діти починають навчання у початковій школі і воно не має бути спрямоване лише на сприйняття певного об'єму матеріалу. Для молодшого школяра процес навчання має бути захоплюючим і досягнути цього вдається саме за рахунок введення у нього цікавих ігрових моментів. Такі ігрові моменти або уроки у вигляді гри доцільно застосовувати не лише проведенні уроків з таких предметів як "Я досліджую світ", "Літературне читання" а також всіх тих, що передбачені навчальною програмою, включаючи і такий предмет, як "Математика". При цьому варто пам'ятати, що ігрові завдання мають бути підібрані відповідно до вікових особливостей молодшого підлітка і до їх виконання залучається весь класний колектив. Для дітей чітко оголошуються правила гри і вона проходить під керівництвом вчителя, який контролює дії учнів. Контролююча функція вчителя необхідна для своєчасної координації дій учнів та направлення їх діяльності у потрібне русло. Здійснення педагогічного керівництва ігровою діяльністю також має на меті використання певної системи педагогічних прийомів, які спрямовані на гармонізацію взаємовідносин "вчитель – учень".

На перший погляд здається, що гра на уроці – це легко. А насправді під час гри дитина витрачає значну частину своєї енергії, розуму, самостійності, витримки. Але через усі зусилля, які витрачає учень на гру, в кінцевому результаті він отримує задоволення.

На основі узагальнення педагогічних досліджень про використання ігрової діяльності Резнік Н.О., говорить про те, що гра є багатофункціональним педагогічним методом [6]. У той же час, варто відмітити, що кожна гра одночасно виконує свою основну функцію, але водночас об'єднує кілька функцій.

Але головна мета застосування гри сьогодні – це формування умінь та навиків для здійснення соціальних, професійних та творчих функцій у їх дорослому житті. Адже саме під час гри дитина має можливість повністю продемонструвати свою індивідуальність, вона навчається приймати рішення, самореалізовується. Адже саме у молодшому шкільному віці закладаються основи особистісного розвитку,

формується бажання до подальшого розвитку. Як зазначає Хомич І, саме у цьому віці у дітей формуються відносно стійкі форми поведінки, які і складуть основу формування характеру та сформують здатність до співпраці [6].

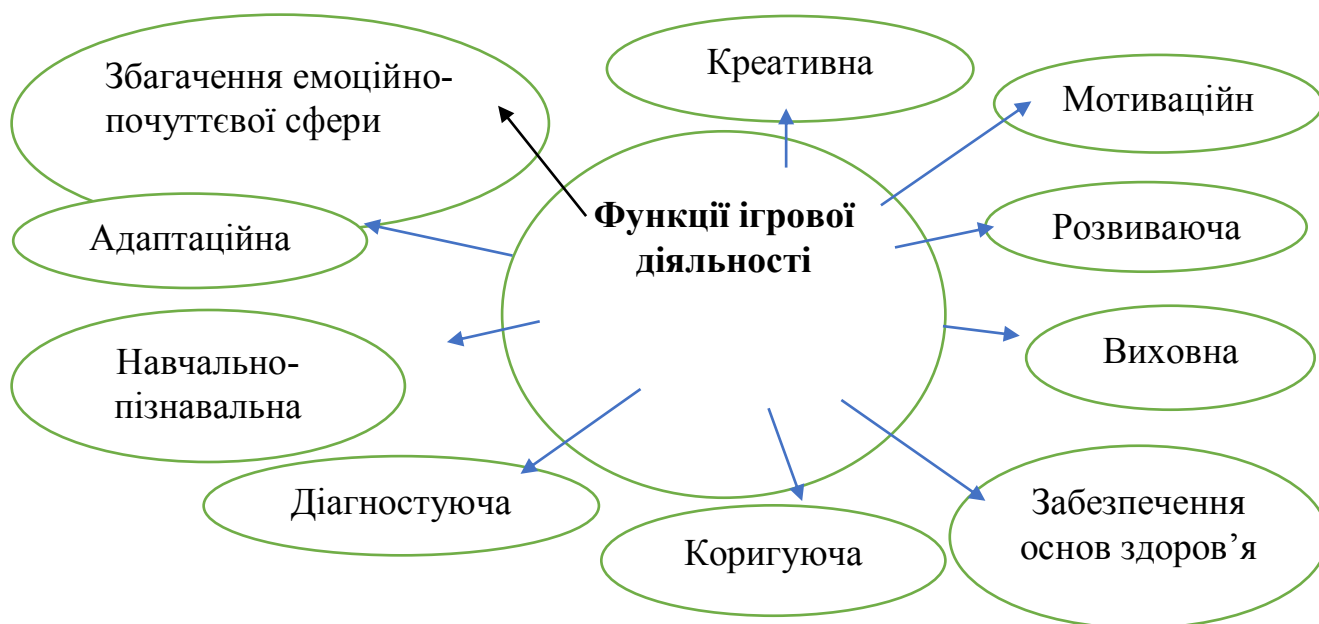

Рис. 1. Функції ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи [6].

Одним із шляхів застосування особистісного орієнтованого підходу при навчанні молодших школярів є використання розвивальних ігор. Проте, варто пам'ятати, застосування гри у навчальному процесі має поєднувати ігрову та навчально-пізнавальну функції. Тільки у такому поєднанні можна досягти максимального результату і учень здатен буде розвиватися. Молодшим підліткам складно утримувати увагу тривалий період часу. Значно легше привернути увагу, наприклад, до розв'язання певних математичних вправ, за допомогою гри. Тому при вивченні математики ігрові елементи є досить важливими, оскільки вони сприяють не лише вивченню предмету, а й сприяють розвитку зацікавленості учнів у вивченні важливих та складних завдань. Але, коли завдання виконується у вигляді гри, воно стає цікавою діяльністю. Наприклад, для формування знань про рахунок чисел варто застосувати гру на встановлення відповідності. Учні пропонується два ряди карток. На одному з них є зображення предметів, на іншому – цифри. Діти мають знайти відповідність. На завершальному етапі гри кожен з учнів готовий поділитися своїми здобутками та показати що йому вдалося зробити. У даній грі широко використовується дослідницький прийом, який сприяє формуванню пізнавального інтересу учнів.

Для того аби у дорослому віці генерувати певні ідеї потрібні творчо розвинути особистості. Підґрунтя до цього закладається іще у віці 2-3 років, коли дитина свідомо вступає в ігровий процес. А коли це доповнюється іще і в шкільному віці, то вона буде мати ще більше можливостей для реалізації себе як особистості у дорослому житті. Тому одним із завдань сучасної школи є не лише розв'язування різноманітних завдань, а формування особистості яка уже в ранньому віці здатна

розв'язувати завдання різноманітної складності а також придумувати власні [1]. При цьому вагомою складовою такого навчального процесу є врахування того, що дитинство це важливий повноцінний період життя людини, і він аж ніяким чином не є підготовкою до дорослого майбутнього життя.

Застосування розвивальних ігор сприяє:

- розвитку уваги, пам'яті, просторової уваги;
- формуванню компетентностей, які направлені на встановлення залежностей та закономірностей;
- здатності до узагальнення;
- здатності створювати нове.

У розвивальній грі дитина сприймає запропоновану ситуацію як

реальну, тому ігрові завдання мають визначати ігрові дії, які відповідно, передбачають навчальні завдання. Прикладом такої гри можуть бути "Геометричні дорисовки". Основне завдання даної гри полягає у розвитку інтуїції, фантазії та пам'яті. Завдання вчителя полягає у зображенні будь-якої незавершеної геометричної фігури, а завдання учня – завершити цю фігуру. Таким чином, дана гра має за навчальну мету – вивчення геометричних фігур, ігрова складова – учень у зручному для себе форматі малює.

Для формування навиків прийняття певних рішень доцільно застосовувати у молодшій школі ігри, які направлені на розвиток спритності та гостроти реакції. Так, на уроках "Я у світі", "Літературне читання" і навіть на позаурочному спілкування можна провести гру "Гудзик". Під час цієї гри клас потрібно розділити на команди. Учасники кожної команди самостійно приймають рішення про свої дії: декламування віршів, спів, демонстрація танцю. Вчитель разом з ведучим рахує кількість гудзиків на одязі членів команди і визначають переможця. Ця грає формує навички спілкування між учнями і дозволяє їм розкрити свої індивідуальні риси.

Деякі розвивальні ігри направлені на вдосконалення фізичного стану учнів. Цілком логічного, що такий тип розвивальних ігор варто застосовувати під час проведення уроків фізичного виховання. До прикладу, можна навести гру "Зрозумій сигнал". Суть гри полягає у тому, що вчитель оголошує дітям значення певних рухів. Наприклад, піднята права рука означає необхідність присісти, ліва – підстригти, обидві – не рухатися. Така гра є веселою, жвавою і дозволяє формувати комунікативні навички у спілкуванні цілого класного колективу.

Навчання для дітей в школі має бути цікавим, а тому доцільно під час освітнього процесу у початковій школі застосовувати не лише розвивальні ігри а й ігрові моменти на різних уроках. Так наприклад, для розвитку уваги, учням може бути запропоновано оглянути класну кімнату і знайти предмети або певного кольору, або ті, що містять математичні фігури (коло, трикутник тощо), або виготовленні з певних матеріалів. Такі завдання сприяють переключенню уваги і накопиченню навчальних досягнень. Розвивати увагу можна також, за рахунок складання слів з одного довгого, яке пропонує вчитель.

Вчитель повинен пам'ятати, про необхідність змінювати сюжети та ігрові ситуації.

Значне розвивальне значення відводиться ігровим діалогічним ситуаціям, які активізують аналітико-синтетичну діяльність дітей під час проведення занять з навчального предмету "Я досліджую світ". У дітей формується уявлення про образ світу, як єдину цілісну систему. Учні знайомляться із такими поняттями як: сім'я, родина, Батьківщина, земля, космос тощо. Деякі з них є складними для сприйняття, а тому введення їх в ігровій формі спрощує засвоєння і розуміння.

Дуже вагоме значення має використання розвивальних ігор під час екскурсій у природу. Розкрити особливості різноманіття природи, її красу, сконцентрувати увагу учнів до малопомітних, але вагомих складових органічного світу дозволяють пізнавальні та рухливо-пізнавальні ігри. Особливо виділяються рухливо-пізнавальні ігри, які несуть і радість руху і пізнавальний зміст.

Звичайно, гра містить значну кількість позитивних моментів, але вона не може повністю витіснити навчальне заняття, не весь програмований матеріал може бути засвоєний через гру.

Сучасний світ – це світ цифрових технологій. Ще з самого раннього віку діти долучені до комп'ютерних ігор, а тому уявити освітній процес без використання комп'ютера просто неможливо. Звичайно, використання комп'ютера несе низку негативних моментів (як-то вплив на зір, тощо), але водночас комп'ютерні ігри мають свої позитивні моменти. Головне, правильно підібрати навчальну гру та контролювати час перебування учнів за монітором, оскільки може бути розвинена комп'ютерна залежність. Крім того, тривале перебування в ігровому процесі приводить до стомлення учня і, як наслідок, діти роблять помилки. Одна з головних переваг використання комп'ютерних ігор є підвищення мотивації. Позитивним моментом комп'ютерних ігор є також те, що дитина спроможна одразу бачити результати своєї роботи на екрані.

В останні роки з'явилося нове покоління комп'ютерних ігор, які враховують вікові особливості дітей та особливості їх навчання.

Розвивальні комп'ютерні ігри сприяють розвитку ерудиції, логічного мислення. Існує значне різноманіття комп'ютерних ігор за допомогою яких учні вивчають алфавіт, іноземну мову, вчать читати та рахувати, пізнають навколишній світ. Під час гри учні вчать приймати рішення, оцінювати ситуацію, знайомляться з навколишнім світом. Комп'ютерні ігри дозволяють легко засвоїти програмний матеріал, оскільки саме завдяки їх використанню можна усунути таку проблему як нерозуміння програмного матеріалу. Варто враховувати, що це відбувається легко і невимушено для учнів. Крім того, учні мають можливість завершити повністю виконання завдання. Як правило, такі ігри направлені на стимулювання діяльності, оскільки в них існують мотиваційні елементи: "Молодець", "Чудово" тощо.

У молодшій школі закладаються навички роботи з комп'ютером при вивченні шкільного курсу "Інформатика". Діти працюють в обладнаних кабінетах, а тому використання комп'ютерних засобів навчання не просто доречне, а є необхідним елементом навчання. Інформатика поступово входить в життя молодшого підлітка через гру. Серед розвивальних ігор на уроках "Інформатики" можуть бути використані графічні та текстові редактори, конструктори. Тобто комп'ютер стає розвивальним засобом самостійної діяльності дитини.

Висновки. Процес навчання має бути для дитини радісним. Отриманий в ігровій діяльності досвід сприяє формуванню таких якостей учня як дисциплінованість, повага до колективу, самостійність, співпраця, зосередженість. Крім того, гра наділена також і дослідницькою складовою. Під час гри, діти не помічають процесу навчання, що сприяє підвищенню інтересу до нього. До гри долучаються всі учні класу. Під час використання ігрового методу на уроках варто чітко дотримуватись основного правила – гра повинна чітко відповідати змісту навчального заняття і містити в собі як освітню так і ігрову складові. Ігра є вагомим складовим у розвитку учня. Використання комп'ютерних ігор на уроках сприяє розвитку особистості учня.

Список використаних джерел:

1. Використання розвивальних ігор як засіб розвитку у дітей молодшого шкільного віку пізнавальних здібностей. URL: <https://urok-ua.com/vikoristannya-rozvivvalnih-igor-yak-zasib-rozvitku-u-ditey-molodshogo-shkilnogo-viku-piznavalnih-zdibnostey/>

2. Казакова Н. Використання ігрових технологій у позакласній виховній роботі початкової школи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2019, № 9 (93). URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/10-1.pdf>

3. Дубровська Л. О., Дубровський В. Л., Долматова М. П., Єрмак К. В. Місце і роль дидактичних ігор у системі навчання молодших школярів. Психолого-педагогічні науки. 2017. №2.

URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1062/1/19.pdf>

4. Навчаємо граючись: ідеї найцікавіших ігор для школярів молодших класів. URL:

<https://naurok.com.ua/post/navchaemo-grayuchis-ide-naycikavishih-igor-dlya-shkolyariv-molodshih-klasiv>

5. Резнік Н.О. Методика роботи вчителя початкової школи по формуванню особистості школяра засобами ігрової діяльності. URL: [file:///C:/Users/vikal/Downloads/3895-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-6740-1-10-20190508%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/vikal/Downloads/3895-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-6740-1-10-20190508%20(1).pdf)

6. Хомич І. Вікові особливості прояву особистісних характеристик молодших школярів. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/897498.pdf>

УПРАВЛІНСЬКІ УМІННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРА

Май Чженьлун, магістрант 1 курсу факультету психології та соціальної роботи спеціальності 073 Менеджмент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Новгородська Ю.Г.**, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Сучасний розвиток української держави, вибір курсу на демократизацію суспільства та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього й науково-технічного простору потребує висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, ініціативних кадрів, які матимуть ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку за фахом і зможуть самостійно приймати рішення, пов'язані з професійною діяльністю, швидко адаптуватися до змін у суспільному житті та коригувати свою професійну діяльність.

Зміни та перетворення в системі освіти, зокрема фінансова та педагогічна самостійність закладів освіти, висувають значні вимоги до управлінської компетентності їх керівників. Важливим компонентом професійної підготовки сучасного керівника є формування його особистісних умінь і навичок, пов'язаних із новими мотиваціями, організацією власної діяльності, створенням позитивної атмосфери колективу та вмінням працювати в ньому, здатністю ефективно діяти в умовах невизначеності та робити свідомі рішучі кроки.

Кожен керівник повинен уміти ставити актуальні, теоретично обґрунтовані та практично значущі цілі, знаходити нові, оригінальні методи управління, передбачати наслідки своїх рішень, їх вплив на хід та розвиток педагогічного процесу, здійснювати кваліфікований самоаналіз та аналіз діяльності всіх учасників освітнього процесу. У цьому випадку управлінський потенціал керівників освітніх установ стає тією силою, яка може вивести заклад освіти на новий, більш високий рівень діяльності, якого потребує суспільство.

Різні аспекти професійної підготовки керівників стали предметом дослідження педагогів, психологів, економістів, менеджерів: управління загальноосвітніми навчальними закладами як соціальними системами з урахуванням інноваційних змін, що відбуваються на початку ХХІ ст. (Л.Ващенко, Г.Єльнікова, В.Зверева, Г.Дмитренко, Л.Калініна, Л.Клокар, Л.Карамушка, В.Маслов, В.Олійник); формування управлінської культури, управлінських умінь і навичок, готовності до підприємницької діяльності (С.В. Мельников, Р.Ф. Пустовіт, Л.М. Сергєєва та ін.).

Аналіз та узагальнення наукової літератури, вивчення законодавчих і нормативно-правових документів дало можливість виявити низку суперечностей:

- між потребами сучасного суспільства в управлінській компетентності менеджерів закладів освіти та низьким рівнем управлінських умінь і навичок у студентів закладів вищої освіти;
- між постійним підвищенням вимог роботодавців до результативності професійної діяльності менеджерів освітньої галузі й недостатнім рівнем їхньої готовності до управлінської діяльності;
- між необхідністю підвищення ефективності управлінської підготовки майбутніх менеджерів й недостатнім дослідженням з даної проблеми;
- між практичною спрямованістю управлінської підготовки й недостатнім методичним забезпеченням процесу формування управлінських умінь і навичок у майбутніх менеджерів сфери освіти в освітньому процесі ЗВО.

Аналіз підготовки фахівців з менеджменту освіти з точки зору висвітлення його в наукових доробках дасть змогу виявити проблеми й неузгодження щодо поставленої проблеми, ознайомитися з раціональними здобутками.

Мета статті: здійснити аналіз проблеми формування управлінських умінь фахівців з менеджменту освіти у сучасній психолого-педагогічній літературі.

Сучасний керівник закладу освіти виступає трансформатором оновленого змісту освіти, освітніх технологій, форм та методів навчання, виховання й розвитку особистості, піклується про власну управлінську діяльність, впровадження елементів новизни, оригінальності, тобто всього того, що необхідне для забезпечення іміджу закладу освіти на ринку освітніх послуг.

Специфіка управлінських умінь керівника закладу освіти зумовлюється, по-перше, вимогами, які висуває перед ним діяльність з управління, що визначаються відповідним професійним рівнем та особистісними якостями, а по-друге, особливостями закладу як освітньої організації, що характеризується своєю унікальною неповторною місією, особливостями об'єкту управління та результатами діяльності.

Проведений аналіз джерельної бази свідчать про різні авторські визначення поняття "управлінські вміння" та застосування наукових підходів до тлумачення його суті через різноманітні концепти або окремі педагогічні й філософські категорії (обсяг повноважень посадової особи, підготовленість до виконання професійних обов'язків, знання, досвід у тій чи іншій галузі науки, мотивація професійної діяльності тощо).

Розглядаючи вміння як атрибут професійної управлінської діяльності керівника закладу освіти, Т.М.Сорочан зазначає, що "будучи узагальненими вміннями, інтегрованою властивістю особистості, що визначає продуктивність, якість і швидкість опанування складною системою практичних дій професійної діяльності, управлінські вміння формуються в процесі навчання та набуття практичного досвіду і опосередковуються якостями особистості, її соціальною і творчою спрямованістю. Набуті знання та рівень сформованості управлінських умінь визначають ступінь підготовленості керівника до управлінської діяльності" [6, с.51-52].

Аналізуючи теоретично-прикладні аспекти управління закладами освіти, ряд науковців [7] розглядає управлінські вміння як "сукупність стратегій, принципів, методів, засобів і форм наукового керівництва будь-якою діяльністю з метою підвищення її ефективності та являє собою цілісний процес реалізації управлінських функцій".

Ми погоджуємося з думкою Г.В.Осовської, яка під управлінськими вміннями розуміє вимоги до менеджера, які є трансформованими знаннями, що втілюються при здійсненні конкретних управлінських операцій: правильно планувати роботу, аналізувати ситуацію, проводити нараду, видавати розпорядження тощо [3].

Л.І.Паращенко розглядає досліджуваний феномен як готовність особистості здійснювати діяльність з управління, що забезпечується використанням відповідних засобів (знання, навички, прийоми, техніки) та проявом особистісних якостей [4].

Автори навчального посібника "Підготовка керівника середнього закладу освіти" під управлінськими вміннями розуміють "складні способи діяльності, які

формується шляхом усвідомленого застосування знань у процесі цілеспрямованого виконання управлінських актів з діагностування, регулювання, контролю за функціонуванням керованих об'єктів і прийняття керованих рішень" [5, с.45].

Нам імponує думка Л.Верещак, яка під управлінськими вміннями розуміє сукупність певних дій, здійснюваних на основі спеціальних знань, що мають міждисциплінарний характер і обумовлюють здатність до успішного виконання управлінської діяльності [1, с.79].

У контексті нашого дослідження, під *управлінськими вміннями менеджера закладу освіти* будемо розуміти його здатність досягати мети управлінської діяльності, що забезпечується шляхом прояву особистісних якостей й усвідомленого застосування професійних знань і навичок.

Процес розвитку управлінських умінь відбувається у декілька етапів:

- зацікавлення управлінською діяльністю;
- усвідомлення законів матеріалістичної діалектики;
- отримання змістовних теоретичних знань з питань управлінської діяльності;
- отримання практичних навичок (первинних) з конкретних питань управлінської діяльності;
- перенесення (застосування, поєднання) знань з управлінської діяльності та вироблених управлінських навичок у практику повсякденної роботи [2].

Для того, щоб визначити сукупність умінь керівника закладу освіти, необхідних йому для здійснення ефективного управління, ми здійснили аналіз різних підходів щодо класифікації управлінських умінь менеджерів різних сфер діяльності. У відповідності зі специфікою діяльності менеджера сфери освіти, логічним представляється поділ управлінських умінь на: уміння управління діяльністю організації та уміння управління відносинами. До першої групи віднесено діагностико-прогностичні, організаційно-регулятивні та контрольно-коригувальні вміння. В основі умінь другої групи лежать уміння управляти комунікацією та власною поведінкою (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація управлінських умінь (за Т.А.Махинею) [2]

Група умінь	Типи умінь	Сукупність умінь
Управління діяльністю організації	Діагностико-прогностичні	• уміння визначати стратегічні та тактичні цілі, специфіку, головні завдання та прогнозувати на цій основі діяльність і концепцію закладу освіти; • уміння здійснювати освітній моніторинг, виявляти й оцінювати динаміку розвитку закладу освіти; • уміння здійснювати перспективне, річне й оперативне планування.
		• уміння добирати й раціонально

	<i>Організаційно-регулятивні</i>	розставляти педагогічні кадри, делегувати повноваження; • уміння організовувати та мотивувати колектив до високопродуктивної праці; • уміння створювати умови для постійного професійного розвитку колективу; • уміння зміцнювати матеріально-технічну базу закладу освіти; • уміння організовувати раціональний режим роботи закладу освіти; • уміння приймати й організовувати виконання управлінських рішень з організаційного, педагогічного та фінансово-економічного напрямів діяльності закладу освіти.
	<i>Контрольно-коригувальні</i>	• уміння створювати систему контролю й контролювати організаційний, педагогічний та фінансово-економічний напрям діяльності закладу освіти; • уміння аналізувати результативність підвищення кваліфікації педагогів та проводити атестацію педагогічних працівників; • уміння оперативно усувати недоліки початкових рішень й адаптувати нові фактори, що виникають у ході здійснення управлінської діяльності; • уміння здійснювати контроль за технікою життєдіяльності дитячого та педагогічного колективу, дотриманням санітарно-гігієнічного режиму у закладі освіти.

Управління відносинами	Уміння керівника управляти комунікацією	• уміння створювати сприятливий соціально-психологічний клімат; • уміння представляти заклад освіти у зовнішньому середовищі (ефективно взаємодіяти з адміністративними, громадськими, спонсорськими та іншими організаціями, фізичними та юридичними особами); • уміння ефективно спілкуватися з учасниками педагогічного процесу; • уміння запобігати конфліктам у колективі та розв'язувати їх.
	Уміння керівника управляти власною поведінкою	• уміння володіти собою в будь-якій ситуації; • уміння забезпечувати умови для розвитку власної особистості та постійного професійного вдосконалення; • уміння здійснювати критичний аналіз власної управлінської діяльності.

Отже, у кожній конкретній ситуації управлінські вміння тісно взаємодіють між собою, сприяючи реалізації певних управлінських функцій, і дозволяють підвищити результативність управління закладом освіти. Керівник із високим рівнем управлінських умінь зможе досягти повноцінного розвитку своєї особистості та буде здатним до ефективного управління педагогічним процесом.

Список використаних джерел:

1. Верещак Л. Формування управлінських умінь у педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів як чинник реалізації сучасних вимог освітнього менеджменту. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Випуск 15. С.77-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2015_15_18
2. Махия Т.А. Тенденції розвитку управлінських умінь керівників дошкільних навчальних закладів в умовах інформатизації освіти. *Народна освіта. Науково-методичний електронний педагогічний журнал*. Випуск 1 (19), 2013. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1127
3. Осовська Г.В. Основи менеджменту: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Кондор, 2003. 554с.
4. Паращенко Л.І. Формування організаторських та управлінських умінь в учнів ліцею бізнесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. К., 2002. 19 с.
5. Підготовка керівника середнього закладу освіти: [Навчальний посібник]. [ред. Л.І. Даниленко]. К.: Міленіум, 2004. 272с.

6. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика. Луганськ : Знання, 2005. 384с.

7. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти: Науково-методичний посібник / [Калініна Л.М., Островерхова Н.М., Остапенко А.Ф. та ін.]; за ред. Л.М. Калініної. К.: ПП Компанія "Актуал. освіта", 2002. 310с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Манько Ольга, студентка II курсу факультету психології та соціальної роботи ОПП "Початкова освіта"

Науковий керівник: **Демченко Н.М.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

У статті розкрито інновації у змісті та технологіях навчання у контексті мовно-літературної освітньої галузі згідно з вимогами Нової української школи. Зокрема, на основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду з'ясовано ефективність формування пізнавального інтересу учнів шляхом впровадження інноваційних технологій на уроках літературного читання. Обґрунтовано зміст понять "інновації", "інноваційні технології".

Висвітлено варіанти визначення умовного рівня пізнавального інтересу учнів шляхом застосування методів психологічного дослідження з метою впровадження новітніх технологій.

Позначено основні інноваційні технології навчання, які ефективно застосовуються на уроках літературного читання. З'ясовано їх значення та місце в контексті сучасного уроку.

Розглянуто найефективніші методи та прийоми впровадження інноваційних технологій в курс "Літературне читання", які спрямовані на реалізацію творчого потенціалу учнів, активізації пізнавального інтересу, розвитку критичного та аналітичного мислення. Зазначено, що у навчанні курсу відбувається інтерактивна взаємодія всіх учасників навчального процесу, де учні беруть участь у діалозі, вирішенні проблемних ситуацій, аналізують обставини з різних сторін, вміють самостійно працювати з текстом, критично аналізувати події, героїв, мають навички роботи в парі чи групі.

Виділено основні вправи із застосуванням інноваційних технологій навчання на уроках літературного читання, що забезпечують ефективне формування пізнавального інтересу.

Ключові слова: інновації, інноваційні педагогічні технології, молодші школярі, Нова українська школа, курс "Літературне читання", дослідження, пізнавальний інтерес.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови вимагають кардинально нових підходів до навчання молоді. Гуманізація, демократизація,

розвиток творчого та критичного мислення, формування пізнавального інтересу – невід'ємні елементи всебічного розвитку кожної особистості. Одним із найефективніших способів досягнення визначеної мети є впровадження інноваційних технологій в процес навчання молодших школярів.

Інноваційні підходи забезпечують позитивну мотивацію, а отже, є складовою формування пізнавального інтересу. Навчальна програма для початкової школи передбачає чітко сформовані завдання для вчителя. Проте, останнім часом у дітей спостерігається зниження інтересу до навчання.

Як подолати цю суперечність? З метою подолання інертності учнів до навчання, необхідно вносити в урок нові сучасні елементи.

Одними із основних інструментів вчителя початкових класів є підручник, живе усне мовлення, розраховане на сприйняття учнями молодшого шкільного віку. Тому значне місце у формуванні особистості учня посідають уроки з навчальної дисципліни "Літературне читання". Однак, нагальною залишається проблема формування комунікативної компетентності учнів як державною, так і іноземною мовою, яка передбачає формування вмінь висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття факти та погляди через види мовленнєвої діяльності і, зокрема, через читання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням впровадження інноваційних технологій в навчальний процес присвячені роботи багатьох відомих педагогів: Н. Бібік, М. Вашуленко, М. Малигіна, Л. Онищук, Т. Пироженко, О. Пометун, О. Савченко, Г. Сиротненко та інші.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб розкрити поняття інноваційних технологій у початковій освіті, визначити основні методологічні вимоги до інноваційних технологій, зокрема, адаптація інтерактивного навчання, як ефективного способу формування пізнавального інтересу на уроках літературного читання у початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Основною метою сучасної початкової освіти є створення умов для розвитку і самореалізації особистості молодшого школяра. Ефективності цього процесу сприяє впровадження інноваційних технологій навчання, що ґрунтується на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання у початковій школі.

Завдання вчителя впроваджувати такі інноваційні технології, які були б корисними для конкретного класу. Для цього необхідно визначити не лише рівень навчальних досягнень учнів, а й емоційні відносини в класі, творчий потенціал кожного учня, оскільки впровадження інноваційних технологій може зробити урок яскравим, насиченим, активним, цікавим. Проте некоректне застосування може спонукати учнів до занадто спрощеного їх ставлення до навчання. Відповідно впровадження інноваційних технологій вимагає ретельної підготовки вчителя до їх застосування. Керуючись цим положенням, учитель має враховувати пізнавальні та фізичні можливості, інтереси учнів, а також має попереджувати труднощі і запобігати їм.

Розглянемо й уточнимо ключові поняття "інновація" та "інноваційна педагогічна технологія". Слово "інновація" в перекладі з латинського означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Більшість науковців трактують інновацію як оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій [6].

І. Дичківська називає інноваційні технології не тільки ідеями, підходами, методами, а й комплексом елементів педагогічного процесу, які несуть в собі прогресивне джерело, що дає змогу в ході змін і ситуацій ефективно розв'язувати проблеми [2].

Розвиток сучасних технологій потребує високого рівня сформованості читацьких умінь у молодших школярів. Саме стрімке зростання обсягу інформації, яку необхідно засвоїти дітям, потребує збільшення темпу читання, швидкості і якості розуміння прочитаного. З огляду на це важливим завданням є формування в учнів першооснов самостійної читацької діяльності, самостійно працювати з книгою, виробити звичку знаходити відповіді на свої "чому?". Це можливо за умов розвитку пізнавального інтересу, критичного та логічного мислення, що є основною метою інноваційних технологій навчання.

Учні повинні мати такі навички: думати, розуміти суть речей, осмислювати і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію, практикувати її та застосовувати в конкретних умовах, формулювати та відстоювати конкретну думку. Цього можна досягти за допомогою активного, зокрема інтерактивного, навчання.

Інноваційні технології навчання є ефективним засобом формування пізнавального інтересу учнів, що є невід'ємним елементом розвитку особистості. Ще К. Ушинський відмітив, що необхідно пам'ятати, що важливо передати учню не ті чи інші знання, але розвинути у нього бажання та здібність самостійно, без учителя отримати нові знання.

Пізнавальні інтереси молодших школярів часто поверхневі, фрагментарні, ситуативні, пов'язані з переживанням свого ставлення до предмету в даний момент. Прикладом високого рівня пізнавального інтересу на уроці є формування учнями власних висновків, поява питань, прагнення спостерігати, тривало розглядати об'єкт, з'ясовувати властивості і особливості, що цікавлять дитину, предметів і явищ, емоційно-пізнавальна активність, що виявляється в бесідах, в обговоренні побаченого з однолітками і дорослими, виправленні і доповненнях відповідей друзів-однокурсників, реакція на дзвінок як свідчення післядії цікавого або нецікавого уроку.

Щоб впроваджені інноваційні технології мали високу ефективність необхідно з'ясувати вже наявний інтерес учнів до предмету. Це можна зробити за допомогою методик психолого-педагогічного дослідження. Наведемо приклади можливих методів дослідження сформованості рівнів пізнавального інтересу молодших школярів на уроках літературного читання відповідно трьом критеріям [10].

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>	<i>Методи діагностики</i>
Мотиваційний	наявність інтересу до навчального предмету;	анкетування учнів за методикою Г. Щукіної

	цілеспрямованість діяльності, самостійність, вміння долати труднощі	
Когнітивний	знання, отримані на уроках літературного читання з вивчених тем	тестування учнів
Дієво-практичний	прояв інтересу на уроках; активність, сумлінність, відповідальність.	спостереження за учнями під час уроків; аналіз результатів (продуктів) навчальної діяльності учнів

С. Осіпова досліджувала інноваційні технології та впровадження їх у процес викладання літературного читання в початкових класах. Вона визначає, що на уроках літературного читання вчителі можуть використовувати декілька методів одночасно, організовуючи навчальний процес згідно з положеннями теорії розвитку критичного мислення і вдосконалюючи саме цим систему навчання [8].

Відомо, що дитина, яка не вміє швидко читати та водночас розуміти прочитане, не опанує письмо і матиме труднощі у виконанні роботи в класі чи домашнього завдання. Такому учню не буде цікаво на уроках, його пізнавальна активність перебуватиме на низькому рівні. Чим раніше дитина опанує навички читання, тим швидше вона відчує задоволення від власних навчальних досягнень, а цей аспект безпосередньо стосується концепції сучасної НУШ [1].

Визначимо основні інноваційні технології навчання, які сприяють ефективному формуванню пізнавального інтересу на уроках літературного читання [4]:

1. **Технологія розвитку критичного мислення**

Мета цієї технології полягає у розвитку розумових навичок учнів, необхідних не тільки в навчанні, але і в звичайному житті; умінні брати до уваги зважені рішення, аналізувати різні сторони явищ.

У рамках цієї технології можна використовувати такі форми роботи як "Кластер", "Світлофор", "Синквейн", "Кубик Блума", "Шість цеглинок Lego".

Наведемо приклад застосування технології критичного мислення на уроці літературного читання:

А) Фрагмент уроку з використанням стратегії "Фішбоун"

Тема: Добро та зло

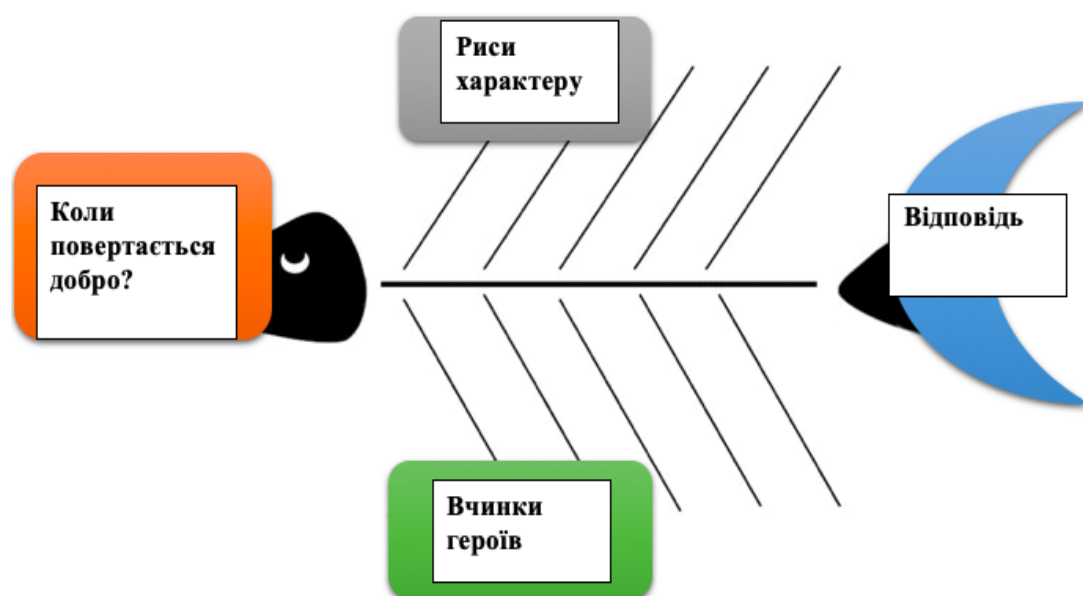
Мета: Формувати навички свідомого виразного читання; удосконалювати вміння учнів правильно інтонувати мову дійових осіб; розвивати зв'язне мовлення, уяву, образне мислення; збагачувати словниковий запас учнів; виховувати любов до читання, почуття дружби, товарищескості.

Хід уроку

I. Актуалізація.

II. Усвідомлення змісту:

- ✓ Опрацювання української народної казки "За добро – добром".
- ✓ Стратегія "Фішбоун".
- 1. Клас ділиться на групи по 4-5 осіб.
- 2. Кожна група отримує графічне зображення риби із надписами:
 - на голові (проблема) – **Коли повертається добро?**;
 - на верхніх кістках (причини) – **Риси характеру**;
 - на нижніх кістках (факти) – **Вчинки героїв**;
 - на хвості (висновок) – **Відповідь**.

3. Кожна група отримує картки із рисами характеру людини: жорстокість, недовіра, мудрість, ввічливість та вдячність, милосердя, дотримання слова.

Завдання:

- 1) розкласти на текст в підручнику карточки, де проявляються відповідні риси характеру;
- 2) дати відповідь на питання:
 - Добро робить добра людина, чи зла?
- 3) вибрати і залишити риси характеру доброї людини;
- 4) розкласти їх на верхні кістки схеми-риби.
4. Кожна група презентує результати своєї роботи.

III. Рефлексія.

Б) Фрагмент уроку з використанням стратегії "Сенкан"

Тема: Змістовний зв'язок між частинами тексту. Удосконалення тексту.

Мета: Закріпити знання учнів про будову тексту та частини мови; удосконалювати вміння учнів визначати тип тексту; розвивати зв'язне мовлення,

уяву, образне мислення; збагачувати словниковий запас учнів; виховувати любов до народних традицій, почуття дружби, взаємодопомоги.

Хід уроку

I. Актуалізація.

II. Усвідомлення змісту.

III. Рефлексія.

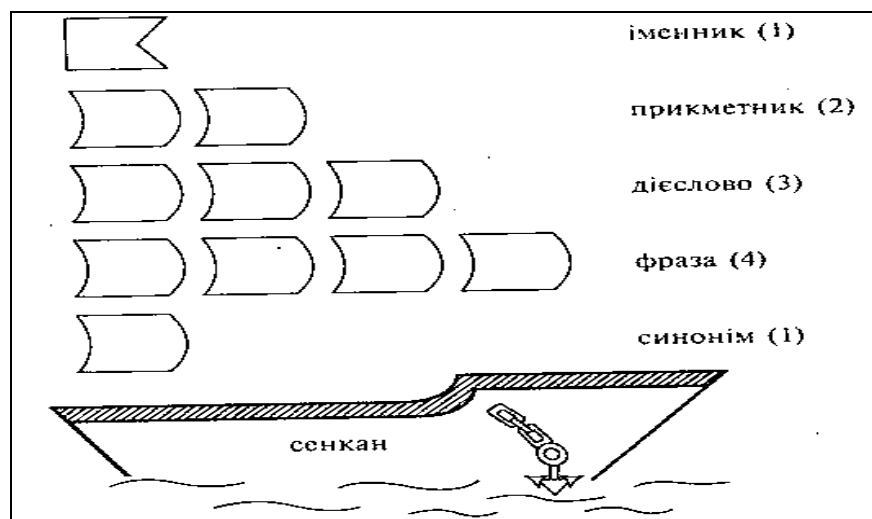
Стратегія "Сенкан"

1) Клас ділиться на групи по 4-5 осіб.

2) Кожна група отримує перфокарту:

Завдання:

Скласти сенкан до слова "Вишиванка" (5-7 хвилин)

3) Кожна група презентує результати своєї роботи.

В) Стратегія "Методика взаємних запитань"

Учні читають текст у парах, зупиняючись після того, як прочитали абзац. Після ознайомлення з абзацом тексту по черзі ставлять одне одному запитання на розуміння прочитаного. Це можуть бути запитання відносно головної думки тексту, відтворення основних ідей, важливої інформації у прочитаному абзаці. Важливо, щоб учні ставили не лише буквальні запитання (Що? Де? Коли? Що зробив?), а й запитання, які стосуються ідей, що не лежать на поверхні (Чому? Що буде далі? З чого це видно? Чи може це статися в нашому житті?).

Г) Метод піктограм

Піктограма це зображення, що передає малюнком якусь інформацію. Піктограми дуже добре використовувати при обробці текстів і віршів. На уроках читання вони корисні як з точки зору запам'ятовування слів, так і з точки зору розвитку художнього мислення. Спочатку читається все твір від початку до кінця, потім по рядках або по частинах плану. Після цього учень малює піктограму до кожного уривку. Потім я продовжую читати, а дитина слухає і знову малює. При цьому малюнок повинен нагадувати текст.

2. Інформаційно-комп'ютерна технологія

Комп'ютерні технології можуть бути органічно включені в будь-який етап уроку: під час індивідуальної або словникової роботи, при введенні нових знань, при

узагальненні і закріпленні, для контролю знань, умінь і навичок. Крім того, за допомогою даної технології можна використовувати різноманітні форми організації пізнавальної діяльності: фронтальну, групову, індивідуальну. Комп'ютер допомагає залучити всіх учнів класу в літературну творчість.

Готуючись до уроку, можна швидко знайти інформацію про письменника в Інтернеті: факти біографії, портрети, фотографії. Скласти презентації до уроків, вставляючи в них документальні фільми або аудіозапис з голосом письменника.

Уроки з використанням інформаційних технологій не тільки розширюють і закріплюють отримані знання, а й в значною мірою підвищують творчий та інтелектуальний потенціал учнів.

3. Технологія інтегрованого навчання

В сучасній педагогічній науці інтегроване навчання трактується як комплексний підхід до освітнього процесу і безпосередньо до уроку чи його частини без поділу на окремі дисципліни. В усьому цивілізованому світі технологія інтегрованого навчання є необхідною умовою для надання якісної освіти. Урок літературного читання можна інтегрувати з будь-яким іншим предметом. Наприклад урок опрацювання тексту чи вірша можна об'єднати з уроком образотворчого мистецтва, де діти намалюють персонажа чи події прочитаного твору. Також читання можна інтегрувати з уроком математики, де за змістом прочитаного твору діти складатимуть задачу, вдосконалюватимуть обчислювальні навички, розвиватимуть логічне мислення. Ця технологія формує цілісний світогляд про навколишній світ, активізує пізнавальну діяльність.

4. Ігрова технологія

Ігрові технології найкраще активізує пізнавальну активність дитини і полегшують складний процес навчання, сприяє як придбання, так і розвитку багатьох якостей особистості. При навчанні читання гра викликає в учнів потребу прочитання завдань, що допомагає формуванню навички швидкого, усвідомленого читання цілими словами [7].

На уроках літературного читання можна впроваджувати такі ігрові технології: мовні розминки, ігрові вправи на розвиток артикуляції, зорового сприйняття, уваги, читання фраз з різною інтонацією. (Прочитай весело, задерикувато, з питальною інтонацією, ствердно, здивовано або скоромовкою, різним темпом (прискореним, уповільненим, посиленням темпу, переходом на шепіт). Використовувати вправи "Фотоапарат", "Мікрофон", "Черепашка і сорока", "Повітряні кульки", "Пастка". Прикладом ігрової технології є:

А) Зіграй у гру "Мотрійки". В поданих словах відшукай ті, які є в тексті, обведи їх і прочитай.

Королева, дитинка, купалась, нетямився, дивовижні, запросила, виступила, висловила, знешкодити, пом'якшити, спіткає, вберегти, сповнилось, покої, нарешті, стримить, навкруги, доскубла

5. Парно-групові технології

На початку впровадження групової форми роботи педагоги рекомендуються створювати групи, у складі яких перебуватимуть учні з різним рівнем навчальних

досягнень, особливостями пізнавальної та емоційної сфери. Тут вчитель має брати до уваги не тільки бажання дітей, їх психологічну єдність, але й потенційні можливості для успішної навчальної діяльності.

Приклади вправ для парно-групової роботи на уроці літературного читання:

А) Дати характеристики дійовим особам, використовуючи слова з довідки:

Дбайливий, бешкетний, турботливий, здатний на самопожертву, допитливий, несерйозний, неграмотний, жорстокий, товариський, веселий, страшний, бездушний, безтурботний, неслухняний, безпечний, довірливий.

Б) Встановити послідовність подій, пронумерувавши речення [9]:

- Піноккіо розпачливо заверещав.
- Піноккіо узяв буквар і попрямував до школи.
- Дерев'яний хлопчик подолав відстань від задніх рядів до передніх і опинився на сцені.
- Він завагався: іти в школу чи завернути послухати музику.
- Коли Піноккіо зайшов до театру, там мало не зчинилася революція.
- За одну мить дерев'яний хлопчик продав буквар.

6. Проектна технологія

Проектна технологія – створення вчителем під час навчального процесу таких умов, за яких його результатом є вдосконалення індивідуальності учня, його потенційних здібностей, виховання мотивації, особистісних та вольових якостей: самостійності, цілеспрямованості, організованості в роботі.

7. Дослідницька технологія

Дослідницька технологія сприяє набуттю учнями досвіду дослідницької роботи в пізнавальній діяльності. Це дає змогу вчителю об'єднати розвиток інтелектуальних здібностей учнів з дослідницькими вміннями і на цій основі формувати активну творчу особистість.

8. Технологія проблемного навчання

Технологія проблемного навчання передбачає створення вчителем самостійної пошукової діяльності учнів із розв'язання навчальних проблем, під час якої формуються нові знання, уміння, навички та розвиваються здібності дитини, активність, зацікавленість, ерудиція, творче мислення та інші значущі якості особистості. Проблемні ситуації зручно створювати при розв'язуванні задач, під час мотивації, використовуючи різні цікаві факти, прислів'я, приказки, загадки, поетичні рядки, літературні твори [3].

9. Технологія розвивального навчання

Технологія розвивального навчання – це активно-діяльнісний спосіб навчання, під час якого враховуються та використовуються природні закономірності індивідуального розвитку дитини, що зумовлюють розвиток знань, умінь, навичок і способів розумових дій, емоційно-ціннісної та діяльнісно-практичної сфер. Метою даної технології є загальний розвиток учня, його інтелектуальні можливості, почуття, уміння вчитися та спілкуватися, формування творчої особистості.

Висновки. Проведене наукове дослідження дає можливість стверджувати, що застосування інноваційних технологій на уроках літературного читання робить освітній процес цікавим, насиченим, забезпечує умови формування і розвитку всебічно розвиненої творчої особистості, що є засобом формування пізнавального інтересу. В сучасних умовах розвитку суспільства, культури і освіти, педагогічна діяльність повинна обов'язково мати інноваційну спрямованість.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhenniyaderzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 05.05.2022).
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник]. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. Х.: Вид. група "Основа", 2009. 160 с.
4. Ігнатенко М. Сучасні освітні технології. 2013. №4. С. 2-6.
5. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / за заг. ред. Л. І. Даніленко, Е.Ф. Паламарчук. К. : Логос, 2004. 220 с.
6. Інноваційні технології. Навчання раннього читання за методикою М. Зайцева. URL: <http://romny-dzvinochok.com.ua/metodichna-skarbnichka/inovatsijni-tehnologi/navchannja-chitannju-za-metodikoju-m-zajceva.html> (дата звернення: 05.05.2022).
7. Колесник Л. Інтерактивні методи навчання на уроках читання. *Початкова школа*. 2014. № 1. С. 22-25.
8. Осіпова С. Впровадження інноваційних технологій у процесі викладання літературного читання в початкових класах. *XIII Хмурівські читання – кафедра ТiМСО. Обласна науково-практична інтернет- конференція*. 2017. URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura13/osipova-svitlana-illivna-vprovadzhennya-innovatsijnyh-tehnolohij-u-protsesi-vykladannya-literaturnoho-chytannya-v-pochatkovyh-klasaх> (дата звернення: 05.05.2022).
9. Савченко О.Я. Читання. Навчання і виховання учнів 1-4 класів. Київ: Початкова школа, 2005. 252 с.
10. Стеценко Т. Формування пізнавального інтересу молодших школярів шляхом упровадження нестандартних уроків [Електронний ресурс]. URL: www.teacherjournal.com.ua/attachments (дата звернення: 05.05.2022).

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ніколенко Тетяна., магістрантка І курсу , факультету психології та соціальної роботи ,спеціальність " Початкова освіта"

Науковий керівник: **Дубровська Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Постановка проблеми. Здоров'я людини є основою благополуччя та джерелом повноцінного життя. Проте з кожним роком спостерігається значне погіршення стану здоров'я українців. На жаль, статистичні дані Міністерства охорони здоров'я України та Всесвітньої організації охорони здоров'я свідчать про те, що тенденція погіршення стану здоров'я населення як нашої країни, так і багатьох інших набрала стійкого характеру.

На державному рівні в останні роки прийнято документи, які мають виправити ситуацію, що склалася. Так, затверджено Концепцію розвитку системи громадського здоров'я (2016), Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року (2017), Національний план заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку (2018), підписано Указ Президента "Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей" (2019) тощо. Одним із останніх документів є Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі (2020), що є важливим як для системи охорони здоров'я, так і для освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питань здоров'я і здорового способу життя учнів у своїх працях торкалися Т. Андреева, О. Артюх, О. Балакірєва, О. Ващенко, Д. Воронін, П. Дупленко, І. Єрохіна, В. Єфімова, І. Зимня, О. Ковальова, Г. Ковганич, І. Корженко, Ю. Науменко, Н. Погоріла, С. Свириденко, В. Оржеховська, О. Єжова, А. Хуторський та інші. Основи формування здорового способу життя молодших школярів розкривалися у працях таких дослідників, як Т. Бойченко, І. Василяшко, Л. Височан, Г. Горащук, М. Дедловська, О. Дубогай, С. Дудко, І. Жаркова, Г. Зайцев, І. Калиниченко, О. Карпенко, В. Ковалько, Я. Кодлюк, Т. Круцевич, К. Огніста, Ю. Півненко, І. Середа, М. Удовенко, М. Чепіль та ін.

Науковці переконують, що вчителі мають всі можливості для того, щоб сприяти збереженню здоров'я дітей. Освітній процес загалом та кожен урок зокрема несуть значний потенціал, який варто використати для формування здорового способу життя.

Мета статті – обґрунтувати роль учителя у формуванні здорового способу життя молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Особливість та унікальність діяльності вчителя початкових класів полягає в тому, що він безпосередньо впливає на розвиток, соціалізацію дитини, формування ціннісного ставлення до навколишнього світу і формування культури здорового способу життя. У вимогах до вчителя, проголошених у Концепції реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" зазначено, що у навчанні мають бути враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей. Педагог має навчити дітей справлятися зі стресом та напругою, що є важливим для психічного здоров'я молодших школярів. До цього ж має бути забезпечено неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолано будь-яку дискримінацію. Учителі мають навчати, як плекати в собі гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти [8]. Концепція ґрунтується на шести принципах, два з яких безпосередньо стосуються таких основ здоров'язбереження: власне, здоров'я – формування здорового способу життя і створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку; безпека – створення

атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де немає насильства і цькування.

Вимоги до діяльності вчителя щодо здоров'язбереження школярів визначені і в Професійному стандарті "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти" (2020). Так, трудова функція В "Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища" передбачає:

- інклюзивну компетентність: здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища, здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами; здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів;

- здоров'язбережувальну компетентність: здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здатність здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учнями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни; здатність формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя; здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності; здатність надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу;

- проєктувальна компетентність: здатність проєктувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів.

Отже, визначені в документах вимоги до вчителя переконують у тому, що під час вибору стратегії формування здорового способу життя в молодшому шкільному віці необхідно враховувати психологічні та психофізіологічні характеристики віку, спиратися на зону актуального розвитку, пам'ятаючи, що провідні цінності здоров'я та здорового способу життя є необхідним і обов'язковим компонентом здоров'язбережувальної діяльності закладу освіти, що вимагає відповідної здоров'язберігаючої організації всього життя дитини [1, с. 243].

Корисним для вчителів початкових класів є розуміння основних показників, що характеризують дитину молодшого шкільного віку. Ю. Мельник відповідно до визначеної системи критеріїв культури здоров'я учня, охарактеризував компоненти здоров'я молодших школярів, які варто враховувати педагогам в освітньому процесі взагалі і для створення здоров'язбережувального освітнього середовища зокрема. Так, особливості розвитку фізичного компонента особистості учня початкових класів полягають в тому, що пропорційно збільшується зріст і вага; кістковий апарат відзначається гнучкістю. Збільшується вага всіх м'язів, сприяючи зростанню фізичної сили дітей, підвищується здатність організму до відносно тривалої діяльності. Дрібні м'язи кисті руки розвиваються повільніше, проте діти добре володіють ходьбою, бігом; добре розвинені органи чуття.

Особливості психічного компонента особистості учня початкових класів полягають в тому, що молодші школярі рухливі, непосидючі, імпульсивні, мають нестійку увагу. Соціальний компонент особистості учня початкових класів розвивається під впливом відносин між суб'єктами освітнього процесу: встановлюються контакти та зав'язуються дружні стосунки з однокласниками;

вчитель сприяє розвитку та соціальному вихованню особистості, засвоєнню дитиною соціально визнаних правил та норм, а батьки формують у дитини навички соціальної поведінки щодо вимог соціуму.

Важливе значення має розвиток духовного компонента, оскільки вчителі мають беззаперечний авторитет серед учнів початкових класів, тому вони безпосередньо впливають на розвиток духовної складової особистості учня, формуючи ціннісні орієнтації, інтереси, переконання, світогляд дитини [9, с. 62].

Враховуючи наскрізність процесу формування здоров'язбережувальної компетентності, діяльність учителя має бути орієнтована на формування в дітей стійкої позиції щодо цінності здоров'я, почуття відповідальності за збереження й зміцнення власного здоров'я, поглиблення знань, умінь та навичок, пов'язаних з усіма складовими здоров'я.

Разом з тим формування здоров'язбережувальної компетентності має відбуватися і в процесі реалізації завдань соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі, а саме, реалізуватися як в змісті інтегрованого курсу "Я досліджую світ", так і на інших навчальних предметах, враховуючи інтегративний підхід до навчання в початкових класах.

Звернемося до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. No 87, у якому визначено, що метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку.

Відповідно здобувач початкової освіти для реалізації мети галузі має навчитися дбати про особисте здоров'я і безпеку, реагувати на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту; визначати альтернативи, прогнозувати наслідки, ухвалювати рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб; робити аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізувати та оцінювати наслідки і ризики; виявляти підприємливість та поводитися етично для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту. У додатках до Державного стандарту визначено обов'язкові результати навчання здобувачів.

На основі стандарту розроблено дві типові освітні програми під керівництвом Р. Шияна (НУШ-2) та О. Савченко (НУШ-1).

Так, в типовій програмі НУШ-2 конкретизовано завдання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі серед яких:

- формування у школярів стійких переконань щодо цінності життя, здоров'я і безпеки для себе і тих, хто його / її оточує;
- виховання дбайливого та усвідомленого ставлення до власного здоров'я і безпеки;
- формування в учнів сталої мотивації до здорового способу життя;
- формування свідомого прагнення дотримуватися безпечної, здорової та етичної поведінки для поліпшення добробуту;

- формування вміння вчитися без шкоди для здоров'я тощо.

У цій типовій програмі зміст соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі структуровано за трьома змістовими лініями: "Безпека", "Здоров'я", "Добробут", кожна з яких передбачає розвиток певних умінь та навичок. Разом з тим навчальний матеріал змістових ліній реалізується наскрізно в кожній темі через взаємоінтеграцію і взаємодоповнення.

У типовій програмі НУШ-1 мета, завдання, зміст громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, природничої освітньої галузі визначено комплексно. Змістові лінії зазначеної програми визначають теми щодо формування здоров'язбережувальної компетентності. До прикладу, змістова лінія "Людина" передбачає вивчення особливостей здорової і безпечної поведінки. Змістова лінія "Людина серед людей" окреслює соціальну складову здоров'я – вивчаються стандарти поведінки в сім'ї, суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці [3].

Для того щоб здійснювати освітню діяльність, спрямовану на збереження і зміцнення здоров'я дітей, учитель насамперед сам повинен усвідомлювати цінність здоров'я, відчувати себе суб'єктом валеологічної діяльності. Педагогу варто розширювати власні знання про фактори, що формують здоров'я людини, про принципи та елементи здорового способу життя, оволодіваючи навичками й уміннями самооцінки функціонального стану організму, а також оцінки здоров'я молодших школярів [4, с. 20].

Відповідно до специфіки своєї педагогічної діяльності вчитель початкових класів може застосувати комплекс освітніх та виховних ресурсів здоров'язбережувальної взаємодії в початковій ланці освіти на засадах педагогічного дизайну з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності [11, с. 3].

На думку Б. Долинського, здоров'язбережувальними видами діяльності вчителя у початковій школі є такі, як: навчальна, виховна, ігрова, спортивно-ігрова, фізкультурно-оздоровча, дозвіллева, екологічна, які є взаємопов'язаними і спрямованими на зміцнення фізичного, психологічного, морально-духовного й соціального здоров'я молодших школярів; формування здоров'язбережувальних навичок і умінь, що передбачає оптимізацію освітнього процесу [4, с. 53].

Н. Молодиченко зазначає, що вчитель повинен уміти визначати стан фізичного, психоемоційного розвитку дитини, складати комплекси вправ для поєднання рухової та навчальної діяльності учнів. Тільки у поєднанні та реалізації в освітньому процесі оздоровчих функцій школи, її завдань та цілей, які пристосовані до дитини, можна сформувати у здобувачів освіти свідому добровільну мотивацію як до отримання знань, так і до збереження власного здоров'я [10, с. 246].

Від правильної організації уроку залежить здатність педагога тривалий час підтримувати працездатність дітей на високому рівні й запобігати передчасній втомлюваності. Особливого значення для формування в учнів здорового способу життя та безпечної поведінки має емоційність і доступність навчального матеріалу, його унаочнення. Щоб забезпечити мотивацію учіння школярам слід пропонувати

завдання проблемного і творчого характеру, завдання різного рівня складності, практичні вправи. У роботі необхідно використовувати сучасну техніку і наочність – малюнки, ілюстрації, фотографії, слайди, комп'ютерні презентації, а також цікавий пізнавальний матеріал – казки, вірші, ігри, ребуси, загадки, прислів'я тощо. Важливо практичні роботи виконувати з учнями в дієвій формі під час опрацювання відповідної теми для досягнення мети уроку [2].

У процесі формування в учнів навичок здорового способу життя доцільно керуватися такими пріоритетами, які будуть відображатися на психічному здоров'ї молодших школярів: віра в цінність кожної дитини; дотримання конфіденційності; надання позитивної інформації, порад; повага до думки й позиції дитини [6, с. 64].

Значний вплив на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь матиме цілеспрямована робота з молодшими школярами в ході позакласних виховних заходів, що передбачають ознайомлення учнів з проблемами здоров'я й усвідомлення необхідності дотримання здорового способу життя [5, с. 57].

Позакласна робота дозволяє урізноманітнити урочну форму навчання цікавими й активними формами, наприклад: проєктами, ситуаційно-рольовими іграми, тренінгами, іграми-подорожами, квестами, колективно-творчими справами, екскурсіями.

Уявлення про здоровий спосіб життя, охорону та зміцнення здоров'я у молодших школярів доцільно формувати шляхом підготовки та проведення певних тематичних заходів, оскільки саме сукупність освітньо-виховних, оздоровчих і лікувально-профілактичних заходів може сприяти формуванню та розвитку здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів.

Систематична співпраця вчителя, учня та батьків забезпечить формування здорового способу життя учнів. Крім того, освітній процес має ґрунтуватися на засадах його гуманізації, диференціації та психологізації [7, с. 42].

Висновки. Таким чином, професійна діяльність учителя початкової школи є унікальною за своєю спрямованістю, а особистість учителя є одним з найважливіших чинників формування здоров'язбережувальної компетентності учня початкової школи. Молодший шкільний вік є сензитивним для формування в учнів життєво важливих навичок, що в подальшому сприятимуть виробленню позитивного ставлення до власного здоров'я. Учителю має всі можливості цілеспрямовано впроваджувати елементи здоров'язбереження в освітній процес, що сприятиме покращенню усіх складових здоров'я, сформованості здоров'язбережувальної компетентності, здатності використовувати отримані знання в повсякденному житті.

Список використаних джерел:

1. Височан Л. Формування основ здорового способу життя в учнів молодших класів. Гірська школа Українських карпат. 2015. No 12-13. С. 241-243.
2. Гнатюк О. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи в сучасних умовах навчання. Conference Proceedings of the 6th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development (April 20–23, 2017, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. С. 109-111.

3. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
4. Долинський Б. Т. Здоров'язберігаюча діяльність учителя початкової школи: навчальний посібник. Одеса : Видавець М. П. Черкасов, 2010. 187 с.
5. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: монографія. Одеса: Видавець М. П. Черкасов, 2010. 265 с.
6. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг.ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
7. Кобан М. Ю., Лимар Ю. М. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. Інноваційна педагогіка. 2019. Випуск 12. Т. 1. С. 41-44.
8. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua>
9. Мельник Ю. Б. Концептуальні засади формування культури здоров'я особистості молодшого школяра : монографія. Харків : ХОГОКЗ, 2012. 244 с.
10. Молодиченко В. В., Молодиченко Н. А. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи. Здоров'я дітей і молоді: безпекові та психолого-педагогічні аспекти. 2020. Вип. 3. С. 237-251.
11. Осадченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : дис. ... канд. пед. наук :13.00.04. Житомир, 2017. 251 с.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ "ПРОЄКТНО-ОРІЄНТОВАНА ОРГАНІЗАЦІЯ"

Орел Андрій, магістрант 1 курсу факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Шевчук М.О.**, канд.. пед.. наук., доц. кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

У статті здійснюється теоретичний аналіз поняття "проектно-орієнтована організація", розкривається його сутність та основні характеристики. Автор вважає, що саме проектна орієнтація надає освітнім організаціям переваги в конкурентному просторі та дає змогу адаптуватися до постійних змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ключові слова: *проект, організація, проектно-орієнтована організація.*

Постановка проблеми. Стрімкі зміни та мінливе середовище існування організацій у нашому сьогоденні потребують швидкого реагування системи для збереження якості та ефективності діяльності. Соціально-економічні виклики зумовлюють трансформаційні процеси в організаціях. Все більше організацій у наш час переходять на шлях проектно-орієнтованого розвитку. Це обумовлено потребою принципово прискорити інноваційні процеси у всіх сферах діяльності організації. Саме проектний розвиток дає змогу адаптуватися до динамічних змін зовнішнього середовища і зберегти та зміцнити конкурентоспроможність організації. Отже, орієнтація на постійне виконання проектів не тільки виступає характерною рисою

існування організацій у наш час, а й створює переваги в конкурентному просторі над постійними і стандартизованими операціями в структурі діяльності організації.

Мета статті – теоретичний аналіз поняття "проектно-орієнтована організація".

Виклад основного матеріалу. Для розуміння терміну "проектно-орієнтована організація" ми з'ясували сутність терміну "проект".

Енциклопедичний словник трактує дану дефініцію (з лат. projectus – кинутий вперед) у трьох значеннях:

- 1) як задум, план бажаного майбутнього, що має підстави здійснитися;
- 2) як метод навчання, що передбачає досягнення соціально значущої мети;
- 3) як документацію (розрахунки, макети) для створення продукту, що містить раціональне обґрунтування та технологію здійснення [12, с. 1061].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови знаходимо, що проєкт буквально тлумачиться як задуманий план дій [2, с. 970].

Дослідники І. Зимня, Т. Сахарова, Є. Полат розуміють поняття "проект" більш широко, не тільки задум, але і його реалізація з отриманням конкретного результату (матеріальний, інтелектуальний, художній продукт) [5; 11].

Досить змістовний аналіз підходів до визначення змісту поняття "проект" подано у дисертаційному дослідженні С. Ізбаш. Проект розглядається автором як сукупність певних дій, документів, план, задум реалізації майбутньої діяльності [6].

Нам цікава думка А. Новікова, який вважає, що сьогодні проєкт набув нового значення і тлумачиться як завершений цикл продуктивної (інноваційної) діяльності: окремої людини, колективу, організації, навчального закладу, підприємства" [10].

Отже, під проектом ми розумітимемо інноваційну діяльність з розв'язання проблеми, яка обмежена за часом, потребує використання певних ресурсів і завершується конкретним продуктом, який сприяє подальшому розвитку особистості, колективу або організації.

Основою діяльності та розвитку суспільства виступають організації. Вони забезпечують усі сфери людського життя і відіграють роль функціонального посередника, який, з одного боку, дає особистості змогу включитися в соціально-економічні процеси, з іншого – забезпечує повноцінне життя особистості.

Роль організацій зростає в умовах індустріального суспільства, коли виконання складних і масштабних завдань вимагає зусиль не однієї людини.

У "Великому тлумачному словнику української мови" поняття "організація" трактується досить широко:

- 1) як дія із значенням організувати і організуватися;
- 2) як об'єднання на базі спільності інтересів, цілей, програм людей, суспільних груп, держав;
- 3) як сукупність людей, груп, які об'єднані для вирішення якого-небудь завдання на основі принципів розподілу праці, обов'язків, відповідальності та ієрархічної структури;
- 4) як громадське об'єднання, державна установа;
- 5) як складова частина управління, суть якої полягає в регулюванні окремих компонентів системи, досягненні оптимальності функціонування її частин; особливості будови, устрій чого-небудь, структура;

6) як фізичні й психічні особливості окремої особи;

7) як комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи [2, С. 679].

Енциклопедичне визначення терміну "організація" звучить як процес або сукупність дій, що призводять до утворення або удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [12, С. 935].

У поглядах науковців на розуміння даного терміну теж знаходимо певні відмінності.

За словами Р. Дафта, "організація – це соціальне утворення, яке характеризується спеціально визначеною структурою і діяльність якого підпорядкована певній меті [3].

На думку М. Мескона, А. Альберта, Ф. Хедоурі, "організацією слід називати групу людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети або цілей [8].

Отже, у науковій думці можна виділити два основних значення терміну "організація":

- організація як система;
- організація як процес.

У першому випадку організації притаманні всі ознаки системи, а саме: поділ на структурні елементи, їх взаємозв'язок та взаємовплив, цілісність побудови, результативність дії системи елементів краща за ефективність роботи кожного складового компоненту.

У другому випадку організація виступає проявом суспільної діяльності. У такому разі організація як процес припускає етапність та послідовність роботи, функціональний розподіл, регламентування та нормування діяльності.

Враховуючи зазначене вище, можна узагальнити, що організація має внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого (системи), сукупність процесів або дій, які забезпечують досягнення цілей системи; об'єднання людей, спільна діяльність яких спрямована на реалізацію встановлених програм на основі певних правил і процедур.

Отже, *під організацією ми вважатимемо соціальне утворення, яке характеризується спеціально визначеною структурою і діяльність якого підпорядкована певній меті.* При цьому, соціальне утворення виступає спеціально визначеною структурною одиницею, яка передбачає виконання завдань і відповідальність двох і більше людей, а підпорядкованість меті зумовлює необхідність отримання певного результату (задоволення матеріальних, або духовних потреб).

Спираючись на розуміння термінів "проєкт" і "організація", а також враховуючи думки науковців, визначимо поняття "проєктно-орієнтована організація".

Дефініція "проєктно-орієнтована організація" сьогодні досить розповсюджене і найбільше відповідає характеру діяльності організацій в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

У словниковому тлумаченні проєктно-орієнтованою організацією називається будь-яка організаційна структура, цілі якої досягаються переважно через реалізацію проєктів [8, с. 9].

У такому разі проєкти в організації виступають засобом існування в конкурентному середовищі. Відповідно апогеєм філософії розвитку проєктно-орієнтованої організації є стан, коли вся діяльність здійснюється у проєктній формі.

Група вчених (В.В. Морозов, О.В. Кальніченко, Ю.Г. Турло) вважає, що проєктно-орієнтованою організацією можна назвати будь-яку організаційну структуру, в якій менеджер проєкту має повноваження для визначення пріоритетів і для керівництва роботою осіб, залучених для роботи в рамках даного проєкту [9, с. 60]

Слід відрізняти проєктно-орієнтовану організацію, в якій проєкти є засобом стійкого розвитку в умовах динамічного зовнішнього середовища, від проєктно-залежної організації, діяльність якої не є проєктною, але розвиток відбувається за рахунок залучених проєктів.

Отже, під проєктно-орієнтованою організацією ми розумітиме *соціальне утворення з певною структурою, яке характеризується здійсненням проєктної діяльності як способу існування в конкурентному середовищі і засобу розвитку особистості, колективу або організації в цілому у постійно змінюваних соціально-економічних умовах.*

Проєктно-орієнтована організація має свої особливості та характеристики.

За результатами дослідження А. Саламатової, до особливостей сучасної проєктно-орієнтованої організації можна віднести такі:

- 1) розвиток інтелектуального потенціалу працівників;
- 2) підпорядкованість цілей і завдань стратегії внутрішньоорганізаційного централізованого проєктування;
- 3) особлива увага інформації та персоналу, що дозволяє будувати ефективні зв'язки організацій;
- 4) необхідність формування працівника нового типу, найважливіші характеристики якого визначаються загальним рівнем розвитку трудової особистості та широким набором загальних здатностей і потреб учасників трудової взаємодії;
- 5) спрямованість стратегічної мети організації не тільки на вдосконалення професійного трудового потенціалу, але й на формування здатності співробітників до новаторства, творчості, раціоналізаторства;
- 6) роль інформаційної природи діяльності проєктно-орієнтованих організацій, за якої інформація є як ресурсом, так і товаром [13].

До основних характеристик проєктно-орієнтованих організацій автор відносить:

- організація володіє усіма зовнішніми та внутрішніми ресурсами, необхідними функціями і розробками та здатна виконувати як функції виробництва, так і керувати окремими проєктами розвитку;
- організація має досить гнучку організаційну структуру, яка здатна трансформуватися і виконувати певні тимчасові функції щодо виконання окремих проєктів;

- матрична форма організаційної структури, що заснована на подвійному підпорядкуванні: цілям проєкту та функціональним обов'язкам;
- тісна співпраця та вплив зацікавлених осіб.

Проектна діяльність в будь-якій організації має унікальні особливості, і важливим фактором успіху при впровадженні системи управління проєктами є її відкритість, здатність до інтеграції та можливості розвитку базової функціональності.

Таким чином, основна діяльність проєктно-орієнтованої організації — виконання проєктів, основні статті витрат — на персонал та інформацію, основний результат — продукт проєктної роботи, який має інноваційний характер, основна перевага — концентрація всіх зусиль на вирішенні проєктного завдання.

Проектно-орієнтовані організації умовно можна розділити на **два види**:

1) безпосередньо проєктно-орієнтовані організації — наукові організації, де основна мета й засіб функціонування пов'язуються з розробкою й упровадженням проєктів інноваційних змін. Проєкт у цьому разі являє собою проміжний і кінцевий результати діяльності для замовника;

2) опосередковано проєктно-орієнтовані організації — освітні, виробничі, комерційні й інші види організацій, де основна мета й засіб функціонування не зв'язуються з розробкою й впровадженням проєктів інноваційних змін. Проєкт являє собою проміжний результат, спрямований на досягнення виробничих, комерційних, суспільних цілей.

Як і будь-яка організація, проєктно-орієнтована має свої **завдання**.

Академічний тлумачний словник української мови подає визначання *завдання* — *як наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи* [1]. З точки зору менеджменту, завдання організації подаються у дещо схожому розумінні. За визначенням, поданим у Економічній енциклопедії, *завдання організації* подаються як *сукупність робіт або їх частина, які мають бути виконані певним способом у визначений термін* [4].

Для проєктно-орієнтованої організації важливими є наступні **завдання**:

- забезпечення оптимального використання матеріально-технічних ресурсів організації;
- забезпечення розкриття творчого потенціалу персоналу організації;
- забезпечення ефективної міжособистісної комунікації у процесі звикання проєкту;
- забезпечення результативного функціонування інформаційних зв'язків організації.

Отже, побудова організації як проєктно-орієнтованої є одним з підходів до створення надійних і адаптивних систем.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.us/s/zavdannja> (дата відвідування 14.11 21).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1245 с.
3. Дафт Р.Л. Менеджмент: пер. с англ. СПб.: Пітер, 2000. 832 с.

4. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 /відп. ред. С.В. Мочерний. К.: Видавничий центр "Академія", 2000. 864 с.
5. Зимня І. А., Сахарова Т.Є. Проєктна методика навчання англійській мові *Іноземні мови в школі*. 1991. № 3. С. 9–12.
6. Ізбаш С. С. Проєктна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету : дис... канд. пед. наук: 13.00.04; Мелітопольський держ. педагогічний ун-т. Мелітополь, 2007. 290 с.
7. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурі Ф. Основи менеджменту: пер. с англ. Москва: Дело, 1992. 702 с.
8. Міждисциплінарний словник з менеджменту / заг. ред. С. П. Мясоєдова. М., 2005. 256с.
9. Морозов В.В., Турло Ю.Г., Кальніченко О.В. Управління проєктами розвитку підприємств : навч. посібник. К. : Університет економіки та права "КРОК", 2011. 232 с.
10. Новіков Д. А. Управління проєктами: організаційні механізми. М.: ПМСОФТ, 2007. 140 с.
11. Полат Е. С. Метод проєктів на уроках іноземної мови. *Іноземні мови в школі*. 2000. № 3. С. 3–9.
12. Радянський енциклопедичний словник / гол. ред. А. М. Прохоров. 3-є вид. М.: Рад. енциклопедія, 1985. 1600 с.
13. Саламатова А. О. Ідентифікація загальних характеристик проєктно-орієнтованих організацій. *Формування ринкової економіки* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана"; відп. ред. О. О. Беляєв. Київ : КНЕУ, 2010. Вип. 24. С. 244–258.

**ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ЧАСТИНИ МОВИ. ІМЕННИК"
ЗА ПІДРУЧНИКОМ О. КОВАЛЕНКО (2021) ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (с.45-93) Ч.2**
Охріменко Вікторія, студентка факультету психології та соціальної роботи.

Постановка проблеми. Мовленнєвий розвиток молодших школярів – одна з актуальних проблем у сучасній початковій школі. Вивчення української мови спрямоване на вирішення таких актуальних завдань, як мовленнєвий, моральний та інтелектуальний розвиток учнів. Період навчання в початкових класах характеризується засвоєнням молодшими школярами великої кількості граматичного матеріалу, що пропонується перед початковою освітою [3, с. 67].

Мова розвивається у безпосередньому зв'язку з накопиченням словникового запасу, оволодіння структурними типами словосполучень та речень. Ці одиниці служать одночасно матеріалом та продуктом зв'язного мовлення. При вивченні частин мови учень повинен усвідомлювати, якими мовленнєве багатство він опановує у тому, щоб висловити свої думки.

Аналіз наукових досліджень. Проблема вивчення іменників початковій школі привертала увагу багатьох дослідників. Цю проблему досліджували

М.А. Білецька, М.С.Вашуленко, Г.І. Борець, О.Н. Хорошковська, а також такі видатні педагоги, як В.О. Сухомлинський, Д.М. Богоявленський та багатьох інших.

Мета статті полягає у розгляді видів завдань для роботи за розділом "Частини мови. Іменник" учнів 4 класу, подані у навчальному підручнику О.Коваленко для учнів 4 класу (с.45-93) (2021) 2 частина.

Основна частина. Особливу роль мовній освіті молодших школярів грає послідовне вивчення теми "Іменник". Як свідчать сучасні дослідження, іменник є переважно вживаним у мові (від 37,7 до 60%) та його використання у мовленні молодших школярів є переважно конкретними, рідше зустрічаються предметні, малу частку становлять абстрактні [8]. Ці дані свідчать про те, що вивчення іменника з граматичних позицій становлять певні труднощі для молодших школярів, тому що для повноцінної характеристики слова, як морфологічної одиниці, необхідно відволіктися від його конкретного лексичного значення, побачити в ньому загальне категоріальне значення предмета, ознаки, виражене в особливостях його парадигми.

Складність полягає ще й у тому, що ще до вивчення мови у школі дитина отримала життєве, донаукове уявлення про те, що таке предмет, ознака чи дія. Тому щодо частин мови у початковій школі перед учителем початкових класів постає завдання – озброїти дітей методами змістовного аналізу граматичних значень [2]. Це завдання має бути, крім того, підпорядковане основній меті навчання мови у школі – розвитку мовлення учнів.

Система роботи над темою "Іменник" (як і над іншою граматичною темою) є цілеспрямованим процесом, що передбачає суворо певну послідовність вивчення граматичних ознак та узагальненого лексичного значення даної частини мови, науково обґрунтований взаємозв'язок компонентів знань, а також поступове ускладнення вправ, які мають своєю кінцевою метою формування навичок точного вживання іменників у мові та правильне їх написання.

Обсяг матеріалу в кожному класі, послідовність роботи над ним обумовлені особливостями іменників як мовного явища, завданнями вивчення даної частини мови та віковими можливостями молодших школярів.

Іменник як частина мови характеризується певним лексичним значенням та граматичними ознаками. Спільним для лексичного значення всіх іменників є предметність. З боку семантики іменники дуже різноманітні. Вони можуть означати конкретні предмети (книга, шафа, склянка), живі істоти (брат, жук, льотчик), явища природи (гроза, злива, буря, град, хуртовина), події (війна, революція), якості (доброді, сміливість), білизна), дії (біг, ходьба, перехід), стан (сон, радість) тощо [4].

Граматичні ознаки іменників: іменники бувають чоловічого, жіночого або середнього роду, змінюються за числами та відмінками, можуть бути одухотвореними або неживими; у реченні частіше вживаються у ролі підмету або додатку, рідше – у ролі присудка або обставини; з іменником в роді, числі і відмінку узгоджується прикметник, в числі – дієслово (дієслово минулого часу – в роді та числі).

Смислові та граматичні ознаки іменників досить складні, а тому поступово в процесі виконання практичних завдань у учнів накопичується конкретний матеріал для узагальнень знань про іменник як частину мови.

Завдання вивчення іменника сформульовані Т. Г. Рамзаєвою є такими:

- 1) формування граматичного поняття "іменник";
- 2) оволодіння вмінням розрізняти іменники істоти та неістоти;
- 3) формування вміння писати з великої літери прізвища, імена та по батькові людей, клички тварин, географічні назви;
- 4) ознайомлення з родом іменників, вживання Ь у іменників;
- 5) розвиток вміння змінювати іменники за числами, розпізнавати число;
- 6) вироблення навички правопису відмінкових закінчень іменників;
- 7) збагачення словника новими іменниками та розвиток навичок вживання їх у мові;
- 8) розвиток логічного мислення учнів (оволодіння операціями аналізу, порівняння слів, узагальнення та інших).

Вивчення іменника в початкових класах передбачає, по-перше, формування граматичного поняття про іменник, по-друге, формування навичок правопису відмінкових закінчень іменників, по-третє, збагачення словника учнів новими іменниками і розвиток навичок точного використання їх у мові[5]. Ці завдання розв'язуються не ізольовано, а у взаємозв'язку.

Лексичні і граматичні ознаки іменника досить складні, а тому вивчення цієї частини мови вимагає поступового на-копичення конкретного матеріалу для узагальнення знань про іменник як частину мови.

Система роботи над вивченням теми "Іменник" має бути цілеспрямованим процесом, який передбачає певну послідовність ознайомлення учнів із смисловим значенням і гра-матичними ознаками цієї частини мови, а також поступове ускладнення вправ, спрямованих на формування навичок точного вживання іменників у мовленні і правильного їх написання.

Діти вивчають іменник протягом 4 років навчання. У 1 класі школярі вчаться відповідати на питання хто? що?, знайомляться з словами, що є назвами предметів, ви-конують логічні вправи на розрізнення назв істот і неістот. У 2 класі вводиться термін "іменник", що розкриває понят-тя "слова, які означають назви предметів", продовжується робота над диференціацією назв істот і неістот, без уживан-ня термінів "однина – множина" формуються практичні навички розрізнення числа іменників. У 3 класі поглиблюється уявлення учнів про такі лексико-граматичні категорії іменника, як назви істот і неістот, власні й загальні назви; вводяться терміни для позначення тих понять, які раніше розглядалися практично.

Якщо в 2 класі для розрізнення числа діти користувалися прийомом "один – багато", то в 3 класі формується граматичне поняття однини/множини. Учні вперше знайомляться з такою граматичною категорією, як рід іменника, навчаються розрізняти іменники за родами з допомогою підстановки слів він, вона, воно чи мій, моя, моє[8]. Трьокласники ще не знають відмінків іменників, однак практично вчаться ставити питання до слів-назв предметів (кого? чого? кому? чому?), будувати речення і словосполучення з іменниками в непрямих відмінках і тим самим готуються до усвідомлення поняття відмінювання іменників, що є основним у програмі 4 класу.

Формування у молодших школярів граматичного поняття "іменник" складається з кількох етапів. Перший – підготовчий, який збігається з періодом

навчання грамоти [3]. Підготовка учнів до усвідомлення поняття "іменник" передбачає навчання розрізняти предмет і його назву, розвиток умінь класифікувати слова за певною смисловою ознакою (назви овочів, фруктів, транспорту тощо).

Другий етап формування поняття "іменник" передбачає ознайомлення учнів із граматичними ознаками слів у єдності з їх смисловим значенням (відповідають на питання хто? що?, називають предмети) і закріплення їх у терміні "іменник". Ця робота потребує від учня більш високого ступеня узагальнення, ніж це було на підготовчому етапі.

Третій етап полягає у поглибленні знань про смислове значення іменників, засвоєння форм роду, числа, підготовці до усвідомлення відмінків, розширенні знань про власні і загальні назви [1].

Четвертий етап передбачає формування умінь відмінювати іменники, свідомо вживати відмінкові форми для висловлення своїх думок і правильно писати відмінкові закінчення.

У підручнику О.Коваленко у розділі "Частини мови. Іменник" для учнів 4 класу (с.45-93) (2021) 2 частині ми прослідкували системність викладу матеріалу, його доцільність та змістовність. Варто зазначити, що у даний розділ починається з параграфу "Повторення вивченого про іменник", де автор пропонує повторити раніше пройдений матеріал та активізувати здобуті знання на попередніх етапах навчання. Даний розділ містить 9 параграфів, в кожному з яких є ряд практичних вправ, питання для перевірки знань, домашні завдання. Загалом теоретичний матеріал підкріплений наочними матеріалами: малюнками, схемами, таблицями, що полегшує засвоєння нового матеріалу учнями.

Загальна кількість вправ у підручнику 287, 77 із них відносяться до розділу "Іменник", що становлять 27%. Тобто 27% вправ у підручнику відведено для вивчення даної теми. У розділі є підготовчі, тренувальні та завершальні вправи. Підготовчих вправ у розділі 21, що становить 27%, тренувальних 40, що становить 53%, завершальних 16, що становить 20%.

Вправи параграфів спрямовані на тематику самого параграфу. Наприклад, параграф 10 ст.52 "Відмінювання іменників (склонение имен существительных)" написано українською мовою та російською, має наступні завдання у вправах: завдання 3 – "Пригадай з уроків російської мови, як називається зміна іменників за питаннями. Скільки відмінків (падежей) мають іменники в російській мові"; параграф 11 ст. 56 "Розрізнення відмінків іменників. Називний, родовий, знахідний відмінки": завдання 3 вправи 94 – "пригадай з уроків російської мови, як розрізняють називний і знахідний відмінки іменників", тощо.

Висновки Лінгвістичною основою методики вивчення частин мови є вчення про частини мови як розряди слів, "об'єднаних загальними граматичними властивостями, що відображають спільність їхньої семантики".

Отже, увага вчителя має бути спрямована на усвідомлення учнями спільності у мові певних груп слів, їх роль у спілкуванні людей. Як провідного лінгвометодичного положення, що визначає послідовність вивчення частин мови, виступає положення про доцільність взаємопов'язаного вивчення у будь-якому відношенні подібних

мовних явищ. Робота під час уроків носить практичну спрямованість і включає не лише елементарні узагальнення.

Таким чином, проаналізувавши підручник О.Коваленко 2021 . ч.2, ми дійшли висновку, що завдання мають системність та відповідають методиці викладання, але включення завдань з російської мови є зайвими, так як завдання курсу "Українська мова" 4 класу не передбачає включення завдань на порівняння визначень та понять двох мов.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.С. Вашуленко. К.:Літера ЛТД, 2010. С.198-200
2. М.М. Галицька. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2013. № 13. С.173-178.
3. Михайлова Л.В. Іменник. Розширення уявлень про предметні іменники. Розвиток мовлення: твір-опис "Рушники". Урок української мови в 4-у класі. Початкове навчання та виховання. 2012. № 27. С.11.
4. Савенкова К."Іменник" Урок-блок з української мови у 4 класі Початкове навчання та виховання. 2008. №30 (жовтень).С.18–36.
5. Савченко О. Дидактика початкової школи: підручник для студентів пед.факультетів. К.: Генеза, 1999. 368 с.
6. Селевко Г. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. / Г. Селевко. Т.1. М.: НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.
7. Удодік Л. До іменника на гостину. Підсумковий урок української мови у 3-му класі з використанням інтерактивних методів навчання та мультимедійних технологій. Початкове навчання та виховання. 2012. №1(293). С.21.
8. Хоменко В. Загальне поняття про іменник. Початкова освіта. 2009. № 47. С.14-15.
9. Хуторской А. Ключові освітні компетентності. [Електронний ресурс]. : <http://osvita.ua/school/theory/2340>.

СПІВПРАЦЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї В МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Охріменко Ірина, студентка I курсу факультет психології та соціальної роботи Спеціальність "Початкова освіта".

Науковий керівник: **Філоненко О.С.**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливого значення набуває виховання у зростаючій особистості основ моральної культури. Необхідність утвердження у суспільстві гуманістичних цінностей добра, справедливості, честі, гідності, совісті, обов'язку, відповідальності спонукає до пошуку нових, відповідних

сучасним вимогам, змісту, форм і методів морального виховання молодших школярів.

Моральна культура є соціально значущою проблемою, розв'язання якої пов'язано з гуманізацією початкової ланки шкільної освіти і виховання. Вона є важливим індикатором внутрішньої культури, моральних цінностей окремого індивіда, виступає критерієм його особистісного зростання, а також визначає рівень розвитку суспільства в цілому [5, с. 7].

Потреба у моральному вихованні учнів початкової школи зумовлена необхідністю реалізації і втілення гуманістичного підходу, що ґрунтується на ціннісному ставленні до дитини і повазі її гідності, як умови особистісного становлення.

Молодший шкільний вік є найбільш сенситивним у плані виховання основ моральної культури, оскільки в цей період закладаються основи світобачення, світосприйняття, активно формується моральна сфера, осмислюються етичні цінності, усвідомлюється необхідність моральних якостей, поведінки, дотримання етикетних норм .

Моральне виховання – це виховний вплив школи, сім'ї, громадськості, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі та практичної діяльності.

Мораль формується у родині. Сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків та ін. Моральні стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, вони постійніші, по-третє, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей [11, с. 18].

Велику роль у моральному вихованні відіграє авторитет батьків. Без батьківського авторитету виховання неможливо. Авторитет – це вплив будь-якої особи, засноване на знаннях, моральних достоїнствах і життєвому досвіді. Авторитет батьків не є єдиним чинником у становленні моральності особистості, поряд з ним можна виділити також і загальноосвітню і педагогічну підготовленість батьків. Концепція сімейної педагогіки – це створення системи виховання, що забезпечує всебічний і гармонійний розвиток особистості. Тільки таке сімейне виховання може зробити дитину щасливою.

Всі правила моральності і доброзичливості повинні передаватися дітям частіше і швидше за все не словами, а фактами самої повсякденної життєдіяльності. При цьому необхідно, щоб власна моральність виховання була бездоганна [3, с. 8-9].

Сім'я і школа повинні створити найбільш сприятливі умови для засвоєння дитиною досвіду поведінки людини, накопиченого усією історією, яка передувє людству, а це може відбутися лише в прямому та тривалому погодженні, співпраці дітей, батьків та школи [6, с. 43] .

Ефективною та результативною роботою школи з батьками можна вважати тоді, коли:

- між школою та батьками склалась атмосфера співробітництва, взаєморозуміння в досягненні кінцевої мети;

- коли спілкування педагогів і батьків – це партнерська взаємодія: спільно радимось, розмірковуємо вирішуємо [2, с. 6];
- коли батьки впевнені в професійності педагога, його знаннях;
- створення комфортних умов для розвитку особистості кожної дитини;
- співпраця на основі толерантності, педагогічний такт і терплячість у спілкуванні з батьками;
- висловлювання батькам побажань-рекомендацій із урахуванням їх індивідуальних особливостей [7, с. 74].

Співпраця школи та сім'ї в моральному вихованні базується на таких принципах:

1) цілеспрямованість виховання – передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання – всебічно розвиненої особистості, підготовки її до свідомої та активної трудової діяльності;

2) обов'язковий зв'язок виховання з життям. Суть принципу полягає в тому, що спільна діяльність має орієнтуватись на життєвий досвід батьків та суспільства в цілому;

3) комплексний підхід у вихованні ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Втілення його в життя передбачає: єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання;

4) єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Спільна праця повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки школярів, у стилі життя школи, її традиціях;

5) єдність вимог та інтересів з боку батька і матері, як єдиного і дружнього колективу, що дотримується норм і правил співжиття; наявність у батьків почуття відповідальності за виховання дітей; повна сім'я; атмосфера взаємного довір'я, доброзичливості; використання порад педагогів, психологів щодо сімейного виховання (тобто співпраця зі школою) [4].

Зміст педагогічної взаємодії сім'ї і школи у моральному вихованні молодших школярів має бути зорієнтованим на формування у дітей ціннісного ставлення до себе, до батьків, до оточуючих, до природи, до Батьківщини через актуалізацію знань учнів про добро і зло, справедливість, честь і гідність, совість, обов'язок, відповідальність та їх осмислення, самостійне узагальнення та відкриття моральних істин, визначення критеріїв моральної оцінки явищ і дій, закріплення набутих знань у практичній діяльності [10, с. 8-10].

Співпраця педагогів і батьків та їх участь у лекторіях, тренінгах, практичних і семінарських заняттях сприяє формуванню і удосконаленню у батьків етичних і педагогічних знань, умінь і навичок; поліпшенню морально-психологічного клімату сім'ї; залученню батьків до участі у масових заходах, клубній та бібліотечній діяльності [8, с. 50] .

Крім того важливою може бути наступна діяльність:

1. Анкетування для батьків – це письмова форма опитування через структурно організовані питання. Мета їх може бути різна: вивчення рівня освіти батьків в їх відношенні до розвитку особистості дитини; знайти ефективні форми взаємодії з батьками та впливу на них; створити атмосферу творчості, небайдужого ставлення батьків до власної дитини: пробудити у батьків прояв уваги, тепла і участі у розвитку особистості дитини.

Анкети можуть бути: а) відкриті (питання ставляться так, що відповідь

б) закриті (питання даються разом з варіантами відповідей);

в) напівзакриті (питання даються разом з варіантами відповідей, але можна запропонувати і свій варіант).

2. Батьківські збори – це громадський орган, який своїми рішеннями визначає завдання, зміст, напрямки роботи батьківського колективу, класу, освітнього закладу.

4. Лекції та бесіди для батьків. Їх проводять або для батьків учнів одного класу, або окремо для батьків учнів початкових класів. Ці заходи ефективні лише тоді, коли спираються на конкретні факти, проілюстровані цікавими прикладами з питань морального виховання.

5. Диспути. Вони найприйнятніші за умови, що в класі або в школі сформувався дружний батьківський колектив і кожен може відверто висловитися стосовно обговорюваної проблеми. Диспут не лише збагачує батьків знаннями з педагогіки, більш тісним контактам з учителями, а й створює додаткові можливості для врахування індивідуальних особливостей батьків при засвоєнні ними педагогічної інформації.

6. Ділові ігри з батьками. Мета їх : на конкретних прикладах проаналізувати випадки та проблеми морального виховання, які викликають проблеми у батьків, дійти спільної думки щодо правильного виходу зі складних ситуацій; залучати налагоджувати тісний зв'язок сім'ї та школи; відкрити батькам світ педагогіки, збагатити їх любов до дитини професійними порадами; намагатися разом уникнути непоправних помилок у моральному вихованні дитини.

7. Консультації. Головна мета консультації – досягнення більш глибокого, об'єктивного розуміння батьками проблем морального виховання, проблем які торкаються дитини як особистості в цілому, визначення своєї виховної стратегії у спілкуванні та способів взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

8. Тематична педагогічна газета – випуск газети з рубрики, які стосуються певної проблеми в моральному вихованні, також в ній можуть бути вміщені рекомендації, тестування, статті науковців.

9. Огляд психолого-педагогічної літератури – включає в себе цитування, обговорення статей, підручників, збірників літератури, які містять інформацію щодо проблем морального виховання, своєрідна допомога батькам [9, с. 7-9].

10. "Круглий стіл". Мета: привернути увагу батьків до проблеми виховання у дітей високих моральних якостей, сприяти усвідомленню батьками провідної ролі сім'ї у вихованні підростаючого покоління, піднесення ролі прикладу батьків для формування особистості дитини, залучити батьків до участі в обговоренні проблем виховання [1, с. 25].

Всі вище представлені технології роботи педагога з батьками з питань морального виховання можуть бути об'єднані такими темами: "Зміст і методика морального виховання дітей у сім'ї", "Ставлення до проблем морального виховання", "Виховні можливості батьків в моральному вихованні", "Секрети вихованості", "Моральне виховання в сім'ї", "Роль батьків у моральному вихованні своїх дітей", "Моральні вчинки та відповідальність", "Моральне виховання: досвід, проблеми, перспективи", "Педагогічна культура батьків та вчителів – запорука успішного морального виховання дітей", "Моральне виховання: чи потрібно воно?", "Труднощі й помилки батьків у формуванні морально-ціннісних взаємин з дітьми", "Діяльність – основний засіб морального виховання" (за Н.А. Басюк).

Отже, сім'я завжди була і залишається природним середовищем соціалізації дитини, джерелом моральної підтримки, необхідної для розвитку її членів, особливо дітей, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління.

Моральне виховання дітей молодшого шкільного віку – це процес цілеспрямованого формування особистості дитини. Знання основних особливостей морального розвитку дітей допомагає вірно організувати процес морального виховання, спрямувати його на досягнення цієї мети. Також воно потребує тісної співпраці батьків і школи на основі демократичної, рівноправної взаємодії, використовуючи різні методи та форми роботи. Таким чином, функції школи та сім'ї в питанні морального виховання молодших школярів є спільними та взаємодоповнюють одне одного, що створює сприятливі умови для організації їх взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Бажкова Н. Ю. Доля дітей у батьківських руках : круглий стіл для батьків. *Класному керівнику. Усе для роботи* . 2010. № 6. С. 25-29.
2. Боришевський М. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості. *Початкова школа*. 2018. № 4. С. 4-9.
3. Гарбера Н. Ф. Як стати авторитетом для своєї дитини: (заняття батьківського університету). *Виховна робота в школі*. 2012. № 7. С.6 -11.
4. Гридчук Н. О. Взаємодія школи і сім'ї як важлива складова формування особистості. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/konferentsii-2016-2017-n-r/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovy-standovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6225-vzayemodiya-shkoly-i-simyi-yak-vazhlyva-skladova-formuvannya-osobystosti>.
5. Дерев'янкіна Н.В. Сучасна школа і проблеми освоєння життєвих і соціальних ролей. *Виховна робота в школі*. 2015. №4. С. 5-8.
6. Дудчак Г.С. Виховання особистості через створення оптимального середовища. *Початкова школа*. 2017. №6. С. 42-46.
7. Колесник А.Г., Архіпова О. А. Моральне виховання школярів: сучасний аспект. *Збірник студентських наукових статей. Педагогічний альманах*. Одеса, 2015. 192 с.

8. Кричевська Ю.Ю. Впровадження особистісно зорієнтованої системи виховання як важливий засіб формування класу-родини. *Початкова школа*. 2015. №3. С. 48-51.
9. Кудрявцева В.Б. Робота вчителя початкових класів із батьками. *Початкова освіта*. 2016. №21. С. 7-10.
10. Назаренко Л. Сутність та особливості моделі родинно-шкільного виховного простору. *Виховна робота у школі*. 2015. № 3. С. 2 – 13.
11. Тартакіна Т. М. Батьки і діти разом. *Директор школи*. 2017. №1. С. 17-19.

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Пантелієнко Аліна, студентка II курсу факультету психології та соціальної роботи спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Гордієнко Т.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Інтенсивно реалізуючись на практиці, інклюзивна освіта створює велику кількість викликів та нових запитань, які необхідно вирішити в освітній сфері. Якщо за кордоном в багатьох країнах є великий досвід інклюзивної освіти та підкріплення на законодавчому рівні, то в Україні це лише початок шляху і необхідні глобальні системні зміни.

Інклюзивна освіта (французький варіант "inclusif" – включати в себе) – особливості розвитку системи освіти, котрі передбачають доступність освіти для всіх, в тому числі і для дітей з особливими освітніми потребами.

Основою інклюзивної освіти є позиція, згідно якої всі діти та дорослі люди є рівними, тобто відбувається виключення будь-якої дискримінації і на основі цього створюються потрібні умови для дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта – це один зі шляхів створення такого суспільства, де діти та дорослі, незалежно від статі, віку, етнічної приналежності, здібностей, наявності або відсутності порушень розвитку і ВІЛ-інфекції можуть вільно брати участь у суспільному житті та вносити у нього свій внесок. Таке суспільство приймає і поважає відмінності та особливості всіх людей, а забобони чи дискримінація у будь-яких сферах життя викорінюються та з ними ведеться боротьба [3, с. 6-7; 6, с. 120-121; 7, с. 15; 20]. В даний час 4,5% дітей, які проживають в Україні, відносяться до категорії осіб з обмеженими можливостями здоров'я та потребують спеціальної (корекційної) освіти, котра має відповідати їхнім особливим освітнім потребам [4, с. 18]. Але, на жаль, зараз в Україні освітні послуги для дітей з особливими освітніми потребами є дуже вузькими у своєму виборі, наприклад, у селах та невеликих містах такі діти взагалі залишаються виключеними зі системи освіти та не можуть отримати навіть базових шкільних знань. Причин для цього є багато, одна з них – це власне

підготовка приміщення школи до такого виду навчання – недоступність приміщення, вузькі дверні проходи, відсутність підйомних механізмів на сходах, а також кваліфікація самого персоналу, зміна освітньої програми, форм та методів навчання.

Адже інклюзія вміщує глибокі соціальні сторони життя школи: слід створити гуманне, матеріальне, освітнє середовище, котре адаптоване до освітніх потреб кожного учня, яке можливо забезпечити лише тісно співпрацюючи з батьками, при злагодженій командній роботі всіх учасників освітнього процесу. Тут обов'язково мають працювати люди, котрі вмотивовані та готові співпрацювати, змінюватися і вдосконалюватися разом з дитиною і для неї. Для дітей з особливими освітніми потребами реалізація принципу інклюзивної освіти найбільш допоможе включитися в освітній процес. Реалізація цього принципу має на увазі, що всі діти обов'язково мають бути включені в освітнє та соціальне середовище [6, с. 124; 5, с. 123; 6, с. 18-20].

Завдання інклюзивного закладу освіти – побудувати таку освітню систему, щоб задовільнити потребу кожної дитини в освіті. Важливо зауважити, що в інклюзивних закладах освіти всі діти, а не лише діти з особливостями здоров'я, мають забезпечуватися підтримкою, що дозволило їм бути більш успішнішими та відчувати безпеку та підтримку. Основна проблема впровадження інклюзивної освіти полягає у тому, що шкільна система орієнтована на дітей зі стандартним розвитком, які можуть виконувати темп програми, і з ким працюють типові педагогічні прийоми. На початку організаційної підготовки до реалізації інклюзивного навчання слід приділити увагу надзвичайно важливій проблемі, а саме формуванню змін в психологічній та ціннісній підготовці фахівців, а також розвитку їхньої професійних компетентностей, які допоможуть у майбутній роботі з особливими дітьми. Цей аспект важливий тому, що вже на етапі підготовки відчувається неготовність фахівців (професійна, методична, психологічна) до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Сучасні педагоги-практики не завжди мають достатньо знань та вмінь, щоб працювати в напрямку інклюзії, також існують певні стереотипи та психологічні бар'єри, котрі заважають реалізації інклюзії в сфері освіти. Серед психологічних бар'єрів, які виникають у вчителів можна назвати психологічну неготовність до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, також неготовність здобувати нові додаткові знання і уміння, невпевненість у власних силах, страх не справитися чи загалом страхи до такої роботи.

Вчителі можуть сприяти активізації особистісного потенціалу учнів, організовуючи співпрацю з іншими викладачами в міждисциплінарному середовищі без штучного розмежування між спеціальними і масовими педагогами. Вчителі можуть включатися в різноманітні види громадської діяльності разом з учнями, завдяки чому краще розуміють особистість кожного учня. Така професійна позиція вчителя дозволяє йому подолати свої побоювання і тривоги, вийти на абсолютно новий рівень професійної майстерності, розуміючи своїх учнів і своє покликання [1, с. 16].

Появі інклюзивного освітнього середовища сприяла низка чинників:

- соціальних – народжується все більше дітей з порушеннями емоційної сфери, інтелекту, а також аутистичними та іншими порушеннями, при цьому вони також

потребують отримання освіти; суспільство вимагає доступності і поліпшення якості освіти; необхідне впровадження ідей гуманізації і демократизації суспільства; розвиток "сімейної політики", при якій відбувається включення батьків в освітній процес на правах суб'єкта навчання, це проявляється в відповідальності за навчання, виховання і розвиток дітей;

- законодавчо-нормативних – ратифікація таких законодавчих актів, як Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р;

- теоретичних – сучасні тенденції науки, яка прагне до досягнення мети – розвитку здатності людини до автономного існування, формування мотивації досягнення, актуалізації потреби в саморозвитку; концепція безперервної освіти; перехід від "медичної" моделі розуміння інвалідності до "соціальної";

- практико-орієнтованих – активне включення батьків "особливих" дітей в освітній процес в ролі вихователів; поява посади "координатора-методиста" інклюзії; створення професійних співтовариств, організація круглих столів, науково-практичних конференцій, курсів перепідготовки фахівців в області супроводу інклюзивного освітнього процесу;

- економічних – нова освітня система дозволяє формувати і збільшувати "людські ресурси" завдяки тому, що людина активно реалізує свій потенціал, і в цьому їй не можуть перешкодити індивідуальні особливості розвитку. Освіта осіб з обмеженими можливостями здоров'я може бути організована як спільно з іншими учнями, так і в окремих класах, групах або організаціях, що здійснюють освітню діяльність. Передбачається, що дітям з особливостями розвитку сьогодні не обов'язково навчатися в спеціальних установах: в звичайній загальноосвітній школі вони не тільки можуть отримати більш якісну освіту, а й успішно адаптуватися до життя, реалізувати потребу в емоційному і фізичному розвитку [2, с.40; 3, с. 5].

Інклюзивна освітнє середовище є інтегративною системою, що об'єднує процеси, що відповідають ключовим особам – дітям, педагогам, батькам, тьюторам і ін. [7, с. 74]:

- а) процес соціальної та освітньої інтеграції здобувача освіти, котрий має особливі освітні потреби;

- б) включення батьків учнів до спільної діяльності, а також надання їм фахової психологічної допомоги;

- в) підготовка і навчання педагогів специфіці роботи в умовах інклюзії;

- г) психолого-педагогічна робота з дітьми, чий статус визначається терміном "норма", котрі навчаються в одному класі з дітьми з особливими освітніми потребами;

- д) процес комплексного супроводу інклюзивної освіти, що здійснюється діяльністю "координатора-методиста" і "тьютора" (в ролі останніх можуть виступати батьки, які супроводжують дітей з особливостями розвитку) [5, с. 10].

Інклюзивне освітнє середовище в освітній організації передбачає:

- підвищення рівня психологічної готовності всіх дітей (з нормотиповим розвитком і обмеженими можливостями здоров'я) і їхніх батьків до спільного навчання;

- створення безбар'єрного та безпечного освітнього простору для ефективної адаптації всіх дітей;
- вдосконалення професійної майстерності та психологічної готовності педагогів до роботи з дітьми з ООП та їхніми батьками;
- адаптацію освітньої програми (програм), навчального навантаження, засобів і методів навчання до вікових, типологічних індивідуальних потреб і можливостей дитини;
- комплексний супровід дітей з ООП та інших категорій в освітній організації;
- формування психологічних і педагогічних компетентності у батьків дітей з особливими освітніми потребами щодо питань їхнього розвитку, виховання і навчання; залучення їх до співпраці з освітньою організацією;
- пошук і використання всіх можливих ресурсів для забезпечення необхідних умов реалізації інклюзивної практики (мережева взаємодія з освітніми, громадськими організаціями, залучення фахівців різного профілю, використання державної підтримки та ресурсів некомерційних організацій і т.д.) [2, с. 40].

Отже визначаємо інклюзивне освітнє безбар'єрне середовище як одночасно і особливу одиницю соціального середовища, і вид освітнього середовища, котрий має специфічну структуру і зміст, що дозволяють вирішувати завдання спільного навчання різних категорій здобувачів початкової освіти використовуючи забезпечення динамічної відповідності освітніх умов середовища (доступне середовище, диференціація, індивідуалізація і варіативність в формах і змісті освітнього процесу; безпечність психологічна і фізична освітнього середовища тощо.) індивідуальним можливостям та особливим освітнім потребам кожного здобувача початкової освіти.

Список використаних джерел:

1. Зброєва Н. Б. Готовність педагога до інклюзивної освіти. (До постановки питання) Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 7. С. 15-18.
2. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві; пер. з англ. К.: СПД-ФО Парашин І. С. 2010. 296 с.
3. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-метод. посіб. К.: АТОПОЛ, 2010. 96 с.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: "Самміт-Книга", 2009. 272 с.
5. Ленів З. П. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 28. С. 119-125.
6. Психологічний та соціально-педагогічний супровід навчання і виховання "особливої дитини" у школі: метод. посібник Ред. Д. Д. Романовської, С. І. Собкової. Чернівці: Технодруку, 2009. 196 с.

7. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. К., 2007. 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Перетятко Анна, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Постановка проблеми. Сьогодні для суспільства і системи освіти в цілому особливо гостро виступає проблема побудови активної практики соціалізації дітей з обмеженими можливостями за допомогою інтеграції їх в соціокультурне середовище. При цьому особливо актуальними є цінності соціального прийняття і інтеграції. Питання про включення в освітній простір людей з обмеженими можливостями набуває особливої важливості, оскільки в академічному середовищі вже склалося певне ставлення до цієї проблеми. В даний час актуалізується обґрунтування важливості інклюзивної освіти, необхідність діалогу науки і практики в галузі проблем і перспектив, можливостей і бар'єрів інклюзії. Актуальною проблемою є дослідження особливостей інклюзивного навчання в початкових класах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На протязі останніх років відомі науковці, зокрема, Софій Н. З., Найда Ю. М., Ленів З. П., Колупаєва А. А., Таранченко О. М., Зброєва Н. Б. присвячують свої дослідження та наукові розробки проблемі залучення дітей з особливими потребами до навчання в початковій школі.

Мета статті полягає в розкритті особливостей інклюзивного навчання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Довгі роки система освіти чітко ділила дітей на звичайних та інвалідів, які практично не мали можливості здобути освіту і реалізувати свої можливості, їх не брали до установ, де навчаються нормальні діти. Несправедливість такої ситуації очевидна. Діти з особливостями розвитку повинні мати рівні можливості з іншими дітьми. Ось і виникла потреба у впровадженні такої форми навчання, яка створить їм оптимальні умови навчання – інклюзивна освіта. Інклюзивний підхід передбачає розуміння різних освітніх потреб дітей та надання послуг відповідно до цих потреб через більш повну участь в освітньому процесі, залучення громадськості та усунення дискримінації в освіті. Інклюзивна освіта розуміє під собою створення умов для спільного навчання дітей з обмеженими можливостями та їх здорових однолітків.

Поняття "інклюзивна освіта" [7, с. 21] сформувалося з переконання в тому, що освіта є основним правом людини і що воно створює основу для більш справедливого суспільства. Всі учні мають право на освіту, незалежно від їх індивідуальних якостей і проблем.

Права дітей на розвиток особистості в системі освіти, орієнтованої на індивідуальні потреби, і в тому числі право дітей з відхиленнями у розвитку вчитися в тих же школах, де навчаються їхні однолітки, що живуть по сусідству, визнані міжнародними стандартами прав людини: Загальною декларацією прав людини, міжнародним пактом з економічних, культурних та соціальних прав, Європейською соціальною хартією, Декларацією про права розумово відсталих осіб та іншими документами.

Інклюзивна освіта – особливий підхід до побудови загальної освіти, який має на увазі доступність освіти для кожної дитини, незалежно від її особливих потреб. В основі інклюзії – проста і стара як світ ідея, що школа має бути для дітей, якими б вони не були, а не на навпаки, де діти особливим чином повинні готуватися і найголовніше – підходити школі.

Інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей і визнає, що всі діти індивідууми з різними потребами в навчанні. Вона намагається розробити підхід до викладання і навчання, який буде більш гнучким для задоволення різних потреб в навчанні [6, с. 78].

Основні принципи інклюзивного навчання в початковій школі:

- цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень;
- кожна дитина здатна відчувати і думати;
- кожна дитина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою;
- всі діти потребують один одного;
- справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємин;
- всі діти потребують підтримки і дружби ровесників;
- для всіх учнів досягнення прогресу швидше може бути в тому, що вони можуть робити, ніж в тому, що не можуть;
- різноманітність підсилює всі сторони життя дитини.

Роль педагога у втіленні принципів інклюзивної освіти колосальна. Як учитель він може організувати навчальний процес таким чином, щоб знання було засвоєно кожним учнем класу, незалежно від його здібностей і особливих потреб. Як класний керівник він може створити в класі клімат довіри і прийняття, в яких розкрилися б кращі сторони кожного учня і сильні сторони характеру кожної дитини.

Проведення в життя ідеї інклюзії, зміна освітньої практики відповідно до принципів інклюзії – завдання складне. Ідея включення вимагає від нас не тільки "включити", але і "включитися" [1, с. 16] в процес взаємодії з іншими, навчитися бути відкритими для спілкування, бачити необхідність своїх змін, вміти прийняти особливості і відмінності інших людей.

Безумовно, діти навчаються всі разом. Неможливо нічим замінити спілкування дітей один з одним, їм це просто необхідно. Наявність навіть однієї дитини з особливими потребами в класі змінює діяльність вчителя, так як на уроці необхідно організувати кілька видів навчальних ситуацій:

- індивідуальна робота учнів з освоєння певної частини матеріалу за допомогою різних дидактичних і технічних засобів;
- навчальна діяльність учнів в підгрупах і парах;
- безпосередня робота учнів з особливими потребами.

Введення парної організаційної форми на різних етапах процесу засвоєння, що реалізується в уроці, дозволяє підвищити ступінь завершеності в реалізації кожного етапу уроку і включити більше число учнів у навчальний процес. Тим самим зростає число навчальних ситуацій, в яких завдяки переведенню частини дій в мовні фази засвоєння, учні можуть запам'ятати навчальний матеріал більш усвідомлено і успішно [3, с. 29].

Головним виховним ресурсом для дітей з особливими потребами є те, що вони опиняються в такому ж же соціальному середовищі, як і інші діти, їх однолітки, які не мають обмежень. Діти з особливими потребами набувають можливість отримання широкого соціального досвіду, встановлення контактів з різними людьми, включаючи однолітків, формування симпатій і антипатій, коротше, вони знаходять середовище, відмінне від вузьких рамок сім'ї.

Ставлення дітей один до одного, особливо в початковій школі, опосередковано ставленням дорослих, тобто вчителів. Норму ставлення до дітей з особливими потребами, включеним в освітній процес, спочатку задає вчитель. Відносини повинні будуватися, по – перше, на правді, по – друге, на просуванні учителем ідеї, що, хоча всі і знаходяться в одному класі, кожен рухається по своїй траєкторії, в тому темпі, в якому може рухатися. Тому в окремі моменти хтось обов'язково відстає, хтось випереджає інших. Так на місце конкуренції заступає цінність руху кожного по своїй індивідуальній траєкторії. Помилки і труднощі починають розглядатися як неминучі супутники нормального освітнього процесу.

І в цьому є величезний виховний потенціал: діти починають порівнювати себе не один з одним, а з самим собою. Головне не перемагати в конкуренції з сусідом по парті, а здобути перемогу над собою, долати свої власні навчальні труднощі, ліквідувати власні прогалини, реалізовувати свої інтереси, а не утверджуватися за рахунок приниження інших. Такий психологічний клімат значно здоровіший і корисніший для всіх учасників освітнього процесу без винятку.

Висновки. Безумовно, особливості навчання дітей з обмеженими можливостями вимагає подальших наукових досліджень, результати яких необхідно активніше доводити до педагогічних колективів шкіл і впроваджувати в практику. Необхідна кількість підготовлених педагогічних кадрів, спеціально розроблені навчальні програми, методичні матеріали та педагогічні технології для учнів з обмеженими потребами, що дадуть можливість найбільш ефективно організовувати навчальний процес з даною категорією учнів в початковій школі, а дітям отримувати якісну освіту, що в повній мірі забезпечить їх навчання, виховання, розвиток і соціалізацію.

Список використаних джерел:

1. Зброєва Н. Б. Готовність педагога до інклюзивної освіти. (До постановки питання) // *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 7. С. 15-18.
2. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві]; пер. з анг. К.: СПД-ФО Парашин І. С. 2010. 296 с.

3. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-метод. посіб. / Колупаєва А. А., Таранченко О. М. К.: АТОПОЛ, 2010. 96 с.
4. Колупаєва А. Інтегративна освіта: реалії та перспективи: Монографія / К.: "Самміт-Книга", 2009. 272 с.
5. Ленів З. П. Особливості реалізації інтеграції та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 28. – С. 119-125.
6. Психологічний та соціально-педагогічний супровід навчання і виховання "особливої дитини" у школі: метод. посібник / за ред. Д. Д. Романовської, С. І. Собкової. Чернівці: Технодрук, 2009. 196 с.
7. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інтегративної освіти / Інтегративна школа: особливості організації та управління: [навч.-метод. посіб.] / [А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін.]; за заг. ред. Л. І. Даниленко. К., 2007. 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ

Пехотіна Анастасія, студентка II курсу факультету психології та соціальної роботи спеціальності 013 Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Гордієнко Т.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

На основі системної моделі інтегративної освіти, розробленої А.Колупаєвою, визначено особливості організації ефективної педагогічної діяльності вчителя початкових класів в умовах інтеграції [3, с.24]:

- організація поєднаного загальноосвітнього та корекційно-розвивального навчального процесу, що забезпечує розвиток індивідуальних здібностей учнів; розробка та впровадження індивідуальних навчальних і корекційно-розвивальних програм, зокрема, корекційно-розвивальної складової;
- впровадження у навчальний процес шкіл системи індивідуально-диференційованого підходу до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП);
- психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами (ООП) шляхом залучення шкільних фахівців і психолого-медико-педагогічної консультації.

Першою особливістю ефективної педагогічної діяльності вчителя початкових класів в умовах інтеграції є *організація поєднаного загальноосвітнього та корекційно-розвивального навчального процесу*, що забезпечує розвиток

індивідуальних здібностей учнів; розробка та впровадження індивідуальних навчальних і корекційно-розвивальних програм на основі Держстандарту початкової освіти для дітей з ООП, зокрема, корекційно-розвивальної складової.

Основним завданням педагогів і школи в цілому є адаптування освітніх програм для вирішення задач різнорівневого навчання для всіх дітей і створення умов для їх реалізації.

Саме цим і характеризується інклюзивний освітній процес, коли учні з особливими освітніми потребами на рівних навчаються і виховуються в загальноосвітньому класі, додатково отримуючи постійну корекційну допомогу. Тому особливо актуальним є питання про реалізацію вимог освітнього стандарту (оскільки йдеться про навчання особливих дітей саме в масовій школі) і розвиток всіх дітей без винятку і в повній мірі.

Другою особливістю ефективної педагогічної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзії є *упровадження у навчальний процес ЗЗСО системи індивідуально-диференційованого підходу до навчання дітей з ООП*.

Встановлено, що необхідною умовою успішного навчання молодших школярів з ОМЗ є комплексний психолого-педагогічний супровід, що включає діагностичну роботу, контроль динаміки розвитку учнів, визначення основних напрямків і реалізацію корекційно-педагогічної роботи.

Під педагогічною корекцією ми розуміємо корекційно-розвивальну роботу вчителя-дефектолога, а також врахування усіма педагогами, які працюють з учнями із ОМЗ, їхніх особливостей, яка згідно з Держстандартом початкової загальної освіти для дітей з ООП [6, с.92] проводиться в межах позаурочної діяльності і повинна бути спрямована на підтримку освоєння змісту навчання.

Корекційна робота повинна проводитись за наступними напрямками:

1. Педагогічна корекція.

При розробці корекційної програми слід враховувати, що для дітей описуваної категорії найбільш характерні такі порушення уваги, як недостатня стійкість і концентрація, звуження обсягу. При формуванні просторових уявлень на перший план виходять проблеми вживання прийменників, що позначають просторові відносини між предметами. Зорово-моторна координація виявляється в межах цілеспрямованих рухів.

2. Логопедична корекція.

Основними напрямками логопедичної корекції є: подолання дизартричних проявів у мовленні учнів і корекція мовленнєвих порушень.

3. Психологічна корекція.

Робота педагога-психолога з дітьми зазначеної категорії повинна бути спрямована на профілактику та подолання їх шкільної дезадаптації. Також в роботі педагога-психолога повинні враховуватися порушення когнітивних функцій молодших школярів із хворобами ОРА. Для них також характерна відсутність потреби в адаптації середовища, в допомозі асистента, і вони не потребують спеціальних технічних засобах для здійснення побутових і навчальних дій.

Третьою особливістю ефективної педагогічної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзії є *психолого-педагогічний супровід дітей з ООП шляхом залучення шкільних фахівців і психолого-медико-педагогічної консультації*.

Пропонуємо наступні етапи включення дітей з обмеженими можливостями здоров'я в ЗЗСО:

1 етап. Комплексна дворівнева психолого-медико-педагогічна діагностика дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

1-й рівень – психолого-медико-педагогічні консилиуми (ПМПК) освітніх установ.

2-й рівень – психолого-медико-педагогічна комісія міського відділу освіти.

1-й рівень діагностики. Процес первинного виявлення здійснюється ПМПК освітнього закладу, до складу якого входять вчитель-логопед, педагог-психолог, вчителі, вихователі, які мають досвід роботи з дітьми з ОМЗ, медичні працівники різного профілю. Тим самим забезпечується можливість психологічного, логопедичного, педагогічного, медичного супроводу навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я, що має на увазі включення діяльності того фахівця, допомоги якого потребує дитина, в усі сфери навчально-виховного процесу. За кожним учнем закріплюється фахівець, який забезпечує взаємодію в корекційній роботі інших членів консилиуму [2, с.89].

Діяльність ПМПК розгортається за такими етапами:

1. Діагностико-консультативний етап: первинні відомості про дитину, спостереження за дитиною, діагностика проміжна, підведення підсумків діагностики, складання загальної картини діяльності дитини з фахівцями, діагностика підсумкова.

2. Організаційно-методичний етап: формування корекційної групи, складання індивідуальної комплексної програми розвитку, розробка моделі взаємодії фахівців.

3. Корекційно-розвивальний етап: зусилля фахівців спрямовані на корекційну роботу з емоційно-вольовою сферою, з пізнавальною сферою дитини, на формування базових навчальних умінь і навичок, корекцію мовленнєвих порушень.

4. Контрольний етап: обговорення динаміки розвитку, коригування програми розвитку, продовження занять.

2 рівень діагностики. Обстеження в психолого-медико-педагогічній комісії визначається тяжкістю порушень психофізичного, сенсорного, неврологічного та мовленнєвого розвитку і необхідністю надання спеціальних освітніх послуг [5, с.16].

Основна мета ПМПК – визначення умов, що забезпечують розвиток і інтеграцію в соціум дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

ПМПК закладу під час експерименту вирішував низку завдань, основні з яких: виявлення відхилень у розвитку, соціалізації і адаптації учнів; визначення особливих освітніх потреб дітей з ОВЗ, які обумовлені недоліками в їх фізичному і / або психічному розвитку; створення рекомендацій щодо забезпечення оптимальних умов для подолання труднощів в освоєнні ІПР; моніторинг розвитку, освоєння ІПР; забезпечення комплексного психолого-педагогічного та соціального супроводу учнів, що зазнають труднощів у освоєнні ІПР, розвитку, соціальної адаптації; участь у розробці та реалізації ІПР, програм корекційно-розвивальних курсів, програм індивідуального супроводу; створення для учнів з ОВЗ спеціальних освітніх умов відповідно до рекомендацій ПМПК; профілактика фізичних, інтелектуальних і

емоційних перевантажень, створення психологічно безпечного освітнього середовища; консультування батьків (законних представників) та фахівців, які беруть участь в психолого-педагогічному супроводі з різних питань; організація взаємодії ПМПК з педагогічною радою освітньої організації та іншими зацікавленими організаціями.

Зазначені умови впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітньому закладі доцільно об'єднати у три блоки: організаційно-методичний блок, корекційно-розвивальний і навчально-дидактичний.

Організаційно-методичний блок включав створення шкільної психолого-медико-педагогічної служби; організацію освітнього середовища, включення батьків до навчально-виховного процесу на засадах партнерства.

Корекційно-розвивальний блок передбачав психологічну та спеціальну педагогічну діагностику й консультації дітей з ОМЗ, а також спостереження за траєкторією розвитку кожної дитини спеціалістами шкільного психолого-медико-педагогічного консиліуму.

Змістове навантаження навчально-дидактичного блоку враховувало основу мету ЗЗСО – надання індивідуально-орієнтованої педагогічної, психологічної та соціальної допомоги дітям з ООП. Відповідно впровадження комплексної диференційованої системи корекції розвитку молодших школярів з ООП передбачає організацію навчальної діяльності з використанням індивідуальних навчальних планів [3, с. 212].

Список використаних джерел:

1. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи: навчально-методичний посібник. В.Войтко. Кропивницький: КЗ "КОІППО імені Василя Сухомлинського", 2016. 38 с.

2. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 21 червня 2018 року. К.: "Наша друкарня". 2018. 176 с.

3. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. За заг. ред.. Колупаєвої А.А. К: "А. С. К.", 2012. 308 с.

4. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 9.08.2017 № 588. *Управління освітою*. 2017. № 10. С. 5-9.

5. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 № 607. *Урядовий кур'єр*. 2013. 18 верес. (№ 169). С. 15-16.

6. Софій Н. Інтегрований супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 2. С. 89-96.

7. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник. Під заг. ред. Н. З. Софій. К.: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2015. 66 с.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Примаченко Катерина, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Актуальність дослідження. Актуальність проблеми читацьких інтересів зумовлена винятковою, невідпинно зростаючою роллю мови в житті людини, яка служить універсальним засобом спілкування, потужним каналом інтелектуального, у широкому сенсі, духовного становлення особистості, необхідною умовою соціальної активності кожної людини. Особливої актуальності питання виховання набувають у молодшому шкільному віці, так як саме цей період вважається початком становлення особистості, формуванням його духовності, внутрішнього світу, навчання нормам суспільного життя.

Людина пізнає світ різними шляхами, наприклад, споглядаючи його, діючи в ньому, комунікуючи з іншими, однак одним із найбільш потужних шляхів розширення людиною меж власного світу є, безперечно, читання. Саме через долучення до писаного або друкованого слова в неї з'являється можливість, наприклад, побувати там, де фізично вона не може бути, ознайомитися з тим, що до неї пізнали інші, оцінити красу слова, маючи можливість повертатися до текстів знову і знову, тощо. Саме тому вміння читати з розумінням, читати вдумливо, критично і глибоко по праву вважають одним із найважливіших, якими має оволодіти особистість для впевненого й гармонічного життя у світі. І, власне, саме тому одним із надзавдань учителя початкових класів є допомогти учням зрозуміти цінність книги чи інших форматів текстів і навчитися працювати з ним, щоб на наступних етапах навчання та в подальшому житті учні – у майбутньому дорослі громадяни – могли завдяки читанню досягати особистісно й суспільно значущих цілей.

Мета статті. З'ясувати шляхи формування читацької компетентності в молодших школярів на уроках літературного читання та мови у контексті сучасних вимог.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури останніх десятиліть показує, що термін "читацька компетентність" не знаходить змістовно однозначного визначення. Існують різні підходи до розуміння цієї категорії, водночас більшість дослідників підкреслюють у її змісті особистісне і діяльнісне спрямування, а також компонентну структуру. Виходячи із цього, методика навчання літературного читання набуває нового змісту. Питання методики читання в центрі дослідження низки науковців (Іванова Л., Коваль Г., Мартиненко В., Науменко В., Савченко О., Суржук Т. та інші). За словами О. Савченко, проблема якісного читання учнів стає однією з пріоритетних у міжнародних і вітчизняних дослідженнях, бо робота з писемною інформацією набуває все більшої актуальності [4]. Проведений нами аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що читацька компетентність розглядається вченими як базова складова пізнавальної і комунікативної компетентностей. У Великому тлумачному

словнику сучасної української мови пропонується таке визначення. "Компетентний. 1) Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чимнебудь добре обізнаний, тямущий. Який ґрунтується на знанні; кваліфікований". "Компетенція – 1. Добра обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи". Психолог О. В. Савченко визначає компетентність особистості з погляду психологічних процесів. Це складне інтегративне утворення зрілої психіки, що має такі рівні: когнітивний, метакогнітивний та особистісний. Савченко О. Я. виокремлює чотири базові характеристики поняття "компетентність": використання компетентності завжди відбувається у певному контексті (скажімо, у конкретній навчальній ситуації); компетентність завжди є результатом, вона характеризує те, що може зробити індивід, а не описує процес, під час якого він набув цю компетентність (наприклад, учень показує, що саме він уміє, а не розповідає: "Я читав, я писав..."); для вимірювання здатності індивіда користуватися компетентністю потрібні чітко визначені та затверджені стандарти; компетентність є мірою того, що індивід може зробити у конкретно визначений час. На думку Н. Чепелевої, сутнісну ознаку цієї категорії становить комплекс особистісних та інтелектуальних якостей читача, які дозволяють йому ефективно взаємодіяти з текстом, адекватно розуміти твір, вступаючи в діалог з автором, оцінюючи прочитане, виражаючи своє ставлення до нього. Аналізуючи ключові компетентності, стало зрозумілим, що спільними для всіх є такі вміння, як: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію та інші. Вважаємо, що це й зумовило формулювання нових завдань уроків літературного читання.

Не кожна дитина є книжковим хробаком, але дослідження показують, що розвиток любові до читання в ранньому віці може дати багато переваг. Читання літератури допомагає дітям розвивати уяву. Деякі вчителі вважають, що батьки повинні активніше підтримувати читання своєї дитини. Але важливо, щоб батьки та вчителі брали активну участь, допомагаючи дітям більше читати.

Діти не люблять, коли їм задають питання після читання – і це позбавляє їх читання із задоволенням. Один хлопчик сказав, що знаючи, що йому зададуть запитання про читання, "у мене здається, що вони дадуть нам іспит або тест". Важливо поважати уподобання дитини, навіть якщо вони не відповідають вашим очікуванням. Дітям подобається читати книги, які вони вибирають найбільше, інакше це може зменшити задоволення від читання.

Отже, і батькам, і вчителям було б добре пам'ятати, що іноді дітям просто хочеться згорнутися з гарною книгою на свій вибір і просто насолоджуватися процесом читання такою, якою вона є.

Читацький розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона налагоджує контакт із довкіллям, завдяки якому відбувається соціалізація дитини. У молодшому шкільному віці закладається фундамент культури мислення, мовлення і спілкування, розвиваються комунікативні здібності, пізнавальна активність, образне творче мислення. Новий Державний стандарт початкової школи включає мовно-літературну освітню галузь, метою якої є розвиток дитячої особистості засобами читацької діяльності; ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом

слова, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в початковій школі, розвиток здатності аналізувати текст, виділяти в ньому головну думку і формулювати її, ділити текст на логічно завершені частини і складати план, передавати за планом зміст тексту, аналізувати тексти за змістом і формою та за потреби удосконалювати їх; формування культури усного та писемного мовлення як засобу вільного спілкування та самовираження, що має труднощі через: бідність мовлення учнів та низьку культуру спілкування; обмеженість родинного спілкування з дитиною; домінування мовлення вчителя на уроках. Для формування читацької компетентності учнів використовую такі методи: розігрування діалогу, монологу; інсценування казок; усний опис картин; ляльковий театр; проведення інтегрованих уроків, сюжетно-рольових ігор; сюжетні малюнки; відновлення деформованих текстів; використання інтерактивних технологій "Мікрофон", "Мозковий штурм" [1, с. 109-121].

Роботу над розвитком читацьких компетентностей починаю з формування у молодших школярів практичного уявлення про силу голосу, темпу читання, правил поведінки під час мовлення та спілкування. Через виконання системи вправ, діти усвідомлюють, що їх голос є основним засобом для вираження думки, для спілкування і взаєморозуміння з людьми. Найпродуктивнішим матеріалом для цього є використання записів зразків усної народної творчості, розказування самостійно складених казок і оповідань з наступним колективним аналізом усних висловлювань дітей, розгляд ситуативних малюнків з подальшим висловленням своїх міркувань про те, де діти можуть розмовляти голосно, а де тихо. Моє завдання – переконати учнів в тому, що вони живуть не ізольовано, а в суспільстві, де треба обов'язково зважати на інтереси інших людей. Наступною важливою ознакою у формуванні читацьких навиків є швидкість (темп) читання. Але треба пам'ятати, що швидкість мовлення дітей залежить від особливостей їхньої психічної діяльності, від їхнього темпераменту. На нормалізацію швидкості читання дитини у процесі навчальної діяльності є зразок, поданий учителем. Найкращі зразки текстів, які ілюструють різний темп читання, належать до усної народної творчості: скоромовки, лічилки, примовки. Працюючи над цим матеріалом, вчу дотримуватись не тільки швидкості, а й виразності та правильності у вимові кожного слова. Використання міміки та жестів під час інсценізації уривків твору, ведення діалогу, показу пантоміми до твору, також допомагають учням правильно вести себе в тій чи іншій ситуації.

Сьогодні до кошика "педагогічних ідей" потрапила ще одна технологія – "Щоденні 5", спрямована на розвиток читацьких умінь та навичок, на розвиток власної витривалості та самостійності, що забезпечує їхню активну участь у читанні та письмі упродовж тривалого часу. "Щоденні 5" є новітнім методом навчання учнів Нової української школи, що використовують на уроках української мови та читання. У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що "головною метою літературної освіти у початковій школі є формування першооснов читацької культури молодших школярів, емоційно – ціннісного ставлення до змісту прочитаного, формування особистості дитини засобами художнього слова" [3, с.3-4].

Під час виконання "Читання для себе" та "Читання для когось" діти самі можуть обрати книгу для роботи або вчитель пропонує. Діти об'єднуються у пари за інтересами. Такий вид вчить слухати одне одного, спонукає до співпраці, ставити

запитання та аналізувати твір. Під час "Слухання" учень може самостійно обрати аудіо запис, обмінюватися думками, аналізувати почуте, а після завершення учні виконують завдання, які підготував вчитель. "Письмо для себе" – допомагає школярам висловлювати думки і записувати їх на папері. Ці вправи дають свободу вибору для учня, де вчитель не критикує роботу, а дає можливість учням самим виправити помилки, зробити висновки. "Робота зі словами" – навчаються прояснювати та пояснювати значення слів, добирати слова на задану тему. практикуються у вживанні нових слів у письмовому мовленні.

Головне у спілкуванні з дітьми – це помітити в кожному з них усе краще, заохотити творчість, запалити іскорку, яка веде до знань, не "наповнювати" дітей знаннями, а навчити знаходити інформацію і критично її опрацьовувати, читати не для батьків, а для себе. Працюючи в групах або самостійно, учні вчать робити вибір, працювати самостійно, розвивають витривалість і відповідальність. Якщо ми хочемо бачити в своїх учнях свідомих читачів, то насамперед, повинні пам'ятати ось про що: давати свободу вибору, бути самим прикладом для наслідування – читають батьки – читають діти – дитина має бачити, що дорослому теж цікаво; тренувати навички читання у дитини – читаємо потрохи, але щодня; не змушувати, а пробувати мотивувати дитину до читання; для самостійного читання підбираємо цікаві книги – читання обов'язково має захоплювати, а потім – викликати бажання обговорити прочитане разом.

У разі правильного і систематичного використання елементів інформаційних технологій у формуванні читацької компетентності в учнів підвищується інтерес до читання, до спілкування. Діти успішно сприйматимуть такі заняття, опанують уміння працювати з довідковим матеріалом, шукатимуть необхідну інформацію, знаходити муть декілька варіантів розв'язання проблеми, дискутуватимуть, слухатимуть співрозмовника, робитимуть узагальнення та висновки. Підготовка вчителя займатиме багато часу, але водночас ця робота дарує задоволення, бо має творчий характер і дає результат. Якщо у класі, під час перерви, відпочинку, хоча б 4-5 учнів триматимуть в руках книгу, розглядатимуть картинки, читатимуть окремі слова, це вже добре. Значить, ми працюємо не даремно, наша робота дає плоди.

Формування комунікативної компетентності молодших школярів здійснюється на всіх уроках, але пріоритетними в цьому розумінні є уроки української мови, літературного читання і роботи з дитячою книжкою та іншими джерелами інформації. У 2-му класі учні під керівництвом учителя, а в 3–4 класах уже й самостійно вчать висловлювати свої думки, аналізувати мову художнього твору. Саме аналіз авторського мовленнєвого зразка розвиває у дітей здатність отримувати відчуття захоплення, задоволення, радості при оцінці вдалого висловлювання у будь-якому стилі (науковому, діловому, художньому тощо) на уроках різних навчальних дисциплін. Так, мовні одиниці на уроках літературного читання і роботи з дитячою книжкою виступають не лише відповідними семантичними чи граматичними категоріями, а й фіксують навколишнє середовище, яке досягнула людина своїм розумом і усвідомила саму себе як його частину[6, с. 7].

Мовленнєвий і літературний розвиток – це компоненти одного процесу – формування творчої особистості школяра. Вони взаємопов'язані: мовленнєві

складові виступають засобами розвитку літературних здібностей, а літературне читання сприяє збагаченню мовлення учнів художньо-естетичними засобами, поповненню лексичного запасу, розвитку логічного мислення та емоційно насиченого мовлення, адже "збіднене, непослідовне, недоказове мовлення гальмує мислення учня і практично унеможлиблює повноцінну навчальну діяльність". І спосіб оформлення думки, і зміст повідомлення характеризують рівень сформованості вміння учитися. У характеристиці читацької діяльності вчені виокремлюють два підходи: когнітивний і комунікативний.

Когнітивний напрям роботи з літературним твором передбачає: відтворення учнями послідовності подій у тексті (розкази, що за чим відбувається в оповіданні); визначення структури твору (знайди в казці зачин, основну частину, кінцівку); перечитування тексту для пошуку відповіді на поставлене запитання (знайди абзац, у якому сказано про час і місце події); усвідомлення взаємозв'язку між заголовком і темою твору (поміркуй, чому так названо оповідання; як по-іншому можна назвати це оповідання) тощо.

Загальномовленнєві уміння мають міжпредметний характер і вдосконалюються в учнів упродовж усієї початкової школи і на всіх уроках. Можливості ж літературного читання у мовленнєвому розвитку молодших школярів важко переоцінити. Літературна освіта в початковій школі – це фундамент, на якому ґрунтується вивчення літератури в середній школі. Вчитель не лише навчає молодших школярів читати, а й формує уміння аналізувати літературно-художній твір, осягати його естетичну цінність, що неможливо зробити без сформованого зв'язного мовлення учнів. У процесі вивчення художнього твору реалізуються усі функції мовлення – комунікативна, когнітивна, емоційна, поетична, естетична. У спілкуванні з художнім твором дитина є безпосереднім учасником процесу, "вона висловлює свої емоції, викликані під час читання художнього твору, пізнає закономірності літератури як мистецтва слова, розширює та поглиблює свої уявлення про дійсність" [2, с. 67].

На уроках читання мовленнєвий розвиток учнів є засобом і результатом читацької діяльності (прямим чи опосередкованим) на кожному уроці, 56 незалежно від жанрових особливостей творів і теми уроку. Усі види завдань, що застосовуються для розвитку читацької навички, аналізу творів, розвитку інших здібностей чи якостей читача, потребують певного рівня мовленнєвого розвитку, що передбачає і розвиток мислення. Усі складові літературного розвитку молодших школярів передбачають формування загальномовленнєвих умінь та навичок, які є ядром ключової компетентності вміння учитися. Основним змістом поняття літературного розвитку є формування мовного чуття, відчуття образності і краси художнього мовлення, емоційне реагування на поетичне слово, уміння мислити словесно-художніми образами, висловлювати свої думки відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації, що й забезпечує формування комунікативної компетентності в молодших школярів. Варто зауважити, що чим молодша дитина і чим менше накопичила вона безпосередніх знань про навколишній світ, тим непотрібніша їй опосередкована текстом комунікація, якщо вона не отримує її безпосередньо від дорослого, що читає вголос. Зате в 9–10 років, коли повсякденне навколишнє життя стає для неї звичним,

грамотна дитина охоче звертається до книжок, що гарантують їй новизну уявлень про світ (до казок, пригод, книжок "про війну" тощо) [5, с. 27].

Для молодших школярів можна виділити такі основні мовленнєві дії, пов'язані з культурою мовлення: подякувати, попросити вибачення, пообіцяти щось зробити/виконати, запитати, відповісти, перезачитати для уточнення отриманої інформації, надати інформацію, висловити особисте ставлення до предмета спілкування, погодитися, заперечити, виявити будь-які емоції з якогось приводу, про щось домовитися, оцінити потребу щось виконати, починати/закінчувати/підтримувати комунікацію. Ці вміння є найпростішими універсальними комунікативними діями, якими мають оволодіти учні у своєму комунікативному середовищі, щоб стати комунікативно компетентною особистістю.

Висновки. Вважаємо, формування читацької компетентності буде успішним, якщо це спільна робота школи і батьків. Родина повинна долучитися до читання творів у сімейному колі. Думка батька (матері) допоможе дитині зорієнтуватися у подіях, дасть можливість "вільно" висловити свої думки. Створення домашньої бібліотеки, в якій дитячі часописи, енциклопедії, викличе інтерес до читання, до книги взагалі.

Слід зауважити, що формування в учнів ціннісних орієнтацій на уроці літературного читання здійснюється комплексно, в процесі всього уроку. Майстерність вчителя початкової школи полягатиме в тому, наскільки він зможе визначити пріоритети в роботі над текстом, виховну його складову, утверджуючи ті національні (чи морально-етичні) основи, які формують мовленнєву особистість.

Таким чином, з'ясовано поняття "компетентність", "читацька компетентність". Окреслено проблеми у формуванні читацької компетентності та частково визначено шляхи для досягнення цілей уроків літературного читання. Закцентовано увагу на мотиваційній стороні уроку, аналізі художнього тексту, нестандартних видах читання. Ми не претендуємо на повне вирішення проблеми; перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні типів та структури уроку літературного читання.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М.С. Методика інтегрованого курсу "Українська мова" у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ. Видавничий дім "Освіта". 2019. №4-7. С. 109-121.
2. Данилова Людмила, Кірик Марія. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти. Львів. Видавництво "Світ". 2019. С.67
3. Зуєва С.М., Кулішова А.А.,Шнуренко В.С. Сучасні практики НУШ "Щоденні 5" – це крок до успіху. Початкове навчання та виховання. 2019.№31-32. С.3-4
4. Подановська Г.В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою: дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2021. С. 290 URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/k-58-053-05/dis_Podanovska.pdf

5. Старагіна І.П. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання. Навчально-методичний посібник. Харків: Соняшник, 2020. С. 27

6. Шамрило О.Г. Формування мовленнєвої компетентності першокласників засобами дидактичної гри. Початкове навчання та виховання. 2019. №34-36. С.5.

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ "Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ"

Роїк Анжела, студентка II курсу факультету психології та соціальної роботи спеціальності 013 Початкова освіта.

Науковий керівник: **Гордієнко Т.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Згідно Державного стандарту початкової загальної освіти та програми навчального предмета "Природознавство" мета вивчення природознавства полягає у формуванні природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставлення до природи.

Значна увага приділяється дослідницькому методу навчання, який передбачає організацію процесу отримання нових знань. Принципова відмінність дослідження від проектування полягає в тому, що дослідження не передбачає створення будь-якого заздалегідь планованого об'єкта. Це, по суті, процес пошуку невідомого, нових знань. Таким чином, дослідження – це безкорисливий пошук істини, а проектування – вирішення певного, чітко усвідомленого завдання. Проектування може бути представлене як послідовне виконання серії чітко визначених алгоритмізованих кроків, тоді як дослідження завжди тільки творчість, нове знання.

Основна мета дослідницького практикуму – сформувати пропедевтичну систему наукових понять, дослідницьких умінь, освоєння яких дозволить молодшому школяреві відчувати радості відкриття нового знання, пізнання себе і навколишнього світу.

Дитина, схильна до дослідницької поведінки, не буде покладатися тільки на ті знання, які даються їй у ході традиційного навчання, вона сама буде активно вивчати навколишній світ, набуваючи поряд з новою інформацією неоціненний досвід.

Дослідницька поведінка особливо цінна тим, що вона створює надійний фундамент для поступового перетворення процесів навчання і розвитку в процесі вищого порядку – самонавчання і саморозвиток.

Самостійну дослідницьку діяльність дитини ми розглядаємо як один з ефективних шляхів розвитку його творчих здібностей. Уміння проведення

самостійних досліджень, осягнення істини легко прищеплюються і переносяться в подальшому на всі види діяльності, якщо вчитель створює для цього певні умови.

Серед важливих завдань, що стоять нині перед початковою школою, є розвиток теоретичних і практичних умінь, навчання вмінням і навичкам дослідницького пошуку, опанування школярами основ природничо-наукового світогляду за допомогою активних методів навчання, що дозволяють використовувати всі рівні засвоєння знань: від звичайного відтворення до творчо-пошукової діяльності.

Щоб залучити учнів до активної пізнавальної діяльності, учитель повинен таким чином організувати свою роботу, щоб в учнів виникло бажання діяти і вносити нове у свій досвід. Якнайкраще активну пізнавальну діяльність школярів забезпечують проблемно-пошукові методи навчання. Учитель створює проблемну ситуацію, у якій учень усвідомлює завдання, але знань для його виконання в нього бракує. Однак їх цілком достатньо, щоб почати пошук способу розв'язання, тобто новим для учня є не тільки здобуті знання, але й способи дій для їхнього здобуття. Під час процесу розв'язання проблемної ситуації під керівництвом учителя відбуваються такі види розумової діяльності учнів, як усвідомлення неможливості застосувати відомий спосіб, формулювання проблеми, висунення припущень, гіпотез щодо її розв'язання, їх випробування й формулювання висновку. Саме такі види розумової діяльності повинні бути сформовані для ведення пошуково-дослідницької діяльності в будь-якому віці і для вирішування будь-якої проблеми.

Дослідницький метод передбачає повністю самостійне виконання завдань учнями. Головним змістом дослідження у сфері освіти є те, що воно є навчальним. Це означає, що його головною метою є розвиток особистості дитини, а не одержання об'єктивно нового результату, як у "великій" науці.

Особливість професійної підготовки вчителя до організації такої діяльності молодших школярів полягає в тому, що він не тільки повинен уміти організовувати навчально-дослідницьку діяльність учнів, але й сам досконало володіти методами наукового дослідження (уміти формулювати проблему, завдання, питання; розробити гіпотезу, визначити схему експерименту, знайти чинники, шляхи й засоби наукового аналізу тощо). Дослідницька діяльність учнів може бути успішною в тому випадку, якщо вона буде будуватися на наступних принципах: доступності; природності; свідомості; самодіяльності. Одним із головних принципів дослідницької діяльності учнів є принцип самодіяльності.

У ході виконання дослідницьких завдань формуються дослідницькі вміння і навички, необхідні у дослідницькому пошуку: бачити проблеми, ставити запитання, висувати гіпотези, спостерігати, класифікувати, структурувати отриманий в ході дослідження матеріал, робити висновки та умовиводи, доводити і захищати свої ідеї.

Головним результатом використання дослідницьких завдань у початковій школі є розвиток самого учня за рахунок придбання досвіду дослідницької діяльності, за рахунок відкриття, осмислення, узагальнення нових знань.

Проводячи дослідження, учень занурюється у творчий простір і переходить в творчий стан. Тут учень-дослідник здобуває, накопичує, узагальнює нові знання. Найголовніше – націленість на пошук невідомих раніше знань, які можуть бути затребувані суспільством.

Організуючи дослідницьку чи проектну діяльність, доцільно долучати батьків, старшокласників (сестер, братів), дорослих тощо. Бажання їх підтримати інтерес дослідницької і проектної діяльності, бажання спільно діяти, поділитися досвідом, знаннями, бажання відгукнутися на прохання дітей, не відштовхнути їх від себе, сприятиме розвитку дослідницького інте-ресу, підвищується впевненість у собі, що впливає на результат навчання.

Учень оволодіє ходом свого дослідження тільки в тому випадку, якщо зможе прожити його на власному досвіді. Саме дослідницька діяльність дає учневі набагато більшу свободу розумової діяльності, чим репродуктивна.

Заняття дослідницькою діяльністю передбачає освоєння матеріалу за межами шкільного підручника, і це відбувається на високому рівні труд-нощів. Педагог повинен пам'ятати, що поняття "високий рівень труднощів" має сенс тоді, коли це стосується конкретного учня, а не конкретного нав-чального матеріалу: те, що для одного учня достатньо складно й незро-зуміло, для іншого – просто й доступно.

Одним з важливих принципів організації дослідницької діяльності є принцип природності. Цей принцип пояснюється так: тема дослідження, за яку береться школяр, не повинна бути надуманою дорослим. Вона повинна бути реальною, цікавою і справжньою, а значить такою, що виконується.

Наступним принципом організації дослідницької діяльності є принцип наочності або експериментальності. Засобами наочності вважають не тільки те, що може сприйняти зір людини, а й уявлення, які з'являються в ході слухання образної мови або читання художньої літератури. У дослідницькій діяльності людина пізнає властивості речовин і явищ не тільки зором, але й за допомогою інших аналізаторів.

Не менш важливим принципом реалізації дослідницької діяльності школяра є принцип свідомості виконуваної учнем роботи. Проте, найголовнішим зі всіх вище перерахованих принципів є принцип самодіяльності школяра, оскільки саме самостійна діяльність у ході навчального дослідження є голов-ним показником розуміння учнем проблеми, що вивчається ним.

У дітей зникає страх перед неправильною відповіддю. Самостійний пошук учнями відповіді на запитання "ЧОМУ?" приносить масу задоволення не тільки вчителю, а насамперед самому учню. Спираючись на власний досвід, учні самі пропонують завдання, ставлять запитання та шукають на них відповіді.

Використовуючи дослідницькі методи навчання, можна переконатись, що учні краще почали аналізувати, зіставляти, виділяти головне, вміло застосовувати набуті навички на практиці, набули комунікативних навичок. Підвищується інтерес учнів до знань, зростає самоповага. Тому можна сказати – за даними методами навчання – майбутнє. Постійне впровадження їх у практику роботи робить процес навчання значущим, орієнтованим на особистість уч-ня. І дає, врешті-решт, вагомі здобутки.

Таким чином, початкова школа виконує суспільний запит на формування особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, приймати сміливі і нестандартні рішення, творчо ставитись до праці, уміло розв'язувати власні життєво важливі проблеми.

Цей метод визнає значимість усіх компонентів роботи над завданням – емоцій, фактів, критики, нових ідей і включає їх в роботу в потрібний момент, уникаючи деструктивних факторів. А також він економить час і скорочує довгі дискусії.

Список використаних джерел:

1. Разагатова Н.А. Методика організації навчально-дослідної діяльності молодших школярів . К: ТОВ Абрис, 2006. 158 с.
2. Разагатова Н.А. Залучення молодших школярів у навчально-дослідну діяльність. К., 2002. С.124.
3. Савенков А.І. Зміст і організація дослідного навчання школярів. А. І. Савенков. К.: "Вересень", 2003. С.204 .
4. Семенова Н.А. Дослідницька діяльність учнів. Початкова школа. 2006. № 2. С.45-49.
5. Семенова Н.А. Місце дослідницької діяльності молодших школярів у сучасному освітньому процесі. К. 2002. С.59-62.
6. Якимів Н.А. Проектно-дослідницька діяльність молодших школярів. Дослідницька робота школярів. 2003. № 1. С. 48-51.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ПОНЯТЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Романенко Ярослава., магістрантка І курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Постановка проблеми. Вивчення української літератури в початковій школі має вагомий вклад у загальне розуміння картини світу молодших школярів. Саме тому дуже важливим є вивчення основ теоретико-літературознавчих понять. Програма НУШ описує, якими саме термінами має оперувати учень у кожному класі та які поняття знати. Існує дві основні програми, якими користується сучасна початкова школа із українською рідною мовою вивчення. Це програма Савченко О. Я. та програма Шияна Р. Б. Теоретико-літературознавчі поняття у початкових класах не досить широко вивчені, адже теорія літератури детально починає вивчатися з п'ятого класу.

Метою статті є проаналізувати вивчення літературознавчих понять у початковій школі за двома програмами.

Виклад основного матеріалу. Савченко О. Я. для першого класу пропонує дві змістові лінії, у яких розглядаються основи теорії літератури. Це "Взаємодіємо усно" та "Читаємо".

У першій змістовій лінії бачимо наступну фразу: *"учень переказує знайому казку, короткий прослуханий текст з опорою на подані малюнки, словосполучення, запитання, план"*. Виходячи з цього, можемо стверджувати, що учень має знати, що

таке **"казка"**, **"словосполучення"**, **"план"**. Адже розуміючи ці поняття та розрізняючи їх, школяр зможе правильно виконати цей пункт програми. Важливо ввести ці слова в активну лексику першокласників та проконтролювати правильне розуміння цих понять.

У змістовій лінії "Читаємо" значно більше теоретико-літературознавчих понять. Зокрема **"загадка"**, **"лічилка"**, **"казка"**, **"вірш"**, **"оповідання"**. Щоб правильно та ефективно сформулювати ці поняття, учителю початкових класів потрібно пояснити учням, які основні ознаки має той чи інший жанр літератури, чим вони відрізняються та що мають спільного. Для кращого запам'ятовування важливо підкріпити теоретичні знання на практиці. Наприклад, чому цей текст є казкою, чим ця казка відрізняється від вірша?

Наступний пункт у цій змістовій лінії *"виділяє в структурі тексту заголовок"*, визначає ще одне поняття, яке має розуміти школяр. Це **"заголовок"**. Необхідно розуміти, що це таке, який зв'язок заголовок має безпосередньо з текстом та як його визначити.

Школяр *"називає персонажів твору"*. Але, перш за все, має бути розуміння терміну **"персонаж"**. Доцільне використання термінів забезпечує формування основ теоретико-літературознавчих понять.

У другому класі основна увага літературознавчим термінам надається у змістовій лінії "Читаємо". За цією програмою другокласник має оперувати термінами **"казка"**, **"вірш"**, **"оповідання"**, **"повість-казка"**, розуміти та визначати **заголовок**, **ілюстрації**, **схеми**, **таблиці**. Школяр знає, хто такий **персонаж**, уміє визначати **головного**.

Також у цей період учень має знати та розуміти структуру тексту, диференціює **зачин**, **основну частину** та **кінцівку**. Це важливий етап покладення фундаментальних знань у теорії літератури. Завдяки цим знанням, умінням та навичкам школяр зможе розвивати їх у міру своїх вікових та психологічних особливостей.

Ще один пункт програми заслуговує на докладне вивчення. Це *"знає і називає найважливіші інформаційні ресурси: бібліотека, Інтернет, телебачення, дитячі газети, журнали, книжки, довідкові видання"*. Звичайно ж учень має знати і вміти користуватися найпопулярнішими інформаційними ресурсами. Виходячи з цього поняття **"бібліотека"**, **"Інтернет"**, **"телебачення"**, **"дитячі газети"**, **"журнали"**, **"книжки"**, **"довідкові видання"** мають бути в активному словнику учня другого класу. Діти мають розуміти, що це, для чого, яку цінність становить те чи інше джерело знань, чим вони відрізняються.

Згідно з програмою Савченко О. Я. школяр має бути ознайомленим із основними структурними елементами книжки, такими як **обкладинка**, **титульний аркуш**, **ілюстрації**, **зміст**, та уміти ними правильно користуватися.

За програмою Шияна Р. Б. також літературознавчі поняття вводяться у двох змістових лініях "Взаємодіємо усно" та "Читаємо". Але, на відміну від попередньої програми, тут нема диференціації на перший та другий клас як окремі. Вимоги до цих двох класів поєднані.

У першій змістовій лінії учень *"вирізняє в художніх текстах (казках, оповіданнях, віршах) образні вислови й пояснює, які саме образи вони допомагають уявити"*. Отже, молодшим школярам важливо знати, що таке **"казка", "оповідання", "вірш"**, як і в програмі Савченко О. Я. Відмінним є те, що у програмі Шияна Р. Б. додано введення ряду таких понять як **"розповідь", "опис", "ключові слова", "логічний наголос"**. Усі ці знання звичайно ж використовуються під час практики, коли учень уже використовував ці явища, але не узагальнював їх назви. Також необхідно розрізняти та уміти систематизувати такі поняття: **"комікс", "ілюстрації", "схема", "таблиця", "графік", "діаграма", "мапа думок"**. Щоб доцільно та правильно використовувати ці слова, учень має їх диференціювати.

Змістова лінія "Читаємо" Шияна Р. Б. має ряд понять, які супроводжують особливості тексту: **"персонаж", "назва", "заголовок"**.

Теза *"розрізняє головне і другорядне в тексті; визначає тему і головну думку в тексті"* дозволяє нам зробити висновок, що учень має розуміти та вживати поняття **"головне та другорядне у творі", "ключові слова"**, а також знати, що таке **мета, тема твору, головна думка**, та уміти їх визначати на початковому рівні. Також у силу своїх психологічних та вікових можливостей школяр має аналізувати **вчинки, мовлення персонажа, описи**.

Обов'язкове ознайомлення учнів зі структурою книжки (**обкладинка, титульна сторінка, ілюстрації**), а також зі структурою тексту-розповіді (**початок дії, розвиток дії, кінець дії**).

Словники, довідники, дитячі енциклопедії посідають важливу роль у формуванні літературознавчих компетентностей учня молодших класів. Окремо в програмі визначені поняття жанрового різновиду текстів: **загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, ігровий фольклор, казки, пісні, легенди, міфи, казки, оповідання, забавлянки**. Саме це створює основу для подальшого розуміння та поглиблення знань жанрів літератури. А також виділені *"тексти зі щоденного життя"*: **анкети, електронна пошта, інструкції, запрошення, етикетки, листи приватні й офіційні, карти, кулінарні рецепти, оголошення**. Це все допомагає глибше вникнути у різновиди інформації, яка існує на сьогоднішній день, та доцільно нею користуватися.

Поняття пов'язані з аналізом художнього твору: **"місце і час подій", "персонажі"** (вчинки, мотиви поведінки, думки, емоції), **"конфлікт або проблема", "розвиток подій", "розв'язка конфлікту"**. Ці терміни допомагають на початковому рівні проводити елементи аналізу, що є дуже важливим досягненням для школярів і допоможе в майбутньому більш критично розглядати твори мистецтва, зокрема літератури.

На лексико-семантичному рівні поняття **"діалоги", "монологи", "оповідач", "засоби художньої виразності у тексті"** (порівняння, метафори тощо, БЕЗ уведення термінів!), **"пряме й переносне значення слів"** у художньому тексті. Деякі терміни в цій віковій категорії не вводяться, але поняття про них на початковому рівні уже з'являються.

Рима, ритм, настрій у вірші, сила і тон голосу, темпоритм при читанні вірша, емоційний вплив також мають місце в навчанні молодших школярів. Учні

розуміють та диференціюють ці терміни, знають про різновиди настрою у віршах, сили та тону голосу, правильно та доцільно використовують ці знання на практиці під час читання різноманітних видів текстів.

Важливе місце у формуванні основ теоретико-літературознавчих понять посідає розуміння учнями літературного твору, адже усі програми з літератури базуються на текстоцентричному підході. А це означає, що основна увага під час вивчення предмета "Українська література" приділяється творам, їхньому аналізу та інтерпретації. Наступні поняття допомагають у цьому: *"опис настрою, почуттів, викликаних твором, порівняння їх із почуттями, викликаними подіями власного життя. Улюблений персонаж, улюблена частина твору."*

У третьому та четвертому класі за навчальною програмою Савченко О. Я. з'являється предмет "Літературне читання" як окрема галузь знань. Відповідно до мети і завдань предмета "Літературне читання" визначено такі змістові лінії: "Пізнаємо простір дитячого читання"; "Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного"; "Взаємодіємо усно за змістом прослуханого"; "Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів"; "Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою"; "Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією"; "Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти".

Змістова лінія "Пізнаємо простір дитячого читання" в третьому класі включає наступні теоретико-літературознавчі поняття про малі фольклорні форми: **"лічилки", "скоромовки", "загадки", "приказки", "прислів'я"; "казки героїко-фантастичні", "легенди", "байки", "пісні", "вірші пейзажні, сюжетні, фантастичні, гумористичні"; "вірші-загадки", "акровірші", "оповідання", "уривки з повістей, казки, п'єси"**.

У четвертому класі в межах цієї змістової лінії розглядаються такі нові для учнів жанрові форми як **"усмішки", "притчі", "героїко-фантастичні і соціально-побутові казки", "автобіографічні твори", "спогади", "п'єси"**.

Саме цей розділ допомагає ознайомити учнів із жанровим різновидом літератури.

У межах змістової лінії "Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного" в третьому класі розглядаються поняття **"тон", "сила голосу", "логічний наголос", "темп мовлення"**. Учні навчаються правильно підбирати тон та силу голосу під певний вид літератури, ставити логічні наголоси та розуміють, наскільки це впливає на розуміння прочитаного. Учні четвертого класу вивчають поняття **"гучність", "жести", "міміка"**.

Розділ "Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів" у третьому класі передбачає розгляд таких понять як **"художні та науково-художні тексти", "елементи розповіді, опису", "зачин" (початок), "основна частина", "кінцівка", "характеристики персонажів", "тема" та "основна думка твору", "докладний, стислий, вибірковий переказ", уявлення про "епітет", "порівняння", "метафору", "сміслові частини", "словесний і малюнковий план"**.

У четвертому класі вводяться з'ясування ролі **епітетів, порівнянь, метафор, повторів, гіпербол, виявлення загального, емоційного сприймання змісту,**

відсутність емоційних оцінок, наявність наукових фактів, понять, термінів, графічної інформації.

У змістовій лінії "Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою" важливо ознайомити учнів третього класу з особливостями роботи з книжкою: **анотацію, відомості про письменника, заголовки розділів, користування різноматематичними книжковими виставками, рекламними плакатами, Інтернет ресурсами бібліотеки.**

У четвертому класі розкриваються поняття **"читацькі мотиви", "сюжетна лінія", "тривалість подій у часі", "відгук на книжку".**

Змістові лінії "Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією", "Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти", "Взаємодіємо усно за змістом прочитаного" частково не пов'язані з вивченням теоретико-літературознавчих понять. Ці розділи зорієнтовані на практичну взаємодію з літературою.

На відміну від програми Савченко О. Я., у навчальній програмі Шияна Р. Б. виокремлено такі змістові лінії: "Взаємодіємо усно", "Читаємо", "Взаємодіємо письмово", "Досліджуємо медіа", "Досліджуємо мовлення", "Театралізуємо".

Змістова лінія "Взаємодіємо усно" включає в себе поняття **"репліки в діалозі": "порада", "співчуття", "комплімент", "перепитування", "перекрашування", "інтонація", "дискусія", "розповідь", "опис" та "міркування" як види монологічного мовлення, "есе".**

Ця змістова лінія передбачає залучення учнів до дій зі сприймання, перетворення, виокремлення, аналізу й інтерпретації, оцінювання та використання усної інформації в реальній мовленнєвій практиці.

У змістовій лінії "Читаємо" продовжуємо вивчати поняття **елементів книжки, пошук у тексті фактів, суджень, очевидної й неочевидної інформації.** Тобто учні навчаються працювати безпосередньо з текстом, знаходити в ньому певну інформацію та класифікувати її.

Такі поняття як **"стилі мовлення", "види текстів", "жанр", "роди літератури", "намір автора", "заголовки" та "підзаголовки", "інформаційні та інструктивні тексти"** допомагають увиразнити розуміння тексту і літератури в цілому. Тобто після вивчення цих понять в учнів з'являється можливість глибше аналізувати літературний твір, а також вони зможуть краще розуміти літературу.

До елементів сюжету додано **кульмінацію.** Школярі мають розуміти її місце в загальній структурі тексту й практично уміти її визначати. Поняття **"художня деталь тексту", "способи критичного читання", "драматизація", "читання в ролях", "творчий переказ", "створення власного тексту за аналогією", "продовження тексту"** допомагають критично сприймати текст у міру вікових та психологічних особливостей учнів.

Висновки і пропозиції. Отже, дві програми, аналізовані зі сторони теоретико-літературознавчих понять, мають ряд схожих понять для вивчення та подібний підхід до теорії літератури. Наприклад, в обох програмах для першого та другого класу дві однакові змістові лінії, це "Читаємо" та "Взаємодіємо усно". Також подібними є деталі вивчення жанрів літератури в початковій школі.

Навчальні програми Савченко О. Я. та Шияна Р. Б. мають відмінності, вже починаючи зі структури самої програми. Савченко О. Я. диференціює усі класи початкової школи як окремі та завершені. Вимоги до вивчення теорії літератури описано для кожного класу окремо. На відміну від цього, Шиян Р. Б. поєднує перший з другим класом, а третій з четвертим, і описує норми вивчення поділяючи усю молодшу школу лише на два підперіоди. Також кількість понять та їхнє значення у програмах відрізняються, але не суттєво.

Список використаних джерел:

1. Вознюк О. В. Аналіз співробітництва і партнерства як орієнтирів концепції "Нова українська школа". *Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи*. Житомир. ФОП "НМ ЛЕвковець". 2017. № 2. С. 29-37.
2. Савченко О. Я. Типова освітня програма для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти. Київ, 2018. URL : https://osvita.ua/doc/files/news/659/65920/program_1.pdf
3. Савченко О. Я. Типова освітня програма для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти. Київ, 2018. URL : <https://osvita.ua/doc/files/news/659/65921/Savchenko.pdf>
4. Харківська А. К. Основні шляхи педагогічної взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2020. № 6. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/225738/225437>
5. Шиян Р. Б. Типова освітня програма для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти. Київ, 2018. URL : https://osvita.ua/doc/files/news/659/65920/program_2.pdf
Шиян Р. Б. Типова освітня програма для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти. Київ, 2018. URL : <https://osvita.ua/doc/files/news/659/65921/Shiyana.pdf>.

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ЗВУКИ ТА БУКВИ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ І.БОЛЬШАКОВОЇ (2021) ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ ЧАСТИНА 1

Савчин Юлія, студентка факультету психології та соціальної роботи групи ПО-31.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Мова – це один із важливих засобів спілкування. Без неї важко уявити розвиток та існування людського суспільства[17, с.124]. Зміни, які сьогодні відбуваються у суспільних відносинах, закликають підвищити комунікативну компетенцію школярів, покращити їхню мовну підготовку.

Спробуємо здійснити аналіз розділу "Звуки та букви" за підручником І.Большакової (2021) для учнів 4 класу, частина 1. Нашим завданням було визначити систематичність, доцільність, доступність пропонованих автором вправ.

Мовленнєва змістова лінія навчання української мови у Державному стандарті початкової ланки освіти й чинній навчальній програмі є основною. Вона передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу[12].

Мовленнєва компетенція дітей визнана однією з провідних базових характеристик особистості, що формується в процесі її розвитку[1]. Означений феномен включає в себе вміння адекватно й доречно практично послуговуватися мовленням у конкретних ситуаціях спілкування, використовуючи задля цього як мовні (інтонація), так і немовні (міміка, пантоміміка) засоби виразності мовлення. Дитина з добре розвиненим мовленням легко вступає в спілкування з оточуючими, може зрозуміло висловлювати свої думки, бажання, задавати питання, домовитися з однолітками про спільну діяльність. Інша ситуація складається з дітьми, які мають порушення мовлення[3]. Невиразне мовлення дитини утруднює її взаємини з людьми і нерідко накладає відбиток на її характер. На думку В.І.Селіверстова, “відсутність стимулу і бажання говорити, боязнь мовленнєвого спілкування призводять до того, що мова дитини стає тьмяною, млявою, тихою, невиразною”[5, с.218].

Розвиток мовних умінь дитини не є стихійним процесом. Він потребує постійного педагогічного керівництва.

Науковці викоремлюють такі умови успішного розвитку мовних умінь та навичок у дітей:

1. Потреба спілкування чи комунікації. Отже, у методиці розвитку мови мають бути передбачено такі ситуації, які визначають мотивацію промови, ставлять школяра перед необхідністю мовленнєвих висловлювань, збуджують у нього інтерес і бажання поділитися чимось, розповісти про щось.

2. Спілкування можливе лише за допомогою загальнозрозумілих знаків, тобто слів, їх поєднань, різних зворотів мови. Отже, дітям потрібно дати зразки мовлення або створити мовне середовище. Від того, яка в нього мовне середовище багато в чому залежить багатство, різноманітність і правильність його власної мови.

Мовленнєве середовище – це мова батьків, інших рідних та друзів, фольклор, художня література, радіо та телебачення, кіно і театр, а в школі, крім того, мова вчителів та інших працівників школи, мова, що звучить на уроках, мова підручників та навчальних посібників.

3. Читання і письмо – це мовні вміння та навички, що спираються на систему мови, на знання її фонетики, графіки, лексики, граматики, орфографії, на навички побудови власної мови та сприйняття мови інших людей. Письмова мова завжди суворіша за усну, у ній чітко видно всі помилки та недоліки, такі характерні для молодших школярів[1]. Письмова мова має свої особливості у побудові фраз (частіше використовуються складні речення), у відборі лексики, у використанні граматичних форм. Оволодіваючи письмовою мовою, діти засвоюють особливості текстів – оповідання, описи, міркування, листи газетної статті та інше, знайомляться з їхніми стилістичними відмінностями.

Наступна сфера роботи школи з розвитку мови – це доведення мовних умінь дітей до певного мінімуму, нижче якого не повинен залишитися жоден учень, це вдосконалення мови, підвищення її культури, її виразних можливостей [12].

Керівництво у цій складній роботі – методика розвитку мови учнів. У методичній літературі, у навчальних програмах та інших документах для шкіл, у живому педагогічному спілкуванні термін "розвиток мови" має мінімум три значення [12]:

- стратегічна мета навчання мови: мови треба вчити для того, щоб розвивати мову дітей (навички слухання, говоріння, письма та читання) і на цій основі здійснювати їх інтелектуальне, естетичне та етичний розвиток.

- провідний принцип навчання мови та мови, використовувані методи та прийоми роботи повинні активно сприяти формуванню та розвитку мовних навичок дітей і цим забезпечувати досягнення стратегічної мети навчання.

- система роботи вчителя та учнів, спрямована на формування та розвиток у дітей мовних умінь та навичок. [3]

Створення системи розвитку зв'язного мовлення -- завдання складне. Необхідно враховувати ряд чинників: формування комунікативних умінь (осмислення теми і головної думки, добір і систематизація матеріалу, реалізація задуму, удосконалення написаного), оволодіння усною і писемною формою висловлювань, типами і стилями мовлення. Усе це зумовлює багатогранність навчальної роботи. Однак у вирішенні всієї різноманітності проблем не може бути черговості -- їх необхідно вирішувати комплексно.

Успішне формування мовленнєвих умінь можливе лише за умови систематичної і цілеспрямованої роботи, постійної уваги до цього аспекту навчання. Вирішальну роль у ньому відіграють два фактори, що взаємно доповнюються,-- створення мовного середовища з високим виховним потенціалом і раціональна система навчально-тренувальних вправ.

Сукупність вправ стає системою, якщо жодна з них не є випадковою, якщо кожна з виконуваних робіт виконує свою роль у формуванні певного комунікативного умінь, якщо всі вправи цілеспрямовані, наступні спираються на попередні і підносять дітей на новий рівень оволодіння мовою[5].

Потрібно організувати ефективне навчання, в результаті якого діти дійсно осмислять явища мови, що вивчаються, і мови на доступному їх віку рівні, вмітимуть свідомо користуватися здобутими знаннями у своїй мовній практиці і тим самим досконалювати своє мовлення.

Під час аналізу розділу "Звуки та букви" за підручником І.Большакової (2021) для учнів 4 класу, частина 1, ми визначили систематичність подачі матеріалу на 13 сторінках, який є доступним та простим для дітей. Зміст матеріалу розкритий за допомогою тексту та графічних зображень: схемами, таблицями, малюнками, тощо. Даний розділ складається з 7 параграфів :

1. "Орфограма. Поняття про міфи" (ст.44-45);
2. "Правопис слів з орфограмою ненаголошені е та и. Міфи слов'ян" (ст. 50-51);
3. "Правопис слів з орфограмою ненаголошені е та и. Міфи" (ст.50-51);
4. "Правопис слів з орфограмою ненаголошені е та и. Міфи" (ст. 52);
5. "Правопис слів з орфограмою м'який подовжений приголосний" (с.53);
6. "Правопис слів з орфограмою апостроф у корені слова. Міфи" (ст.54-55);
7. "Розвиток мовлення. Текст-міркування за малюнком" (ст. 56);

У даному розділі "Звуки та букви" підручника поєднані різні напрямки розвитку мовлення учнів: звукова культура мовлення, граматична правильність мовлення, словникова робота, зв'язне мовлення та реалізується ряд завдань: розвивати звукову виразність мовлення (силу голосу, його тембр, темп ритм, молодіку, навички використання різної інтонації, чітку дикцію), вправляти в умінні диференціювати наголошені та ненаголошені звуки е та и, збагачувати кількісний склад лексики новими, раніше не відомими словами, а також збільшувати словниковий запас за рахунок засвоєння дітьми нових слів, що вже наявні в їхньому лексичному запасі. Також завдання та вправи сприяють засвоєнню лексики, що виявляється у поглибленому розумінні значення й у смислових відтінках слів і словосполучень, в умінні узагальнювати.

У кожному параграфі подано низку завдань, які призначені для ознайомлення та закріплення матеріалу. Вправи включають наступні завдання: назвати орфограми поданих слів, зробити звуко-буквенний аналіз, дібрати приклади до поданих орфограм, назвати однакові орфограми до пари слів, вправи на емпатію, уяву, звуконаслідування, переказ тексту та багато інших. Завдання сформовані логічно та послідовно, враховуючи їх поступове ускладнення, що реалізує принцип наступності та послідовності.

Варто відзначити, в підручнику І.Большакової (2021) для учнів 4 класу (частина 1), а саме в розділі "Звуки та букви" за основу вправ та завдань взято міфи, через які діти поглиблюють знання про жанр літературного мистецтва, про його історію, міфічних персонажів та богів, розвивають уяву та образне мислення. Автор пропонує наступні твори: "Про міфи" (ст.44), "Перун" (ст.45), "Про Перуна і Стриббога"(ст.47), серія оповідань за твором Сергія Плачинди "Київські фрески"(ст.48), "Міфічні істоти. Лісовик"(ст.51), "Міфічні істоти водойм"(ст.53), "Домовик"(ст.53), "Міфічні істоти лісу"(ст.55). За даними творами виокремлені наступні завдання: прочитати текст, пояснити виокремлені слова, заповнити лінію часу (малювання подій), переказати текст, скласти запитання до тексту, списати абзац та вставити пропущені букви, зробити звуко-буквенний аналіз виділених слів та ін.

Загалом у підручнику І.Большакової (2021) для учнів 4 класу (частина 1), а саме в розділі "Звуки та букви", запропоновано 28 вправ та в кінці розділу вправи на перевірку знань "Що я вмію, що я знаю", де потрібно заповнити таблицю, визначивши орфограми у словах, записати слова за абеткою, вставляючи пропущені букви та записати словосполучення, замінюючи дієслова в дужках іменниками з м'яким подовженим приголосним.

Наприклад, є вправа на орфограму, де потрібно назвати однакові орфограми і пояснити їх (впр.3 ст.44), також є творчі завдання такі як скласти абетку зі слів одного тематичного ряду (впр.7 ст.46). У розділі "Звуки та букви" багато конструктивних вправ (впр.1 ст.55), а також вправ на основі зразка (впр.1 ст. 54),.

Установлено недостатню кількість творчих вправ (впр.1 ст.51).

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підручнику – 242; у розділі мовних вправ – 20, що становить 8,3% від загальної кількості.

Отже, у розділі "Звуки та букви" розміщено 8,3% мовних вправ на вивчення тем "Орфограма".

У розділі є тренувальні, творчі, завершальна та підготовчі вправи.

Під час аналізу у розділі було виявлено 10 підготовчих вправ. Їх мета полягає у ліквідуванні прогалин в опорних знаннях, потрібних для кращого сприймання нового матеріалу. Прикладом таких вправ є вправа 6 на сторінці 45. Подано текст, дітям потрібно визначити ключові слова в кожному у абзаці і переказати цей текст, також після тексту є додаткові завдання такі як знайти орфограму у словах і пояснити правопис, також зробити звуко-буквений аналіз виділених слів.

За допомогою вправи 1 на сторінці 50 автор підводить дітей до вивчення нового матеріалу. Суто системи завдань у вправі полягає у тому, щоб поступово підвести дітей до самостійного формулювання правила.

Використовуючи вправу 1 на сторінці 56, вчитель може показати учням, що всі слова та речення пов'язані між собою. Завдання полягає у написанні власного тексту. Потім дітям можна запропонувати, щоб вони виділили головні члени речення, сказати, щоб діти поставили від головного слова до інших питання і цим підвести до висновку, що слова в реченні пов'язані між собою.

Для закріплення та застосування нового матеріалу використовують тренувальні вправи. Вони допоможуть учням краще засвоїти отримані знання про написання звук. Їх у розділі 7. Прикладом тренувальних вправ є вправа 2 на сторінці 47. Дітям потрібно записати слова в таблицю і пояснити як діти їх перевіряють. Така вправа є доцільною, зрозумілою, а головне вони закріплять вивчене правило.

Особливу увагу серед вправ привернула увагу вправа 2 на сторінці 54–55. Вона одночасно спрямована на використання різних методів запам'ятовування, наприклад як діаграма Венна. Оскільки у НУШ активно використовують інтегровані уроки, то було б доцільно учням запропонувати ще декілька схожих вправ. Таким чином автор допоможе вчителю пов'язати українську мову з предметом "Я досліджую світ" або "Природознавство".

До завершальних відносять творчі прави і проблемні ситуації. Вони передбачають повну самостійність виконання. Тому важливо сформулювати завдання так, щоб воно сприяло творчій ініціативі учня і активізації його мислення для вирішення проблемної ситуації.

У розділі ми нарахували 13 завершальних вправ. Більшість з них є творчими, які спрямовані на створення речень за малюнком або за схемою, або поставити питання.

До завершальних творчих вправ у розділі належить вправа 5 на сторінці 51, де учням потрібно записати слова за абеткою, уставляючи пропущені букви. Додатковим завданням в цій вправі є те, що потрібно скласти фантастичну історію з поданими слова і також скласти схоже завдання для своїх однокласників й однокласниць.

Ще прикладом творчих вправ є вправа 5 на сторінці 45. Учням потрібно знайти зображення слов'янського бога/богині за описом і додатковим завданням є те, що тобі потрібно уявити, що можна зобразити кожного бога/богині мовними і немовними звуками.

Як таких вправ з проблемною ситуацією у даному розділі немає. Всі вправи неважкі, цікаві і зрозумілі для учнів.

Загалом у розділі нами нараховано 30 мовних вправ, підготовчих-10, які становлять 33%. Тренувальних вправ у розділі -7, що становлять 23% від загальної кількості. Завершальних нараховано 13, тому вони становлять 44%.

Отже, нами встановлено, що у підручнику для вивчення розділу подано 30 мовних вправ. Серед них: підготовчих – 33%, тренувальних – 23%, завершальних – 44%. Такий розподіл ми вважаємо доцільним, адже є достатня кількість завершальних вправ. В основному усі вправи, які подано у розділі, спрямовані на вивчення та засвоєння знань про звуки та букви.

Висновки Проаналізувавши розділ "Звуки та букви" у підручнику І.Большакової "Українська мова та читання" (2021) для учнів 4 класу, ми можемо зробити висновки:

1. Підручник яскравий, насичений ілюстраціями та малюнками. Розділ "Звуки та букви" налічує 7 параграфів. Поданий теоретичний матеріал та вправи для вивчення початкових фонетичних явищ відповідають вимогам типової освітньої програми для учнів 4 класу, є цікавими, доцільними та зрозумілими для дітей даного віку. Тому даний підручник буде зручним у користуванні і доцільним у вивченні розділу з метою формування мовних умінь школярів.

2. У розділі "Звуки та букви" уміщено 8,3% вправ від загальної кількості.

3. Розділ налічує 30 мовних вправ. Серед яких є підготовчі, тренувальні та завершальні. Всі подані вправи спрямовані на формування у молодших школярів мовних умінь, здобуття нових знань, закріплення та використання їх на практиці. Переважають завершальні вправи їх 44%, підготовчі 33%, а також тренувальні 23%. Педагогічний досвід вчителів показує, що саме за допомогою завершальних, тренувальних і підготовчих вправ навчальний матеріал школярі розуміють і засвоюють краще.

Сукупність вправ розділу "Звуки та букви" за підручником І.Большакової (2021) для учнів 4 класу, частина 1 – це система, що сприяє формуванню певного мовленнєвого уміння, кожна наступна спирається на попередню, тим самим реалізуючи всі цілі та завдання педагога.

Системність виявляється і в тому, що з кожного виду роботи передбачається взаємозв'язок між усною і писемною формою виконання -- спочатку учні складають усні, потім -- писемні висловлювання; і у взаємозв'язку між переказами та творами для переказування пропонуються тексти тих типів мовлення, які можуть послужити зразком для творів, що відпрацьовуються в цьому класі.

Можливо, реалізована в підручнику система розвитку мовлення учнів не в усьому досконала. Але по кожному аспекту навчальної роботи намічені виразні перспективні лінії. Враховуючи вище зазначене, вчитель мусить вдумливо підійти до кожної письмової роботи, забезпечити, щоб вона стала логічним продовженням попередніх робіт, новим кроком у мовленнєву розвитку учнів.

Список використаних джерел:

1. Бадер В.І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. Педагогіка і психологія. 1998. №4. С. 31-36.

2. Большакова І. Українська мова та читання.: Навч. посіб. для поч.школи 4 кл. 1 част. К.: Ранок, 2021. С. 44-57.

3. Бондаренко Г. Уроки читання і мови як засіб розумового виховання молодших школярів. Початкова школа. 1999. № 5 С. 51-53
4. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
5. Кодлюк Я.П. Підручник для початкової школи: теорія і практика. Тернопіль: підручники і посібники, 2004.
6. Навчальні програми для 1-4 класів НУШ. Міністерство освіти і ...<https://mon.gov.ua> > osvita.

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "ТЕКСТ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ М.ЗАХАРІЙЧУК ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (с.147-158) (2021)1 ЧАСТИНА

Самусь Анна, студентка факультету психології та соціальної роботи групи По-31.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Анотація У статті розглядаються сутність і форми роботи школярів з текстом, особливості його використання у початкових класах, види завдань для роботи над текстом учнів 4 класу, доцільні для подані у навчальному підручнику М.Захарійчук за розділом "Текст" для учнів 4 класу (с.147-158) (2021) 1 частині.

Ключові слова: Мова, мовлення, мовленнєва компетентність, комунікація, твір-опис, твір-есе, твір-розповідь, переказ, твір-опис, інтерпритація тексту.

Постановка проблеми. Глобальні процеси інформатизації суспільства – збільшення з кожним роком кількості текстової інформації, пред'явлення нових вимог до її аналізу, систематизації та швидкості її переробки – поставили теоретиків та практиків у галузі освіти перед необхідністю розробки нових підходів до освітнього процесу.

Сучасна людина живе за умов постійного оновлення знань, отримуючи щодня великий обсяг інформації. Телебачення, інтернет, друкована продукція, пропонуючи величезний обсяг інформації, потребують нових способів її освоєння [3, с.145]. У школі учень вчиться шукати, фіксувати, розуміти, перетворювати, застосовувати, представляти, оцінювати достовірність отриманої інформації. У процесі роботи з різною інформацією, у тому числі на уроці, учні усвідомлюють необхідність навчатися протягом усього життя, тому що саме потреба в постійному саморозвитку може забезпечити успішну соціалізацію в інформаційному суспільстві.

При навчанні на уроках Української мови важливо враховувати, що сучасні учні значно змінилися за останні роки: вони мають системно-змістовний тип свідомості, у них переважає змістовна сфера як орієнтація на сенс діяльності, що викликає необхідність формування, розвитку сприйняття та переробки текстової інформації на всіх етапах навчання читання.

Аналіз наукових досліджень. У результаті аналізу наукових досліджень з проблеми виявлено стійкий інтерес науковців до різних аспектів самостійної роботи учнів над текстом. Зокрема актуальність формування самостійності, використання

самостійної роботи у навчально-виховному процесі сучасної школи, її сутність, форми, види розглядають В. Давидов, Д. Ельконін, Б. Єсіпов, Н. Коваль, В. Онищук, П. Підкасистий, К. Ушинський, В. Ягупов та ін.; специфіку організації самостійної роботи над текстом учнів основної і старшої школи – Н. Молдавська, Л. Сімакова, Б. Степанишин, молодших школярів – О. Савченко[4].

Мета статті полягає у розгляді видів завдань для роботи над текстом учнів 4 класу, подані у навчальному підручнику М.Захарійчук за розділом "Текст" для учнів 4 класу (с.147-158) (2021) 1 частині.

Основна частина. Структура розуміння, що допомагає приблизитися до змісту тексту, залишається недостатньо вивченою. В силу цього випускники школи привчаються сприймати тільки те, що в тексті лежить на поверхні, і вважають це єдиним можливим актом читання. Разом з тим інтерес до проблеми наростає, зростає і частота використання поняття змістового розуміння в різних контекстах і в рамках різних теоретичних і методологічних підходів.

В основу методичної системи, яка інтегрує навчання української мови та літератури, покладено принцип вивчення мовних (фонетичних, граматичних) явищ на матеріалі текстів програмних художніх творів. Реалізація цього принципу потребує нових підходів до навчальної ситуації, нові організаційні форми уроків. У наших традиційних підручниках більшість вправ є групою слів, речень з різних джерел, що поєднує загальні орфограми та пунктограми[3]. Але формувати мовленнєву (комунікативну) компетенцію школярів неможливо, якщо урок не дає зразків правильної та гарної мови (тексти) і не дозволяє пробувати сили у власних висловлюваннях (питання, відповіді, міркування щодо прочитаного). Педагоги-практики вважають, що діти на уроках мають працювати з цілісним текстом.

Змістом уроків комплексної роботи з текстом стає аналіз мови тексту. Текст є найбільшою одиницею мови. Саме тому текст розглядається як дидактична одиниця у методиці викладання української мови. З одного боку, у творі відображається особистість його творця, з іншого – це явище, що об'єктивно представляє систему мови, на якій воно створено[1]. Здійсненню взаємозв'язку у вивченні слова та тексту сприяє використання на заняттях (у класі та вдома) такого виду вправ, як комплексна робота з текстом. У процесі комплексної роботи з текстом вирішуються завдання, пов'язані з основними видами мовленнєвої діяльності, удосконалюються орфографічні, пунктуаційні навички учнів.

Метою уроків комплексного аналізу тексту є формування мовної, комунікативної та літературної компетенції, а також розвиток мовного чуття, виховання естетичного почуття мови. Організація на уроці усної комунікації з питаннями інтерпретаційного характеру або читання твору з елементами герменевтичного аналізу допомагає розвитку мовних здібностей школярів та підвищенню рівня їхньої мовної компетенції[2]. Саме це принципове міркування викликало до життя новий тип уроку – урок-комунікацію, що дозволяє вчителям підтримувати мотивацію вивчення мовних засобів. Провідним способом цього уроку є інтерпретація тексту, а прийомами – види мовного аналізу.

Інтерпретація тексту – це висловлювання учасниками уроку комунікації своїх тлумачень, формулювання того, що стоїть за мовними засобами тексту, відновлення авторського задуму.

Інтерпретація – тлумачення слів (морфем), словосполучень, речень – як засіб розуміння настільки варіативна, що, по-перше, породжує природне мовленнєве середовище, без якого неможливе мотивоване навчання мови та мови. По-друге, несподіваним чином створює живу та необхідну освітню ситуацію, яка виховує, навчає та розвиває особистість учня на уроках рідної мови.

Методика роботи під час уроків пов'язані з застосуванням всіх видів мовного розбору: фонетичного, морфемного, словотвірного, етимологічного, лексичного, морфологічного, синтаксичного і стилістичного [3, с. 214]. Але це звичний формальний підхід, коли обирається слово (чи одиниця мови) і потім воно розбирається відповідно до пам'ятки зі шкільного підручника у відриві від мовної ситуації. Це функціонально-семантичний і системно-стилістичний підходи, кожен з яких характеризується необхідністю зрозуміти: яка роль конкретної (обраної для конкретного уроку) мовної одиниці для розуміння сенсу тексту і що роблять її складові частини (частини цієї одиниці: морфеми – для слова; слова та словосполучення – для речення, речення та їх будова – для тексту тощо) або що роблять категорії цих мовних одиниць для створення загального змісту твору[4].

Ми проаналізували розділ "Текст" за підручником М.Захарійчук для учнів 4 класу (с.147-158) (2021) 1 частину на систематичність, точність, логічність та доцільність підібраних вправ та завдань для роботи з текстом, як найбільшої одиниці мови. Даний розділ складається з параграфів: "Текст та його ознаки. Повторення вивченого", "Поділ тексту на частини. План тексту", "Засоби зв'язку речень у тексті", "Текст-розповідь. Художній та науково-популярний тексти-описи. Тема і мета", "Текст-міркування: твердження, докази та висновки. Тема і мета", "Текст-есе", "Художній, науково-популярний та діловий тексти". Весь представлений матеріал оформлений наочністю: схемами, малюнками, таблицями, що полегшують сприймання інформації учнями, розвивають пам'ять, сприймання, увагу, мислення, уяву.

Автор підручника доцільно пропонує вправи на повторення раніше вивченого матеріалу, наприклад, вправа 356 на ст. 147 передбачає завдання на повторення терміну "текст", знань про будову тексту, особливості тексту-розповіді, тексту-опису, тексту-міркування. Вправи по вивченню структури тексту: вправа 360 – ст.149, вправа 374 – ст.155, вчать дітей складати план тексту за заданим, за планом складати текст, виділити головну думку, тощо. Дане завдання дозволяє дітям виявляти та тренувати навички узагальнювати, виділяти головну та другорядну інформацію, виявляти ідею та суть тексту, основну думку.

Робота з комплексним аналізом тексту дозволяє вирішувати безліч завдань під час уроків української мови. Учні не тільки повторюють, узагальнюють та систематизують вивчене (що, до того ж, важливо для успішної підготовки до контрольної роботи, заліку, екзамену), а й поглиблюють (а часом розширюють) знання про систему мови та мовлення. Успіх такої роботи багато в чому залежить від завдань, що складаються вчителем[1].

Комплексна робота з текстом на уроці триває за схемою: спочатку ведеться розмова щодо змісту аналізованого тексту. Одним із перших буде, звичайно, питання про те, до якого стилю мови належить цей текст. Учні доводять свою відповідь прикладами з тексту, тобто доводять свою думку. Одне з наступних питань: чи все зрозуміло у уривку, чи немає в ньому слів, що не зустрічалися досі, маловживаних, тощо? Тепер, коли стали зрозумілими всі слова даного уривку, варто запитати, яке враження справив на учнів цей текст. Наступним дуже важливим є питання ідеї, тобто основної думки автора. Тут можна, але необов'язково, внести деякі доповнення про автора тексту, відомості про аналізований текст. Далі, залежно від тексту, завдання можна запропонувати найрізноманітніші[3]. Зазвичай будуються завдання за принципом від загального до приватного, від великого до малого. Спочатку розглядається синтаксис тексту, потім синтаксис речень, потім морфологія, лексика і так до фонетики.

В розділі "Текст" за підручником М.Захарійчук для учнів 4 класу (с.147–158) (2021) 1 частини тексти підібрані за конкретною тематикою, а саме: "Природні явища", тому пропонувані тексти мають необхідний набір потрібних орфограм, слів, синтаксичних конструкцій, тощо. Багато вправ спрямовані на складання розповідей та написання творів, що сприяє збагаченню та активізації активного словника, вміння висловлювати свою думку, комунікативне мовлення. Наприклад у вправі 372 на ст.154 учням запропоновано скласти текст-міркування, початком якого є запропоноване твердження, використавши доведення (докази). Для зразка подані слова у вправі 371. Також у вправі 374 ст.155 завдання для учнів прочитати початок твору-есе, розглянути малюнки та прочитати інформацію про пісок. Після цього створити текст-есе, використовуючи поданий початок та визначення про пісок. У вправі 378 ст.156 потрібно створити опис синички, користуючись довідковою літературою чи інтернетом.

Загалом, запропоновані завдання становлять гідну базу для підготовки учнів до навчання в середній школі, дозволяють формувати та розвивати різноманітний спектр навичок та умінь, представляють необхідні знання[1].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що грамотна робота з текстом у початковій школі – це частина навчання української мови. Оскільки мета сучасної освіти – це виховання функціонально грамотної особистості, то текстові вправи, передусім, мають бути орієнтовані на досягнення поставленої мети. Оскільки учні проводять у школі більше часу, ніж за її межами, основи їх грамотного виховання закладаються у стінах освітнього закладу. У цей період важливо не лише донести до кожного учня матеріал шкільних дисциплін, але також познайомити та пробудити інтерес до основ етики, моралі та моральності, закласти основи для виховання майбутнього члена суспільства, сформувати навички соціальної взаємодії.

Робота з текстами має не тільки формувати певні уміння та навички, але і повинна дозволяти учням виявляти свої творчі нахили, пробуджувати в них інтерес до вивчення української мови.

Отже, завдяки грамотному підбору матеріалів в розділі "Текст" за підручником М.Захарійчук для учнів 4 класу (с.147-158) (2021) 1 частини, учні під час роботи з текстом зможуть освоїти не лише базові розділи мови, такі, як лексика, морфеміка,

морфологія, синтаксис та пунктуація, а й навчатися висловлювати свою думку, аналізувати зміст тексту, визначати його тему та ідею, самостійно продовжувати текст, створювати свої твори.

Таким чином, активна робота з текстами під час уроків української мови у початковій школі сприяє розвитку в учнів чотирьох основних компетенцій: культурознавчої, мовної, лінгвістичної і комунікативної. Тільки при роботі з текстами в рамках уроків можна грамотно розвивати компетенції учнів вже на початку їх навчання у школі.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911
2. Мартиненко В. Формування змісту літературного читання молодших школярів: сучасний вимір / В. Мартиненко. // Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: дидактико-методичні аспекти: Дайджест 2. – Донецьк: Каштан, 2012. – с.55-63
3. Савченко О. Дидактика початкової школи: підручник для студентів пед.факультетів / О. Савченко. – К.: Генеза, – 1999. – 368 с.
4. Селевко Г. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. / Г. Селевко. – Т.1. М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
5. Хуторской А. Ключові освітні компетентності / А. Хуторской. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/2340>
6. Шевчук Л. Бабусині хитрощі: навч. посіб. 4 кл. / Л. Шевчук. // В 4 чт– Ч.– Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 124 с.
7. Шевчук Л. Горішки для білочки: навч. посіб. 4 кл. / Л. Шевчук. // В 4 ч. – Ч. 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 112 с.
8. Шевчук Л. Коник-стрибунець: навч. посіб. 4 кл. / Л. Шевчук. – В 4 ч. – Ч. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 132 с. + 16 с
9. Шевчук Л. Чи мудро збудований світ? / Л. Шевчук. // Казки народівсвіту. 4 кл.: в 4 ч. – Ч. 3. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013 – 148 с.

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "МОРФОЛОГІЯ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ О. ІЩЕНКО (2021) "УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ" ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ (2 ЧАСТИНА)

Скрипаль Тетяна, студентка факультету психології та соціальної роботи групи ПО-31.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Актуальність. Вивчення української мови у початковій школі здійснюється за допомогою нових типових програм О.Савченко та Р.Шияна. Тепер розробляють нові підручники для Нової української школи. Підручники є різні, проте чи досконалі вони? Для вчителя це стає великою проблемою, оскільки складно визначити найдоцільніший у вивченні курсу.

На думку О. Савченко, у програмах посилюються вимоги до результативної складової початкової освіти з усіх предметів, у т.ч. й з української мови. А це привело до змін у розумінні поняття "якість освіти"[4].

Сучасний урок повинен бути насамперед уроком, на якому вчитель уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня, його активного зростання, глибокого й осмисленого засвоєння знань, для формування його моральних основ. О. Я. Савченко зазначає, що "сучасний урок – це середовище суб'єкт – суб'єктної і полісуб'єктної взаємодії, в основі якої – співпраця, співтворчість учителя з учнями, набуття не лише пізнавального, а й соціального досвіду".

Мета вивчення морфології в початкових класах – формування уявлення молодших школярів про слово з погляду його граматичного значення.

Згідно з Державним стандартом та створеної на його основі програми (за О. Савченко), під час вивчення теми "Морфологія" дитина у 4 класі має:

- *розпізнавати* іменники з абстрактним значенням;
- *визначати* рід і число іменників;
- *відтворювати* назви відмінків і відмінкові питання;
- *змінювати* іменники за числами і відмінками;
- *визначати* початкову форму іменника (називний відмінок однини);
- *визначати* відмінок іменника в реченні;
- *змінювати* у процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] перед закінченням –і на [з'], [ц'], [с'], голосний [і] на [о], [е];
- *правильно вживати* в орудному відмінку однини в іменниках чоловічого роду закінчення –ом, –ем (–єм), в іменниках жіночого роду закінчення –ою, –єю (–єю);
- *перевіряти* за словником закінчення іменників чоловічого роду в родовому й орудному відмінках;
- *використовувати* в мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду – назв істот у давальному й місцевому відмінках однини;
- *правильно записувати* іменники жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини;
- *правильно вживати* літературні форми іменників у місцевому відмінку множини з прийменником по;
- *змінювати* прикметники за родами і числами;
- *змінювати* прикметники разом зі зв'язаними з ними іменниками за відмінковими питаннями;
- *правильно записувати* прикметники з м'яким кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах;
- *визначати* граматичну форму прикметника (рід, число, відмінок) за іменником, з яким він зв'язаний;
- *утворювати* форми ступенів порівняння прикметників;
- *правильно вимовляти і записувати* прикметники на –ський, –цький, –зький;
- *використовувати* у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми;

- *розпізнавати* в мовленні числівники, які відповідають на питання скільки? котрий?;
- *ставити* питання до кількісних і порядкових (без уживання термінів) числівників;
- *правильно вимовляти і писати* форми родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100;
- *уживати* правильні форми числівників на позначення часу протягом доби;
- *розпізнавати* серед слів особові займенники, *ставити* до них питання;
- *пояснювати* роль займенників у мовленні;
- *відмінювати* особові займенники за зразком;
- *правильно вживати* займенники з прийменниками;
- *використовувати* займенники у власному мовленні для зв'язку речень у тексті та з метою уникнення повторів тих самих слів;
- *розпізнавати* неозначену форму дієслів, доречно *використовувати* її в мовленні;
- *вживати* дієслова у відповідних часових формах;
- *правильно записувати* особові закінчення дієслів у теперішньому і майбутньому часі, користуючись алгоритмом з опорою на третю особу множини;
- *ставити* дієслова минулого часу у відповідну родову форму за питаннями що робив? (-ла, -ло), що зробив? (-ла, -ло);
- *правильно вимовляти і записувати* дієслова на –ся;
- *добирати* дієслова, що найбільше відповідають мовленнєвій ситуації;
- *розпізнавати* серед слів прислівники і *ставити* до них питання;
- *добирати* до найуживаніших прислівників синоніми й антонім;
- *правильно писати* найуживаніші прислівники;
- доречно *вживати* прислівники у власних зв'язних висловленнях;
- *правильно добирати* службові частини мови [5].

Метою статті є проаналізувати доцільність системи вправ та теоретичних відомостей, поданих у підручнику О.Іщенко "Українська мова та читання" (2021) для формування мовних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділу "Морфологія" у 4 класі.

Аналіз досліджень та публікацій. У результаті аналізу науково-методичної літератури з'ясовано, що теоретичні засади навчання морфології розроблені такими вченими, як О.Біляєв, В.Горяний, Н.Грипас, В.Мельничайко, М.Плющ, М.Шкільник та ін. Накопичується досвід методистів і вчителів щодо особливостей використання традиційних методів і прийомів, розробляються нестандартні підходи до вивчення морфології в школах нового типу (О.Горошкіна, В.Горяний, С.Караман). Учитель-практик повинен бути вільним у виборі засобів, форм навчання, підпорядковувати їх тим завданням, що виходять зі своєрідності навчальних закладів.

Характеризуючи частини мови не лише за лексичними і морфологічними ознаками, за особливостями словозміни й словотворення, а й за синтаксичною функцією, учні запобігають помилкам у розрізненні частин мови і членів речення,

уникають помилок під час визначення частин мови у випадках переходу прикметників у іменники, прислівників у прийменники.

Методика вивчення частин мови ґрунтується на специфічних принципах, що усталилися в сучасній лінгводидактиці. Для опрацювання теоретичних відомостей про частини мови, формування в учнів практичних умінь і навичок, крім відомих методів, доцільно застосовувати специфічні прийоми й принципи.

Аналізом підручників з української мови у початковій школі займалися такі вчені, як М. Вашуленко, О. Савченко, О. Топузов та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У підручнику О. Іщенко "Українська мова та читання" (2021) для учнів 4 класу на вивчення розділу "Морфологія", а саме тем **"ЧИСЛІВНИК"** **"ЗАЙМЕННИК"**, **"ДІЄСЛОВО"**, **"ПРИСЛІВНИК"**, **"СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ"** відведено 27 сторінок. Матеріал, на наш погляд, є доцільно впорядкованим. Подано його цікаво та зрозуміло для дітей даного віку, наявна достатня кількість ілюстрацій до вправ. У кінці підручника подана пам'ятка з правопису. У розділі школярі вивчають 5 частин мови. Зокрема таких, як: числівник; займенник, дієслово; прислівник; службові частини мови.

Підручник, укладений відповідно до Державного стандарту початкової освіти та нової програми з української мови для 4 класу Р.Шияна, є концептуальним продовженням підручників української мови для початкової школи, виданих О.Іщенко.

У підручнику подано теоретичні відомості про: вживання числівників, ролі займенника, відмінювання займенника, вживання дієслів, його ознаки, часи, вживання прислівників, службових частин мови. Поглиблюється уявлення про категорії часу дієслова.

Для вивчення розділу "Морфологія" у даному підручнику подано 87 вправ. Це загалом вправи на вивчення числівника, займенника, дієслова, прислівника та службових частин мови.

Прикладами вправ на вивчення числівника є такі вправи: вправа 2 на сторінці 12 [3], подана вправа являє собою проблемну ситуацію, щоб вирішити її дитина має знати не тільки мову, але і розуміти математику. У ній подані речення, яке потрібно спочатку прочитати, вимовивши числівники правильно, потім записати його, замінивши числа і скорочення одиниць вимірювання словами. До цієї вправи є додаткове завдання, потрібно числівники, які подані у реченні – перетворити: в метри і сантиметри, дециметри і сантиметри і т.д

Вправа 3 та вправа 4 на сторінці 12 також спрямована на те, щоб діти перетворили числа у слова і записали їх.

Прикладами вправ, на вивчення займенника, можна вважати такі: вправа 7 на сторінці 15. Дітям потрібно відшукати у тексті особові займенники та визначити до якої особи вони належать.

Вправа 2 сторінка 16 спрямована на закріплення правила про "Відмінювання займенників 1-ї та 2-ї особи". У даній вправі діти мають спочатку поставити запитання до поданих займенників і визначити їхнє число й відмінок. А згодом провідміняти займенники 2-ї особи **ти** і **ви**.

Вправа 1 сторінка 17 спрямована на вивчення теми "Відмінюємо займенники 3-ї особи". Діти мають прочитати текст, визначити особу, рід і відмінок виділених займенників.

В підручнику О.Іщенко також наявні вправи на вивчення "Дієслова". Прикладами таких вправ, можна назвати такі: вправа 5 сторінка 24. Діти мають встановити відповідність між фразеологізмами та їх значенням, підкреслити дієслова. Таку вправу можна представити учням як проблемну, оскільки для вирішення якої необхідні знання з іншого предмету.

Вправа 6 сторінка 26 являє собою творчу вправу. Учні мають написати, що вони люблять робити у вільний час, використовуючи щонайменше 5 дієслів у неозначеній формі.

Вправа 2 сторінка 28. У ній дітям потрібно дібрати антоніми до дієслів у початковій формі та позначити частину слова, яка змінюється.

При вивченні "Прислівника" діти знайомляться з такими вправами: вправа 3 сторінка 62, яка не тільки спрямована на вивчення прислівника, але і для повторення інших частин мови, які вже вивчили діти. Учні мають по черзі читати по два слова, зазначаючи, якою частиною мови вони є. Крім цього, якщо це прислівники – виписувати його та позначати в них суфікси.

Вправа 5 сторінка 63. У вправі діти мають дібрати синоніми до поданих прислівників.

Вправа 8 сторінка 65. У цій вправі дітям необхідно дібрати антоніми до поданих слів.

Окрім цих вправ у підручнику також представлені завдання для вивчення "Службових частин мови": вправа 4 сторінка 70. У ній потрібно списати речення, знайти у них службові частини мови і пояснити їхню роль.

Вправа 5 сторінка 70. Дана вправа спрямована на систематизацію знань. У ній діти мають скласти схему "Службові частини мови" та підготувати розповідь за схемою.

Представлена вправа 6 (с. 70) спрямована на закріплення знань учнів про частини мови. У ній потрібно виписати із підручника "Я досліджую світ" три речення про комах. Над кожним словом скорочено написати, якою частиною мови воно є.

Кількість вправ на розвиток мовлення у даному підручнику нараховано близько 4. Вони передбачають складання речень, а також розповідь за байкою. Зокрема це такі вправи: вправа 8 с. 15; вправа 5 с. 31; вправа 7 с. 35; вправа 2 ст. 63.

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підручнику – 331; у розділі мовних вправ – 87, що становить 26,3 % від загальної кількості.

Отже, у розділі "Морфологія", а саме таких частин мови як "Числівник", "Займенник", "Дієслово", "Прислівник", "Службові частини мови" уміщено 26,3% мовних вправ на вивчення даних тем.

У розділі є підготовчі, тренувальні та завершальні вправи.

Під час аналізу у розділі було виявлено 10 підготовчих вправ. Їх мета полягає у ліквідуванні прогалини в опорних знаннях, потрібних для кращого сприймання нового матеріалу. Прикладом таких вправ є: вправа 1 на сторінці 12. Подано афішу, дітям

потрібно прочитати її, визначити яку інформацію вона містить, та використати зміст афіші, поставивши запитання так, щоб у відповіді були числівники.

Вправа 1 на сторінці 16. В ній діти мають утворити діалог, записавши речення у потрібному порядку, прочитати за особами. Після цього підкреслити особові займенники, зазначити до якої особи вони належать. Також автор виділяє у діалозі деякі займенники. Діти мають визначити їх відмінок.

За допомогою вправи 1 на сторінці 24 автор підводить дітей до повторення раніше вивченого матеріалу та вивчення нового. Суть завдань у вправі полягає у тому, щоб поступово підвести учнів до самостійного формулювання правила. І як показує досвід, використання такого способу подачі інформації сприяє кращому засвоєнню нових знань і умінь учнів.

Використовуючи вправу 1 на сторінці 70, діти пригадують частини мови, які належать до самостійних. Вправа 2 сторінці 70 доповнює вправу 1. У ній учні мають спочатку прочитати вірш, назвати частини мови, розповісти, які є службовими частинами мови і обов'язково пояснити, чому вони так думають. Так поступово діти формулюватимуть правило.

Для закріплення та застосування нового матеріалу використовують тренувальні вправи. Вони сприяють закріпленню мовних умінь і навичок.

Серед тренувальних вправ виділяються вправи: порівняльного характеру, за інструкцією, за зразком, за завданням. Тренувальні вправи допоможуть учням краще засвоїти отримані знання про частини мови. Їх у розділі 22. Прикладом тренувальних вправ є вправа 3 на сторінці 12. Дітям потрібно прочитати числівники у рамці і записати словосполучення за зразком. Така вправа є доцільною та зрозумілою.

З-поміж всіх поданих тренувальних вправ особливу увагу привернула вправа 1 на сторінці 48. Вона спрямована на опрацювання правила. Діти мають розглянути алгоритм і пояснити одне одному, як вибрати, яку букву писати в ненаголошеному закінченні дієслова. Таким чином, діти спираючись на правило, мають пояснити свій вибір, цим же вони закріплюють знання, які нещодавно отримали.

Ефективною з метою формування мовних умінь також є вправа 4 на сторінці 62. У ній діти мають за зразком вправи 1 виписати із другого і третього абзаців тексту "Ворони – вони такі..." прислівники з дієсловами. Як додаткове завдання – поділити для переносу слова: походжати, надворі, знічев'я, міркую. Отже, учні повторюють не тільки тему, що вивчається, але і раніше вивчений матеріал. Така вправа гарно розвиває увагу у дітей та логічне мислення.

До завершальних відносять творчі й проблемні завдання. Проблемні завдання передбачають застосування набутих умінь і навичок у нових умовах. Творчі вправи є перевіркою набутих знань, умінь, навичок. Вони розраховані на варіантність розв'язання, своєрідну індивідуальність виконання. Отже, необхідно сформулювати завдання таким чином, щоб сформувати уміння самостійно висловити задум, власні думки.

Установлено, що у розділі 10 завершальних вправ. Більшість з них – це проблемні завдання для учнів, але є і творчі вправи, їх порівняно менше.

До завершальних вправ належить: вправа 3 сторінка 24. У ній діти мають списати речення, розкриваючи дужки, підкреслити граматичну основу речень та визначити яким членом речення виступає дієслово. Тут ми бачимо проблемну ситуацію, оскільки щоб правильно визначити яким членом речення виступає дієслово, потрібно знати члени речення в цілому.

Вправа 5 на сторінці 26 також сприяє розвитку навичок мовного аналізу учнів. У ній діти повинні пояснити значення виділеного вислову, виписати дієслова та довести, що вони багатозначні: скласти речення так, де вони б мали різне значення. Проблемна ситуація полягає в тому, що потрібно знати, які слова називаються багатозначними і як правильно скласти речення, щоб показати їх.

Прикладом завершальних творчих вправ є вправа 5 на сторінці 31. У ній діти мають скласти три речення про ворону з байки, використавши дієслова у формі трьох часів.

Цікавою творчою вправою є також вправа 5 на сторінці 57. У ній учням потрібно доповнити словосполучення за допомогою запитань. Вона сприятиме закріпленню набутих знань, а також повторенню вивчених розділів. Оскільки запитання загальні то і словосполучення будуть абсолютно різними, кожен учень зможе проявити власний рівень знань та творчість.

Під час наукового пошуку з'ясовано, що у розділі нараховано всього 42 мовні вправи, з них підготовчих – 10, які становлять 23,8 %. Тренувальних вправ у розділі – 22, що становить 52,4% від загальної кількості. Кількість завершальних вправ – 10, це стільки як і підготовчих вправ (23,8%).

Отже, встановлено, що у підручнику для вивчення розділу нараховано 42 мовні вправи. Серед них: 23,8% підготовчих вправ, 52,4% тренувальних та 23,8% завершальних. Такий розподіл вважається недоречним та недоцільним. Ми вважаємо, що більшу увагу все ж слід приділяти завершальним вправам, а не тренувальним. Оскільки саме завершальні вправи сприяють творчому розвитку дітей, здатністю їх нестандартно мислити, активізації їх критичного мислення під час вирішення проблемних ситуацій та кращому засвоєнню нового матеріалу через призму нестандартно поставлених завдань. В основному усі вправи, які подано у розділі, спрямовані на вивчення різних частин мови. У кожній темі доречно представлені вправи на вивчення програмового матеріалу, проте як уже зазначила раніше – нераціонально скомбіновані різні типи вправ.

Висновки. Проаналізувавши підрозділи "Числівник", "Займенник", "Дієслово", "Прислівник", "Службові частини мови", які відведені для вивчення "Морфології" за підручником О.Іщенко для учнів 4 класу "Українська мова та читання" (2021) 2 частина, можна зробити такі висновки:

4. Підручник є ефективним у формуванні умінь мовного аналізу школярів. Ілюстративний матеріал відповідає сучасним зацікавленням учнів 4 класу. У цілому, кожен малюнок має спонукати дитину мислити, формувати науковий світогляд та мовну культуру. Також у підручнику наявні схеми та таблиці. Морфологія у даному підручнику вивчається за допомогою таких розділів як "Числівник", "Займенник", "Дієслово", "Прислівник" та "Службові частини мови". Поданий теоретичний матеріал та вправи для вивчення морфології відповідають вимогам типової освітньої

програми для учнів 4 класу Р.Шияна. Навчальний матеріал подано за принципом доступності, наочності. Передбачено індивідуальну діяльність і колективну роботу в парах та у групах. Тому даний підручник буде зручним у користуванні і доцільним у вивченні розділу "Морфологія".

5. У розділах "Числівник", "Займенник", "Дієслово", "Прислівник" та "Службові частини мови" уміщено 26,3 % від загальної кількості вправ на вивчення теми "Морфологія".

6. Розділ налічує 42 мовні вправи. Серед них є підготовчі, тренувальні та завершальні. Усі подані вправи спрямовані на формування у молодших школярів мовних умінь, здобуття нових знань, закріплення та використання їх на практиці. Переважають тренувальні вправи 52,4% , 23,8% підготовчих вправ та 23,8% завершальних. Такий розподіл є недосить доцільним. Оскільки саме завершальні вправи сприяють творчому розвитку дітей, міркування в процесі спостереження над мовним матеріалом, здатністю їх нестандартно мислити у критичних ситуаціях.

Література:

1. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі. К.: Літера ЛТД, 2010. 364 с.

2. Заболотний О. Навчальна книжка має захоплювати . *Дивослово*. 2005. № 9. С. 36.

3. Іщенко О. Л. Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 2 – Київ : Літера ЛТД, 2021. 112 с.

4. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. *Початкова школа*. 2012. № 8. С. 1-6

5. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1273.

6. Топузов О. М. Дидактична прогностика в контексті теоретико-методичного забезпечення створення сучасного підручника . О. М. Топузов . Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. К. : Педагогічна думка, 2014. Вип. 14. С. 12–20.

7. Шинкарук Н. Підручник має стати вікном у світ для кожної дитини. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2006. № 7-8. С. 167-170.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я

Сокирко Наталія, магістрантка 1 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Актуальність дослідження. Здоров'я – це перша і найважливіша потреба людини, яка визначає здатність його до праці і забезпечує гармонійний розвиток. Здоров'я людини – проблема досить актуальна для всіх часів і народів, а в даний час вона почала ставати першорядною. Всесвітня організація охорони здоров'я визначила здоров'я як стан "повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів".

Основним завданням нашої держави є виховання підростаючого покоління. Концепція виховання дітей та учнівської молоді відображає всі напрямки виховного процесу. Одним з таких напрямків є фізичний розвиток і виховання здорового способу життя, що сприяє усвідомленню значення власного здоров'я та готовності до його збереження та зміцнення, активної участі у спортивній та фізкультурно-оздоровчої діяльності, відмові від шкідливих звичок: куріння, уживання алкоголю, наркотиків.

Збереження та зміцнення морального, фізичного та психічного здоров'я вихованців є одним із першочергових завдань загальноосвітньої школи, на що наголошує Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). Навчальний заклад сьогодні має створити оптимальні умови для збереження та зміцнення здоров'я учасників освітнього процесу. Стрижнем усієї педагогічної роботи у цьому напрямку вважаю особисте ставлення вчителя до збереження та зміцнення здоров'я у школярів і формування у них позитивної мотивації щодо здорового способу життя. Від вчителя залежить, чи впаде зерно турботи про своє здоров'я у душу дитини. І як зробити так, щоб це зерно проросло та в майбутньому дало щедрий врожай.

Мета статті. Полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей та умов формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ідеями виховання здорового покоління, свідомого ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я інших, формування мотивації учнів на здоровий спосіб життя просякнуті найважливіші завдання сучасної шкільної освіти (Закон України "Про загальну середню освіту", Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державна програма "Діти України", Державний стандарт середньої освіти). Міркування про здоров'я знаходимо у творах таких всесвітньо відомих філософів як Платон та Арістотель, Гіппократ та Ібн Сена (Авіценна). Значення здоров'я підкреслювали в свій час ще К. Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Р. Оуен та ін. Філософський і соціальний аспект формування здорового способу життя дітей і молоді відображено у працях А. Бойко, Н. Гундарьова, В. Крюкова, О. Сахно, Л. Сущенко; медико-ідеологічний аспект розроблено у дослідженнях М. Амосова, Г. Апанасенко, Н. Борисенко, А. Мартиненко. Психолого-педагогічний аспект формування здорового способу життя молодших школярів розглядали Н. Бібік, Е. Буліч, О. Богініч, Т. Бойченко, О. Ващенко, Л. Волкова, О. Дубогай, В. Оржихівська, Н. Коваль, С. Кондратюк, Л. Саврковська, О. Савченко, С. Свириденко та ін. Проблема формування у молодших школярів психічного здоров'я знайшла втілення у дослідженнях І. Бега, Л. Божович, О. Запорожця, В. Кузя, С. Максименко та ін. З точки зору психологів молодший шкільний вік є сенситивним у становленні особистості, відбувається формування у дитини ставлення до себе, до свого здоров'я, здатності відповідним чином реагувати

на умови життєдіяльності тощо. Сучасні дослідження проблеми формування здорового способу життя дають можливість зробити висновок про багатоплановість підходів у розв'язанні даної проблеми.

Спосіб життя дитини – основа його здоров'я протягом усього подальшого життя. Неправильно закладена основа може призвести до пошкодження всієї конструкції, навіть якщо всі інші її елементи будуть закладені вірно. Для здоров'я майбутнього покоління нашої нації необхідно прищеплювати і мотивувати здоровий спосіб життя. Мотивація здорового способу життя – це комплекс заходів, спрямованих на появу у дітей прагнення дотримуватися всіх правил і норми здорового способу життя. Слід зазначити, що в даний час здоровий спосіб життя стає модним. Все більше популярних людей пропагують здоровий спосіб життя, до того ж здорові, спортивні, сильні особистості більш популярні, ніж змучені шкідливими звичками. Виходячи з цього в бесідах зі школярами слід дати їм зрозуміти, що міцне здоров'я – один з перших кроків до популярності й успіху.

Здоров'я – це загальне благополуччя організму, що включає в себе наступні аспекти: відсутність хвороби, деякий рівень фізичної тренуваності, підготовленості, функціонального стану організму. Існує безліч критеріїв оцінки рівня здоров'я організму. Ці критерії визначаються за різними показниками. У поняття здорового способу життя входить цілий комплекс умов та вимог, виконання яких добре впливає на здоров'я людини. До них можна віднести:

- дотримання режиму дня;
- правильне і своєчасне харчування;
- дотримання норм особистої гігієни;
- відмова від шкідливих звичок;
- регулярне заняття аматорським спортом, правильну поставу та ін

Заходи щодо формування мотивації слід починати з самого народження дитини. Для цього батьки поступово привчають його до правильного і регулярного харчування, особисту гігієну та ін. Необхідно також своєчасно прищепити дитині навички самообслуговування і самостійного виконання основних дій особистої гігієни. Дорослішаючи, дитина звикає до режиму дня, встановленого для нього батьками правилами і не уявляє собі іншого способу життя. Здоровий спосіб життя має стати для дитини необхідністю: якщо дитина, наприклад, не зміг вранці зробити зарядку або почистити зуби, то він вже відчуває дискомфорт. Величезний вплив на формування здорового способу життя дитини накладає особистий приклад дорослих, що оточують його, так як у природі дітей закладено наслідування дорослим. Це відноситься до дій батьків, членів сім'ї, вихователів дитячого садка, вчителів. Важливо також постійно контролювати дитину: всі його дії повинні бути оцінені, він повинен отримувати заохочення або осуд.

Процес формування у школярів ціннісного ставлення до здоров'я складається з наступних взаємопов'язаних напрямків:

1. Виховання у дітей позитивного ставлення, інтересу до занять фізичними вправами;

2. Озброєння школярів знаннями з фізичної культури, гігієни, фізіології людини і формування на їх основі переконань в необхідності стежити за своїм здоров'ям, систематично займатися фізичною культурою;

Практичне привчання учнів до щоденних занять фізичною культурою в режимі шкільного та позашкільного часу.

Названі вище напрямки досягаються в практиці роботи школи в тісному зв'язку в єдиному освітньому процесі. Вироблення у дітей, починаючи з першого класу, інтересу до свого здоров'я, стає одним їх мотивів внутрішнього спонукання їх до занять фізичною культурою, важливою умовою для формування ціннісного ставлення до нього. У молодших школярів інтерес, як правило, породжує позитивні емоції, викликані безпосередньо самими проведеними заходами.

Формування у школярів ціннісного ставлення до здоров'я значною мірою залежить від того, яка атмосфера панує у колективі вчителів та учнів, яке місце займають фізкультурно-оздоровчі заходи в житті школи і самої сім'ї. А це, у свою чергу, залежить від ставлення до справи керівників школи, педагогів і звичайно ж батьків. Пробудженню і розвитку у школярів інтересу сприяє якісне проведення уроків і позакласних занять, гарне оснащення і естетичне оформлення матеріально-спортивної бази. Хороша база сприяє не тільки якісному засвоєнню учнями знань і умінь, а й успішному здійсненню виховних завдань, зокрема формування ціннісного ставлення до здоров'я. Уроки фізичної культури, фізкультхвилинки, заняття в спортивних секціях, масові шкільні змагання мають явну спрямованість на те, щоб долучити усіх учнів до систематичних занять фізичною культурою і спортом.

Важливим розділом роботи з прищеплення школярам потреби піклуватися про своє здоров'я є формування у них відповідних переконань. Основою для формування переконань є відповідні знання. При цьому важливе значення має забезпечення взаємозв'язку між практичними вміннями і теоретичними знаннями учнів. Формуванню в учнів потрібних переконань сприяє дохідливе пояснення вчителя, робота батьків.

Велике значення для формування в учнів стійких переконань мають узгоджені дії школи та сім'ї. Для досягнення єдності педагогічного та батьківського впливу на дітей необхідно обговорювати питання здоров'я на батьківських зборах. Практичне привчання школярів піклуватися про своє здоров'я в режимі шкільного та позашкільного часу є вирішальним умовою вироблення у них даної потреби. Потреба формується через звичку. Досягненню успіхів у цій важливій справі сприяють спортивно-оздоровчі заходи: "Дні здоров'я", різні спортивні заходи ("Найспортивніший клас", "Олімпійці серед нас", "Найвлучніший і найспортивніший", "Спортивна сім'я" тощо), де приймають участь учні та їх батьки, а також класні керівники, яким може відводитися роль помічників суддів, організаторів і т.п.

Без регулярних, спеціально організованих фізичних вправ у сучасних умов навіть діти, що успадкували від батьків хороше здоров'я, розвиток і живуть в хороших умовах, не досягають того рівня у фізичній підготовленості, якого можуть досягти діти середнього і нижче середнього розвитку за умови систематичних занять фізичною культурою. Але разом з тим, щоб у дитини виробилося ціннісне ставлення до свого

здоров'я, зберігався інтерес до занять спортом, необхідне дотримання деяких принципів:

Принцип всебічного, гармонійного розвитку особистості. Організм людини єдине ціле, розвивати і зміцнювати необхідно все його органи.

Принцип оздоровчої спрямованості передбачає збереження і зміцнення здоров'я.

Принцип зв'язку фізичного виховання з подальшим життям.

Крім педагога, який цікавиться новинками літератури, який може, а головне хоче не тільки навчити дітей як правильно займатися фізичною культурою, а й прищепити до неї інтерес на все життя, важливим етапом є мотивація дітей. Але в той же час необхідні зусилля і з боку родини. Але вся ця робота неможлива, і в цілому марна, без підтримки і допомоги батьків. Адже саме в сім'ї дитина отримує основні знання; саме сім'я допомагає дитині зрозуміти "що добре, а що погано, що користь, а що шкода".

Сімейне дозвілля повинне будуватися, виходячи з основних сфер сімейних відносин і враховуючи всі функції сім'ї. Відпочиваючи і спілкуючись, беручи участь у спільних конкурсах і програмах, батьки і діти вчаться бути ближче один до одного. Спільні бесіди та конференції за участю фахівців-медиків, психологів, соціальних працівників, допомагають поколінням в сім'ї знаходити спільну мову, вчитися терпимості й увазі по відношенню один до одного. Дві третини сучасних сімей в Україні не мають захоплень (ними можуть бути спорт, туризм, прикладне мистецтво, музика, танець та ін.). Одну третину сімей узагалі називають "неблагополучними", вихованню дітей у них не надається ніякого значення, нерідко діти з таких сімей йдуть в клуб для того, щоб в особі керівника і товаришів знайти свою другу сім'ю. Але є сім'ї, які активно проводять своє дозвілля разом: відмічено, що такі сім'ї більш згуртовані, менш конфліктні, діти з таких сімей рідше стають асоціальними елементами.

Форми роботи з сім'єю.

Бесіди – до них відносяться також різні конференції, диспути, ток-шоу, що піднімають проблеми сім'ї, зачіпають питання здорового способу життя, сімейного дозвілля.

Ігрові досягав програми – це спосіб дорослим ненадовго відчути себе дітьми і поринути у світ дитячої психології. Спільно беручи участь в іграх і конкурсах, діти і батьки починають відчувати себе однією командою. Популярні такі види конкурсних програм як "Мама, тато, я – дружна (спортивна, музична, танцювальна – варіантів безліч) сім'я", Ну ж-бо, бабусі (дідуся)" та інші.

Рекреативний сімейний відпочинок – туризм, походи.

Спортивний сімейний відпочинок (естафети, масові забіги, пляжні турніри і т.д.).

Екскурсійна робота – сімейне відвідування музеїв, виставок, пам'яток мистецтва і архітектури, пам'ятних місць. Спільне відвідування концертів та масових свят.

Умови, що формують ціннісне ставлення молодших школярів до здорового способу життя в навчальному процесі:

1) Прояв позитивних емоцій реагування на необхідність формування здорового способу життя. Людина являє собою єдність тілесного і духовного. Неможливо зберегти тіло здоровим, якщо не вдосконалювати емоційно-вольову сферу – не працювати з душею дитини. Важливо, щоб у міру освоєння валеологічної культури у кожної дитини формувалися почуття ніжності і любові до самого себе, настрій особливої радості від розуміння своєї унікальності, неповторності.

2) Насичення змісту уроків валеологічного знаннями, мотивуючими дітей на здоровий спосіб життя. Будь-який предмет початкової школи повинен містити валеологічні знання. Знання дозволяють дитині оцінити внесок кожної системи організму в виживання і здоров'я організму в цілому і розглядати свій ріст і розвиток як життєвий процес, якому сприяє розумне ведення здорового способу життя.

3) Забезпечення максимальної рухової активності молодших школярів. Молодший школяр повинен вміти задовольняти свої рухові потреби в процесі навчальних занять: гімнастика до занять, фізкультхвилинки на уроках, рухливі зміни. Задоволення від рухової активності переростає у звичку, а від неї – в потребу.

Формування ціннісного ставлення до здорового способу життя – постійний пошук, спільна праця, в основі якої довіра та спільне бажання досягти поставленої мети: збільшення кількості дітей, що бажають освоїти способи збереження свого здоров'я; поліпшення психологічного клімату в класному колективі; зниження кількості дітей з девіантною поведінкою і шкідливими звичками; раціональне використання вільного часу.

У сучасній школі все ще відчутна традиційна неувага до здоров'я, здорового способу життя і формування потреби відповідального ставлення до здоров'я. Критерії здоров'я або практично не беруться до уваги, або залишаються другорядними при оцінюванні якості і наслідків освіти. Незадовільні результати збереження фізичного і психічного здоров'я дітей свідчать про неефективність практичної роботи педагогів з формування гармонійної особистості.

На жаль, лише уроків основ здоров'я для забезпечення оздоровчого впливу школи на дитину недостатньо. Тому кожен навчальний заклад має впроваджувати в освітній процес власні концепції, а саме: збільшення рухової активності учнів під час уроків та в позаурочний час (години здоров'я, фізкультпаузи та фізкультхвилинки), організація позакласних заходів щодо формування навичок здорового способу життя (виховні години, спортивні свята), робота спортивних секцій у школі.

Висновки. Таким чином, проблема формування відповідального ставлення до здоров'я дітей молодшого шкільного віку формування освіченої, фізично та соціально здорової творчої особистості є найактуальнішою проблемою сучасного суспільства. Серед традиційних цінностей українського народу завжди вагоме значення мали здоров'я та фізична досконалість. Національний ідеал здоров'я зумовлювався системою національних традицій. Однак сьогодні виховання у молодого покоління дбайливого ставлення до свого здоров'я можливе лише шляхом інтеграції знань про здоровий спосіб життя в базові дисципліни, а також виховання свідомого ставлення учнів до здорового способу життя.

Список використаної літератури:

1. Дроздова К. Формування ціннісного ставлення до здорового способу життя у молодших школярів. Наука і освіта : наук.-практ. Журнал. 2016. № 4. С.120-125.
2. Рибальченко М. Формування ціннісного ставлення дітей до власного здоров'я. Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Збірник матеріалів 3 Всеукраїнської науково-практичної конференції. Черкаси. 2018. С. 78-81.
3. Формування ціннісно-змістовної сфери дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: матеріали обласної науково-практичної конференції 28 березня 2018 року. Дніпро. 531 с.
4. Черній В. Формування у молодших школярів стійкої мотивації на здоровий спосіб життя у процесі реалізації програми інтегрованого предмета "Основи здоров'я". Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Випуск 132. 2017. С. 335-339.
5. Шевцова В. В. Здоров'язбережувальні технології – могутній засіб формування ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я. Біорізноманіття: теорія, практика, формування здоров'язбережувальної компетентності у школярів та методичні аспекти вивчення у закладах освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (присвячена пам'яті видатного вченого ботаніка П.Є. Сосіна). Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2020. С. 378-382.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сущенко Тетяна, магістрантка I курсу, факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта".

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Уміння правильно та коректно висловлювати свою думку – один із чинників успіху в будь-якій сфері сучасного життя. Ефективність спілкування визначається рівнем комунікативної компетентності особистості, який відкриває перед людиною нові можливості: точне висловлення своєї точки зору стає запорукою порозуміння з іншими людьми й самореалізації.

Постановка проблеми. У період оновлення змісту освіти відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту" відбувається переорієнтація процесу навчання рідної мови на розвиток мовної особистості молодшого школяра, формування його комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Учені різних галузей, одностайні в тому, що комунікація є основним способом існування особистості, головною умовою її навчання й виховання, розвитку й формування громадянина в сучасній соціокультурі, тому комунікативна компетентність набуває особливої значущості в наш час, що диктується вимогами життя і визначається як ключова компетентність учнів початкової школи.

З давніх часів шанувалися стислість і простота викладу думки. У Стародавній Греції величезне значення мала наука красномовства – риторика [7, с. 24].

Концепція загальної середньої освіти зазначає, що "освітніми результатами початкової школи є повноцінні мовленнєві, читацькі уміння і навички...". Тому комунікативні уміння та навички є першочерговими серед інших. Опрацювавши наукові праці, вважаю, що роботу з розвитку комунікативних здібностей здобувачів освіти треба починати з перших днів перебування у школі.

Серед ключових компетентностей, які фіксують суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, у Концепції НУШ головною є компетентність спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами як уміння усно й письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів); здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час; усвідомлення ролі ефективного спілкування [3; 4, с. 11].

Мета статті. Розглянути проблему формування комунікативної компетентності як умови ефективного спілкування молодших школярів у контексті компетентнісного підходу до освітнього процесу з урахуванням положень Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Мова – найголовніше знаряддя навчання. Діти користуються нею для різних цілей – для пояснення, опису, припущення, запитання, відповіді, розмірковування і т. д. Вивчення мови вимагає вироблення і розвитку в дітей певних навичок:

- слухання і читання (з метою використання знань і думок інших людей);
- бесіди і письма (для вираження власних думок і почуттів).

Діти молодшого шкільного віку допитливі, прагнуть пізнати світ, його численні факти і явища, отримати знання, опанувати різноманітні вміння, компетентності. Важливе місце при цьому належить мовленнєвій комунікації, що є неодмінною умовою розвитку дитини, одним із найважливіших чинників її соціально – комунікативного розвитку й формування комунікативної компетентності. Дітям молодшого шкільного віку легше засвоювати матеріал, якщо інформація подається цікаво і яскраво. Такий пізнавальний інтерес є базисом для засвоєння нових знань і формується різними способами (гра, елементи цікавості, проблемні ситуації тощо) як на різних етапах уроку, так і в позаурочній діяльності [1].

Що ж таке комунікативна компетентність. Комунікативна компетентність – це здатність вступати в комунікацію, бути зрозумілим, невимушено спілкуватися. Вона передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати глибину і коло спілкування, а також вміння інтерпретувати невербальні прояви інших людей. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії і є результатом досвіду спілкування між людьми.

Початкова школа розкриває широкі обрії для формування комунікативної компетентності молодших школярів. Вже з першого класу потрібно виховувати комунікативні навички. Хороше мовлення тоді, коли воно багате та насичене

різноманітними лексичними й граматичними засобами, коли в ньому точно передано зміст висловлювання та враховані особливості ситуації спілкування.

Активізація комунікативної діяльності молодших школярів передбачає процес спонукання учнів до енергійного, цілеспрямованого спілкування. Спілкування – невіддільна частина будь-якого уроку, тому формування комунікативних умінь учнів веде до підвищення якості навчально-виховного процесу.

У роботі над розвитком комунікативних здібностей варто використовувати:

- методику навчання діалогічного мовлення;
- методику навчання монологічного мовлення;
- комплексне навчання видам мовленнєвої діяльності;
- методику роботи з розвитку зв'язного усного та писемного мовлення в початковій школі [7, с. 25-26].

Особливий статус відводиться таким формам роботи:

навчальний діалог, словесна творчість і фантазування, монологічна промова, інсценування, рольові ігри, творчий переказ, інтерактивні вправи: "мозковий штурм", "навчаючи – вчуся", "ток – шоу", "інтерв'ю", "дерево рішень", "акваріум", "карусель", гра "Коректор"- виправлення мовних помилок героя, співпраця в парах і групах, пошукова робота з різними джерелами інформації

Невід'ємною складовою частиною комунікативної компетентності молодших школярів є розвинене діалогічне мовлення. Для залучення всіх учнів до діалогу можна вдаватися до таких прийомів як:

- вибір партнера по спільній роботі;
- визначення колективної думки;
- планування спільної праці;
- використання формул "подумай – обговори з другом – поділися з класом", "очікування";
- побудова оцінних суджень за схемою – опорою.

Щоб перевірити навички діалогічного мовлення доцільно використовувати картки, що дозволяють учням самостійно ознайомитись із ситуацією мовлення, метою спілкування, мовним завданням.

Однією із складових комунікативної компетентності є вміння долати комунікативні бар'єри, які виникають при відсутності розуміння ситуації спілкування або носять психологічний характер. Тому молодших школярів необхідно вчити інтерпретувати невербальні прояви інших людей. Доцільно знайомити дітей з "каталогом жестів" і "словником тілорухів". Важливий і візуальний контакт: частота обміну поглядами, тривалість погляду, уникання його. Учні при монологічній промові часто дивляться на підлогу або у вікно. На все це треба звертати увагу. Мова завжди є дзеркалом самосвідомості людини. Слово-образ формує особистість дитини, розкріпає і спонукає до співтворчості.

Важливим для формування у дітей комунікативних умінь є досвід творчої діяльності. Набувається він при складанні власних оповідань, віршів, казок, легенд, описів. Із цих творів складається "Книга творчості класу". Такі висловлювання учнів потребують самостійності у визначенні змісту і доборі мовних засобів. Широкі обрії

для формування у дітей комунікативної компетентності розкривають уроки роботи з дитячою книжкою. Коли учень розуміє, що в його товаришів і вчителя перед очима той самий текст, що і в нього, то читання вголос він вважає нудним. А читання з комунікативною метою – з метою донести до слухачів зміст незнайомого для них тексту, зацікавити їх – стимулює його застосовувати засоби виразності: звукові (сила голосу, висота, тембр, тон, темп мовлення, паузи) і візуальні (поза, жести, міміка, погляд). У дітей формується інтерес до їхнього власного мовлення.

Сприятливими для розвитку комунікативних здібностей вважають інсценування, які є різновидом рольової гри. Якщо ролей на всіх не вистачає, декількох учнів можна призначити на роль суфлерів, а іншим, особливо тим, що мають порушення у звуковикові, доручити озвучувати явища природи. Інсценування для молодшого школяра є досить складною методикою, однак обов'язково потрібно її застосовувати. Тут діти проявляють свою творчість, розвивають своє емоційне спілкування) [5; 6].

Комунікативний підхід застосовують і до переказу. Навчальний переказ, побудований за традиційною для школи методикою, не трапляється в житті. А невідповідний переказ (прочитаної книги, почутої історії, переглянутого фільму) відповідає моделі природного використання мови в комунікативних цілях. Переказувати можна молодшому братику, сестричці, своїм батькам, однокласнику. У різних випадках переказ повинен звучати по-різному з урахуванням особливостей кожного із слухачів [8].

Стимулом для комунікативно спрямованих висловлювань учнів може бути дидактична гра, обговорення можливого розвитку подій у тексті під час читання з передбаченням, вигадка продовження сюжету, фантазування про те, " що було б, якби...".

Комунікативне використання мовлення на уроках реальне лише за умови використання роботи в парах і в групах. Наприклад, при відновленні деформованого тексту з використанням прийому "мозаїка", де кожен переказує, пояснює для інших зміст "свого" уривка. Це навчає школярів орієнтувати своє мовлення на співрозмовника, формує вміння спокійно і доброзичливо слухати.

Максимальна мовленнєва активність дітей досягається, коли ніщо не відволікає їх увагу. Тому при мовленнєвій діяльності не слід використовувати технічні засоби. Вони гальмують мовленнєву активність.

Коли дитина щось розповідає, не можна порушувати послідовність викладання думки, виправляючи її. Повторити слово в правильній граматичній формі, або виправити іншу помилку слід після розповіді. Якщо в учня часто зустрічається помилка в одному й тому ж слові, можна запропонувати йому скласти розповідь з цим словом. Робота над виправленням помилок розвиває у дітей слухову увагу і формує у них чуття мови.

Важливо прищеплювати молодшим школярам культуру спілкування, яка виявляється не тільки в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, а й в умінні уважно слухати співрозмовника, призупиняти своє мовлення, щоб дати можливість висловитися іншому, а також в умінні висловити критичне зауваження у такій формі, щоб нікого не образити.

Свої комунікативні здібності і потреби діти реалізують також на перервах та у позаурочній роботі.

Дитячі скандали починаються із-за дрібниць: вихопив, штовхнув, зачепив. Наведемо приклад, як їх попереджати. Здобувачам освіти пропонується ситуація, яку вони розв'язують за допомогою технології "Акваріум".

Ситуація: – Ти приніс в школу альбом з марками, щоб показати товаришу. Учень з іншого класу вихопив його з рук та не бажає повертати.

Завдання: – Спробуй повернути альбом "мирним шляхом".

Два способи розв'язання

Хазяїн альбому задає кривднику два-три питання, на які він відповість: "так".

Тобі подобається мій альбом? (Так)

Бажаєш, щоб я розповів тобі про марки? (Так)

Ти згоден, щоб ми разом розглянули марки? (Так)

– Скільки тобі потрібно часу, щоб розглянути альбом?

– Коли ти зможеш мені його повернути ?

При назріванні конфліктної ситуації можна застосувати прийом "Моментальна фотографія".

Подається команда : "Клас, завмири!"

Обирається група дітей – "епіцентр" конфлікту – це і буде фотографія. Вони залишаються нерухомі.

Іншим команда: "Оживи!"

Ці учні коментують "фотографію", аналізують, дають поради.

Якщо сварка між дітьми вже відбулася, можна ужити вправу

"Поверни минуле"

Зупинившись у якій-небудь миті, всі відтворюють і аналізують, як в неї потрапили.

На класних годинах звучить "шкільне радіо":

Увага! Діти, потрібна ваша допомога. Учень Іванов не слухає вчителя, сперечається з учнями, грубіянить. Спосіб з'ясування відносин – бійка. Бесіди та умовляння на нього не діють.

Порадьте, як допомогти Іванову виправити свою поведінку та налагодити стосунки з іншими.

Наведені прийоми спонукають дітей до самостійних міркувань. Так молодші школярі розбираються в собі та вчаться розуміти інших, а це і є метою формування комунікативної компетентності.

Працюючи в цьому напрямку, учитель поступово формує у дітей якості особистості, здатної до комунікативної діяльності: уважність, урівноваженість, лагідність, почуття такту, терплячість, емоційність, справедливість, оптимістичність, доброзичливість, організованість, самовладання.

Ці здібності знадобляться учням для подальшого особистого розвитку, здобуття освіти і до активної участі у житті суспільства [2] .

Висновки. Формувати комунікативну компетентність у молодших школярів вчителів слід розпочинати дуже обережно. Спочатку необхідно виявити рівень мовленнєвої підготовки учнів і на цій основі на кожному уроці планувати роботу над

словом і словосполученням, образним висловом, точністю і доречністю їх вживання, розвивати в учнів звичку свідомо підходити до оформлення власної думки, прищеплюючи інтерес та увагу до слова в процесі оволодіння граматичним матеріалом. Вивчаючи програмований матеріал, здобувачі освіти повинні опановувати вміння зв'язно висловлювати свої думки в усній і писемній формі дотримуючись етики мовленнєвого спілкування.

Робота над розвитком комунікативних здібностей молодших школярів тривала, важлива і вимагає повсякденного урізноманітнення, зацікавлення. Найважливішим засобом впливу на дитину, ушляхетнення її почуттів, думок та переживань є краса і велич, сила і виразність рідного слова. Формування комунікативних здібностей здобувачів освіти початкових класів має стати метою, формою, змістом і засобом навчання на кожному уроці.

Список використаних джерел:

1. Алексеева О. Р., Курліщук І. І. Формування навичок ефективного спілкування першокласників засобами дидактичної гри в умовах Нової Української школи URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/47/892/2029-1>
2. Види вправ з розвитку мовлення молодших школярів на уроках читання. URL: <http://www.startpedahohika.com/sotems-1127-6.html>
3. Державний стандарт початкової загальної освіти, 2018.
4. Концепція Нової української школи/ упорядники Гриневич Л., Калашнікова С., Коберник І. та ін.; заг. ред. Грищенко. Київ, 2016.
5. Новак М.В. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності молодших школярів. Початкова школа. 2014. № 2. С. 56–58.
6. Погорелова Т.В. Формування комунікативної компетентності першокласників. Початкове навчання та виховання. 2018. № 13–15. С. 44–50.
7. Чос С. Г. Нестандартні форми розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів Нуш//*Молодий вчений*. 2021. № 9 (97). С. 24-27.
8. Шило, Л. В. Нестандартний урок як засіб підвищення пізнавальної активності молодших школярів на уроках рідної мови / Л. В. Шило // Початкове навчання та виховання. 2016. № 4-5. С. 2-5.

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Тарасенко Юлія, учитель початкових класів Остапівського закладу загальної середньої освіти І-ІІ ступенів Варвинської селищної ради Прилуцького району Чернігівської області; здобувачка першого (бакалаврського рівня) вищої освіти ОП Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Білоусова Н. В.**, к.п.н., доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Аналіз наукових джерел показав, що діяльнісний підхід є одним із основних принципів навчання, а пізнавальна активність – прагнення до здобуття знань. На думку Г. Щукіної [11], пізнавальна активність учня є характеристикою особистості, яка інтенсивно формується в шкільні роки і впливає на весь процес навчальної діяльності. Це як передумова, так і результат розвитку учня; це мета, засіб і результат інтенсифікації навчального процесу.

Щоб навчання дійсно стало засобом свідомого розвитку, має бути дотримана універсальна умова: розвиваючий підхід має бути залучений до активної та комунікативної діяльності. Це обґрунтовується тим, що учень у процесі навчання є не лише суб'єктом, а й об'єктом власного навчання. Дослідження показують, що низька активність є результатом того, що учень є лише пасивним об'єктом.

Серед передумов, що впливають на формування пізнавальної активності молодших школярів та включають елементи всіх складових процесу навчання і виховання: цілі, зміст, методи, форми, засоби, прийоми можна виділити ряд найбільш значимих [3, с.54].

Створення та організація ефективних передумов відіграє важливу роль у розвитку пізнавальних здібностей дітей, їх інтелекту, активності. Педагогічними умовами організації освітнього процесу, що забезпечує ефективне формування пізнавальної активності молодших школярів на уроках "Я досліджую світ" нами визначено наступні:

- організація навчальної діяльності на основі особистісно-орієнтованої взаємодії вчитель-учень;
- застосування активних методів і форм навчання.

Передумовою формування пізнавальної активності нами визначено організацію навчальної діяльності на основі особистісно-орієнтованої взаємодії вчитель-учень. Науковці стверджують, що лише за умови використання інструментів педагогіки партнерства учитель створює таке середовище, у якому діти можуть вільно висловлюватись, обговорювати свої ідеї, можуть помилятися; середовище, у якому з повагою ставляться до думки інших. Завдання вчителя – стимулювати школярів до самостійного вибору шляху.

За Л. Ніколенко [6, с.88], саме партнерська педагогіка націлює особистість на цілісний розвиток. Саме тому вкрай важливим є активізувати внутрішні сили та можливості учня для досягнення його максимального й повного розвитку. Під час такої взаємодії між учнем та вчителем реалізується ідея рівності.

На думку Т. Кравчинської [5, с. 85], організація навчальної діяльності на основі особистісно орієнтованої взаємодії "вчитель-учень" – це така організація освітнього процесу, під час якої вчитель використовує методи і прийоми виховання та навчання на засадах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості.

Саме такий предмет як "Я досліджую світ" є основою для розвитку перерахованих вище особистих якостей, а так само пізнавальної активності молодших школярів. Молодші школярі регулярно стикаються з природою, яка їх оточує. Формування пізнавальної активності під час навчання відбувалося за рахунок організації навчальної діяльності на основі особистісно орієнтованої взаємодії "вчитель-учень" за умови спеціально оформлених окремих навчальних зон класних

приміщень: зони для роботи учнів у колі; зони для виконання руханок; зони для роботи учнів у малих групах; робочого місця вчителя; зони для розміщення мультимедійної, фото-, відео-, аудіоапаратури; місця для навчально-методичних матеріалів [2, с. 19].

Передумовою формування пізнавальної активності ми вважаємо застосування активних методів і форм навчання. Активні форми навчання – це методи, які спонукають школярів до активної розумової та практичної діяльності у процесі оволодіння учбовим матеріалом [1, с.47].

До них ми відносимо такі технології: технологія проблемного навчання, технологія проектного навчання, ігрові технології, інтерактивні технології.

1. Технологія проблемного навчання – це форма навчання, при якій процес пізнання учнів наближається до пошукової та дослідницької діяльності. Успіх проблемного навчання забезпечується спільними зусиллями вчителя та учнів.

Виявлено, що використання проблемного методу в навчальному процесі є ефективним засобом підвищення пізнавальної діяльності учнів. Оскільки проблемне навчання дає змогу залучити клас у цілому, воно стимулює кожного до мислення чи знання здобуваються свідомо в процесі активної роботи. Крім того, основною метою проблемного навчання є забезпечення активного ставлення учнів до здобуття знань, інтенсивний розвиток їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей. Проблеми є важливим стимулом пізнавальної діяльності. Проблемні ситуації виникають, коли учні не мають необхідних знань для успішного виконання пошукового завдання. Тобто в основі проблеми лежить протиріччя між тим, що учні знають, і тим, що їм потрібно знати. Тому є бажання і потреба читати, думати, вивчати, досліджувати.

Основними показниками ефективності проблемного навчання є: значне покращення якості засвоєння учнями матеріалу курсу та створення можливостей для його раціонального використання в нових умовах праці; формування пізнавальних потреб та інтересів учнів, бажання вчитися; розвиток творчих здібностей та емоційно-вольових якостей учнів. Тобто проблема та активізація навчального процесу взаємопов'язані. Адже основою формування пізнавальних інтересів є систематична активізація розумових сил дитини, її вольових зусиль у вирішенні навчальних завдань. Таким чином, використання проблемного навчання суттєво сприяє розвитку активності та самостійності учнів, що є однією з головних умов формування стійких пізнавальних інтересів. Проблемні питання активізують не тільки пам'ять, а й мислення, а разом з цим і кмітливість, винахідливість і здогадку. Учні, які навчаються, шукають, дивуються, переживають, уявляють, "відкривають" щось нове. Адже, як відомо, інтерес учня до навчання багато в чому залежить від інтенсивності його інтелектуальної праці, від його особистої відданості. Тому перед тим, як зайнятися темою чи розв'язати проблему, слід створити проблемну ситуацію [9, с.476].

Головний дидактичний прийом – створення проблемної ситуації, має вид пізнавального завдання. Пізнавальні завдання повинні бути дохідливі за своїми труднощами, зважати на пізнавальні можливості школярів, перебувати в руслі вивчаючого предмета і бути значущими для вивчення та засвоєння нового матеріалу.

Функція школярів – активно включитися у відкриття невідомого знання, а не просто переробляти інформацію.

Основне завдання викладача – не передати інформацію, а залучити учасників освітнього процесу до об'єктивних протиріч розвитку наукового та інтелектуального знання, та способів їх рішення. У співпраці з учителем школярі "відкривають" собі нові знання, досягають теоретичні ознаки окремих предметів. Дійовими проблемними методами є діалогічні методи: спонукає і підводить до діалогів.

Проблемне навчання – така форма, у якій пошукова та дослідницька діяльність наближає школярів до процесу пізнання. Ефективність проблемного навчання повинна забезпечуватись загальними діями та працею вчителя та школярів. Основна задача вчителя – викладаючи повідомлення, залучати школярів до об'єктивних протиріч розвитку наукового знання та способів їх вирішення. У спільній діяльності із вчителем учні "відкривають" собі нові знання.

Функція школярів – переробляючи інформацію, отриману від учителя ефективно залучитися у щось нове, невідоме, нові відчуття та знання.

Отже, при проблемному навчанні найважливішими складовими є такі структури:

- організація поставлених розвиваючих, навчальних задач, які визначають базовий зміст нового матеріалу;
- комунікація між вчителем та учнями стосовно поданого нового матеріалу.

2. Технологія проектного навчання це розвиток переконань проблемного навчання. Своєрідною властивістю проектної технології є присутність багатозначної соціальної чи особистої проблеми школяра, якій потрібно інтегроване знання, дослідницький пошук рішень, проектної діяльності. Роль педагога – роль куратора, радника, напутника, але не виконавця.

Ціль проектного навчання: оволодіти спільні вміння та навички в процесі творчої самостійної роботи, а також сформувати соціальну свідомість.

3. Інтерактивна технологія – це таке формування процесу навчання, яке базується на прямій взаємодії школярів із оточуючим інформаційним середовищем. Досвід школяра – це основний активатор учбового пізнання, учбове середовище постає як дійсність, у якій школяр відшукує собі область опановую чого досвіду.

Визначальний метод – спілкування. Організаційна форма – навчання у співдружності, співпраця у парах, групах, учбовий діалог, учбова дискусія [4, с.113].

Одним із найефективніших та найпоширеніших методів організації активної пізнавальної діяльності школярів є аналіз конкретних ситуацій (case-study). Даний метод удосконалює здібність до аналізування завдань. Доводячи до конкретної ситуації вчитель наближає та допомагає учням до визначення проблеми, знайти її суть та охарактеризувати її.

4. Ігрові технології базуються як освіта, що охоплює певну частину учбового процесу та об'єднана загальним змістом, сюжетом, персонажем. При цьому ігрова тема розвивається паралельно до основного змісту навчання, допомагає активізувати навчальний процес, опановувати ряд учбових елементів.

Одним із суттєвих складових динаміки навчального процесу, активізації пізнавальної діяльності, розвитку самостійності та формування широких

пізнавальних інтересів у школярів є дидактична гра. У всі часи відзначали та усвідомлювали величезну роль гри в житті та розвитку дитини. У грі дитина діє не з примусу, а з внутрішнього спонукання. Мета гри – робити напружену, серйозну працю цікавою та цікавою для школярів

Дидактичні ігри є важливою складовою активних методів навчання та способом взаємодії вчителя й учнів, зумовлений ігровою ситуацією, що веде до реалізації дидактичних завдань та мети навчання. Їхня мета – активізувати процес навчання, заглибитися у зміст технологій, що вивчаються; розвинути навички колективної взаємодії, набутти досвід творчої діяльності. Дидактичні ігри забезпечують реальні можливості для висловлювання і зіставлення різних позицій і думок: аналітичних, критичних, стверджуючих, запрошуючи до співпраці учасників гри. Вони можуть бути індивідуальним або (частіше) колективним виконанням завдань, які вимагають використання продуктивного мислення. Дидактичні ігри об'єднують в собі риси ігрової і навчальної діяльності й розвивають теоретичне мислення, вимагаючи формування понять, виконання основних розумових операцій аналізу, синтезу тощо. З іншого боку, ця діяльність є засобом досягнення ігрового результату (перемоги в змаганні), хоча він швидко втрачає цінність сам по собі і мета зміщується на шлях пошуку і ухвалення рішення. Застосовуючи такі ігри, можна успішно формувати в учнів потребу здобувати знання, розвивають інтерес до пізнання, допитливість. Їхнє використання максимально наближає процес навчання до реальної практичної діяльності старшокласників адже всі учасники гри, діючи в тій або іншій ролі, приймають управлінські рішення, що нерідко відбувається в заданих умовах виробничих ситуацій [10, с.54].

Метод ігрового активного навчання – це розігрування ролей. Даний метод визначається такими особливостями:

- вчитель розподіляє ролі поміж учнями та роздає їм їх рольове завдання. Наприклад, розігрування казок, де казковими персонажами є учні;
- за допомогою діалогу між учасниками, спостерігається їх взаємна діяльність та співдружність.;
- вчитель може втручатися в рольові ігри та вводити свої правила;
- в кінці відбувається обговорення результатів та підсумок роботи учнів.

Діти дуже люблять та завжди пропонують вчителю використовувати на уроках метод розігрування ролей. Він є найбільш ефективним при вирішенні завдань, під час застосування активних методів [8, с.17].

Використання різних видів дидактичних завдань на уроках "Я досліджую світ" розвивають пізнавальну активність. Вибір засобів і способів розвитку пізнавальної активності різноманітний. Він залежить від дидактичної мети уроку, підготовленості класу, від технічних засобів, які доступні вчителю. Дидактичні ігри та цікаві вправи систематизують і закріплюють знання школярів про різні об'єкти, їх призначення, зв'язки між ними, активізують розумову діяльність: вчать аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, виділяти зайве [7, с.10-11]. В учнів розвивається довільна увага, виробляється наполегливість, посидючість. Застосування на уроках "Я досліджую світ" ігор та ігрових моментів дозволяє зробити процес навчання більш цікавим, допомагає долати труднощі при вивченні нового матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Вахрушева Т.Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання. Національний фармацевтичний університет. 2008. № 3. С. 46–49. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08vtyaml.pdf> (дата звернення 20.03.2022)
2. Воронцова Т., Пономаренко В., Хомич О. та ін. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу "Я досліджую світ" у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посібник Київ: Алатон, 2019. 128 с.
3. Дубровська Л.О., Дешко О.О. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності у молодших школярів на уроках "Я досліджую світ". Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2021. № 1. С. 52-58.
4. Коченгіна М.В. Використання активних методів навчання в процесі формування готовності вихователів дошкільного навчального закладу до створення безпечного інформаційного середовища для дітей дошкільного віку. Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск 39. Харків, 2016. С.112–117.
5. Кравчинська Т.С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. Підготовка керівних та педагогічних кадрів для реалізації Концепції Нової української школи: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 6 квіт. 2017 р.). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85-88.
6. Ніколенко Л.Т. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. Методист. 2018. Т. 6. С. 84-92.
7. Ноздрова О.П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6-7-річного віку: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09. Харків, 2008. 24 с.
8. Смолкін А.М. Методи активного навчання. М. : Вища школа, 1991. 176 с.
9. Форостюк Т.В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. Молодий вчений. 2017. № 4 (44). квітень. С. 474-478.
10. Шевчук С.С. Інноваційні підходи до навчання професії : методичний посібник. Донецьк : ІПО ІПП УМО АПН України, 2009. 117 с.
11. Щукіна Г.І. Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів. М. : Педагогіка, 1988. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Труш Яна, студентка 4 курсу факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Шевчук М.О.**, канд.. пед.. наук., доц. кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

У статті розглядаються питання врахування вікових особливостей молодших школярів в організації проєктної діяльності в початковій школі. Автор вважає, що проєктна діяльність позитивно впливає на розвиток учнів молодшого

шкільного віку, але успішність виконання проєктів залежить від готовності школярів до здійснення проєктної діяльності. Вчитель початкових класів має чітко уявляти зміст та складність такої діяльності у відповідності з природними психофізіологічними особливостями дітей даної вікової категорії.

Ключові слова: молодші школярі, вікові особливості, проєктна діяльність.

Постановка проблеми. На думку багатьох психологів та педагогів (В. Давидов, А. Дусавицький, Д. Ельконин, Д. Левітес, В. Репкін та ін.), ефективність використання активних методів навчання, до яких відноситься і проєктний метод, обумовлена позицією вчителя, його спрямованістю на створення особистісно-орієнтованого педагогічного простору, демократичним стилем спілкування, діалоговими формами взаємодії з учнями. Але при цьому особлива увага акцентується на тому, що вчитель має знати реальні можливості школярів, рівень розвитку їх інтелекту, волі, мотивів. Крім того, в початковій школі відмічається необхідність поступового збільшення самостійності у навчально-пізнавальній діяльності учнів і зменшення допомоги з боку вчителя у її різноманітних видах.

Мета статті – визначити особливості проєктної діяльності в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Реалізація ідей проєктної діяльності можлива за умови готовності учнів молодшого шкільного віку до здійснення такого виду діяльності, тобто потрібна своєрідна "зрілість" школярів.

Показниками такої готовності, за словами М. Шатілової, виступають: сформованість комунікативних умінь, розвиток мислення, досвід само оціночної та оціночної діяльності [3, с. 5].

Розглянемо кожен з показників.

Сформованості **комунікативних умінь** виступає основою ефективної соціально-інтелектуальної взаємодії у процесі навчання:

- *володіння прийомами активного слухання* (з'ясувати точку зору інших, створити запит вчителю в ситуації "дефіциту" інформації або способів дій, правильно обрати тип і форму запитання, організувати успішний контактний простір, вміти слухати і чути співрозмовника, підтримувати емоційний фон спілкування, виділяти головні й другорядні смислові аспекти взаємодії);

- *виразність мовлення* (дикційна чіткість вимови, регулювання динаміки голосу залежно від змісту висловлювань, інтонаційні акценти, користування паузами та тембральними фарбами голосу);

- *здатність формулювати думку* (наводити аргументи, доводити власну думку, висловлювати власну позицію, підбирати словесний контекст змісту висловлювання, бачити проблему з різних ракурсів, користуватися набутою лексикою, використовувати порівняння, аналогії, алегорії тощо);

- *створювати позитивну атмосферу спілкування* (доброзичливе ставлення до співрозмовника, використання прийомів невербальної комунікації та вербальної підтримки співрозмовник для обрання найбільш раціонального рішення, вміння знаходити компроміс, розуміти доводи того, з ким спілкуєшся).

"Правила спілкування" формуються у молодших школярів з перших днів у школі і регулюють як зовнішню сторону – побудову висловлювань, так і внутрішню сторону – зміст висловлювань.

1. Розвиток мислення як **"інтелектуальна зрілість"**:

- Розвиток аналітико-синтетичних дій;
- Сформованість алгоритму порівняльного аналізу;
- Вміння виділяти суттєві ознаки, співвідносити дані умови задачі;
- Знаходження загального способу дій;
- Перенесення загального способу дій на інші навчальні задачі.

Якісними характеристиками розумових дій можна визначити міру самостійності, обґрунтованість, гнучкість та широту мислення, варіативність.

Цілеспрямований розвиток узагальнених розумових дій відбувається протягом навчання в початковій школі у процесі формування теоретичного мислення молодших школярів.

2. Досвід розгорнутої диференційованої змістової **самооцінної та оцінної діяльності**:

- Вміння адекватно оцінювати свою роботу та роботу інших;
- Аргументовано і доброзичливо оцінювати процес і результат розв'язання проблеми з акцентом на позитив;
- Вміння виділяти недоліки, робити конструктивні побажання, зауваження.

Таким чином, виділені критерії виступають необхідною умовою готовності учнів молодшого шкільного віку до здійснення проектної діяльності.

Слід зауважити, що і під час організації проектної діяльності в початковій школі необхідно враховувати вікові особливості розвитку даної категорії дітей.

У психолого-педагогічній літературі зазначається, що цей вік є важливим у становленні особистості учня. Він має значні резерви розвитку, реалізації яких повною мірою сприяє застосування в освітньому процесі проектної діяльності. Але учні початкової школи мають досить малий досвід такої діяльності і взагалі досвід самостійної роботи. У такому разі організація проектної діяльності у молодших школярів потребує чітких інструкцій, у деяких випадках алгоритмізації діяльності, засвоєння правил виконання проєктів.

Важливу роль для успішності будь-якої діяльності (і проектної у тому числі) грає увага. В учнів початкової школи вона мимовільна, нестійка та обмежена за обсягом. Тому починати слід з короткочасного використання проектної діяльності, або її елементів. При цьому початкові проєкти мають передбачати різноманітні види діяльності з частим переключенням завдань (інформаційний пошук, спостереження, інтерв'ю, бесіди, екскурсії, дослідження), але не складних, які не потребують довготривалої роботи. Поступове зростання обсягу і стійкості уваги, формування довільної уваги та вольової сфери учнів молодшого шкільного віку дає змогу розвивати та ускладнювати проектну діяльність. Учні молодшого шкільного віку активно реагують на все нове, цікаве, яскраве і незвичайне і це підтримує і розвиває їх увагу під час здійснення проектної діяльності.

На даному етапі життя дитини відбувається активне розширення кругозору молодших школярів, сфери їх інтересів, збільшується лексично-термінологічна база,

засвоюються нові знання різних галузей знань. Відповідно змінюється коло та рівень інтелектуально-особистісних потреб учнів початкових класів загальноосвітньої школи. Розширення поля інтересів молодших школярів дає змогу використовувати у проєктній діяльності різноманітні проблеми, які виникають у життєдіяльності учнів даної вікової категорії.

Важливим аспектом вікових змін дітей 6-10 років є інтенсивний розвиток функцій великих півкуль головного мозку та удосконалення нервової системи. Даний віковий період характеризується формуванням аналітичної та синтетичної функції кори, змінами у співвідношенні процесів збудження і гальмування. Оскільки процеси збудження домінують, школярі відрізняються активністю, рухливістю, динамізмом [1, с. 61].

Відповідно це вік інтенсивного та якісного перетворення пізнавальних процесів: вони набувають опосередкованого довільного характеру, усвідомлюються. Мислення стає центром свідомої діяльності, і пам'ять набуває яскраво вираженого довільного характеру. [4, с. 124]. У зв'язку з цим, проєктна діяльність дає змогу розширювати джерельну базу інформації, опановувати нові способи пошуку, опрацювання, збереження та використання матеріалів, потрібних для розв'язання протиріч, які створюють смислову основу проєкту. З іншого боку, вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти має слідкувати за обсягами інформації, її складністю та доступністю понятійного апарату, оскільки великий за обсягом текст, або складний за мовою написання, або з нагромадженням наукових термінів не тільки призведе до стомлення молодшого школяра і, як наслідок, зниження працездатності, але й до втрати інтересу щодо проблеми і пізнавальної діяльності як способу її усунення.

Молодші школярі активно опановують нові розумові операції: порівняння, аналіз, синтез, аналогія, узагальнення [2, с. 50]. У них формується абстрактне мислення при домінуванні конкретно-образного типу, зростає здатність до логічного та критичного мислення. Це позитивно впливає на вміння учнів молодшого шкільного віку визначати головне і другорядне, прогнозувати наслідки, порівнювати результати. Саме ці навички розвиває проєктна діяльність, оскільки передбачає планування роботи, визначення майбутнього результату та оцінку отриманого продукту. Аналіз важливості різних аспектів проєкту стає спочатку комплексним, а потім і системним. Учні навчаються знаходити причинно-наслідкові зв'язки.

Проєктна діяльність позитивно впливає і на бажання молодших школярів виявляти свої здібності, показати власні можливості, оскільки побудована на виявленні самостійності та опануванні позиції суб'єкта пізнання. Учні власноруч виконуючи проєкт, засвоюють методи дослідження, опрацьовують отримані результати. І хоча сприймання учнів початкової школи відрізняється нетривалістю й неорганізованістю, його гострота та свіжість спонукають до цікавих нестандартних рішень.

У навчанні як головної діяльності молодшого школяра, формується словесно-логічна пам'ять, яка грає вирішальну роль у розв'язанні проєктних проблем. Рівновага між довільними і мимовільними процесами зміщується у бік довільних аспектів, що дає змогу поступово ускладнювати проєктну діяльність за змістом і

тривалістю її здійснення, розвивати основи дискусійності, урізноманітнювати можливості презентації отриманих результатів.

Важливу роль грає і зростання швидкості сприймання та збільшення кількості об'єктів сприймання. Це позитивно впливає на формування здатності спостерігати явища навколишньої дійсності як одного з дослідницьких методів у виконанні проєктів.

У той же час у молодших школярів зростає швидкість утворення образів. Уява розвивається у напрямку від репродуктивних форм до творчого осмислення уявлень, від довільного їх комбінування до логічно обґрунтованої побудови нових образів. Це сприяє продукуванню варіативних рішень під час обговорення проєктних проблем, знаходження оригінальних рішень, виявленню творчого підходу.

Проєктна діяльність збагачує і світ відчуттів та емоційних переживань учнів початкової школи, оскільки проєкти спрямовані на отримання позитивних емоцій, переживання творчого натхнення, що посилюється від поєднання зусиль дорослого і дітей, надає задоволення від успіху.

У проєктній діяльності активно розвивається мовлення молодшого школяра, зростає пасивний словник, збагачується активний. Розв'язання проблеми потребує аргументування думок, висловлювань щодо власної позиції, використання предметної термінології, оцінювання ситуації. Все це навчає децентрації, формує основи рефлексивності, вміння не тільки вислухати думку іншого, але й подивитися на проблему очима співрозмовника, зрозуміти його точку зору.

Окремо хочеться наголосити на тому, що проєктна діяльність змінює зміст спілкування, розширює коло та тривалість контактів школярів, розвиває здатність співпереживати, співчувати, співдіяти з однолітками та дорослими у груповій та колективній роботі, інтерактивній взаємодії. Функціональний розподіл обов'язків у проєктній діяльності формує відповідальність за кінцевий результат, сумління, почуття власної гідності. А розвиток самосвідомості сприяє усвідомленню критеріїв, якими послуговується оточення в оцінюванні творчого доробку учнів молодшого шкільного віку у проєктній діяльності.

Висновок. Враховуючи психолого-педагогічні дослідження щодо особливостей категорії школярів 6-10 років, можна зробити висновок, що в організації проєктної діяльності у початкових класах закладів загальної середньої освіти необхідно враховувати вікові характеристики учнів даної вікової групи. Входження в процеси проєктування потребує від учнів молодшого шкільного віку засвоєння певних правил та принципів здійснення проєктної діяльності. Тому, вчитель початкової школи має розробити чітку програму поступового введення молодших школярів у проєктну діяльність з подальшим її ускладненням відповідно психофізіологічним змінам дітей під час навчання в початковій школі, а саме:

1. Тематика проєктної роботи має бути пов'язана із змістом навчальних дисциплін.
2. Проблема проєкту має знаходитися у просторі пізнавальних інтересів учнів і знаходитися в зоні їх ближнього розвитку.
3. Тривалість проєктів 1-2 тижня у режимі урочно-позаурочної роботи або 1-2 подвоєнних уроки.

4. Розглядати проєктні вміння як загально дидактичні і формувати їх через вирішення навчальних задач.

5. Проводити екскурсії, прогулянки-спостереження, соціальні акції, роботу з текстовими джерелами інформації,

6. Завершувати проєкт соціально корисним конкретним продуктом.

7. Організовувати презентацію проєкту на широкий загал (вчителі, батьки, інші учнів, керівники тощо).

8. Формувати проєктні навички від недовготривалих (1-2 уроки) однопредметних проєктів до довготривалих міжпредметних, від індивідуальних до групових та колективних.

Таким чином, здійснення проєктної діяльності молодшими школярами дає змогу формувати особистість, яка краще адаптується до змінних умов та обставин, орієнтується у різноманітних ситуаціях, успішно інтегрується в суспільство, визначає і втілює свою життєву стратегію, здатна до самоорганізації, самореалізації, розкриття творчого потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Зайченко І.В. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернівці: Деснянська правда, 2003. 528 с.

2. Крутецький В.А. Психологія навчання та виховання школярів: книга для вчителів та класних керівників. *Просвіта*. Москва, 1976. 303 с.

3. Проєктування в початковій школі: від задуму до реалізації: програма, заняття, проєкти / ред. М.Ю.Шатілова. Волгоград: Учитель, 2013. 169с.

4. Психологічний лексикон. Енциклопедичний словник у 6 томах / Ред.- укл. Л.А. Карпенко; за заг. ред. А.В. Петровського. Москва: ПЕР СЭ, 2005. 176 с.

ЛЕГО-ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ЧИТАННЯ У НУШ

Тучак Катерина, студентка факультету психології та соціальної роботи.

Науковий керівник: **Киричок І.І.**, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

LEGO у вигляді освітньої технології або засобу навчання має деякі аспекти використання в закладах освіти. LEGO-технологію можна охарактеризувати у вигляді процесу навчання через гру, де в осередку навчання знаходяться діти, що почуваються вільно та радісно, бо дане середовище є зрозумілим їм. Процес гри здійснює виховання у школярів терпеливості, креативності, умінь щодо втілення своїх ідей. Також ігрова діяльність направлена на визначення соціальних ролей, "ліплення" рис характеру.

"LEGO – однією найвідомішою та найпоширенішою педагогічною системою, яка широко застосовує модель реального світу та предметно-ігровий осередок навчання та розвитку дітей" [2].

"6 цеглинок" являється ефективністю щодо впровадження LEGO-конструктора в НУШ, ігри-задачі з набором із 6 цеглинок LEGO DUPLO відповідних кольорів (червоного, помаранчевого, жовтого, зеленого, блакитного і синього). Для діяльності

за даною методикою школярі і педагог мають індивідуальні набори з 6 цеглинок" [3, с. 5]. "6 цеглинок" являється інструментом і практичним засобом, що здійснює реалізацію ігрових і діяльних методів навчання в НУШ.

Для формування культури читання на уроках літературного читання можна використовувати конструктор LEGO, який дозволить учням створювати моделі, образи літературних персонажів. Таке конструювання викликає позитивні емоції, ентузіазм, захоплює молодших школярів роботою над художнім твором, дозволяє кожному продемонструвати свою індивідуальність і творчість, набори LEGO дозволяють враховувати переважання щодо наочно-образного мислення у молодших школярів. Зрозуміло, що LEGO-конструювання виконує допоміжну роль на уроках літератури, однак, завдяки LEGO-технології, формується інтерес до досліджуваних реалій, а також у вчителя з'являється можливість показати особливості застосування отриманих знань у певних життєвих ситуаціях [1].

Конструктор LEGO можна ефективно використовувати на будь-якому етапі уроку літературного читання в початковій школі: від організації початку уроку до заключної рефлексії. Вивчення ліричних віршів викликає певні труднощі сприйняття: не завжди є цікавим сюжет твору, у якому переважають емоції, почуття, настрої. Привернути увагу школярів до вивчення такого роду творів допомагає технологія LEGO, школярі, самотійно конструюючи, визначають емоційний настрій твору, вибудовують конструктором "емоції" відповідно до віршованої тональності. При неможливості щодо визначення настрою твору вчитель звертається до "емоцій" з конструктора, демонструє їх, не називаючи, таким чином діти навчаються визначати настрої за неявною підказкою [1].

Також молодші школярі зможуть і сконструювати сцену з прочитаних художніх творів. Такий вид роботи формує навички вдумливого, осмисленого читання, спостережливості, необхідної для відтворення деталей навколишнього середовища, сприяє розвитку мовлення школярів та підвищенню культури читання. За допомогою даного прийому школярі можуть навести класу сюжети самотійно прочитаних книг, влаштувати LEGO-вікторину з вивчених творів, відтворюючи певні сцени і задавати навідні запитання однокласникам, тим самим підводячи їх до визначення загаданого художнього тексту.

Конструювання сцен ефективно при таких видах творчих робіт на уроках [1]: "Закінчи мою розповідь", "Лови розповідь", "Умови змінюються", "Загадка для розуму" та інші. Такі прийоми розвивають творчі здібності учнів, формують творче мислення, підвищувати культуру читання, дають можливість знаходитися в пошуку, відкривати для себе щось нове. Надається можливість відчувати себе творцем.

Також для формування культури читання можна сконструювати театральну сцену, з LEGO-деталей створити персонажів твору і замість монотонного переказу інсценувати художні твори, причому кожна дитина може грати свою, відповідну для неї роль. Такий підхід допомагає створити невимушену обстановку, що допомагає молодшому школяреві краще розкрити свої творчі здібності, глибше вникнути в сенс твору, підвищити культуру читання, навчить говорити, не соромлячись, у великій аудиторії, підвищить його самооцінку [1].

Використання LEGO на уроках літературного читання допомагає підвищити швидкість читання (уривок тексту, який ілюструється, перечитується кілька разів), рівень осмислення тексту учнями та підвищити культуру читання. Захищаючи виконану роботу, дитина буде старатися говорити правильно, виразно, доповнюючи відповідь своїми висловлюваннями.

Конструктор LEGO на уроках літературного читання успішно виконує наступні завдання:

- сприяє розвитку навичок вибудовування цілого оповідання за фрагментом, умінь інтерпретувати події;
- дозволяє складати текст в різних жанрах (розповідь, вірш, казка);
- спонукає до створення ілюстрованих оповідань; дозволяє використовувати різноманітні види роботи на уроці;
- стимулює пізнавальну активність учнів;
- активізує розвиток мови, уяви, логічного мислення.
- підвищує рівень культури читання учнів.

Щоб ефективно проводити навчальні заняття необхідно позначити тему, мету і тип заняття, визначити часові рамки уроку, чітко сформулювати завдання, виділити етапи уроку, на яких будуть використовуватися деталі LEGO [1].

З приходом конструкторів в НУШ уроки літературного читання наповнилися яскравою практичною діяльністю, набули дивовижного забарвлення.

Цілеспрямована, систематична робота з використанням деталей конструктора LEGO може дати хороші результати щодо формування культури читання молодших школярів. Діти також проявлятимуть свої творчі здібності, фантазію, усвідомлюють необхідність взаємодії з однолітками, вчать взаємодопомоги, способам обміну інформацією, вмінню приймати рішення, розвивають комунікативні навички. При цьому збільшуються прагнення до знань, краще засвоюється матеріал. LEGO допомагає дітям втілювати в життя свої задумки, будувати, фантазувати, викликає у них бажання рухатися по шляху відкриттів і досліджень, а будь-який визнаний і оцінений успіх додає впевненості в собі.

Таким чином, на уроках літературного читання, а саме у напрямку підвищення рівня культури читання учнів молодших класів кубики LEGO можна застосовувати для здійснення творчого переказу казок чи зображення історії завдяки моделям, іграшкам і різним конструкціям – будинків, лісів або зоопарків. Школярі можуть створювати будівлі з LEGO для ігри-театралізації, в яких вміст, ролі, ігрові дії являються обумовленими сюжетом та змістовим наповненням того або іншого літературного твору, казки, а також являється елементом творчості. Учні вибирають різноманітні LEGO-елементи для окремих частин героїв, підкреслюючи цим їх індивідуальні особливості. Ігри-театралізації, з створеними LEGO-героями дуже подобаються учням: вони створюють умови щодо розвитку мовлення, творчості, культури читання та здійснюють сприятливий вплив на емоції дітей. Завдяки героям казки, які діти виконали своїми руками, учням легше здійснити розкриття своїх індивідуальних якостей. На тлі щодо розвитку сюжетно-рольової гри у школярів здійснюється розвиток творчих здібностей, мовної активності, підвищується рівень

культури читання, розвивається пізнавальний інтерес, що в цілому сприяє формуванню навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Журавель, Н. Опыт использования конструктора Lego на уроках литературного чтения в начальной школе / Н.Журавель // Международный образовательный портал МААМ. URL: <https://www.maam.ru/detskijasad/opyt-ispolzovanija-konstruktora-lego-na-urokah-literaturnogochtenija-v-nachalnoi-shkole.html> (дата звернення 25.12.21).
2. Петегирич О.М. Використання LEGO-технології у вихованні учнів початкової школи / О.М. Петегирич, Л.П. Петегирич. Освіта.ua. 2016. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/51011/ (дата звернення 25.12.21).
3. Рома О.Ю. Шість цеглинок в освітньому просторі школи : методичний посібник. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Харченко Катерина, магістрантка I курсу факультету психології та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, спеціальності 013 "Початкова освіта".

Науковий керівник: **Дубровська Л.О.**, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Становлення соціальної компетентності розглядається як взаємопов'язані процеси соціалізації і індивідуалізації, в результаті яких формується соціально активна індивідуальність дитини, здатної до ефективної взаємодії з середовищем, до самоактуалізації і самореалізації в ньому.

В наш час проблема розвитку соціальної компетентності учнів це актуальна соціальна і психолого-педагогічна проблема. Дефіцит соціальної компетентності в даний час проявляється на самих різних рівнях суспільного життя. Тому в сучасних умовах перед освітою поставлено завдання не просто дати учням певний рівень знань, умінь і навичок з основ наук, а й забезпечити здатність жити в сучасному суспільстві, досягати соціально-значимих цілей, ефективно взаємодіяти і вирішувати життєві проблеми.

Важливим періодом формування процесу соціальної компетентності є молодший шкільний вік. Так як саме цей вік є першим періодом залучення дитини до суспільного життя і до соціально значимої діяльності. Тут складається цілий ряд особистісних утворень, важливих для розвитку соціальної компетентності. Молодший школяр оволодіває здатністю дивитися на себе своїми очима і очима інших, у нього розвивається діалогічність свідомості, критичність по відношенню до самого себе і до оточуючих, він стає здатним до адекватної самооцінки. Протягом молодшого шкільного віку у дітей складається новий тип відносин з оточуючими людьми, він

знайомиться з навичками конструктивної взаємодії, засвоює соціальні норми, вводить в міжособистісні стосунки категорії "погано-добре".

На думку Н. Токаревої всі ці важливі новоутворення складають основу для успішного формування соціальної компетентності у молодших школярів. Адже в подальшому від успішного формування цього процесу залежить успішна соціалізація дитини і процес становлення повноцінної особистості [5].

В аспекті нашого дослідження досить важливими ми визнаємо дані про найбільш значущі якісні психолого-педагогічні і соціальні характеристики молодшого школяра, комплекс яких умовно названий соціально-педагогічним портретом. Він характеризує і розкриває особливості соціального розвитку дитини, передумовою якого вважає активне формування компетенцій і компетентностей, а також результативність цього процесу. Зокрема, це:

- інтенсивний розвиток соціальних відносин, формування емоційно-чуттєвого пізнання, дитина починає розуміти і освоювати соціально-моральні категорії;

- здатність до довільної регуляції поведінки, "втрата дитячої безпосередності"

У молодшому шкільному віці змінюються соціальні ролі і функції дітей, значно розширюються їх моральні відносини з оточуючим світом і іншими людьми;

- молодший шкільний вік є сензитивним для формування мотивів навчання, розвитку стійких пізнавальних потреб та інтересів, засвоєння соціальних норм, морального розвитку;

- у молодших школярів система потреб відповідає віку. Вона включає в себе і ті, які притаманні всім людям (вітальні, духовні, комунікативні та ін.), і ті, що властиві дитинству (бути захищеним, успішним, отримувати різноманітні враження, гратися і ін.), і ті, які є власне віковими;

- у молодших школярів відзначається динамічність моральних уявлень. Вони змінюються від морального максималізму (коли дитина має досить категоричне уявлення про добро, зло, спраливість, переконана в їх непорушності та незмінності) до морального релятивізму (Коли дитина розуміє відносність своїх моральних уявлень, визнає право кожного на свою точку зору);

- діти молодшого шкільного віку характеризуються особливими відношеннями "до світу (картина світу) і з світом (чимсвіт являється для людини), до себе (образ "Я") і з собою (чим людина є для себе)". Картина світу у більшості молодших школярів яскрава, що включає реальне уявне буття, насичена райдужними фарбами та радісними емоціями, але упрощена, плоска, необ'ємна. На початку даного періоду свого розвитку дитина не сприймає світ окремо від себе, він злитий з сім'єю, країною, народом, природою.

Аналіз психологічних особливостей, можливостей молодшого школяра і завдань навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку дозволяє визначити основні ознаки соціальної компетентності на даному віковому етапі:

- уявлення дитини про саму себе в якості об'єкта і суб'єкта суспільних відносин; аналіз власної поведінки при вирішенні суспільних питань ; присутність в діяльності дітей іншого методу саморегуляції;

- соціальна ситуація і культурно-історичний контекст;

Розглядаючи дані фактори, дослідники вибудовують ієрархію їх рівнів впливу

на соціальну компетентність. Так через глобальний і локальний масштаби, контекст часу і контекст факторів середовища, виділяється на глобальному часовому рівні – культурно-історичний контекст; на глобальному середовищному рівні – соціокультурна ситуація в сучасному суспільстві; на локальному часовому рівні – психологічний вік, динаміка особистісного розвитку; на локальному середовищному рівні – особливості соціальної ситуації в середовищі безпосереднього спілкування.

Можна додати ще один фактор – це унікальний індивідуальний досвід. Кожна дитина виховується в сім'ї з різною структурою, спілкується з різними групами, сприймає ролі різних людей.

Одержуваний досвід особистість не просто підсумовує, а інтегрує, тому кожен особистісний досвід унікальний, адже нікому в точності не вдається повторити його.

Аналіз поняття та структури соціальної компетентності і вікових особливостей молодшого шкільного віку дозволяє виділити новоутворення, які сприятимуть розвитку соціальної компетентності.

- у молодшого школяра розвивається мотивація соціально значущої діяльності, яку потрібно орієнтувати на мотивації успіху;
- в процесі інтенсивного розвитку та якісного перетворення пізнавальної сфери дитина опановує довільною регуляцією своєї поведінки (управління в поведінці свідомими, соціально нормативними цілями і правилами, здатність до саморегуляції);
- у дитини розвивається здатність до адекватної самооцінки, що є важливою складовою соціальної компетентності;
- протягом молодшого шкільного віку складається новий тип відносин з оточуючими людьми, діти засвоюють соціальні норми, зближуються з групою однолітків і розвивають навички конструктивної взаємодії з оточуючими [6].

Особливість компетентності як результату освіти для молодшого школяра полягає в тому, що вона існує в формі діяльності, а не інформації про неї (на відміну від знання), здійснюється через усвідомлення спільної основи діяльності (на відміну від уміння), проявляється усвідомлено (на відміну від навички), обумовлена віковими особливостями особистості, в даному випадку – молодшого школяра.

Соціальна компетентність являє собою ні що інше, як соціальну активність, вміння і бажання існувати в сучасному суспільстві, чітку мотивацію. Отже, в ході навчання доцільно застосування такі засоби як мотивація навчальної діяльності, формування моменту успіху, обстановки, яка забезпечить позитивні емоції, позитивний настрій в спілкуванні "учитель – учень – учитель", грамотний самоаналіз.

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволив виділити ряд завдань розвитку соціальної компетентності в освітньому процесі початкової школи:

1. Організація групової роботи для створення ситуації партнерства і взаємної поваги в освітньому процесі;
2. Надання можливості проживання різноманітних ролей для оволодіння нормами спілкування з однолітками і дорослими;
3. Систематична пропозиція завдань на вибір для накопичення досвіду усвідомленого вибору;
4. Обов'язкове проведення різних видів рефлексії для оволодіння цим умінням як механізмом розвитку самосвідомості.

5. Групова навчальна робота. Саме групова робота і взаємодія самих учнів в ній є ефективним способом розвитку соціальної компетентності учня, його здатності бути лідером або веденим, реалізовувати свої цілі в групі.

Таким чином, організація навчального процесу в початковій школі, спрямованого на формування соціальної компетентності особистості учня, полягає у врахуванні вікових особливостей, у створенні умов для формування у нього досвіду пізнавальної діяльності, різних способів та досвіду практичної й творчої діяльності інтеграцію теоретичного і практичного змісту освіти, моделювання за допомогою педагогічних технологій контекстного навчання предметного та соціального змісту життєдіяльності молодшого школяра, а також ціннісного ставлення до навколишньої дійсності. Період навчання дитини в початковій школі важливий із погляду формування всіх життєво важливих ключових компетентностей, з-поміж яких соціальна посідає чільне місце. Важливість цієї компетентності полягає в її здатності виховати зі школяра справжнього громадянина й адаптувати його в суспільному середовищі.

Використані джерела:

1. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. Рідна школа. 2004. № 7–8. С. 71–74.
2. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. М. П. Лещенко. Київ, 2017. 192 с.
3. Кулакова Л. М. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах освітньо-виховного процесу. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Психологія": науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, січень 2022. № 14. С. 65–69.
4. Литвиненко С. А. Дитина і середовище: проблеми і суперечності соціалізації. Психологія: реальність і перспективи. 2013. Вип. 2. С. 16–19.
5. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ, 2017. 548 с.
6. Юрченко О. Основи формування соціальної компетентності молодших школярів : практичний довід-ник. Умань : ВПЦ "Візаві", 2017. 250 с.

ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛІВ "ЗВУКИ І БУКВИ. СКЛАД І НАГОЛОС", "ЗНАЧЕННЯ СЛОВА" ЗА ПІДРУЧНИКОМ Н. КРАВЦОВОЇ, О. ПРИДАТОК, В. РОМАНОВА ДЛЯ 4 КЛАСУ (2021) 1 ЧАСТИНА

Черняк Людмила, студентка факультету психології та соціальної роботи групи ПО-21.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Анотація. У статті розкрито особливості формування мовно-мовленєвих умінь учнів початкової школи під час вивчення розділів "ЗВУКИ І БУКВИ. СКЛАД. НАГОЛОС", "ЗНАЧЕННЯ СЛОВА" ЗА ПІДРУЧНИКОМ Н.КРАВЦОВОЇ, О. ПРИДАТОК, В. РОМАНОВА ДЛЯ 4 КЛАСУ (2021 РІК) 1 ЧАСТИНА, а саме доцільність завдань для дітей; типи вправ, які подані для вивчення розділів "Звуки і букви. Склад. Наголос", "Значення слова"; наявність теоретичних відомостей; чи відповідає даний матеріал вимогам програми.

Актуальність: В наш час велику увагу приділяють стрімкому розвитку та смілим новаціям в освітньому процесі. Це зумовлено швидким темпом модернізації нашого суспільства. Правильно дібрані форми, інтерактивні засоби та інноваційні методи проведення уроків надзвичайно важливі, для якісної організації освітнього процесу, але не менш важливим є вже звичний всім засіб навчання учнів – підручник. Зараз вчителі практики мають дуже уважно підбирати посібники для роботи в школі, адже через їх швидку розробку, вони можуть мати низку недоліків та помилок. Підручники мають відповідати численним вимогам нових освітніх програм та містити в собі використання найновітніших методів навчання учнів.

На думку О. Савченко, у нових освітніх програмах посилюються вимоги до результативної складової початкової освіти з усіх предметів, у тому числі й з української мови, це в свою чергу привело до змін у розумінні поняття "якість освіти"[6].

Головною метою уроків української мови в початковій школі, є допомогти учням оволодіти нормами граматичної будови мови, збагатити їхнє усне й писемне мовлення різноманітними формами та способами висловлення думки.

Згідно з Державним стандартом та створеної на його основі програми (за О. Савченко) під час вивчення тем "Звуки й букви. Склад. Наголос", "Значення слова" дитина у 4-му класі:

- дотримується правил вимовляння слів з ненаголошеними голосними [е], [и], дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу перед глухим, подовженими приголосними звуками;
- правильно наголошує загальноживані слова;
- розташовує 10 – 12 слів за алфавітом, орієнтуючись на першу, другу і третю літери в слові;
- знаходить потрібне слово в навчальному словнику (тлумачному, орфографічному, синонімів, антонімів, фразеологічному тощо), користуючись алфавітом;
- утворює словосполучення з прямим і переносним значеннями;
- добирає до поданого слова 2 – 3 найуживаніші синоніми, антонім, користуючись відповідними навчальними словниками;
- розкриває значення найуживаніших багатозначних слів, вводить їх у словосполучення, речення;
- пояснює значення найуживаніших фразеологізмів;
- добирає до фразеологізмів близькі за значенням слова;

- знаходить синоніми, антоніми, багатозначні слова, фразеологізми в тексті і пояснює їх роль;
- розпізнає застарілі й нові слова в текстах;
- досліджує походження слів;
- використовує у власному мовленні слова в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми, багатозначні слова, фразеологізми для досягнення мети спілкування;
- правильно записує слова із сумнівними приголосними, що піддаються асиміляції (просьба, боротьба, нігті, кігті);
- розрізняє і правильно записує слова зі співзвучними префіксами і прийменниками;
- правильно пише слова з апострофом після префіксів;
- розрізняє і правильно записує слова з префіксами пре- і при-;
- утворює нові слова за допомогою префіксів, з найуживанішими суфіксами зменшення, здрібнілості, пестливості тощо; [7].

Метою статті є проаналізувати доцільність системи вправ та теоретичних відомостей поданих у підручнику Н. Кравцової, О.Придаток, В.Романова для 4 класу (2021) частина 1 для формування мовних умінь учнів початкової школи під час вивчення розділів "Звуки і букви. Склад і наголос", "Значення слова" у 4-му класі.

Аналіз досліджень та публікацій. У результаті дослідження наукової літератури було виявлено велику кількість робіт, присвячених методиці викладання української мови в початковій школі, засад формування мовно-мовленнєвих компетентностей в учнів початкової школи та розділу фонетики. Серед дослідників даних тем є і М. Вашуленко, Кучерук О., Федчик В. А. та ін.

Аналізом підручників з української мови у початковій школі займалися такі вчені, як М. Вашуленко, О. Савченко, О. Топузов та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. У підручнику Н. Кравцової, О.Придаток, В.Романова "Українська мова та читання" для 4 класу (2021) частина 1 на вивчення розділів "Звуки і букви. Склад і наголос", "Значення слова" відведено 20 сторінок (з них 14 с. – "Звуки і букви. Склад. Наголос", 6 с. – "Значення слова"). Матеріал структуровано доцільно, подано його цікаво та зрозуміло для дітей даного віку, наявна достатня кількість яскравих ілюстрацій до вправ, подано цікаві схеми котрі чудово пояснюють матеріал даних тем. Розділи вивчаються за допомогою десяти підтем ("Звуки і букви. Склад. Наголос" – 4, "Значення слова" – 6). Зокрема, таких, як:

Звуки і букви. Склад. Наголос:

1.Правильне наголошення слів.

2.Правильна вимова та написання слів із дзвінками приголосними в кінці слова та складу перед глухими.

3.Подовжені м'які приголосні звуки.

4.Розташування слів за алфавітом.

Значення слова:

1.Однозначні та багатозначні слова

- 2.Пряме та переносне значення слів.
- 3.Сталі вислови – фразеологізми.
- 4.Синоніми та антоніми.
- 5.Походження слів.
- 6.Нові та застарілі слова.

У підручнику подано теоретичні відомості про: приголосні звуки, які мають та не мають пару, ця інформація зображена цікавою та зрозумілою схемою, наведено правила про дзвінки приголосні в кінці слова та складу, глухі приголосні перед дзвінками. Також є визначення фразеологізму та нових і застарілих слів та "пригадайки"

Загальна кількість вправ в даних розділах складає 68

Прикладами вправ для вивчення мовних явищ є:

❖ Вправа 1 на сторінці 4, ця вправа доволі цікава для дітей. Для виконання цієї вправи дітям потрібно прочитати вірш, та виписати з нього речення, котре розкриває головну думку твору та розставити наголоси в словах.

❖ Вправа 9 на сторінці 6, дана вправа є проблемною ситуацією, при вивченні дзвінких та глухих приголосних. У ній дітям потрібно розкрити дужки та добрати букви, які позначають дзвінки приголосні звуки.

❖ Вправа 11 на сторінці 7. Метою даної вправи є проведення дослідження та виведення правила після його закінчення. На нашу думку, вона дуже корисна та пізнавальна для учнів, адже шляхом наочних схем показує дітям, як потрібно застосовувати правило використання глухих приголосних перед дзвінками

❖ Вправа 20 на сторінці 9. Доцільна вправа, завдання якої пов'язують в собі різні теми, а саме: дітям потрібно розставити слова за алфавітом, поставити в них наголос та підкресли в них орфограми.

Прикладами мовленнєвих вправ в даному підручнику є: вправа 25 (с. 10); вправа 27 (с. 11); вправа 34 (с. 13); вправа 42 (с. 16); вправа 45 (с. 17).

У процесі дослідження даного підручника виявлено, що загальна кількість вправ у ньому – 385; з яких 68 припадає на розділи "Звуки і букви. Склад. Наголос" та "Значення слова", що становить 17,66% від загальної кількості.

Отже, у розділах "Звуки і букви. Склад. Наголос" та "Значення слова" розміщено 17,66% вправ від загальної кількості.

У розділі є підготовчі, тренувальні та завершальні вправи.

Під час аналізу у розділах було виявлено 16 підготовчих вправ. Їх мета полягає у ліквідуванні прогалини в опорних знаннях, потрібних для кращого сприймання нового матеріалу.

Прикладом таких вправ є:

❖ Вправа 50 на сторінці 18. Дітям потрібно прочитати текст, вставити пропущені літери та розставити розділові знаки.

❖ За допомогою вправи 51 на сторінці 18 автор підводить дітей до вивчення нового матеріалу. Учні повинні прочитати уривок з казки та пояснити значення слів позначених зірочкою, зробити висновки відповідно до правила. Суть даної вправи полягає у тому, щоб поступово підвести учнів до самостійного формулювання правила, як показує практика, такий спосіб подачі інформації сприяє

кращому засвоєнню нових знань в учнів. Дане завдання доповнюється вправою 52 на сторінці 19.

❖ У вправі 53 на сторінці 20, учням потрібно прочитати текст, визначити орфограми, віднайти нові та застарілі слова. Дана вправа дає можливість закріпити знання з будови речення та отримати знання про нові та застарілі слова.

Для закріплення та застосування нового матеріалу використовують тренувальні вправи. Їх у розділах 29.

Прикладом тренувальних вправ є:

❖ Вправа 54 на сторінці 20. Дітям потрібно дібрати слова для створення хмари нових або ж старих слів. Ця вправа чудово допомагає закріпити знання з даної теми.

❖ Вправа 43 на сторінці 16. Її метою є дібрати синоніми до наведених слів.

❖ Цікавою є також вправа 40 на сторінці 15. У ній учням потрібно дібрати продовження до фразеологізмів, пояснити їх суть.

До завершальних відносять творчі вправи і проблемні ситуації. Вони передбачають повну самостійність виконання. Тому важливо сформулювати завдання так, щоб воно сприяло творчій ініціативі учня і активізації його мислення для вирішення проблемної ситуації.

У даних розділах я нарахувала 23 завершальні вправи.

❖ До завершальних вправ у розділі належить вправа 67 (її доповнює вправа 68) на сторінці 23. Завданням даних вправ є написання детального переказу на основі прослуханого уривку оповідання.

❖ Вправа 59 на сторінці 22. Дітям потрібно виписати строфу з вірша та позначити, в яких значеннях вжито слова. Учні повинні вміти робити вибір (що є деякою проблемною ситуацією), дана вправа допомагає учням розвинути це вміння.

❖ Вправа 38 на сторінці 14. Школярам потрібно записати фразеологізми, почуті в переглянутому за посиланням мультфільмі. Дана вправа розвиває уважність, адже з поміж почутої інформації дітям потрібно виловити конкретні вислови.

❖ Вправа 33 на сторінці 13 також відноситься до творчих. У ній перед учнем стоїть завдання створити словосполучення у прямому та переносному значеннях, відповідних до зображень, наведених в підручнику.

Загалом у розділі нами нараховано 68 вправ, підготовчих – 16, які становлять 23,5 %. Тренувальних вправ у розділі – 29, що становить 42,6% від загальної кількості. Завершальні вправи становлять – 23. Тому завершальних вправ у розділі 33,8%. Такий розподіл ми вважаємо недостатньо доцільним, оскільки більшу увагу слід приділяти завершальним вправам. Адже саме вони сприяють творчому розвитку дітей, активізації мислення та кращому засвоєнню матеріалу під час вирішення проблемних ситуацій.

Висновки. Проаналізувавши розділи "Звуки і букви. Склад і наголос", "Значення слова" у підручнику Н. Кравцової, О.Придаток, В.Романова "Українська мова та читання" для 4 класу (2021) частина1, можна зробити наступні висновки:

1. Підручник яскравий, насичений ілюстраціями та малюнками, містить QR-коди. Розділи "Звуки і букви. Склад і наголос", "Значення слова" вивчаються за

допомогою 10-ти параграфів. Поданий теоретичний матеріал та вправи для вивчення відповідають вимогам типової освітньої програми для учнів 4-го класу, є доцільними, цікавими та зрозумілими для дітей даного віку, сприяють формуванню мовних умінь учнів початкової школи. Тому даний підручник буде зручним у використанні і доцільним у вивченні даних розділів.

2. Розділи налічують 68 мовних вправ. Серед яких є підготовчі, тренувальні та завершальні. А також автори уміщують вправи, які стосуються інших розділів мови, тобто на повторення вивченого раніше. Усі подані вправи спрямовані на формування у молодших школярів мовних умінь, здобуття нових знань, закріплення та використання їх на практиці. Переважають тренувальні – 42,6%, за ними слідують завершальні -33,8 . 23,5 % відведено на підготовчі вправи. Такий розподіл є недосить доцільним, оскільки слід спиратися більше на завершальні вправи, тобто творчі або ж проблемні ситуації. Педагогічний досвід вчителів показує, що саме за допомогою таких вправ навчальний матеріал школярі розуміють і засвоюють краще.

Список використаних джерел:

1. Кучерук О. Методи формування мовленнєвої компетентності: <https://core.ac.uk/download/pdf/42976319.pdf>.
2. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі. К.: Літера ЛТД, 2010. 364 с.
3. "Звуки і букви. Склад і наголос", "Значення слова" / Н. Кравцова, О. Придаток, В. Романова // Українська мова та читання 4 клас 1 частина / Н. Кравцова, О. Придаток, В. Романова. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. – С. 4–24.
4. Топузов О. М. Компетентнісні засади сучасного підручникотворення. Український педагогічний журнал. 2015. № 3. С. 36-47. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_3_5.
5. Савченко О. Я. Якість і варіативність шкільних підручників як умова запровадження Державних стандартів початкової освіти. Початкова школа. 2001. № 8. С. 10–12.
6. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. Початкова школа. 2012. № 8. С. 1-6.
7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272.
8. Федчик В. А. Психологічна основа понять "мовленнєва навичка" і "мовленнєве уміння" [Електронний ресурс] / В. А. Федчик – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Psihologia/26134.doc.htm.

ЗНАЧЕННЯ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПІД ЧАС РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Шварченко Анастасія, асистент учителя Прилуцької загальноосвітньої школи № 2, здобувачка першого (бакалаврського рівня) вищої освіти ОП Початкова освіта Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Білоусова Н. В.**, к.п.н., доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Останнім часом батьки часто чують про дрібну моторику і необхідність її розвитку. Дрібна моторика – це набір скоординованих рухів людини, призначених для виконання невеликих, точних рухів рук, пальців рук і ніг.

Звичайна, здавалося б, дитяча рука: пухленька долонька, маленькі пальчики, насправді є чарівним, керованим "пультом". Наші пальці містять багато рецепторів, які посилають імпульси до центральної нервової системи людини.

На долоні багато акупунктурних точок, точки масажу можуть впливати на внутрішні органи і рефлекторно з ними зливатися. Так, східні лікарі виявили, що масаж великого пальця може підвищити функціональну активність мозку, масаж вказівного позитивно впливає на шлунок, середній палець позитивно впливає на кишечник, безіменний позитивно впливає на печінку, і нірки, і мізинець – в серце.

Те, як дорослі дбають про розвиток дрібної моторики дитини, залежить від її емоційного та інтелектуального розвитку та готовності до школи. Тому це питання залишається дуже актуальним і сьогодні [2, с. 124].

Помічено, що дитина з дрібною моторикою вміє мислити логічно, а також дуже розвинені її пам'ять, концентрація та зв'язна мова. Недостатній розвиток зорового сприйняття, уваги і особливо дрібної моторики може призвести до багатьох проблем і негативного ставлення до навчання.

Дрібна моторика має велике значення. Чим більш розвинені рухи мізинців, тим більш гармонійним буде розвиток людини. Відомо, що рівень мовного розвитку дитини безпосередньо залежить від того, як у неї розвивається дрібна моторика.

Вчені визначили, що з анатомічної точки зору приблизно одна третина загальної рухової проекційної поверхні кори головного мозку становить проекція кисті руки, розташовану поблизу мовної зони. Передбачуваний розмір руки та її близькість до рухової зони змушують нас думати про руку як про "орган мовлення" приблизно так само, як і про орган артикуляції. У цьому контексті висувається припущення, що тонкі рухи пальців мають значний вплив на формування та розвиток мовленнєвої функції дітей [3, с. 50].

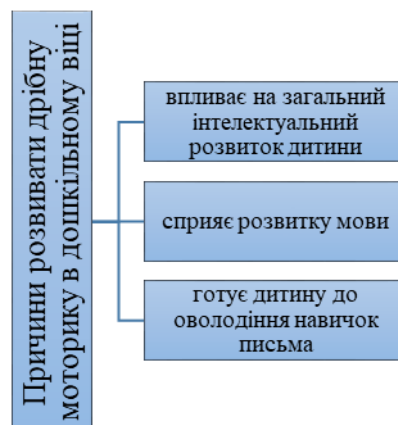
Тренування рухів пальців вашої дитини не тільки покращує моторику вашої дитини, а й сприяє розвитку розумових і мовних навичок. У свою чергу, формування рухів рук лежить в основі аналізаторів руху і зорового сприйняття, різноманітної чутливості, орієнтації в просторі, координації рухів і т.п. тісно пов'язаний з його розвитком (Мал. 1). Рівень розвитку дрібної моторики є показником інтелектуальної готовності до школи. Дитина з високою дрібною моторикою вміє мислити логічно, має повністю розвинуту зв'язну пам'ять, концентрацію та мову. Недостатній розвиток зорового сприйняття та уваги, особливо дрібної моторики, може призвести до негативного ставлення до навчання.

Мал. 1. Фактори, що залежать від формування рухів рук

Якщо рухи пальців розвиваються "як слід", розвиток мовлення також у межах норми, і навпаки. Іншими словами, чим більше розвинені пальці дитини, тим легше йому буде оволодіти мовою. Тому для того, щоб навчити дитину говорити, необхідно не тільки тренувати голосові органи, а й розвивати дрібну моторику [5, с. 16].

З цієї причини дрібну моторику необхідно розвивати задовго до початку школи. Під час розгляду різноманітних тем батьки звертають увагу на різноманітні вправи, ігри та завдання для розвитку дрібної моторики та координації рухів рук: по-перше, вони впливають на загальний інтелектуальний розвиток дитини, по-друге, сприяють розвитку мови, по-третє, готують його до оволодіння навичок письма (Мал 2.).

Мал. 2. Причини розвивати дрібну моторику в дошкільному віці

Дрібна моторика рук взаємодіє з вищими психічними функціями, такими як увага, мислення, зорово-просторове сприйняття (координація), уява, спостережливість, зорова і рухова пам'ять, мова (Мал. 3). Розвиток дрібної моторики також важливий, оскільки дітям потрібно буде використовувати точні та скоординовані рухи рук і пальців протягом усього життя, дії, необхідні для одягання, малювання та письма, а також різноманітні домашні та навчальні дії.

Необхідно брати участь у розвитку рухливості пальців, активно тренувати пальчики дитини з раннього віку, стимулювати відділи мозку, що відповідають за рух язика і пальців [6, с. 26].

Мал.3. Вищі психічні функції з якими взаємодіє дрібна моторика

У молодшому шкільному віці розвиток дрібної моторики та координації рухів рук має бути важливою частиною підготовки до школи, особливо письма.

Дрібна моторика рук покращується за рахунок:

- різних пальчикових ігор, де потрібно виконувати певні дії в певному порядку;
- ігор, що вимагають утримання чи тягнення, віджимання, стискання, наливання, заливання, засипання, заштовхування в ямку;
- малювання олівцями (фломастерами, пензликами);
- застібання і розстібання гудзиків, одягання і роздягання, тощо [1, с. 6].

Рівень розвитку дрібної моторики є одним із показників готовності дитини до школи, оскільки рівень розвитку мови безпосередньо залежить від рівня розвитку дрібної моторики пальців рук. Як правило, якщо рухи пальців розвиваються з віком, розвиток мовлення знаходиться у межах вікових норм. При затримці розвитку рухів пальців спостерігається затримка розвитку мовних рухів, хоча загальні рухи нормальні. На жаль, не всі батьки усвідомлюють цю взаємозалежність і часто пропускають можливість допомогти своїм дітям уникнути проблем з мовним розвитком [4, с. 6].

Багато батьків розуміють потреби дітей від народження і дуже зацікавлені в роботі з ними. Але щоб заняття були ефективними, а малюк отримував від них задоволення, вони завжди мають бути цікавими, веселими і обов'язково відповідати віку малюка.

Звичайно, розвиток дрібної моторики – не єдиний фактор, що сприяє розвитку мовлення. Якщо дитина володіє дрібною моторикою, але не може розмовляти, мовлення дитини не буде повністю розвинене. Необхідно читати дитині, розповідати про неї все, показувати ті образи, які дитина із задоволенням розглядає. Тобто необхідно комплексно масово розвивати мову дитини і активно спілкуватися з нею в повсякденному житті, запрошувати її до виступу та брати участь у розвитку дрібної моторики.

Висновки вчених і практичний досвід логопедів свідчать, що останнім часом розвиток дрібної моторики пальців у дітей значно знизився, і, на жаль, збільшується кількість дітей із затримкою розумового та мовного розвитку. Фахівці встановили, що більшість дітей із загальним недорозвиненням мовлення мають нерухомі пальці, а рухи їх невпевнені, некоординовані та некоординовані. Цим дітям важко переключитися з одного виду спорту на інший [2, с. 124].

На жаль, батьки засвоюють проблеми координації та дрібної моторики лише під час підготовки дитини до шкільного або дошкільного віку, а коли дитина починає відставати від однолітків у навчанні, у них не вистачає часу на програму. При цьому навантаження на дитину значно збільшується, адже крім навчання новому, потрібно ще й навчитися тримати олівець неслухняними пальчиками. Однак, якщо з часом виявити затримки в розвитку координації рук і очей і дрібної моторики у дітей, подібні проблеми можна запобігти. Завдяки добре спланованій роботі з благоустрою ви можете покращити ситуацію у своєму дитячому садку.

Здається, що батьки, які не можуть дозволити своїм дітям дорогі іграшки, щось втрачають в освіті дитини. А ті, хто може дозволити собі найдорожчу забавку, вважають, що вона може стати найефективнішою панацеєю для розвитку. Однак дитячу творчість часто заохочують дешевші іграшки (дерев'яні ложки, лопатки, м'ячі, пазли, ручки, коробки, предмети побуту, які можна знайти вдома). Важливо також пам'ятати, що підтримка дорослих, які читають, спостерігають, розмовляють, слухають і грають з дитиною, сприяє її розвитку.

Таким чином, практичне використання ігор і вправ допоможе дитині розвинути дрібні м'язи кисті, підготувати її до оволодіння письмом і сприятиме розвитку мовлення. Також ці прості завдання покращують пам'ять та розумові здібності, зменшують емоційне напруження та покращують мовленнєві навички вашої дитини за рахунок покращення координації рук, сили та спритності.

Список використаних джерел:

1.Аматьєва О. П. Що впливає на виразність мовлення? Навчання дітей інтонаційної та жестико-мімічної виразності мовлення. *Дитячий садок*. Київ: Главник, 2014. № 19. 19 с.

2.Биковець Л. Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини молодшого шкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2019. № 2. С. 124-131.

3.Левківська О. Розвиток дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку. *Психолог дошкілля*. 2020. № 9. С. 50.

4.Лугова І. Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку. *Початкова школа*. 2018. №7. С. 6.

5.Нечипорук В. Граючись – розвиваємось! Корекційно-розвивальна програма розвитку дрібної моторики рук. *Всеукраїнська газета для психологів, учителів, соціальних педагогів*. Київ : Шкільний світ, 2015. С. 16-24.

6.Світлич С. Пальчикові вправи: і користь, і забава. *Дошкільне виховання*. 2019. № 5. С. 26-27.

**ФОРМУВАННЯ МОВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ "МОРФОЛОГІЯ" ЗА ПІДРУЧНИКОМ К.І.ПОНОМАРЬОВА
(2021) ЧАСТИНА 1 ДЛЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ**

Шитік Юлія, студентка факультету психології та соціальної роботи, групи ПО-31.

Науковий керівник: **Киричок І. І.**, канд. педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Анотація. У статті розглядаються сутність і форми роботи школярів на уроках Української мови за розділом "Морфологія", особливості його викладання у початкових класах, види завдань для роботи із вивчення та збагачення знань про частини мови учнів 4 класу, доцільність їх подання у навчальному підручнику К.І.Пономарьова у розділі "Морфологія" для учнів 4 класу (с.33-126) (2021) 1 частині.

Ключові слова: Мова, мовні уміння, мовлення, морфологія, частини мови, іменник, дієслово, прикметник, числівник, займенник, прислівник, мовленнєва компетентність, час, рід, відмінок.

Постановка проблеми. Орієнтація навчального процесу під час формування лінгвістичної, мовної та мовленнєвої компетенції потребує особливої уваги при вивченні морфології до проблеми усвідомлення теоретичних відомостей про мову та її морфологічну систему. При цьому найважливіше місце у навчанні належить морфологічному поняттю, оскільки саме наукове поняття здатне концентрувати розрізнені факти мови та стати орієнтиром в усвідомленій практичній мовній діяльності.

Повноцінне оволодіння основним поняттям, таким, наприклад, як поняття частини мови, дозволяє вирішити цілу низку проблем при навчанні рідної мови, тому що це поняття є базою для повноцінного засвоєння не тільки морфології, а й інших розділів шкільного курсу мови – синтаксису, словотвору, лексики, орфографії, пунктуації. При цьому робота над зазначеним поняттям стимулює розвиток інтелектуальних здібностей, а також розвиток наукової мови учнів, яка в процесі навчання має стати необхідним мовленнєвим середовищем.

Тому багаторічні спостереження дослідників-методистів за практикою викладання морфології, вивчення стану знань та умінь учнів показують, що навчальний процес вивчення морфології носить риси формалізму.

Таким чином актуальність даного дослідження визначається, по-перше, важливістю даного розділу в системі навчання української мови і, по-друге, низьким рівнем оволодіння знаннями, вміннями і навичками в області морфології учнями середньої школи.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичні засади навчання морфології розроблені такими вченими, як О.Біляєв, В.Горяний, Н.Грипас, В.Мельничайко, М.Плющ, М.Шкільник та ін. Накопичується досвід методистів і вчителів щодо особливостей використання традиційних методів і прийомів, розробляються нестандартні підходи до вивчення морфології в школах нового типу (О.Горошкіна, В.Горяний, С.Караман). Учитель-практик повинен бути вільним у виборі засобів,

форм навчання, підпорядковувати їх тим завданням, що виходять зі своєрідності навчальних закладів.

Мета статті полягає у аналізі типів завдань, спрямованих на формування мовних умінь, за розділом "Морфологія" учнів 4 класу, які подані у навчальному підручнику К.І.Пономарьової у розділі "Морфологія" для учнів 4 класу (2021) .

Виклад основного матеріалу дослідження. У молодших школярів "формується розгорнута навчальна діяльність (уміння вчитися) шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими, пізнавальними і контрольо-оцінними вміннями й навичками, особистий досвід культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці у різних видах діяльності" [9]. Освітніми результатами цього етапу школи є "повноцінні читацькі, мовленнєві, обчислювальні уміння і навички, узагальнені знання про реальний світ у його зв'язках і залежностях, розвинені сенсорні уміння, мислення, уява, пам'ять, здатність до творчого самовираження, особистісно ціннісного ставлення до праці, мистецтва, здоров'я, уміння виконувати творчі завдання" [11, с. 126].

Курс української мови – важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки "мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й виступає основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін" [10]. Основна мета цього курсу – забезпечити "розвиток, удосконалення умінь і навичок усного мовлення (слухання-розуміння, говоріння); навчити дітей читати і писати, працювати з дитячою книжкою, будувати зв'язні писемні висловлювання; сформувати певне коло знань про мову і мовні уміння; забезпечити мотивацію вивчення рідної мови" [11, с. 29].

У процесі початкового навчання української мови "поглиблюються уявлення школярів про навколишній світ, розвивається їхнє образне і логічне мислення; здійснюється патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання учнів" [11]. Навчання української мови має бути спрямоване на розвиток у дітей, окрім загально-мовленнєвих, і загально-навчальних умінь: організаційних, загально-пізнавальних, контрольо-оцінних [4].

Також важливо формувати у молодших школярів почуття відповідальності за виконане завдання, готовність самостійно працювати з новим, доступним за складністю навчальним матеріалом, мати власну думку з приводу обговорюваних питань, обґрунтовувати її.

У початковій школі діти ознайомлюються з усіма основними частинами мови. Вивчення частин мови в початкових класах має на меті ознайомлення учнів з такими самостійними частинами мови, як іменник, прикметник, дієслово, числівник, особові займенники, прислівник і прийменник (без уживання термінів "самостійні" і "службові" частини мови) [5]. Також формується усвідомлення того, що кожне слово є назвою предмета, ознаки чи дії і відповідає на певне питання [3]. Відбувається й засвоєння орфографічних правил, таких як правопис відмінкових закінчень іменників і прикметників, особових закінчень дієслів тощо [9], відбувається розвиток усного і писемного мовлення учнів шляхом збагачення словника новими іменниками, прикметниками чи дієсловами [11], уточнення змісту окремих слів, розвитку уміння добирати слова для передачі своїх думок [8].

Система роботи щодо вивчення частин мови на основі комунікативно-діяльнісного і функціонального підходів знайшла своє висвітлення в працях О.М.Біляєва, М.С.Вашуленка, Н.І.Гац, І.П.Гудзик, В.Я.Мельничайка, О.І.Мельничайко, М.М.Наумчук, К.М.Плиско, Л.Б.Попової, Т.Ф.Потоцької, Л.В.Скуратівського, О.Н.Хорошковської, Г.Т.Шелехової та ін.

Важливу роль у розв'язанні проблеми застосування комунікативно-функціонального підходу до засвоєння частин мови відіграли дослідження в галузі психології і психолінгвістики, зокрема теорія мовленнєвої діяльності (Л.С.Виготський, О.О.Леонтьєв, О.М.Леонтьєв) і теорія поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, Н.Ф. Тализіна та ін.).

Морфологія та синтаксис – два розділи граматики, предметом вивчення яких є граматичне значення та форми вираження цього значення. Якщо на рівні синтаксису формами вираження граматичного значення є словосполучення та речення, то на рівні морфології – словоформи, тобто окремо взяті форми конкретного слова (стіл, столу, тощо).

Морфологія вивчає слова у тих граматичних формах і функціях, правила зміни слів, визначає коло співвідносних граматичних значень, що становлять ту чи іншу граматичну категорію[3]. Таким чином, предметом морфології є граматичні класи слів (частини мови), їх граматичні категорії, системи форм слів та правила їх словозміни.

Вивчення частин мови спрямовано на поглиблення знань учнів про граматичне і лексичне значення слова, про особливості словозміни й словотворення в українській мові, про синтаксичну функцію слів у мовленні. Усвідомлюючи особливості словозміни і словотворення, учні під час вивчення частин мови більш глибоко оволодівають нормами української літературної мови, зокрема нормами вимови, утворення форм слів, побудови словосполучень і речень, ознайомлюються з морфологічними й деякими синтаксичними синонімами.

Вивчення морфології має практичну спрямованість, адже відкриває можливості для розвитку мовлення учнів на основі засвоєння граматичних норм і правил, сприяє збагаченню словникового запасу учнів, засвоєнню правил слововживання[11].

Оволодіння частинами мови шляхом виділення граматичних ознак слів, що належать до різних граматичних класів, розмежування видових і родових понять, класифікації морфологічних явищ спрямоване на удосконалення логічного мислення школярів. Без знання способів словозміни, що є предметом вивчення морфології, неможливе в подальшому ефективне засвоєння синтаксису, орфографії, пунктуації. Уміння змінювати слова відповідно до морфологічних правил лежить в основі побудови стилістично диференційованих текстів як засобу ефективної комунікації.

Програмами з рідної мови О.Савченко та Р.Шияна визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів [6]. Зокрема внаслідок навчання морфології учні повинні оволодіти такими уміньми й навичками: розпізнавати частини мови, визначати їх постійні й непостійні ознаки, синтаксичну роль, правильно утворювати частини мови відповідно до відомих способів словотвору, використовувати в мовленні окремі граматичні форми частин мови з урахуванням їхнього функціонального призначення.

Одним з провідних завдань вивчення частин мови є розвиток мовлення учнів, у тому числі збагачення словникового запасу дітей новими іменниками, прикметниками, дієсловами, уточнення сенсу слів, якими діти користувалися раніше, та розвитку вміння точно вживати слова зв'язного мовлення.

Для успішного вирішення цього завдання програма рекомендує у процесі вивчення частин мови проводити роботу над синонімами, антонімами (без термінів), познайомити учнів із багатозначністю слів, вживанням слова у прямому і переносному значенні. При цьому необхідною умовою є зв'язок навчання з життєвим досвідом учнів, про те, що вони безпосередньо бачать навколо себе, чують по радіо, дізнаються з книг.

Робота над морфологічними поняттями продовжується і під час вивчення інших тем. Закріпленню знань та мовленнєвих умінь є додаткові завдання до вправ підручників[8]. Якщо вони регулярно виконуються, знання учнів підтримуються в потрібному рівні.

Для прикладу проаналізуємо розділ "Морфологія" підручника К.І.Пономарьової для учнів 4 класу (2021) (1 частина).

У підручнику К.І.Пономарьової "Українська мова та читання" (2021) для учнів 4 класу на вивчення розділу "Морфологія" виділено 92 сторінки. Підручник укладено з дотриманням усіх вимог. На наш погляд, він є цікавим, доступним для дітей даного віку, має безліч завдань різнотипного характеру, наявні ілюстрації, доцільні лінгвістичні таблиці.

У розділі "Морфологія" представлені такі параграфи:

"Дізнаюся більше про іменник".

"Дізнаюся більше про прикметник".

"Пригадую числівники".

"Досліджую займенники".

"Дізнаюся більше про дієслово".

Підрозділи уміщують значну кількість завдань для школярів щодо ознайомлення та закріплення знань про частини мови.

У підручнику подано багато проблемних ситуацій при вивченні кожної теми. Також є завдання на дослідження різних частин мови. Більшість, наявних у цьому підручнику вправ є письмовими, але є і достатньо усних, а також велика кількість завдань на розвиток зв'язного мовлення. Для вивчення мовних явищ у розділі подано 65 вправ. Вони спрямовані на побудову речень за малюнками, схемами, а також на розповідь за віршем.

Зокрема це такі вправи: с. 33, впр. 3, у якій потрібно скласти слово з перших букв слів поданих у завданні вище та побудувати звукову модель цього слова; с. 34, впр. 5, у якій необхідно скласти за світлинами речення, використовуючи власні назви та підкреслити істоти; с. 34, впр. 7, у цій вправі потрібно написати невеличку розповідь про те, де тобі хотілося б відпочивати; с. 36, впр. 5, с. 39, впр. 7, с. 40, впр. 6, с. 41, впр. 4, с. 44, впр. 4, 6, с. 46, впр. 4, с. 49, впр. 3, с. 50, впр. 7, с. 52, впр. 6, с. 59, впр. 5 (ця вправа цікава тим, що в ній потрібно по фотоколажу розповісти інформацію), с. 73, впр. 7, 8, с. 81, впр. 6 (в даній вправі необхідно, використовуючи числа, скласти розповідь за колажем, с. 98, впр. 7 (складання сенкану) і т.д.

Окрім того до узагальнення кожного підрозділу подано алгоритми різних розборів, таких як: розбір іменника, прикметника, займенника, дієслова, що є умотивованим.

З'ясовано, що загальна кількість вправ у підручнику – 360; у розділі мовних вправ на вивчення морфології – 65, що становить 18 % від загальної кількості. Отже, у підручнику на вивчення розділу "Морфологія" відведено 18% мовних вправ.

У розділі є підготовчі, тренувальні та завершальні вправи.

Під час аналізу підручника виявлено 100 **підготовчих** вправ на вивчення розділу "Морфологія", що становить 28 % від загальної кількості. Мета підготовчих вправ полягає в тому, щоб ліквідувати прогалини в опорних знаннях, потрібних для кращого сприймання нового матеріалу. Дані вправи проводяться безпосередньо після ознайомлення учнів з новим матеріалом для осмислення певних понять і правил. Прикладом таких вправ є вправа 2 на сторінці 33. У даній вправі дітям потрібно нагадати Ґаджикові у якій колонці іменники є назвами **істот**, а в якій – **неістот**.

Вправа 1 на сторінці 39 пропонує учням дізнатися, якою країною подорожував Ґаджик, для цього потрібно розгадати ребус підкресливши в реченні власні назви. Дана вправа плавно продовжується в іншому завданні, в якому потрібно списати текст розкриваючи дужки.

У вправі 1 на сторінці 60 потрібно вирішити проблемну ситуацію, яка склалася між Читалочкою та Щебетунчиком, оскільки вони по-різному записали закінчення у виділеному слові. Потрібно розібратися, хто помилився та вирішити дану ситуацію за допомогою правила.

Для закріплення та застосування нового матеріалу використовують **тренувальні вправи**. Призначення тренувальних вправ – закріпити (сформувати) в учнів мовні вміння і навички, які вони засвоїли при вивченні частин мови. Установлено, що у розділі відведено 172 таких вправ, що становить 47, 5%.

Прикладом тренувальних вправ є вправа 3 на сторінці 41, у якій дітям потрібно списати текст, розкривши дужки, та підкреслити іменники в називному відмінку і визначити закінчення. Дана вправа є доречною після пояснення нового матеріалу, яка дасть змогу краще засвоїти дану тему.

Цікавою є також вправа 3 на сторінці 72, у якій потрібно порівняти предмети за довжиною і записати речення, додавши пропущені прикметники та визначити, який прикметник називає вищий ступінь ознаки, а який – найвищий. Ця вправа має інтегрований характер, адже вона використовує предмет "Математика".

Також ефективною для засвоєння знань про частини мови є вправа 6 на сторінці 73. Дана вправа пропонує позмагатися з сусідом по парті, хто більше утворить прикметників від поданого слова за допомогою префіксів і суфіксів. Ця вправа буде цікавою для дітей, адже вона має ігровий характер.

Вправа 7 на сторінці 91 містить не тільки завдання до певної теми, а й має етичний характер. У ній подані правила поведінки за "шведським столом" та завдання, яке спрямоване на визначення у займенниках відмінків.

До **завершальних** відносять творчі вправи і проблемні ситуації. Проблемні завдання передбачають застосування набутих умінь і навичок у нових умовах.

Творчі вправи пов'язані з творчою уявою і розраховані на варіативність та індивідуальність виконання.

У розділі "Морфологія" нами знайдено 88 завершальних вправ, що становить 24, 5 % від загальної кількості. До завершальних вправ відносять вправи з проблемними ситуаціями та вправи на створення речення, тексту, розповіді за малюнками, віршами і т.д.

Прикладом завершальних творчих вправ є вправа 7 на сторінці 98, у якій потрібно скласти сенкан. Із його допомогою можна спонукати школярів до кращого розуміння та переосмислення навчального матеріалу. Техніка цього вірша ідеально підходить для розвитку образного мислення, концентрації знань, переосмислення отриманої інформації, вираження своєї позиції, а також для вивчення нових понять.

Також досить цікавою є вправа 8 на сторінці 98. У ній подані імена японських школярів, де потрібно визначити, яке ім'я належить хлопчикові, а яке – дівчинці, якщо відомо, що ім'я хлопчика закінчується на голосний звук. Ця вправа гарна для повторення вивчених звуків та цікава для розуміння японської культури.

Ще однією вправою, яка дасть змогу краще запам'ятати морфологічний матеріал, є вправа 6, 7 на сторінці 121-122. Вона цікава тим, що в ній потрібно розглянути світлини тварин, які живуть в Австралії та написати про одну з тварин текст, обсягом 3-4 речення.

Також ефективною для формування мовних умінь є вправа 5-6 на сторінці 125, у якій пропонується прочитати повідомлення Родзинки, утворити прислівники від виділених слів та скласти і записати речення з цими словами. Наступна ж вправа 6 є продовженням даної вправи, у якій Родзинка просить написати текст про те, що найбільше вразило під час подорожі до Австралії. Дані вправи є вдалим поєднанням завдання на вивчення певної теми та закріплення написанням тексту, який доречний, адже розвиває у дітей такі психічні процеси, як: уява, пам'ять, мислення, сприймання.

Отже, з'ясовна, що у розділі є 360 вправ, із них підготовчих – 100, які становлять 28 %. Тренувальних вправ у розділі – 172, що становить 47, 5 % від загальної кількості. Завершальних – 88, що становить 24, 5 % від загальної кількості.

Весь матеріал у підручнику є доцільно впорядкованим. У ньому достатня кількість оригінальних, творчих завдань, які спрямовані на формування умінь мовного аналізу. У кожному параграфі є факти про різні країни та вивчення нових іншомовних слів із Гаджиком. Завдання у ньому спрямовані на інтеграцію предметів "Математики" та "ЯДС".

Варто відмітити, що кожен наступний розділ починається з повторення попереднього, що активізує раніше отримані знання дітей з розділу "Морфологія".

Зазначимо, що вправи та завдання супроводжуються наочними матеріалами, що полегшують сприймання та запам'ятовування матеріалу, допомагають виділити головне в темі. Всі вправи подані логічно, просліджується система в поданні нових знань. У розділі підібрано цікавий матеріал, наприклад, у вправі 3 ст. 123 параграфу "Правильно записую прислівники" автор пропонує цікавий текст про гроші в Австралії, які вперше замінили на пластикові.

У вправі 10 ст. 122 розділ "Досліджую прислівник" автор розповідає про кенгуру. Усі розповіді та вправи в підручнику подані від другої особи. Тобто матеріал

подається не від автора, а у цікавій формі від казкового героя. Наприклад: "Прочитай, яку інформацію про кенгуру знайшла Родзинка". Такий виклад зацікавлює дитину, спонукає до навчання та засвоєння матеріалу.

Таким чином діти отримують знання не тільки з розділу "Морфологія", а й розширюють свої знання з інших предметів. Тому варто відзначити інтегрований підхід автора до подання навчального матеріалу.

Висновки. Проаналізувавши розділ "Морфологія" у підручнику К. І. Пономарьової "Українська мова та читання" (2021) для учнів 4 класу, можна зробити такі висновки:

Підручник цікавий, яскравий, насичений ілюстративним матеріалом, містить завдання різнотипного характеру, які спрямовані на формування умінь мовного аналізу. Окрім того є наявні ребуси. Розділ "Морфологія" вивчається за допомогою 6 параграфів.

Розділ налічує 360 вправ. Серед яких є підготовчі, тренувальні та завершальні. А також автори уміщують вправи, які стосуються інших розділів мови, тобто на повторення вивченого раніше. Усі подані вправи спрямовані на формування у молодших школярів мовних умінь, здобуття нових знань, закріплення та використання їх на практиці. Переважають тренувальні вправи, на них відведено 47,5 %. На підготовчі відведено 28 %, а на завершальні – 24, 5 %. Такий розподіл є недосить доцільним, оскільки слід спиратися більше на завершальні вправи, тобто творчі або ж проблемні ситуації, оскільки саме вони переважно розвивають творчі здібності та критичне мислення.

Поданий теоретичний матеріал та вправи для вивчення граматики відповідають вимогам типової освітньої програми для учнів 4 класу О.Савченко. Матеріал поданий у цьому підручнику є цікавим та доцільним для дітей даного віку, який сприяє формуванню мовних умінь учнів початкової школи. Тому даний підручник можна використовувати у практичній діяльності, а особливо при вивченні розділу "Морфологія".

Вихідним положенням статті стало твердження про те, що мовленнєвий розвиток поєднує розрізнені знання, вміння і навички у сфері рідної мови про морфологічні поняття.

Специфіка наочних засобів, що використовуються для формування морфологічних понять в підручнику К. І. Пономарьової для учнів 4 класу (с. 33-126) (2021) 1 частині, зокрема, в розділі "Морфологія" обумовлена тим, що об'єктом вивчення є слова.

Список використаних джерел:

1. Бих І. Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкових класів як необхідна умова успішного навчання. Магістр. 2005. Вип.1. С. 95–98.
2. Брусило Н. Вивчення прикметника як частини мови: методика уроку української мови у 2 класі. *Початкова школа*. 2005. №3. С. 9-10.
3. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі. К.: Літера ЛТД, 2010. 364 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови. К.: Пульсари, 2004. 398 с.

5. Заболотний В. В. Українська мова навчальний посібник К: Генеза, 2009. 271с.
6. Мельничайко О. І. Вивчення елементів морфології в початкових класах: методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 72 с.
7. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання). Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
8. Пономарьова К. І., Гайова Л. Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) (Частина 1). Київ, Оріон, 2021. С. 33-126.
9. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. К.: Початкова школа, 2006. 432 с.
10. Савченко О. Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. Початкова школа. 2012. № 8. С. 1-6.
11. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272.
12. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс: Підручник для педагогічних вузів / За ред А. П. Каніщенко, Г. О. Ткачук. К.: Промінь, 2003. 232 с.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ющенко Олена, магістрантка І курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальність "Початкова освіта" Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Науковий керівник: **Дубровська Л. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Постановка проблеми. В початковій школі підтримується наступність з дошкільним віком дитини, забезпечуючи подальший розвиток особистості дитини, соціальний, інтелектуальний та фізичний розвиток. Першочерговими функціями у початкових класах вважаються загальноосвітні, розвивальні та виховні. Початкова школа повинна формувати загальнонавчальні навички та уміння, які мають стати фундаментальною основою для майбутнього навчання дитини в середній та старшій школах.

Дивлячись на це, можна сказати, що головним завданням нової української школи (НУШ) є оптимізація навчально-пізнавального процесу для гармонійного та всебічного розвитку дитини, також її пізнавальному та інтелектуальному зростанню. Особлива увага у початкових класах надається проблемі формування пізнавальних інтересів.

Аналіз актуальних досліджень. Про те, що пізнавальний інтерес має важливу позицію в процесі навчання молодших школярів вказували І. Песталоцці, Я. Коменський, К. Ушинський, А. Дістервег та ін.

Дослідженням різних аспектів формування пізнавальних інтересів займалися О. Дусавицький, Н. Морозова, О. Киричук, Г. Щукіна, Л. Виготський та ін. важливість інтересу в навчально виховному процесі відкривається у працях О.Я. Савченко, О.В. Скрипченко, М.В. Савчин, Н.М. Бібік та ін.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз формування пізнавального інтересу у молодших школярів з точки зору психології і педагогіки, виявити його структуру.

Виклад основного матеріалу. Досить специфічними є пізнавальні інтереси молодших школярів, які полягають у їх швидкій формі розвитку та яскраво вираженій емоційній забарвленості. Молодші школярі завзято беруться за все нове, що трапляється в ході шкільного навчання, але в той самий час їхні пізнавальні інтереси реактивні, нерегулярні, нестійкі та ситуативні [3].

В дослідженнях, які були присвячені вивченню як проходить процес ставлення дітей у початкових класах до учбової діяльності, вказують на те, що позитивне відношення до учбової діяльності залишається домінуючим для більшості учнів, але, коли навчання в початковій ланці приходить до закінчення, то збільшується кількість молодших школярів з негативним відношенням до такої діяльності. В.М. Матюхіна проводила дослідження за результатами яких було з'ясовано, що при традиційному учбовому процесі до третього класу в молодших школярів не розвивається "обов'язок" гарно навчатися, мати бажання займатися навчальною діяльністю [1].

За результати дослідження А.К. Маркової, яка проаналізувала особливості динаміки відношення учнів до навчальної діяльності, встановила, що інтерес до цієї діяльності збільшується в 1-2 класах і зменшується до 3-го класу. Це явище "мотиваційного вакууму" до закінчення молодшого шкільного віку відзначають вітчизняні та зарубіжні дослідники. Відношення учнів початкових класів до навчальної діяльності визначається їх особистим ставленням до власної навчальної діяльності, до людей, у співпраці з якими реалізується ця діяльність, і до самого себе як суб'єкта навчальної діяльності[3].

Навчання, яке є індивідуальним за формою, буде завжди соціальним за змістом. Відношення учнів початкових класів до навчальної діяльності великою мірою має залежність від рівня задоволення соціальних потреб школяра, яке втілюється в рамках взаємодії "вчитель-учень" та "учень-учень" у процесі цієї діяльності.

Результатом навчальної діяльності є не лише здобування знань та вивчення наукових понять, а насамперед зміна самого учня та його розвитку. У молодшому шкільному віці перехід процесів мислення на вищий рівень і пов'язана з цим зміна всіх інших процесів складає головний зміст розумового розвитку. В цей період розвиток мислення є ключем до їх розумового розвитку в цілому. Потрібно, щоб мислення перейшло на новий рівень (від наочно-образного до словесно-логічного). З огляду на це треба потурбуватися про науковий зміст навчання, про те, щоб учні зрозуміли та засвоїли систему наукових понять та способи, як вони отримуються [5].

Навчальна діяльність має відповідати належним адекватним мотивам. Цими мотивами мають стати навчально-пізнавальні мотиви. Виховання справжніх мотивів навчальної діяльності допоможе вирішити завдання розвиваючого навчання.

Для того, щоб сформувати у дітей стійку навчально-пізнавальну мотивацію потрібно змінити традиційний зміст навчальних предметів. Насамперед, необхідно зосередити увагу на методологічному боці матеріалу, основні методи здобування знань, освоєння закономірностей. Перебудова змісту навчання та організація навчального процесу є важливим аспектом.

Одне із головних завдань на новому рівні реформування освіти є зробити необхідні умови для самореалізації та повноцінного розвитку кожного учня. Для того, щоб процес навчання учнів початкових класів та навчальна діяльність були ефективними, потрібно, щоб був результат пізнавальної діяльності, від якої залежить цілеспрямованість розумової активності, природжених задатків і розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів. Учень реалізує свій інтерес у ході основної діяльності, адже найбільш сильнішим мотивом у навчанні є пізнавальний інтерес [4].

Сучасна початкова школа має за мету не лише давати знання, але й формувати в учні здорову особистість, яка хоче та може вчитися, стає на позицію активного суб'єкта навчальної діяльності. В першу чергу, вчитель повинен виступати як помічник, організатор педагогічної співпраці з молодшим школярем, яка спрямована на розвиток самостійності, активності, пізнавальних та творчих здібностей, також формування пізнавального інтересу, що означає бути ініціатором пошуків, самостійним учнем у досягненні знань.

Розвиток пізнавальних навичок та здібностей вбачає зміни не тільки в основній спрямованості активної особистості, а також в її емоційній сфері: вибудовується позитивне відношення до критики і є бажання показувати свої ідеї іншим, починається розвиватися спрямованість до самоаналізу, формується наполегливість та впевненість, а також вміння застосувати свої ідеї на практиці [2].

Умови формування пізнавального інтересу:

- організувати можливість для молодших школярів виявити ініціативність та розумову самостійність;
- застосування активних методів навчання, проблемних питань, завдань та ситуацій;
- організація навчального процесу на високому, але в той самий час посильному рівні труднощів для молодших школярів;
- присутність різних навчальних матеріалів та способів навчальної роботи;
- педагог використовує в своїй мові емоційно забарвлені та живі слова.

Для того, щоб підтримувати пізнавальні інтереси учня дуже важливо використовувати інтелектуальні почуття та емоції. Емоційність навчального процесу є їх сильним джерелом.

Педагог, якого ми бачимо на сьогодні повинен у навчально-виховному процесі робити все для того, щоб покращувати свою роботу, застосовувати нові методи, засоби, прийоми, форми на заняттях. Про це говорить народна мудрість: "Не навчайте дітей так, як навчали нас. Вони народилися в інший час". Вчитель повинен бачити кожну дитину як індивідуальну особистість з її почуттями, світоглядом та власними думками [2].

Інтерес має свої рівні розвитку

Зацікавленість прийнято вважати найпростішим інтересом, що за деяких обставин оволодіває молодшими школярами, але, коли обставини змінюються, то зацікавленість швидко зникає. Цей рівень розвитку інтересу зв'язаний з чимось новим у предметі, який може і не мати великого значення для людини. У молодших школярів недосить видно, що вони хочуть пізнавати сенс предметів, явищ та процесів, які вони вивчають.

Допитливість пояснюється тим, що молодший школяр хоче проникнути за рамки того, що він побачив, мати можливість розширити свої знання, знайти відповіді на питання, які можуть виникнути під час навчального процесу. Цей рівень характерний для молодших школярів здивуваннями, емоціями, відчуттям радості відкриття. Діти самі хочуть розширити свої знання та відповідати на питання: чому?

Пізнавальний інтерес – це вищий рівень розвитку молодших школярів. Цей інтерес знаходиться на рівні з тим, що учень хоче самостійно знайти відповідь на проблемне питання. Тут прослідковується, що в центрі уваги молодших школярів знаходиться проблема, а не знання, які вже готові. Водночас молодші школярі шукають причину, намагаючись вникнути в сенс предмета, самому знайти причинно-наслідкові зв'язки та закономірності. Дитина проявляє емоції, вольові зусилля, напружує думки [4].

Рівні розвитку інтересу нестабільні, взаємопроникаючі, мають зв'язок між собою, інколи можуть існувати разом в якомусь акті засвоєння знань або пізнанні нового. Рівні прояву інтересу у молодших школярів обов'язково пов'язані з рівнем пробудження в них цього інтересу вчителем. До рівня збудження інтересу вчителем можна віднести емоційну привабливість, проблемні питання у навчальній діяльності та цікавість. До рівня прояву інтересу у молодших школярів відноситься допитливість, творче використання знань та зацікавленість.

Інтерес буває пізнавальним, пізнавально-творчим, споглядальним, споглядально-дійовим, конструктивно творчим, теоретичним.

Дивлячись на це, рівень розвитку інтересу молодшого школяра оцінюється за такими показниками:

- 1) Не має інтересу до предмету.
- 2) Має інтерес до теоретичних питань, виявляє суть явищ, які вивчає, причинними закономірностями та залежностями.
- 3) До предмету проявляє стійкий інтерес, який має зв'язок з глибокими знаннями та може застосовувати ці знання, коли виконує теоретичні або практичні завдання.

Відомий педагог В.О. Сухомлинський стверджував, що навчальний процес у сучасній школі має розвивати радість від пізнання, а школа має стати "будинком радості": "... дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання". Для того, щоб якнайкраще реалізувати цю вимогу, потрібно розуміти, який із навчальних предметів приваблює дитину та чому; що б хотіла дізнатися дитина на уроках, прочитати в книгах, побачити на екрані; чим займається учень у вільний від уроків час; який із шкільних предметів йому дається найскладніше і чому. Також потрібно

приділяти увагу чи дитина задає питання однокласникам, вчителю, батькам; що з предмету дається краще для засвоєння або, які має труднощі з предметом; чи може дитина вчитися краще або йому щось заважає; чи бере участь в позаурочний час у роботі гуртків, конкурсах, виховних закладах [5].

Від мотивів молодшого школяра залежить ефективність навчання. У системі мотивів молодшого школяра головне місце відводиться навчальним, а саме пізнавальним інтересам дітей.

Однак не завжди інтерес учня до навчання як до діяльності спонукає здобувати знання, яке негативно впливає на якість засвоєння молодшими школярами умінь, навичок та знань. Щоб цього не сталося, потрібно глибше вивчати пізнавальні інтереси учнів, фактори, які визначають їх, та розуміти як формується інтерес у процесі навчання.

Пізнавальні інтереси, на які має вплив навчання, проходять складний розвиток. У 1-2 класах інтерес молодших школярів до навчання має практичний характер. Він характеризується зацікавленістю молодшими школярами змістом навчальної діяльності, новими об'єктами для пізнання та мають можливість спілкуватися з однолітками [2].

Молодшого школяра приваблює навчальна діяльність тим, що дає змогу проявити свою активність. Під час виконання різноманітних навчальних завдань інтерес до практичних занять на уроці плавно переходить у складніші форми інтересу до розумової роботи, що потрібна для їх виконання, і до самого змісту пізнавальної діяльності. Досить яскраво цей інтерес починає проявлятися у молодших школярів 3-4 класів.

Висновки. Отже, інтереси не народжуються, вони розвиваються. А розвиток – це істотний, необхідний рух, у якому поступове накопичення кількісних змін призводить до появи якісних. Тому одним із завдань вчителя є формування в учнів усвідомленого ставлення до життя і озброєння їх прийомом самостійного пошуку, оскільки саме він породжує інтерес.

Перспективи подальших досліджень. Проблема розвитку пізнавального інтересу молодших школярів, не зважаючи на чисельну кількість психолого-педагогічних праць, є актуальною. Потребують подальшого дослідження такі аспекти проблеми як: пошук ефективних методів і прийомів розвитку пізнавального інтересу молодших школярів при вивченні окремих предметів, наприклад математики; вплив нових інформаційних технологій на розвиток пізнавального інтересу молодших школярів та інші.

Список використаних джерел:

1. Баюрко Н. В. Формування пізнавального інтересу молодших школярів до природи як психолого-педагогічна проблема / Н. В. Баюрко, Т. В. Статнік // Materials of the XIV International scientific and practical Conference Proceedings of academic science – 2018, August 30 – September 7, 2018 : Sheffield. Science and education LTD. P. 40-42.

2. Брижак Н. Ю. Шляхи формування пізнавальних інтересів у навчальній діяльності молодших школярів / Н. Ю. Брижак // Науковий вісник Чернівецького нац.

ун-ту. Серія : Педагогіка та психологія. Вип. 760. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С.10-16.

3. Васьківська Г. Дидактичні аспекти реалізації міждисциплінарних зв'язків у процесі фахової підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3-4 (18-19). С. 21–29.

4. Гомонюк А. Г. Нестандартні уроки як засіб формування пізнавального інтересу молодших школярів. *Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук*. За матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2018. 260 с. С. 93-96

5. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник / О. Я. Савченко. К.: Педагогічна думка, 2014. 176 с.

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Збірник праць молодих науковців

Випуск № 1

Технічний редактор – І. П. Борис
Верстка, макетування – А. В. Новгородська

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку 30.05.2022 р.
Гарнітура Times New Roman
Замовлення № 578

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 17,70
Ум. друк. арк. 14,88

Папір офсетний
Ел. вид.

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.